

HAJNAL PIROSKA

**Az aszimmetrikus hadviselés sikerei a Makkabeus-felkelés
első szakaszában (Kr. e. 167-164)****The success of assymetric warfare in the first years of the
Maccabean Revolt (167-164 B. C.)****Abstract**

A brief description of the events and the two most important battles is followed by a survey of the Old Testament legislations and regulations applying to war and warfare and an overview of the notion „assymetric warfare” based on an article by Zoltán Krajnc. Accepting the dimensions and categories set up by this author an attempt was made to analyze the Maccabean revolt accordingly. In its first three-four years the Maccabean revolt should be described a civil war with Jews fighting on both sides (one side supported by the Seleucids, of course).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Napjainkban a katonai szakértők által leggyakrabban használt hadtudományi és biztonságpolitikai fogalom az úgynevezett aszimmetrikus hadviselés és fenyegetés. Jóllehet a katonai szakértők megemlítik, hogy az aszimmetrikus hadviselés nem a modern korban bevezetett kategória, az aszimmetrikus hadviselés teóriájának elemeit mégis elsősorban modern kori katonai konfliktusok elemzésekor alkalmazzák. Az ókori példák közül az aszimmetrikus képességekkel rendelkező hadakozók közötti eltérő stratégiára alapozott hadviselés leggyakrabban idézett momentuma a bibliai Dávid és Góliát párharca. Az ókori Izrael történetében számos olyan katonai konfliktust találunk, amelyet az aszimmetrikus hadviselés eseteként definiálhatunk. Jelen tanulmányban a Kr. e. II. évszázad, azaz a görög-római korszak néhány évtizedének a zsidóság jövője szempontjából meghatározó eseménysorozatát tekintjük át. A Szeleukida uralkodó, IV. Antiokhosz Epiphanész (Kr. e. 175-164) uralkodásának utolsó éveiben, a zsidó Matatiás és fiai, a Makkabeus-fivérek¹ vezetése alatt kitört vallásos-nemzeti felkelés katonai eseményeit,² a küzdő felek által alkalmazott stratégiákat elemezzük, abból kiindulva, hogy a hatalmi viszonyok átrendeződését elindító felkelés az aszimmetrikus hadviselés ókori példája.³ Aszimmetrikus képességekkel bíró szembenálló felek folytattak eltérő stratégiára alapozott hadviselést, amelynek következtében a nemzeti-vallásos erőkhöz került a politikai vezetés (legalábbis egy része), első alkalommal azóta, hogy Nagy Sándor Palesztina földjére lépett (Kr. e. 332).

Amikor a perzsa korszak eseménytelen második évszázadának végén Nagy Sándor elfoglalta Palesztina földjét (Kr. e. 332), a jelentéktelen és területét tekintve kicsiny Jehud provincia perzsa helytartóját makedón helytartó váltotta fel. Júdeában a főpap volt a közösség egyetlen vezetője a ptolemaioszi kor végéig.⁴ A makedón hódítók számára Jehud tartomány (Jeruzsálem és közvetlen körzete) egy volt a közel-keleti templomvárosok kö-

¹ A Modin nevű júdeai faluban élt a tekintélyes Matatiás (I Mak 1,17; Josephus XII/6,1: tudományáért tekintélyes ember, papi család sarja), és öt fia, János (*Gaddis*), Simon (*Tassi*), Judás (*Makkabeus*, azaz fejsze), Eleázár (*Auran*) és Jónátán (*Affus*). A legnépszerűbb és legtehetségesebb fivér Júdás lehetett, akinek mellékeve átragadt testvéreire, sőt a felkelést és az azt követő korszakot is szokás ezzel a névvel illetni. A család valódi neve, *Hasmon* nevű ősük után *Hasmoneus*, az általuk megalapított dinasztia neve Hasmoneus.

² Források: A bibliai *Dániel könyve* (Kr. e. 166/165.), *Makkabeusok I.* (Kr. e. 134 után) és *II. könyve* (Kr. e. II. sz. vége), melyeket a katolikus egyház sugalmazottnak fogad el és a *deutero-kanonikus* könyvekként a szent kánonhoz sorol (alexandriai kánon). A zsidó származású római történetíró és hadvezér Josephus Flavius: *A zsidók története* (Kr. u. 94) és *A zsidó háború* (Kr. u. 75) című munkái. (Josephus forrása a fent említett három bibliai könyv.) Rózsa Huba, *Az Ószövetség keletkezése*, Budapest, Szent István Társulat, 1986, 628-641; 690-705. A forrásokat itt szöveg- és forráskritikai elemzés nélkül alkalmaztuk.

³ Vizsgálódásunk a Kr. e. 164. év sorsdöntő eseményéig vezető eseményeket veszi figyelembe. Úgy véljük, hogy a Makkabeus-felkelés a felkelés kirobbanásától a jeruzsálemi Szentély megtisztításáig mindenekfelett vallási, hitvédő jellegű, az események így alkotnak teljes egészet. A kiindulópont a jeruzsálemi Szentély megszenteltségtelenítése IV. Antiokhosz Epiphanész parancsára (Kr. e. 167). A zsidó vallás betiltására vonatkozó dekrétum hatályba lépésének pillanatától az események a felkelők/szabadságharcosok diadalmenetét vetítik elénk és elérkezünk a hitvédő háború csúcspontjához, a jeruzsálemi Szentély rituális megtisztításához.

⁴ Ferguson, Everett, *A kereszténység bölcsője*, Budapest, Osiris, 1999, 25-38. Bright, John, *Izrael története*, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1983, 393-416.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

zül.⁵ Nagy Sándor halálát követően birodalma három hadvezére, a diadokhoszok között került felosztásra. Judea Kr. e. 301-ben⁶ a Ptolemaioszok (Egyiptom) fennhatósága alá került. Újabb eseménytelen, a zsidók számára elviselhető és kiegyensúlyozott évszázad következett. A viszonylagos nyugalom és a vallási tolerancia korszaka Kr. e. 200-ban ért véget: ekkor ugyanis a Szeleukida birodalom (Szíria) uralkodója, a Palesztina területére mindvégig igényt tartó III. (Nagy) Antiokhosz (Kr. e. 223-187) elfoglalja Jeruzsálemet, ezzel a terület Szeleukida fennhatóság alá kerül. A Ptolemaidák toleranciáját megtapasztalt zsidóság körében a nagyhatalmi változás pozitív fogadtatásra talál, egészen addig, amíg közvetlenül meg nem tapasztalják a Szeleukida uralkodók kormányzási elveit elsődlegesen befolyásoló szempontot, jelesül minden alárendelődik a birodalmi terjeszkedés céljának, illetve az ehhez szükséges anyagi eszközök előteremtésének. III. Antiokhosz itt (az általa szintén alábecsült) Rómával kerül erőteljes érdekellentétbe. A magnéziai csatában (Kr. e. 190) a rómaiak döntő vereséget mérnek Nagy Antiokhosz seregére, majd olyan súlyos hadiadó kivetésére kerül sor, melynek következtében a Szeleukida uralkodók állandó pénzügyi nehézségekkel, és az ebből fakadó gazdasági és politikai nehézségekkel küszködtek. Ez a tényező meghatározó jelentőségű lesz a Szeleukida uralkodóknak a zsidósággal szemben tanúsított magatartására.

A zsidó közösség vezetése (ami vallási és politikai funkciókat egyesített) a főpap kezében volt, a főpapi hatalomért ekkor két család vetélkedett. A két család háttere élesen rávilágít a zsidóság akkori megosztottságára: a hagyományhoz hű zsidók a Cádok főpap leszármazottainak tartott Oniádokat támogatták, míg a Ptolemaida, majd a Szeleukida uralkodóknak fizetendő adók beszedői, a Tobiádák mögött a hellénizmus zsidó követői álltak. A két család hatalmi harcába, s ezzel a főpap kinevezésének jogát magához ragadva IV. Antiokhosz Epiphanész avatkozott be először, és az eddigi politika megváltoztatásában nyilvánvalóan nagy súlya volt a rivális családok által felkínált megvesztegetési pénznek. A legitim főpap lehetséges utóda Egyiptomba menekült. Az új főpap idején felgyorsult a görögös (hellénisztikus) kultúra és életmód térhódítása (1 Mak 1,13-15; 2 Mak 4,10-17; 18-20).⁷ A Törvényhez hű zsidók felháborodása határtalan volt. Ez az a pillanat, amikor élesen és félreérthetetlenül kirajzolódik az a határvonal, amely a Makkabeus-felkelés kitörésekor a zsidó közösséget két táborra osztja: a görög kultuszt átvévő hellénizáló zsidók az egyik oldalon és a haszidim (kegyesek), a Törvényhez és Isten Szövetségéhez hű zsidók vezetői a másikon.

⁵ Ez rendkívül fontos szempont IV. Antiokhosz Epiphanész és a Törvényhez ragaszkodó zsidóság viszonyának megértésekor. A két fél nézőpontja alapjaiban bizonyult összeegyeztethetetlennek: a Szeleukida uralkodónak a jeruzsálemi templom egy a templomvárosok szentélyei közül, a zsidók számára pedig nem létezik más szent hely, mint ahogy nincs más isten sem. IV. Antiokhosz nem a zsidóság irányában viseltetett különös ellenszenvvel, az ő számára az egyistenhit volt értelmezhetetlen.

⁶ Az ipszoszi csata következtében, Kr. e. 301-ben.

⁷ IV. Antiokhosz a hellénizmus rajongója, elkötelezett híve. Birodalmának minden szegletében bevezetésre került a Zeusz-kultusz, és a helyi isteneket görög istenekkel azonosította. A pénzérmékre vert képmása Zeuszra hasonlított. Nevének jelentése: „a megnyilvánuló isten”. Bright, 407.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A pattanásig feszült helyzetben az uralkodó, Egyiptom elleni hadjáratának fegyverkezési költségének fedezésére a főpap segítségével kifosztotta a Templom kincstárát⁸ (Kr. e. 169), és ebben a tettében a vallásukhoz ragaszkodó zsidók Isten és a Törvény meggyalázását látták. Az elégedetlenség – az uralkodó állítólagos halálának hírére – lázadáshoz vezetett Jeruzsálemben, visszatért az elűzött főpap, harcok folytak az utcákon (2 Mak 5,5-10). A lázadást a király megbízottja Appolonius veri le (1 Mak 1,29-35; 2 Mak 5,23-26). Jeruzsálemmel ellenséges városként bánt, falait leromboltatta, a régi dávidi palota helyén katonai erőd, fellegvár épült, ahol állandó szír helyőrség állomásozott, és körülötte épült ki, görög polisz jogkörrel a hellénizálódott pogányok és zsidók városa (1 Mak 3,45; 14,36; 1 Mak 6,21-24; 11,21). Kr. e. 168-ban vagy 167-ben az uralkodó egy dekrétumot bocsátott ki, amely megtiltotta a zsidó vallás gyakorlását, a tekercseket meg kellett semmisíteni, nem lehetett megtartani az ünnepeket és a szombatot, az étkezési törvényeket megszüntette, a fiúgyermekek körülmetélését megtiltotta (1 Mak 1,46-64; 2 Mak 6,1-11). Pogány oltárokat emeltek országszerte, rajtuk tisztátalan állatokat áldoztak, a zsidókat disznóhús evésére kényszerítették. A Templomban Kr. e. 167 végén a nagy égőáldozati oltár tetején egy kisebb oltárt emeltek, amelyen Dionüszosz tiszteletére disznót áldoztak, s az áldozaton való részvételre kötelezték a zsidókat.⁹ A királyi rendelet bármelyik pontjának megszegéséért halálbüntetés járt. A dekrétum egyes előírásait a hellénizmusnak behódolt zsidók nyilván követték, ám vidéken jelentős ellenállás is kialakult a dekrétummal szemben.

A FELKELÉS KIROBBANÁSA

A dekrétum kibocsátást követően egy Modin nevű faluban Matatiás, egy tekintélyes, köztisztviselőben álló helyi férfiú rátámadt arra a zsidó férfira, aki hajlandónak mutatkozott áldozatot bemutatni egy pogány oltáron és megölte őt, és a faluban megjelent állami tisztviselőt is (1 Mak 2,15-26). A megtorlás elől fiaival együtt a pusztába menekült, ahol egyre többen csatlakoztak hozzá, köztük a Törvényhez hű zsidók, a haszidim (kegyesek) is.¹⁰ Ezen a ponton még csak elszigetelt lázadásról (egyetlen személy kezdeményezéséről)¹¹ beszélhetünk. A kezdeti időszakban a szombat betartásához ragaszkodó zsidók könnyű prédának bizonyultak az ellenség számára (1 Mak 2,31-41), a további tragédiákat elkerülendő és a

⁸ Az állandó pénzügyi nehézségekkel küzdő uralkodó birodalma valamennyi templomának kincstárára szemet vetett, és ez alól a jeruzsálemi Templom kincstára sem jelenthetett kivételt. Lásd 1 Mak 1,17-24; 2 Mak 5,15-21; Josephus, *A zsidók története*, XII/5.

⁹ Ez a Dániel könyvében szereplő iszonyatos bálvány (2,31-35).

¹⁰ A Makkabeusok első könyvének krónikása és a zsidó történetíró, Josephus is világosan kijelöli a szembenálló feleket: a hitűkhöz hű, vallásos zsidók (*Matatiás*), a pogány görög szokásokat önként elfogadó (*hellénizáló*) zsidók (*a pogány áldozatra kész férfiú*), és a háttérben a pogány nagyhatalom (*állami tisztviselő*).

¹¹ Forrásaink beszámolója ezen a ponton eltér. A Makkabeusok második könyve nem szól Matatiásról, ott nincs spontán szervezkedés, Júdás vezeti a felkelést, melyet átgondolt haderőszervezés előz meg, az első csata előtt Júdásnak már 6000 fős gerilla hadserege van (2 Mak 8,1-7). A Makkabeusok első könyve (2,23-30) és Josephus azonban Matatiáshoz köti a kezdeményezést.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

jövőbeni hadi sikerek reményében Matatiás föloldotta a szombatra vonatkozó tilalmat, melyet a Törvényhez hű férfiak is elfogadtak. Matatiás *„arra oktatta őket, hogy szombati napon is kell harcolniok; mert ha ezt nem teszik meg, csak azért, hogy megtartsák a Törvényt, akkor önmaguk ellenségei és az ellenség mindig ezen a napon fogja megtámadni őket, amikor ők nem védekezhetnek... és ezért azóta is fennmaradt az a szokás, hogy ha szükséges, szombaton is szabad harcolni.”*¹² Matatiás halála (Kr. e. 166/165) előtt fiát, Júdást nevezte meg utódjául. Testamentumában (1 Mak 2,49-70) a felkelés vezetőit Izrael ragyogó hőseinek sorába emeli, előre jelezve, hogy a helyi ellenállás a szent háború jellegét ölti majd magára.

Júdás kiváló katonai vezetőnek, jó stratégának, bátor harcosnak bizonyult, kezdeti gerilla akcióinak célpontjai a dekrétumnak engedelmeskedő zsidók. Sikereinek köszönhetően seregének létszáma egyre nőtt, jó helyismeretének köszönhetően olyan hátszaga volt, melyre bátran támaszkodhatott (1 Mak 3,5-9). A felkelés hírére Epiphanész csapatösszevonást rendelt el, zsoldosait premizálta, ám éppen a zsold előteremtése miatt haderejének megosztására kényszerült. Totális háborút hirdetett: az ellenség megsemmisítése a cél. A kor csodafegyverét, az elefántokat is bevetette. A felkelők ilyen csodafegyverrel nem rendelkeztek, viszont ők életükért és az életükkel egyet jelentő Törvényért fogtak fegyvert (1 Mak 2, 27; 40; 42; 50, etc.).

AZ ASZIMMETRIA DIMENZIÓI MAKKABEUS-FELKELESBEN

Az elemzés kezdetén fontos meghatározunk a háború bibliai (ószövetségi) fogalmát, jellegét és a háborúzásra vonatkozó törvénykezést. A háborúnak a királyok előtti korban vallási jellege volt. A háború mindig hitvédő akció; Izrael fiainak az volt a kötelessége, hogy Jahve haragját töltsék ki az ellenségen (1 Sám 28,18). Izrael ellenségei Jahve ellenségei voltak. Izrael fiai szentnek tekintették a háborút (Jer 6,4; Mik 3,5; Joel 4,9), melyre kultikus tisztasággal készültek (1 Sám 21,6; 2 Sám 11,11). Jahve, a Seregek Ura szólított fel a háborúra (Iz 13,3; Jer 51,27), jelen volt a táborban, Ő vezette a sereget. Az elkülönítés, kiközösítés (héber: *herem*) hatálya alá tartozó katonai rendszabály vonatkozott a zsákmányra. Ez a gyakorlatban a legyőzöttek megölését és a zsákmányolt javak megsemmisítését jelentette (Szám 21,1-3; Józs 6; Bír 1,17; 1 Sám 15). A királyság korában a háborút az uralkodó vezette, de előtte megkérdezte Jahvét és áldozatot mutatott be neki (1 Sám 8,20; 1 Sám 14,37). A háború szent dolog, szakrális cselekmény, melyre tisztasági törvények vonatkoztak.¹³

A modern kori aszimmetrikus hadviselés alapvető kérdéseivel foglalkozó cikkében Krajnc Zoltán megállapítja,¹⁴ hogy a háborúban állandóan jelen vannak aszimmetriák a küzdő felek között, azok mennyiségi, minőségi és morális vonatkozásában. A szerző kísér-

¹² Josephus, *A zsidók története*, XII/6.

¹³ Haag, Herbert, *Bibliai Lexikon*, Budapest, Szent István Társulat, 1989, 110-111, 522-523.

¹⁴ Krajnc Zoltán, *„Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései”*, *Repüléstudományi Közlemények Különszám*, 2008. április 11. http://real.mtak.hu/10441/1/Krajnc_Zoltan.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

letet tesz a fogalom (aszimmetrikus hadviselés) belső tartalmának tisztázására és világos definíciójának megadására. A stratégiai aszimmetria jellemzőit három csoportba sorolja: 1. Az aszimmetria dimenziói – a stratégiai aszimmetria lehet pozitív (saját erőfőlnyre épít) vagy negatív (az ellenfél gyenge pontjait használja ki), mindkettőt a szembenálló felek nézőpontja és helyzete határozza meg. Ebben a kategóriában beszélhetünk szándékoltan előidézett vagy alap-aszimmetriáról. Az aszimmetria lehet anyagi vagy pszichológiai jellegű. 2. Az aszimmetria szintjei: az aszimmetria hadművelleti, katonai-stratégiai és politikai-stratégiai szinten jelentkezhetsz. 3. Az aszimmetria formái tetten érhetők a módszerek és eljárások szintjén, illetve az akaratban, a hadviselés erkölcsi vetületében. A sikerességet döntően befolyásolja a szervezeti aszimmetria is.¹⁵

A fegyveres konfliktus egy idegen nagyhatalom által okkupált területen váratlanul robban ki, a helyi, Mózes Törvényéhez hű, vallásos lakosság legfőbb kultuszhelyének megszenteltségének és a vallásüldöző királyi rendelet miatt. A felkelők motivációja tehát nem politikai, nem gazdasági, nem nemzeti, nem a megszálló nagyhatalom ellen irányul (a zsidók nagy számban hódoltak be a görög kultúrának), hanem vallási. Mindebből világosan látszik, hogy a Makkabeus felkelés elsődlegesen polgárháború, vallási küzdelem a hagyományhoz hű zsidóság és a Szeleukida hatalom politikai és katonai támogatását élvező reformerek/pogánnyá vált zsidók között. A Makkabeusok Szeleukida haderő ellen harcoltak ugyan, de nem a Szeleukida hatalom ellen.¹⁶ A Szeleukida birodalom uralkodójának hadászati elképzelései a birodalmi terjeszkedésre illetve az ahhoz szükséges pénzügyi háttér biztosítására korlátozódnak. Az erő pozíciójából nézve a júdeai konfliktus jelentéktelen akciónak tűnhetett.

A szembenálló felek, a Szeleukida uralkodó zsoldoshadserege és Matatiás (illetve halála után fia, Júdás) gerillacsapatai, később szervezett hadserege. Ebben a konfliktusban tehát különböző hadikultúrák csapnak össze, a reguláris haderőnek irreguláris haderővel kellett számolnia. A felkelés kirobbanásának pillanatában nem beszélhetünk gerilla *haderőről*, ugyanis egy teljesen váratlan momentum, egyetlen személy kezdeményezése és akciója duzzad felkeléssé, és a gerilla haderő „menet közben”, szinte spontán módon, majd egy hadvezér (Júdás Makkabeus) irányításával szerveződik és harcol.¹⁷ A stratégia szintjén alap-aszimmetria van jelen: a spontán és váratlanul kitört fegyveres felkelés vezetőinek kezdetben nincs stratégiai elképzelése, a Szeleukida hadvezetés a fentebb már említett átfogó stratégiával rendelkezik: a birodalom belső nyugalmának fenntartása védelme és a határok lehetőség szerinti tágítása (hódítás). Júdás és a felkelők gerilla hadviselés eszközeivel élnek: kiszámíthatatlan rajtaütések, a hagyományos küzdelem elkerülése. Ide kapcsolódik még a sikeresség szempontjából döntő jelentőségű szervezeti aszimmetria is: Júdás hadvezetési koncepciójában *team-munkára* alapozza a hadviselést (testvérei, roko-

¹⁵ Krajnc, 3-5. o.

¹⁶ Bickerman, Elias, *The God of the Maccabees, Studies on the Meaning and Origin of the Maccabean Revolt*, Leiden, E. J. Brill, 1979, 90-92. o.

¹⁷ Ez akkor is igaz, ha beszámolók eltérnek. Az eltérés leglényegesebb pontja, hogy Matatiás személye kimarad.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

nai a kezdeti pillanattól megosztják vele a hadvezetés felelősségét), szinte személyes kapcsolatban van harcosaival (legalábbis a csata előtti engesztelő imák alkalmával). A Szeleukida hadsereg Júdeába irányított részeinek esetében a hadvezér személye állandóan változik (az uralkodó személyzeti politikája itt hibásnak bizonyul, mivel nem katonai kvalitásai, hanem az uralkodóhoz való feltétlen hűség alapján nevezi ki a hadsereg parancsnokát (1 Mak 3,32-34), a Júdea földjére vezényelt haderő vezényletét pedig a király bizalmasainak bizalmasai kapják meg (1 Mak 3,38). Szervezeti szinten jelentkező aszimmetriának tekinthető az a jelenség is, amely egyébként a a Szeleukida hadvezetés döntő hátránya: *„...aki ismeri az ellenséget és ismeri önmagát, száz csatában sem kerül veszélybe... Aki sem az ellenséget, sem önmagát nem ismeri, minden csatában vereséget szenved.”*¹⁸

A „háterszág” a Szeleukida (politikai) és haderő mögött elvben ott van egy egész birodalom, az egyes birodalomrészek gazdasági, pénzügyi erejével, humán erőforrásával – jöllehet, az egyes birodalomrészek mindezeket nem önként szolgáltatják be (az adó beszedése fegyveres erőt tesz szükségessé, a távolságok jelentősek – 1 Mak 3,37). A hadsereg létszámát elkerülhetetlenül csökkentti a hatalom jelenlétének több helyszínen való demonstrálása, a hadvezetés feje, a király nincs mindenhol jelen, a hadvezetés átgondolatlanak látszik a helyi fegyveres konfliktusok kezelésében. Júdas „otthon” harcol, kiváló helyismerettel és helyzetfelismerő képességgel rendelkezik egy nehéz terepen. A Szeleukida hadsereg helyzetét tekintve az aszimmetria pozitív, azzal a kikötéssel, hogy nem rendelkeztek pontos ismeretekkel az ellenség kitérőiről. Júdas és a felkelők esetében az aszimmetria negatív, mivel ők tudatában voltak az ellenséges haderő hadászati fölényének, így céljuk az ellenség gyengítése volt. A kezdetben szinte spontán szerveződő gerilla hadsereg élén álló Júdas előtt is világos volt, hogy *„a háborúban a győzelem a legértékesebb, viszont semmit nem ér a hosszan elhúzódó hadakozás.”*¹⁹ Ennél a pontnál hívjuk fel a figyelmet az anyagi jellegű aszimmetriára, amely a hadseregek létszámában (bár a forrásokban megadott számok és az aránykülönbségek kétségtől eltűntek) és a fegyverzetben van jelen. Aszimmetria mutatkozik a módszerek és eljárások szintjén is.

A felkelés első szakaszában két nagyobb, a hagyományos értelemben vett ütközetre került sor a két haderő között. Az első már nem gerillaharc jellegű összecsapást Emmausznál (Jeruzsálemtől kb. 15 km-rel nyugatra) vívják meg (1 Mak 4,1-25), ahol Júdas fényes győzelmet arat a Szeleukida Gorgiasz felett. A harc előtt engesztelő istentiszteletre kerül sor. *„Hogyan bírunk majd megállni színük előtt, hacsak te, Isten nem segítesz minket?...”* Haljunk meg inkább a harcban, mintsem lássuk népünk és a szentély pusztulását!” (1 Mak 3,46-60). A csata lefolyásában a stratégiai aszimmetria van jelen: Júdas hadereje jóval kisebb, ezért a koncentrált haderőt elkerülve a hadicsellel megtévesztett ellenségen arat győzelmet (1 Mak 4,1-12). Gorgiasz seregének egy részével az éj leple alatt rajtaütést tervezett Júdas táborra ellen. Júdas tudomást szerzett a tervről, ezért fegyvereseivel az

¹⁸ Szun-ce: *A háború művészete*, 20. o.

¹⁹ Szun-ce: *A háború művészete*, 15.o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ellenség táborra ellen vonult. A táborban maradt hadsereg felett fényes győzelmet aratott, az ellenséges tábor felégette, majd a hegyekbe indult Gorgiasz ellen. A Gorgiasz vezette csapatok, amikor megpillantották a felégetett tábor és az őket üldöző harcra kész, elszánt zsidó katonákat, elmenekültek „a filiszteusok síkságára” (1 Mak 4). Júdás mintha ismerte volna a kínai Szun-ce (Kr. e. V. század) elméletét, mely szerint minden háború a megtévesztésen alapszik. A túlerőben lévő, jól felfegyverzett ellenséget el kell kerülni, csak a hadicsellel megtévesztett ellenséget tanácsos megtámadni. *„Előnyöket kénálva csalogasd (az ellenséget). (Csapatait) megzavarva mérj rá csapást! ... Ha erősebb nálad, kerüld el! ... Ha pihent, fáraszd ki! Ha (csapatai) egységesek, ziláld szét! Ott támadd meg, ahol készületlen! Ott ronts rá, ahol nem számít rá!”*²⁰ Katonáinak engedélyezte az ellenséges tábor kifosztását.²¹

A következő ütközet első aszimmetriája a két hadvezér személyének függvénye: a zsidók seregének élén Júdás (a hadvezetés koncepciójában kontinuitás van), a szír hadsereg élén Lüziasz (még nem harcolt Júdással), aki hagyományos ütközetre készül Béthoronnál. Júdás a csata előtt újra Izrael szabadítóját hívja segítségül, így a létszámában sokkal kisebb zsidó hadsereg megfutamtja az ellenséget. Érdekes egybeesés, hogy az ütközet előtti imájában Júdás, megidézve az aszimmetrikus küzdelem leggyakrabban említett bibliai példáját, így fohászkodik: *„Áldott vagy Te, Izrael szabadítója, aki megtörted az óriás támadását szolgálád, Dávid keze által...”* (4,30) Lüziasz látva, hogy míg az övéi menekülnek, Júdás katonái elszántak és készek meghalni is, Antiokhiába indult (1 Mak 35). A győzelem után Júdás bevonul Jeruzsálembe, hogy beteljesítse Matatiás harcának célját, a Templom megtisztítását és a kultusz helyreállítását (1 Mak 4:36-58).

„Miért veszítenek el kis háborúkat a nagy nemzetek?” – tette fel a kérdést Andrew Mack, és a kérdés megválaszolásának szentelte tanulmányát, aszimmetrikus konfliktusok (elsősorban modern kori konfliktusok) elemzésével.²² A tanulmány címében feltett kérdés minden Szentírás kutatót és az ókori Izraellel foglalkozó történészt foglalkoztat és elgondolkodtat (és nem csak a Makkabeus-felkeléssel kapcsolatban. A Makkabeus-felkelés eseményeit a Makkabeusok első könyvével szinte párhuzamosan beszéli el a Makkabeusok második könyve, amely az események tárgyyszerű elbeszélésén kívül rendkívül fontos vallási és erkölcsi alapelveket fogalmaz meg. Az ismeretlen szerző²³ hangsúlyozza, hogy az emberi hősiesség csak az isteni segítséggel vívhatja ki a győzelmet. A Makkabeusok második könyvében nagyobb hangsúlyt kap a küzdelem öszövétségi értelemben vett „szent” jellege – Isten állandóan jelen van és népe mellett áll a harcban. A Makkabeusok első könyve is ír a csaták előtt imáról, de a második könyv nem az ima segítő erejéről be-

²⁰ Szun-ce: *A háború művészete*, 11-12. o.

²¹ 2 Mak 8,28 szerint a zsákmány egy részét a megkínzottaknak és az özvegyeknek adták át, a többi megtartották maguknak és övéiknek.

²² Mack, Andrew, „Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict”, *World Politics*, 27/2 (January, 1975), 175-200. <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2009880>

²³ Forrásként elsősorban a szintén ismeretlen Kúrénei Jázon történeti munkáját használta, valamint hivatalos okmányokat (2 Mak 2,23). Rózsa, 701-702.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

szél, hanem kifejezetten Isten segítségéről. A Makkabeus-felkelés esetében talán éppen itt kell keresnünk a választ, ez a kis háború azért veszett el a nagy birodalom számára, mert a felkelők hitték, hogy Isten vezeti őket a harcban szent templomának és Törvényének védelmében. Más szavakkal, az isteni közbeavatkozáson túl meghatározó jelentőségűnek bizonyult az akaratban, a hadviselés erkölcsi oldalán jelentkező aszimmetria. „*Akadályozzuk meg, hogy megsemmisítsék népünket! Küzdjünk népünkért és szentélyünkért!*” (1 Mak 3,43). A felkelők Istenért, Mózes Törvényéért, az életükkel egyet jelentő hitükért, a kultusz tisztaságáért küzdöttek, haderejüket megsokszorozta Isten jelenlétének ereje és annak tudata, hogy létfontosságú célért küzdenek. „A győzelmet a harcban nem a sereg sokasága dönti el, hanem az erő, amely az égből jön.” (1 Mak 3,19). A Szeleukida oldalon a megszálló, zsoldért küzdő haderő kisebb elszántsággal harcolt.

Júdás Makkabeus győzelme a felkelés első, hitvédő szakaszában katonai eszközökkel kivívott diadal, amely az ellenfelet a katonai kudarccal szembesítette, s a katonai kudarc eredményeként politikai értelemben vett visszavonulásra kényszerült. Andrew Mack fent említett tanulmányának összegzésében a gyengébb fél sikereinek magyarázataként megemlíti, hogy a győzelem egyik legfontosabb kritériuma a vereség elkerülése, melyet a felkelő úgy érnek el, hogy a nagyhatalmi haderővel „a szokványostól eltérő” harcmódot alkalmaznak. A győzelem egyik legjelentősebb aspektusa Mack szerint az, hogy a pénzügyi, a gazdasági és a technológiai fejlődés szintjén meglévő aszimmetria (természetesen a felkelőkre nézve hátrányos helyzetet előidézve) miatt a nagyhatalmat (a Szeleukida hadsereget) katonailag (Júdás csapatai technikai/fejlesztési bázisa hiányos) képtelenség lett volna legyőzni, ezért politikailag kellett olyan helyzetbe hozni, hogy képtelen legyen a háborút tovább folytatni.²⁴ A zsoldos hadsereg finanszírozásának biztosítása (valamint a Rómának fizetendő hadiadó megfizetése) csak úgy volt lehetséges, ha az uralkodó más birodalomrészekre nagyobb adót ró ki és azt be is szedi, ami katonai jelenlétet igényelt. A hadsereg létszáma így elkerülhetetlenül csökkent, de további megosztáshoz vezetett a birodalmi terjeszkedés politikája is, valamint a birodalomrészekben tapasztalható elégedetlenség. A felkelők seregének létszáma ezzel szemben folyamatosan növekedett, állhatatosságuk nem csökkent, a harci kedv a győzelmek (ami természetesen azt is jelentette, hogy a harcuk élén Isten áll) hatására egyre magasabbra hágott.

A Makkabeus-felkelés első szakasza (Kr. e. 168/167 – Kr. e. 164) elsődlegesen vallási küzdelem, hitvédő háború. Matatiás a Törvény és a Templom megszenteltségének felett érzett elkeseredettségében ragadott kardot, célja a kultusz védelme és visszaállítása volt. Ezt a célt fia, Júdás Kr. e. 164-ben (Kiszlév hónap 25-én/december 14-én) a Felszentelés (János 10,22) teljesítette.²⁵ Ez a nagyszerű esemény határkő: a küzdelem nemzeti és egyre inkább politikai jellegét ölt, és ez már a Hasmoneus dinasztia története.

²⁴ Mack, 194-195.

²⁵ Ez a *Hanukka*, a Fény ünnepe. A győzelem emlékére ez az új, nyolcnapos ünnep bekerült a zsidó vallási naptárba. Lásd Ferguson, 346.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Kulcsszavak: Aszimmetrikus konfliktus, hitvédő háború, ima, templom, újrafelszentelés, hellénizmus

Keywords: Assymetric conflict, Religious war, Prayer, Temple, Rededication, Hellenism

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bickerman, Elias: *The God of the Maccabees, Studies on the Meaning and Origin of the Maccabean Revolt*, Leiden, E. J. Brill, 1979.

Bright, John: *Izráel története*, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1983.

Ferguson, Everett: *A kereszténység bölcsője*, Budapest, Osiris, 1999.

Haag, Herbert: *Bibliai Lexikon*, Budapest, Szent István Társulat.

Krajnc Zoltán: „Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései”, *Repüléstudományi Közlemények Különszám*, 2008. április 11.

http://real.mtak.hu/10441/1/Krajnc_Zoltan.pdf

Mack, Andrew: „Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict”, *World Politics*, 27/2 (January, 1975), 175-200.

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2009880>

Rózsa Huba: *Az Ószövetség keletkezése*, Budapest, Szent István Társulat, 1986.

Szun-ce: *A háború művészete*, Budapest, Cartaphilus, 2006.

DR. LÁSZLÓ KESZELY**From the national adaptation of the NATO Crisis Response System, to the National Comprehensive Approach Action Plan in Hungary****A NATO Válságreakálási Rendszerének nemzeti adaptációjától az átfogó megközelítés nemzeti akciótervig Magyarországon****Abstract**

National adaptation of the NATO Crisis Response System initiated wide ministerial discussions about the co-operation of civil and military elements of crisis management. As a result, in 2012 a new law came into force in Hungary on the national crisis response measures' system, which is based on the co-ordinated engagement of civil-military capabilities and interagency cooperation in accordance with the concept of the Comprehensive Approach. Moving on this path, the author of this article argues in favour of applying the Comprehensive Approach at the national level for interior crisis situations, which is a brand new, particular interpretation. The article gives a detailed insight into a governmental Comprehensive Action Plan made by the author that reflects this new interpretation.

Absztrakt

A NATO Válságreakálási Rendszerének nemzeti adaptációja a minisztériumok közötti széles körű egyeztetések sorát indította el a válságkezelés civil és katonai elemei közötti együttműködésről. Ennek eredményeként 2012-ben egy új jogszabály lépett hatályba Magyarországon a nemzeti válságreakálási intézkedésrendszerről, amely a civil és katonai képességek koordinált alkalmazásán és szervezetközi együttműködésén alapul, az átfogó megközelítés koncepciójával összhangban. Ezen az úton továbbhaladva e cikk szerzője amellett érvel, hogy az átfogó megközelítést nemzeti szinten is alkalmazzák belső válságok esetében, amely az átfogó megközelítés merőben új, sajátos értelmezése. A cikk részletes betekintést nyújt a szerző által készített átfogó megközelítés kormányzati akciótervbe, amely tükrözi ezt az új értelmezést.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

THE ADAPTATION PROCESS OF THE NATO CRISIS RESPONSE SYSTEM

The need for a new NATO crisis reaction system already got mooted at the Washington Summit in 1999 where member states emphasized the importance of the comprehensive interpretation of security issues, which the Alliance had already endorsed in 1991. Pivotal principal of this concept is that besides military dimension, NATO underlines the necessity of political, economic, social, humanitarian and environmental factors in crisis management.

At that time the Alliance still applied its Precautionary System, which was destined for traditional warfare between large military blocks. By the end of the 21st century it became obvious that due to the fundamental transformation of the security environment, NATO had to make a significant turn in its policy. In place of deterrence of a single military block representing enormous military power, a method and a doctrine had to be found for managing crisis situations that could occur anywhere on the globe on different scales from low to high intensity.

Upon approval of the Strategic Concept as of 1999 the Alliance commenced to shape a new mechanism as a result of which the NATO Crisis Response System (NCRS) came into force on 31 September 2005, superseding the long before obsolete Precautionary System. In the NCRS Manual the Alliance invited member states to harmonise their crisis management systems with NCRS. In Hungary the first question raised was that which system to be harmonised. The country had systems destined for specific types of crisis like military defence, law enforcement, disaster relief, civil defence, emergency health care, counter terrorism, critical infrastructure protection etc., however it could not be stated that these – let us call them subsystems - constituted a whole and coherent nation-wide system. Thus it had to be declared that Hungary did not have a national crisis management system to be harmonised with NCRS.

The above fact logically brought the idea to create such a system. To do so, two fundamental conditions had to be fulfilled: endorsement at the political, and consensus at the professional level. In 2005 none of these conditions were met, nevertheless some conclusions could be drawn:

- there was no national crisis management system, and the existing subsystems and their crisis management capabilities were allocated to different ministries, so capabilities were divided. The result was an ad hoc cooperation among crisis management actors,
- in want of support by political and professional stakeholders the creation of a coherent national crisis management system was not an option,
- without harmonized engagement of civil-military capabilities compatibility with NCRS was not possible.

Taking these conclusions into consideration, in 2005 the Hungarian Ministry of Defence commenced the NCRS adaptation process and negotiations with the ministries began. First step was to get a statutory authorization on the basis of which the Government could

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

start to build up the national system. At that point it was revealed that there were significant disagreements between the ministries as to the method of the solution.

Main cause of these disagreements was that – due to the above mentioned comprehensive security policy and lessons learned at crisis management operations – NATO realized that recent crisis situations could not be solved solely by military means. This became evident already during peace support operations in the nineties. Today, in stabilization and reconstruction operations where main tasks among others are transformation of public service and justice, development of energy or transport systems, training local policemen, building schools etc., more emphasis is laid on the involvement of civilian experts into crisis management efforts. As a result, besides military crisis management measures, NCRS contains several packages of civilian measures like economical, diplomatic, media, critical infrastructure protection, CBRN, health care, civil defence, air policing, counter terrorism type measures.

If Hungary desires a national crisis management system, which is in harmony with NCRS, it is inevitable that civil measures should be elements of it. The majority of the ministries were anxious about it because they feared that this way the Ministry of Defence would exceed its sphere of authority thus violating other ministries' competences. In contrast, the Ministry of Defence argued that civil measures would be the responsibility of civilian ministries, while Ministry of Defence would only deal with military measures. For instance counter terrorism, or civil defence measures would belong to the Ministry of Interior, and diplomatic measures would belong to the Ministry of Foreign Affairs. Some ministries insisted on simply omitting civil measures from the national system. To do so would have resulted civil measures not having been elements of the national crisis management system, consequently wouldn't have been harmonized with NCRS, thus wrecking the very goal of the whole process.

First tangible result of NCRS adaptation could be found in a new Home Defence Act, which came into force in 2005 and in which the Parliament authorised the Government to establish – upon NCRS recommendation - an NCRS Compatible National Crisis Response Measures System.[1] This title definitely was a compromise in a sense that an overall, coherent national crisis management system was not an option in absence of an endorsement at the political and consensus at the professional level. What had to be created was nothing else, but a pure set of crisis response measures (CRM) that were in harmony with NCRS measures, and supplemented with national decision making procedure.

Second step of NCRS adaptation process was to draft a detailed governmental decree on *"NCRS Compatible National Crisis Response Measures System"* and then to discuss it with the ministries and other stakeholders and potential actors. Owing to the disagreements mentioned above this process took years, involving several rounds of negotiation, countless draft versions that were thrown in trashbins, and several compromises causing a significant delay.

In the meantime NCRS had to be applied in some way, since it was already in force. In absence of written law, and of defined areas of responsibility, decisions were made on an

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ad hoc basis. The first set of national crisis response measures were completed in 2006 that were put together into a manual with a narrative guidance. Though the manual was not officially approved, it was used and tested in exercises, particularly in NATO Crisis Management Exercises (CMX) where it proved to be much of an asset.

The breakthrough befell in 2012. In this year there was a significant wave of modifications in the national legislation, which among others, involved a new Constitution, a new Home Defence Act and its implementation decree, a new Disaster Relief Act and its implementation decree, just to mention the most important ones from the crisis management side. Finally the most desired goal was also achieved, a Governmental Decree on NCRS Compatible National Crisis Response Measure System came into force containing a national decision making process, a system structure, coordination methodology, and the national crisis response measures themselves. [2]

During its first real life test the NATO Compatible National CRM System proved to be a very effective tool for planning and implementing the appropriate steps of national reaction. Upon arrival of a NATO declaration message it took not more than 10 minutes to identify the appropriate national CRM, the responsible authority, the actors and national tasks. All authorities and actors concerned were alarmed and informed immediately and the Defence Administration Coordinating Working Group was convened the following day. After a short period of negotiation and coordination, a proposal for declaration of national CRMs was on the table of the Government within two days.

COMPREHENSIVE APPROACH AND THE NATIONAL CRISIS MANAGEMENT SYSTEM

Since NCRS and the NCRS Compatible National CRM System have several civilian measures, the question of civil-military interaction could not be bypassed during the adaptation process. For this reason it was logical to invoke the idea of the Comprehensive Approach (CA). CA has several interpretations: it is called a special philosophy, a concept, or sometimes shared points of view, or a code of conduct. If we examine it from a knowledge management perspective, CA is a process of organizational learning or cumulating organizational knowledge.

A series of negative factors and experiences in international crisis management led the stakeholders and the actors to create and apply CA. „.....*lack of coherence and coordination among the diverse international and local actors in the international conflict management system has resulted, inter alia, in inter-agency rivalry, working at cross purposes, competition for funding, duplication of effort and sub-optimal economies of scale. All of these, taken together, have contributed to poor success rates, as measured in the sustainability of the systems produced as a result of these international interventions.* [4, 2. p.]

CA was undoubtedly “invented” for international missions, particularly for stabilization and reconstruction purposes in failed states. If we talk about harmonized and coordinated engagement of civil and military capabilities, we indeed mean international efforts. “*Whilst*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

*there is no commonly accepted definition for the 'Comprehensive Approach', there is broad agreement that it implies the pursuit of an approach aimed at integrating the political, security, development, rule of law, human rights and humanitarian dimensions of **international missions***". [5,9.p.]

Apart from the mainstream interpretation we can find CA definitions without "expressis verbis" restricting its applicability to the international arena. *"In his written memorandum, Daniel Korski gave us the following definition: In its simplest definition, the "comprehensive approach" means blending civilian and military tools and enforcing co-operation between government departments, not only for operations but more broadly to deal with many of the 21st century security challenges, including terrorism, genocide and proliferation of weapons and dangerous materials."* [6]

Moreover, some nations like the United Kingdom acknowledge its dual use: *"The CA is a concept which may be applicable throughout the continuum of conflict and crisis, **both at home and abroad**....."* [7, 1-5. p.] *"Post-operational analysis of situations and crises at **home and abroad** has demonstrated the value and effectiveness of a joined-up and cross-discipline approach if lasting and desirable outcomes are to be identified and achieved."* [7,1-1. p.]

It is obvious, that international organisations like UNO, NATO or the EU can think only internationally, which on the other hand does not prevent them from encouraging their member states to improve interagency co-operation at the national level as well. As a result, CA's national version – called the Whole-of-Government Approach (WHOGA) appeared relatively soon in theories and in practice. A vital question is how multinational Comprehensive Approaches and national Whole-of-Government Approaches interact and what is the relationship among them. The Seminar Publication of the Comprehensive Approach Workshop in Oslo, Norway, 26-27 March gives the following definition:

*"Whole of Government Approach (WHOGA): This takes place within a specific country. The purpose is to harmonize the efforts of the various government agencies, for more rational use of resources and to contribute to **multinational-level efforts**. [4,4.p.]* As we can see, WHOGA is also applicable in the international context, nevertheless the very next paragraph of the proceedings immediately moderates this rule: *"Several national governments have been experimenting with improving the cooperation among government departments, with a view to improving the managing of their respective **national and international challenges**."* [4,4. p.]

It can be concluded that national level application of CA is already in the minds, however with different interpretations and meanings, and with the dominance of its application for multinational efforts. It is worth to study CA in complexity, and examine whether it has levels or layers other than the international one (see Figure 1). CA is often called a state of mind, so if we want to define CA levels, first one should definitely be the level of the individual. This means that first of all CA should be in our hearts and minds.

In complex crisis situations departments and agencies will find themselves in the position of being a 'supported' or 'supporting' entity, therefore decision makers, planners and

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

actors must also individually recognize and acknowledge the interdependence of all participants. As long as CA is not supported personally, as long as its importance is not accepted in the minds of the individuals, interagency coordination will not work. This fact is broadly accepted, mainly in principles, although in specific crisis situations individual or organizational interests often supersede common or shared interests.

CA's international level applicability is also accepted by everybody, so we can say that this is the classical or dominant interpretation of CA. It requires large scale coordination and cooperation, involving international organizations, member states' agencies, host nation authorities, governmental, and non-governmental organizations. In the author's interpretation this is the highest and most complex level of CA, therefore it should have solid foundations provided by the lower levels. The first one, the level of the individual was already mentioned. The author is convinced that there must be a second or national level, which is a precondition of a well functioning CA at the third, i.e. the multinational level. If interagency coordination does not work properly among national departments and agencies, if there are walls between the authorities, the planners and the actors at home, how could we expect that they will achieve an effective cooperation in the theatre where numerous participants are involved with significant diversity. Maybe that is the reason why CA is still not really a success story, since it is applied mainly right at the highest – at the international – level thus skipping the lower ones.

Figure 1. The three levels of Comprehensive Approach (made by the author 2014)

If CA proved to be an appropriate and fruitful tool of multinational crisis management, why not to exploit its advantages for national purposes too? Before taking stand on this issue, we need to ask a question: Is there a single organization, or agency in any country that possesses alone all knowledge, experience, preparedness, manpower, technical

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

equipment, financial resources, logistic support, IT background, necessary to manage complex crises? Based upon experiences, the answer to this question is a definite "NO".

If we examine the reasons why CA came into life in multinational crisis management, which are also valid if the crisis occurs at home, some further questions may emerge: Is it necessary, that a crisis-torn country lines up and engages all available civil and military resources and capabilities? Is it needful within the governmental command and control system to diminish rivalry, lack of coherence and coordination, superfluous duplication of efforts and capability gaps, when managing an internal conflict? Is it requisite to harmonize activities of governmental and non-governmental organizations in order to optimize and rationalize the utilization of the resources, to enhance coherence, effectiveness and cost effectiveness? Is it useful that national actors know each other's mandate, mission, goals, ways of thinking, and organizational culture? Based upon experiences, the answer to all these questions is a definite "YES". These answers leave no doubt that the reasons why CA came to life are also valid for internal crises.

National level application of CA and WHOGA is not only logical and self-evident, but from a practical point of view much more feasible. *„The comprehensive approach should be easier to implement at the national level as objectives are produced by each sovereign actor. At the international level the actors signing up to an internationally mandated goal may not agree on how to achieve it, and will not answer to any sovereign and dominant supranational president or prime minister. Under such circumstances coordination is difficult.”* [8] *“States and organizations have a hierarchical structure and a top leadership, and may thus apply a top-down authority to implement comprehensiveness, if so required. This option is not available in an international inter-agency setting, where collaboration has to be voluntarily as organizational independence is rarely surrendered.”* [4, 6. p.]

Though hierarchy within a national administration is clear, cooperation and coordination could be arranged from the top by laws and orders, a CA cannot be based on command and control alone. That is why a totally integrated mega crisis management organisation is undesirable. *“Whereas it may seem at the outset that a comprehensive approach will require a whole range of actors joining together under one leadership and one organization, doing everything together more or less as one organization, this is neither particularly realistic nor necessarily desirable.”* [7, 7. p.]

CA requires facilitative leadership that balances the need to respect the independence of the participating agencies while at the same time manages their interdependencies. Therefore it is needed to value the advantages of independent action, and seek to coordinate among them, rather than integrating them into a single, larger entity. Adapting this principle for national level CA, we should utilize the diversity of the actors, whilst pursuing coherence exclusively at the country level. It then encourages each participant to undertake its own operational or implementation planning, according to its own principles, mandates and resources, but in a coordinated fashion.

It is evident that such a theory can be realized only in a flexible structure. For this purposes the author has created a conceptual model of national crisis management (see Fig-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ure 2). This model assumes that under the term “crisis” we understand all kinds of crises, from international armed conflict, through internal public disturbances, terrorist acts, to disasters. In other words, there is no distinction between civilian and military crises as the system is applicable for both. This corresponds with the recent security situation where one cannot draw a definite line between civil and military crises since there are several layers of overlap.

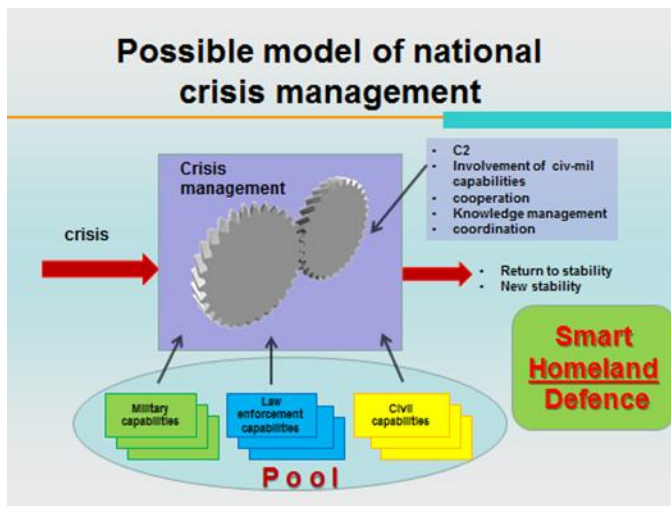

Figure 2.: A conceptual model of national crisis management system (made by the author 2014)

The model is based on civil, military and law enforcement capabilities that are organized into a national level pool. When the actual crisis occurs, different capabilities can be chosen from the pool in any composition that best suits the specifics of the current mission. This method is very similar to the task force concept that results a rather flexible crisis management structure and set of actors. *“Like LEGO pieces, governmental capacities can be combined in creative ways suited to the crisis in question.....”* [9, 216. p.] Naturally this method works only, if some basic preconditions are met. One of them is the role of education and training and most notably the importance of sharing training assessments and practices with the actors, whose capabilities are organised into the national pool. *„The majority of countries still organise military and civilian training separately even if joint civil-military training methods are being developed. In some countries training is already being conducted in an increasingly joint manner and, for instance, NGOs are being used for training purposes more often. Further integration of civilian elements into military training modules should be advanced.”* [5, 20. p.]

Other preconditions of the model's proper functioning are information sharing, shared knowledge management, joint, coordinated implementation, and shared lessons learned. These elements could serve on the long run as a sound basis for harmonised development

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

of national assets and capabilities. Required results of this process will be the elimination of capability gaps and duplications.

Besides capability pool the other main element of my model is a joint crisis management body. It has a core team, with recognised and distinguished crisis management experts, who are familiar with, and experienced in governmental command and control, crisis management process, and the general nature of all kinds of crises. They are permanent team members, regardless of the type or nature of the crisis. They are responsible for organising the decision making process, establishing a holistic picture of the crisis, and for coordinating the development of alternative solutions for implementation. The core team keeps contact and coordination with ministries, other governmental and non-governmental organisations and runs the knowledge management process. All crises need specialists, whose knowledge and experience is necessary for crisis management. These subject matter experts supplement the core team in a flexible composition as the nature of the crisis requires.

This model is based on well-known and proven methods of international crisis management, adapting them for national purposes. Engaging different sectorial capabilities from a pool in a flexible way, in the EU is called: "pooling and sharing". Harmonising capability development, in order to avoid gaps and duplications, in NATO it is labelled: "smart defence".

By applying this model, a well-founded and well-functioning national level CA can be established, that will have positive impact on the international efforts as well. If we have a well-functioning national CA system, it will be easier to take part in international S&R¹ missions and apply CA in the international arena. *"Interdependence between Comprehensive Approaches on the national and international levels is very clear as more coherent national approaches could facilitate a better coherence of multilateral responses and vice versa"* [5, 25.p.]

Application of CA for national purposes is not only a theory any more in Hungary. First result of its incorporation into the national laws and regulations is the last National Security Strategy, which has several references to CA: [10]

Right at the beginning of the document, the Strategy declares, that Hungary interprets defence in a comprehensive manner. *"The overarching management of the political, military, economic, financial and social dimensions of security – and within the latter, human and minority rights aspects – along with its environmental dimension has become indispensable in today's world."*²

According to the Strategy CA is a distinguished method of crisis management, but more important is that CA is to be applied at the national level too. *"Preventing and managing the conflicts of today call for a global perspective and a comprehensive approach. Lasting and sustainable security and stability require the **comprehensive and coordinated use of***

¹ Stabilization and Reconstruction

² paragraph 2

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

crisis management – including development policy – tools, an integrated civil-military approach and capability development, as well as the strengthening of cooperation among international actors. A comprehensive approach needs **to be applied at the level of national government, too.**³

The Strategy also mentions CA's national version, the WHOGA. *The comprehensive management of the threats appearing in the National Security Strategy requires a comprehensive, whole of government approach. Accordingly, close and effective cooperation and coordination between the defence, national security, law enforcement, justice, disaster prevention and civilian crisis management institutions, along with the related adaptable frameworks must be strengthened. All government institutions have to be tasked to continuously evaluate in their own area of responsibility the elements of national and international security and exposure to threats, and to take steps necessary to manage and avert them. This can only be successful if governmental and sectorial resources are used in a coordinated and concentrated manner.*⁴

CA GOVERNMENTAL ACTION PLAN

Hungary's National Security Strategy clearly defines the required direction of national crisis management, which is definitely CA, WHOGA, and interagency co-operation. The document laid down main principles and the framework, but a more detailed governmental concept still had to be elaborated for implementation. For this purpose, in 2013 the author prepared a governmental CA Action Plan for three years (2013-2016) with the aim to define the steps of how to build up a national CA system. The goal was to create a sequence of actions that would penetrate CA and interagency cooperation into all segments and all phases of crisis management from planning, implementation to lessons learned. The Action Plan has the following actions:

ACTION 1: SHARED AND UNIFORM INTERPRETATION OF CA BY ALL ACTORS

Aim of this action is to have a common understanding on the meaning, scope, and applicability of CA, accepted by ministries, sectors, crisis management organisations, including all potential actors. With the involvement of crisis management participants a national CA definition is to be produced (preferably incorporated in national law) and supplemented with legal, professional and ethical principles, defining the aim, place and role of CA in the complex home defence system.

Elements of the action:

- Incorporating national CA definition into law;
- Creating commonly accepted CA terms;

³ paragraph 6

⁴ paragraph 43

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- Working out general CA principles, basic professional rules applicable for all types of crisis;
- Defining ethical rules of cooperation.

ACTION 2: DEFINING AREAS OF CA APPLICATION

Aim of this action is to enumerate and take into consideration security threats and challenges at the global, regional and national level, defining crisis types both in the international and the national arena. Next step is to specify those crisis types that CA is applicable for, and define the level of complexity and intensity of a crisis above which civil-military cooperation is desirable, in other words, defining CA application threshold.

Elements of the action:

- A general security analysis, based on National Security Strategy and National Military Strategy;
- Systematization and categorization of crisis types, based on the results of the general security analysis;
- Creating sectorial lists of crisis types that CA is applicable for, then assembling them into a nation-wide list;
- Analysing respective UNO, NATO, EU doctrines to determine options for national contribution in those international crisis management operations where CA is applied.

ACTION 3: INCORPORATION OF CA INTO STRATEGIES

Aim of this action is that CA be an important element of all security strategies both at the sectorial and the national level. Extensive civil-military cooperation should be a basic requirement in crisis management. A certain level of coherence becomes an obligatory element of all concepts, strategies and legal measures that deal with security issues.

Elements of the action:

- Publishing a Government regulation on how to incorporate CA in strategies;
- Revision of sectorial and governmental level strategies from the point of view of civil-military co-operation, their modification and supplementation where appropriate;
- Revision of defence administration implementation plans, incorporating civil-military cooperation issues in accordance with the modified strategies.

ACTION 4: ESTABLISHING A STRUCTURAL AND FUNCTIONAL FRAME OF CA CRISIS MANAGEMENT

Aim of this action is to define potential actors of complex crisis situations, and to work out means and methods for co-operations.

Elements of the action:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- Creating sectorial lists of potential actors, containing their function, role, areas of responsibility, available means, equipment and resources (sectorial capability catalogues);
- Integrating sectorial capability catalogues into a national capability catalogue;
- Based on the national capability catalogue, creating pools of potential capabilities and actors for each crisis types determined in action; Designation of governing and co-ordinating bodies for each crisis types;
- Working out methods and detailed rules for actors' co-operation.

ACTION 5: ENHANCING EFFECTIVENESS AND COST EFFECTIVENESS OF CRISIS MANAGEMENT

Initial goal of this action is to explore capability duplications and gaps, which is followed by reorganization and reallocation of capabilities where appropriate, in order to eliminate the unnecessary duplications and capability gaps.

Elements of the action:

- Comparing crisis types (identified in Action 2) with national capability catalogue (identified in Action 4);
- Rendering capabilities for each crisis types from the capability catalogue;
- Identifying capability gaps and duplications;
- Proposal for the Government on necessary capability reallocations and reorganizations;
- Modifications of legal measures where necessary;
- Preparing a schedule for implementation of capability reorganization and reallocation.

ACTION 6: RENDERING FINANCIAL INCENTIVES TO CA PROCESS

Aim of this action is to work out detailed legal measures and procedures to interest organizations and individuals in participating in the CA process.

Elements of the action:

- Creating funds for solely CA projects and purposes;
- Allocation of separated financial resources in ministries' budgets for solely CA purposes;
- Applying tax and other financial reliefs for incomes assigned for CA development purposes.

ACTION 7: JOINT KNOWLEDGE MANAGEMENT

Aim of this action is to link actors' databases, creating a nation-wide crisis management database and applying modern knowledge management methods for information processing, so as the requisite information is at the right person at the right time.

Elements of the action:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- Compiling sets of information necessary for managing different crisis types;
- Assembling sectorial crisis management databases;
- Setting the conditions for linking sectorial databases (legal measures, professional and ethical rules, information security, structural framework, means and methods, technical background);
- Nomination of knowledge workers.

ACTION 8: JOINT CIVIL-MILITARY TRAINING

Aim of this action is the establishment of a joint civil-military education and training system. Actors have information on other actors' role, function, responsibilities, mandate, organisational culture, way of thinking etc.

Elements of the action:

- Civil-military interaction course at the National University of Public Service;
- General and pre-deployment training for civil experts, who are planned to deploy to international missions.

ACTION 9: JOINT LESSONS LEARNED PROCESS

Aim of this action is to establish a joint lessons learned process with the participation of civil and military actors, and to make harmonised proposals for the Government on crisis management issues.

Elements of the action:

- Identification of topics that are subject of joint lessons learned;
- Working out a unified method and documentation for the lessons learned process;
- Training personnel responsible for joint lessons learned tasks;
- Working out principles and rules for utilization of lessons learned.

ACTION 10: SPECIFIC AREAS OF CA IMPLEMENTATION

Aim of this action is to work out in detail the system of CA implementation in the following specific areas:

- Military operations (Article 5, and non-Article 5);
- Stabilization and reconstruction missions;
- Civil defence;
- Disaster relief;
- Counter terrorist operations;
- CBRN defence;
- Cyber defence;
- Crisis health care;
- Critical infrastructure protection;
- Wartime economy;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- Civil Emergency Planning (the list is open).

ACTION 11: SUPPORTING CA IMPLEMENTATION BY DEFENCE ADMINISTRATION SYSTEM

Aim of this action is to establish a mechanism that enables Defence Administration System to play a 'catalyst' or interface role between the civilian and the military side and foster CA development.

Elements of the action:

- Analysis of the Defence Administration System;
- Defining defence administration organisations and agencies that potentially foster CA development;
- Comparing the tasks of the defined defence administration organisations and agencies with the tasks of the potential actors in different crises;
- Upon results of the comparison, preparing a proposal for the appropriate amendment of the Defence Administration System's tasks and functions.

The Action Plan was submitted to the Government that approved it in spring of 2013. From that moment a national crisis management system based on CA became an official national policy in Hungary.

SUMMARY

The approval of the NATO Crisis Response System in 2004 initiated wide ranging discussions within Hungarian public administration about the way of its national adaptation. Since Hungary did not have a national crisis management system that could have been harmonised with NCRS, negotiations began on establishing such a system. The lack of political will and professionals' support prevented the emergence of a nation-wide, coherent crisis management system. As a result of the negotiations, and series of compromise, the Parliament gave authorisation for creating an NCRS-compatible National Crisis Response Measures System, that was not more than a pure set of crisis response measures in harmony with NCRS measures, and supplemented by national decision making procedure.

After several years of hard talks the ministries achieved consensus and in 2012 the Government issued a decree on the national adaptation of NCRS. The national system was tested at CMX exercises, and its first real life application occurred in 2014. The system proved to be well functioning, and at two NATO conferences was recommended as a model for other member states.

The adaptation process revealed the necessity of a harmonized civil- military cooperation in crisis management, which brought the issue of interagency cooperation and the CA on the table. Though CA is destined for multilateral efforts, its possible application in national crises was also taken into consideration.

If we would like to determine possible levels, or layers of CA, theoretically I distinguish three levels:

- Individual level;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- National level;
- International level.

The first and the third levels are widely accepted in international scientific literature. The new element in my theory is that I supplemented them with a third one, with a national level application. Though several nations are thinking in national level interagency co-operation under the name of WHOGA, that concept is also applied solely for multinational efforts, while my concept involves those of crises as well, that are to be managed by a single nation within its borders.

From a capabilities point of view of the author proposes to organize all civilian and military capabilities of the nation into a pool, and engage them in a flexible composition, as required by the management of the actual crisis, similarly to the task force and pooling and sharing concepts. Besides engagement and implementation, I would underline the importance of capability development and transformation. On the long run different capabilities should be developed in a harmonized way, eliminating capability gaps and duplications. This is what the author would call "smart homeland defense".

Putting theory into practice, the author prepared a three year long governmental action plan for establishing and testing a national CA system. According to the plan, CA need to be at the heart of the routine crisis management machinery from planning and training, through engagement, to lessons learned thus involving the whole crisis management process. The action plan was approved by the Hungarian Government, and its first result was a national definition of CA: *"Comprehensive Approach is an interagency cooperation mechanism, that secures conditions for harmonized engagement of civil-military-law enforcement capabilities in a national, or international crisis, where crisis management exceeds the power and potentials of a single sector"*. From that moment CA has been an official governmental policy in Hungary.

Key words: crisis management, NATO Crisis Response System, Comprehensive Approach, Whole of Government Approach, civil-military interaction, interagency cooperation

Kulcsszavak: válságkezelés, NATO Válságreakálási Rendszere, átfogó megközelítés, összkormányzati megközelítés, civil-katonai együttműködés, szervezetek közötti együttműködés

REFERENCES

- [1] 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről 207.§ (1) bekezdés a) pont http://www.honvedelem.hu/container/files/9/3857/2004_evi_cv_torveny.pdf (downloaded: 02.10.2014.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- [2] 278/2011. (XII. 20.) Korm. rendelet a NATO Válságreakálási Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési Rendszer rendeltetéséről, feladatairól, eljárási rendjéről, a közreműködők kötelezettségeiről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100278.KOR (downloaded: 02.10.2014.)
- [3] 1525/2013. (VIII. 12.) Korm. határozat a Honvédelmi Igazgatási Koordinációs Tárcaközi Munkacsoport létrehozásáról, valamint szervezeti és működési rendjének meghatározásáról <http://www.opten.hu/dijitalan-szolgáltatások/optijus-light/nyomtat/235008> (downloaded: 02.10.2014.)
- [4] FRIIS K., JARMYR P.; Comprehensive Approach Challenges and opportunities in complex crisis management. *Comprehensive Approach Workshop Oslo, Norway, Norwegian Institute of International Affairs, 26-27 March 2008,*
- [5] RINTAKOSKI K., MIKKO A.: Comprehensive Approach, Trends, Challenges and Possibilities for Cooperation in Crisis Prevention and Management, Seminar Publication, Comprehensive Approach Seminar, Ministry of Defence, Helsinki, Finland, 17 June 2008
- [6] HOUSE OF COMMONS DEFENCE COMMITTEE: The Comprehensive Approach: the point of war is not just to win but to make a better peace, *Seventh Report of Session 2009–10, Published on 18 March 2010 by authority of the House of Commons London: The Stationery Office Limited, 11* <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmselect/cmdfence/224/224.pdf> (downloaded: 02.10.2014.)
- [7] The Comprehensive Approach. Joint Discussion Note, Joint Doctrine and Concepts Centre MOD UK 4(05 2006)
- [8] WILLIAMS M.J.: Empire Lite Revisited: NATO, the Comprehensive Approach and State-building in Afghanistan, *International peacekeeping, Volume 18, Issue 1, 2011, published online 26.01.2011., 67* <http://dx.doi.org/10.1080/13533312.2011.527513> (downloaded: 02.10.2014.)
- [9] STERN E.K.: Crisis Decision-making, A Cognitive Institutional Approach. *Doctoral Dissertation, University of Stockholm, Department of Political Science Stockholm, Sweden 1999, 216*
- [10] A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

DR. NÉGYESI IMRE**A csapatvezetés automatizálásának egyes tapasztalatai az USA fegyveres erőinél az 1950-es évek közepétől az MN REVA Szolgálat szemszögéből****Some experiences of the automation of command and control in the US Armed Forces since the mid of 1950's from the perspective of hungarian people's army REVA Service****Absztrakt**

Ez a cikk egy hosszú időre tervezett kutatás újabb részeredménye. A kutatás végső célja a MH-ben alkalmazott számítástechnikai eszközök, megoldások technikátörténeti bemutatása. Ebben a cikkben az USA fegyveres erőinél elért konkrét eredmények egyes tapasztalatai kerültek elemzésre. A cikk célja az USA fegyveres erőinél a csapatok béke- és a háborús vezetés automatizálásának területén elért eredmények vizsgálata volt, amelyhez az alapot a MN REVA Szolgálat Főnökség¹ „A számítástechnika katonai alkalmazásának perspektívái” című kiadványa jelentette.

Abstract

This article is a partial result of a planned long-term research. The ultimate goal of the research is to present a history of technology of IT devices, solutions used in the HDF. This article analyses some experiences of concrete achievements of the US Armed Forces. The aim of this article is to present the results of the US Armed Forces in the automation of military command and control in peace and war, based on a publication of the HPA REVA Service Directorate ("The perspectives of the military application of computers").

BEVEZETÉS

A külföldi példaként vizsgált USA fegyveres erőinél a tájékoztató számítástechnikai központokat az 50-es évek közepétől kezdték létrehozni. 1965-ben az USA Védelmi Miniszté-

¹ Helyesen „Szolgálatfőnökség”, de a kiadvány címében „Szolgálat Főnökség” szerepel, ezért így használtam.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

riumában² ezekből már több ezret tartottak nyilván (beleértve a kisebb számítástechnikai pontokat is, amelyeket lyukkártyás gépekkel szereltek fel), és a hatvanas évek közepétől megkezdték a központok felszerelését korszerűbb, nagyobb teljesítményű elektronikus számítógépekkel. Ez a technikai korszerűsítés lehetővé tette a központok számának csökkentését a központok teljesítményének növekedése miatt. A későbbiekben az új központok száma ismét növekedett (1970-ben elérte az 1100 db-ot) elsősorban a határon túli központok (Európában és Dél-Vietnamban) építésével. Ennek a cikknek az alapvető célja, hogy feltárja és rendszerezze azokat az eredményeket, amelyeket a külföldi (USA) fegyveres erők a hetvenes évek elejéig elértek. (Az USA fegyveres erejének a vizsgálatát indokolja, hogy a fejlesztésekben élen jártak más külföldi hadseregekhez képest.)

A CSAPATOK BÉKE VEZETÉSE AUTOMATIZÁLÁSNAK KEZDETEI

Az USA Védelmi Minisztériumában a tájékoztató számítástechnikai központokat haderőnemenként hozták létre. Ez lehetővé tette, hogy a haderőnemekre helyezték a felelősséget a fejlesztésért, az új technikai eszközök bevezetéséért és üzemeltetéséért. Ennek az elvnek megfelelően 1970-ben a szárazföldi erőknél már 462, a légierőnél 293, illetve a hadiflottánál 298 számítástechnikai központ volt. Ezekhez csatlakozott még 42 tájékoztató számítástechnikai központ, amelyek a csoportfőnökségeken üzemeltek. Emellett az elv mellett a területi elhelyezés elvét és érvényesítették. Ez magában foglalta, hogy a központokat azon vezető szervek mellé telepítették, amelyek kiszolgálására szolgáltak. Mindezek mellett létrehoztak hat körzetet és azokban helyezték el a központi apparátushoz kapcsolható, a hadsereghez, a légierőhöz és a hadiflottához kapcsolódó központokat. A hat körzet:

1. Az USA kontinentális része;
2. Európai körzet;
3. Csendes-óceáni körzet;
4. Atlanti-óceáni körzet;
5. Alaszka körzet;
6. Közép- és dél-amerikai körzet volt.

Az első körzetben, a Védelmi Minisztériumban 42, a hadsereghez 265, a légierőhöz 206 és a hadiflottához 205 központ tartozott. A második körzetben a hadsereghez 86, a légierőhöz 37 és a hadiflottához 5 központ tartozott. A harmadik körzetben a hadsereghez 108, a légierőhöz 45 és a hadiflottához 47 központ tartozott. A negyedik körzetben csak a hadiflottához tartozott központ, szám szerint 41. Az ötödik körzetben is kevés központ üzemelt, ebből 2 a hadsereghez és 4 a légierőhöz tartozott. A hatodik körzetben csak 1-1 központot üzemeltetett a hadsereg és a légierő.

² Az USA Védelmi Minisztériuma 1949. augusztus 19-én alakult, ezért a továbbiakban egységesen ezt a megnevezést használtam.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A különböző szintű vezető szervek rangja és feladatainak jellege meghatározó volt a számítástechnikai központok teljesítményénél. Ehhez az elvhez igazodva újabb három kategória különíthető el:

1. a minisztérium központi apparátusa és a haderőnemek;
2. a légierő parancsnokságok;
3. körzetek, bázisok, raktárak, intézmények és kutatási központok.

A három kategórián belül a központok elosztásánál érvényesült az előzőekben ismertetett négyes felosztás is (központi apparátus, hadsereg, légierő, hadiflotta), de elmondható, hogy a központok döntő többsége (85%) az egyes szervezetek kiszolgálására létesült, tehát a harmadik kategóriába sorolták. Így az első kategóriába 9%, a második kategóriába 6% tartozott a központokból.

A SZÁMÍTÁSTECHNIKAI KÖZPONTOK KIALAKÍTÁSÁNAK ALAPELVEI, FELADATRENDSZERE

A számítástechnikai központok létrehozása előtt célszerű volt megvizsgálni a központok előtt álló feladatok tekintetében is. Ezt a vizsgálatot szintén az USA hadseregéből vett példán keresztül tekintjük át. A Vezérkari Főnök Hadművelleti Helyettesének alárendeltségében három csoportfőnökség dolgozott, amelyeknek egy-egy központ segítette a munkáját. Az egyik központ az egységek, magasabb egységek és seregtestek érvényes hadművelleti terveinek modellezési módszerek segítségével történő értékelésére szolgált. A második központ információt biztosított a csapatok harckészültségéről, azok harci alkalmazási lehetőségeiről, a csapatok mozgósítási idejének meghatározásához, valamint az emberi és anyagi készletek racionális elosztásához. A harmadik központ az USA határain kívül települt, a személyi állomány kiképzésével, oktatásával és a katonai segítségnyújtással összefüggő feladatokat oldotta meg.

A vezérkari főnök helyettesének munkáját egyéb központok is támogatták információk továbbításával. A pénz- és a haditechnikai eszközök elosztásáról szóló információkat a fegyverzeti és technikai parancsnokság, tájékoztató számítástechnikai központjától kapta. A légvédelmi parancsnokság számítástechnikai központja biztosította a légvédelmi csapatok készségére, a meglévő légvédelmi rendszerek értékelésére, elemzésére és továbbfejlesztését szolgáló ajánlásokra vonatkozó információkat. Külön központ foglalkozott a harci lehetőségek fejlesztésének lehetőségeivel és biztosította az információkat a csapatok harctevékenységének modellezésével és a gyakorlatok végrehajtásával kapcsolatos információkat. A számítástechnikai központok ebben az időben még egymástól elszigetelten működtek és csak a harckészültségre vonatkozó információk összegyűjtésével foglalkozó központokat kötötték össze az „AUTODIN”³ automatizált digitális hírközlő rendszer segítségével.

³ AUTODIN (Automatic Digital Network) magyarul digitális adatátviteli rendszer.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Összefoglalva elmondható, hogy a tájékoztató-számítástechnikai központok létrehozásának elvei pozitív és negatív hatásokkal egyaránt jártak. A haderőnemenkénti kialakítás biztosította a minisztériumok fokozott felelősségét a központok telepítéséért, rendszerbeállításáért, üzemeltetéséért, ellátásáért és felhasználásáért. A területi elv lehetővé tette közvetlenül a felhasználó közelében való telepítést és lényegében ezzel kizárta az adatátvitel szükségességét. A negatív hatások közül kiemelendő, hogy nem volt biztosított a központok arányos leterheltsége és ésszerű kihasználtsága. Nem volt egységes a beszerzési és üzemeltetési politika és ez a számítógépek sokszínűségéhez vezetett. Ez megnehezítette a központok közötti adatcserét és megnövelte az információk továbbításának idejét is. A szervezési hibák és a parancsnokok ragaszkodása a kis- és közepes teljesítményű számítógépekhez jelentős költségnövekedéshez vezetett, mert a számítógépek kihasználtsága alacsony volt.

A HÁBORÚS VEZETÉS AUTOMATIZÁLÁSÁNAK KEZDETEI

A háborús vezetés automatizálási kérdéseinek gyakorlati megoldását katonapolitikai szükségességek generálták. A történelmi helyzet arra készítette az USA vezető körét, hogy vizsgálták felül korábbi koncepcióikat. Az USA katonai doktrínája 1961-ig a „tömeges megtorlás” volt.⁴ A Szovjetunió katonai erejének növekedése ennek a doktrínának a megváltoztatására készítette az USA vezetőit. Az új katonai doktrína „rugalmas reagálás”, melyet Kennedy elnök hirdetett meg, előírta az USA fegyveres erőinek állandó készenlétét az általános nukleáris háború folytatására, valamint a korlátozott háborúk megvívására atomfegyver alkalmazásával, vagy alkalmazása nélkül. Ez többek között megkövetelte a vezetés nagyobb rugalmasságának, folytonosságának és megbízhatóságának biztosítását a fegyveres erők egészének vezetésében. Kennedy elnök a kongresszushoz intézett üzenetében rámutatott annak szükségességére, hogy „hatékony és védett szervezeteket, vezetési módszereket, hírközlő berendezéseket és eszközöket hozzanak létre, annak érdekében, hogy a kormánynak lehetősége legyen a megalapozott döntési változatok közül a legalkalmasabb kiválasztására”.

Az új doktrína következménye volt a fegyveres erők operatív vezetése nemzeti rendszerének kidolgozása (NSZOU), mely arra volt hivatott, hogy a fegyveres erők hatékony vezetési eszközeivel biztosítsa az USA legfelsőbb katonapolitikai vezetését. Ilyen eszközökké kellett válnia a fegyveres erők harcálláspontjának, tartalék harcálláspontjának, a vezérkari főnökök bizottsága légi és úszó vezetési pontjainak, amelyeket korszerű híradástechnikai és vezetés-automatizálási eszközökkel láttak el. A NSZOU rendszer létrehozásával párhuzamosan dolgozták ki az automatizált rendszereket a stratégiai színvonalú vezetési pontok egy egész sorára, amelyeket a NSZOU rendszerrel össze kell kapcsolni. Ezeket a munkákat az egyes parancsnokságok érdekében a haderőnemek egymástól függetlenül végezték.

⁴ Hadtudományi Lexikon, Budapest, 1995, ISBN 963 04 5226 x

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A centralizált háborús vezetés megkövetelte a munkák szorosabb koordinálását ez egyes harcálláspontok kötött, és az önálló rendszerek kompatibilitásának biztosítását és azok egységes terv alapján történő fejlesztését. A cél az volt, hogy létrejöjjön az USA fegyveres erőinek globális vezetési rendszere (GSZOU). Az amerikai parancsnokság elgondolása az volt, hogy ennek a rendszernek egységesíteni kell a legfelsőbb katonai vezetés valamennyi hadművelleti szervét a korszerű számítástechnikai és híradástechnikai eszközök felhasználásával. A hetvenes években a GSZOU globális hadművelleti vezetési rendszer állományába körülbelül 130 irányító szerv tartozott. A GSZOU globális hadművelleti vezetési rendszerbe tartozó irányító szervek automatizálási színvonalára jellemző adat, hogy a szervek kb. 70 százalékát számítástechnikai eszközökkel látták el: számítógépekkel, megjelenítő berendezésekkel, adatbeviteli berendezésekkel. A vezetési pontok között az információ cserét a hadügyminisztérium egyesített hírközlő rendszerének segítségével valósították meg, amely a világ több mint 80 országának területét fogta át, és amelynek az kiterjedése körülbelül 72 millió csatorna kilométer volt. (Ennek a fő komponenseit az "AUTODIN"⁵ és az "AUTOVON"⁶ automatizált hírközlő rendszerek képezik. Az utóbbiak biztosították az információ átvitt diszkrét formában és a távbeszélő beszélgetések lebonyolítását. Talán az „AUTODIN” rendszer volt az első, amely 1966-tól lehetővé tette szöveges üzenetek küldését különböző számítógépek felhasználói között.)

A háborús vezetés hadászati szinten történő automatizálásnak megvalósítása során az USA Védelmi Minisztériuma eleinte olyan univerzális elektronikus számítógépeket alkalmazott, amelyek az USA ipara sorozatban bocsátott ki. Ezek megvásárlása a haderőnek részéről külön-külön történt, ezért a vezetési pontokon majdnem 40 különböző típusú elektronikus számítógépet szereltek fel, amelyeket 22-30 különböző cég gyártott. Ugyanez a sokféleség jellemző volt az egyéb számítástechnikai eszközökre is, ami az információcsere idejének növekedéséhez és az üzemeltetési költségek emelkedéséhez vezetett, egyben megnehezítette a kezelőszemélyzet kiképzését.

A felhasznált számítástechnikai eszközök még nem teljes mértékben feleltek meg a korszerű követelményeknek. A számítógépek, amelyeknek fele második generációs gép volt, teljesítménye nem volt elegendő a vezetési feladatok teljes volumenének megoldásához és emellett a feladatok bonyolultsága állandóan fokozódott. Az egyes vezetési pontokon a számítógépek összteljesítményének növelése a már említett módon nagyrészt kis vagy közepes elektronikus számítógépek beállításával történt, a már meglévő gépek kiegészítéseként, emiatt ezeken a vezetési pontokon nagyszámú elektronikus számítógép volt, de mindegyik korlátozott körű feladatokat oldott meg.

A légi vezetési pontokon szintén jelentkeztek a problémák, mert az alkalmazott számítástechnikai eszközök szintén eléggé szűk feladatkört oldottak meg. A korábbiakhoz hasonlóan fontos probléma maradt a matematikai biztosítás (szoftver) kidolgozása, a személyi állomány kiképzése, a szervezeti struktúra korszerűsítése és a berendezések kihasz-

⁵ AUTODIN (Automatic Digital Network) magyarul digitális adatátviteli rendszer.

⁶ AUTOVON (Automatic Voice Network) magyarul automatikus hangátviteli hálózat

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

náltságának javítása. Egészében az volt a vélemény, hogy a GSZOU globális hadműveleti vezetési rendszer nem felelt meg a korszerű háború követelményeinek és mindenekelőtt az olyan fontos követelménynek, mint a vezetés operativitása. Ezeket a tényeket több fontos adat is alátámasztotta:

- 1969-ben egy teljes óra alatt jutott el a jelentés dél-vietnami hazafias erők amerikai bázisok és helyőrségek ellen indított hatalmas, váratlan támadásáról az USA fegyveres erői parancsnokának a Csendes- Óceáni körzetben lévő tartalék harcálláspontjára. A késedelem egyik oka az egyik vezetési pontról a másikra továbbított információk újrakódolásának szükségessége volt, amelynek oka az volt, hogy ezeken a vezetési pontokon különböző típusú berendezőket alkalmaztak. (Például a tartalék harcállásponton az információ elektronikus számítógépekbe történő beviteléhez lyukszalagot alkalmaztak, míg a többi harcállásponton mágnesszalagot.);
- az a jelentés, hogy a KNDK területi vizein feltartóztatták a "Pueblo" amerikai felderítő hajót, a fegyveres erők vezetési központjába 1 óra 39 perc alatt jutott el, mivel a közbeeső parancsnoki szinteken késedelmet szenvedett. (E jelentős továbbítására a felderítő rendszer csatornáin, ahol az adatokat alulról-felfelé késedelem nélkül továbbítják, mindössze 10 percre volt szükség);
- a légerő vezetési pontja egy egész éjszakát fordított a csapatainak helyzetéről szóló napi összesítő jelentős elkészítésére, majd ezt több példányban történő sokszorosítására. Ha az érdekelt személyeknek megfelelő végberendezés állt volna rendelkezésre, akkor a részükre szükséges adatokat a vezetési pont elektronikus számítógépéből közvetlenül kaphatták volna meg a számukra fontos anyagot.

Összefoglalva kimondhatjuk, hogy az esetek többségében, mivel lehetetlen volt a szükséges információkat megkapni számítástechnikai eszközök segítségével, azok hiányosságai miatt, a katonai vezetés kénytelen volt a hagyományos módszerekhez folyamodni. Jellemző példa volt, hogy McNamara védelmi miniszternek 14 tábornokot kellett megbíznia a Pentagonban, hogy hívják fel az USA valamennyi légierő bázisát annak érdekében, hogy a bombakészletről adatokat nyerhessenek. Általános következtetésként az USA Védelmi Minisztériuma egyik vezető személyének kijelentését is fel lehet hozni, mely szerint: "A GSZOU globális hadműveleti vezetési rendszer már a 60-as évek kezdete óta létezik, de mind ez ideig az önálló rendszerek kevésbé összekapcsolt egyesítését képezi, nem pedig egységes rendszert a szó igazi értelmében".

AZ HÁBORÚS VEZETÉS AUTOMATIZÁLÁSÁNAK FOLYTATÁSA

Miután Az USA elfogadta a „reális elrettentés” doktrínáját az USA katonai vezetése egyre nagyobb figyelmet fordított a vezetés tökéletesítésére. Ez a tény magában hordozta azt is, hogy intenzívebben folytatódott a GSZOU globális vezetési rendszer fejlesztése is. Az is újdonság volt, hogy az új doktrína elfogadásával az USA katonai vezetése pontosította a

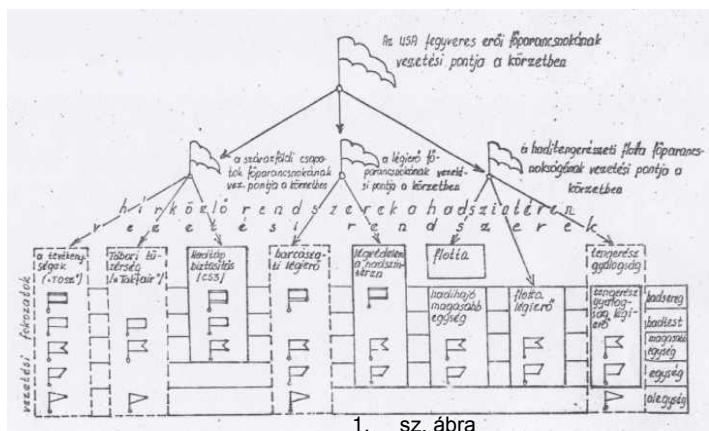
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

legfelsőbb katonai vezetés fogalmát és ebbe már csupán az elnök és a hadügyminiszter tartozott. Szükséges volt tehát a GSZOU pontosítása, pontosítani kellett a rendeltetését, valamint pontosabban kellett meghatározni a GSZOU fejlesztésének elsőrendű feladatait és távlati terveit. Elkezdődött a GSZOU rendszer központosítása, amely gyakorlati megvalósításának felelősségét egy új speciális szervre bízták. Ennek a szervnek tagja volt a hadügyminiszter, a vezérkari főnökök bizottságának elnöke, a hadügyminiszter felderítés-sel foglalkozó helyettese, a híradó főnök és az ASZUV⁷ rendszer vezetője.

A GSZOU globális hadműveleti irányítási rendszer fejlesztésének elsőrendű feladataként kezelték a berendezések egységesítését. Ezt a munkát az USA Védelmi Minisztériumának vezetésével már az 1960-as években megkezdtek. Először az egyes berendezések egységesítésével foglalkoztak: mágnesszalagokkal, az adatátviteli berendezések csatornaképző részével, billentyűzetekkel stb. Miután 1966-ban az USA Védelmi Minisztériuma kidolgozta az egységesítés programját, kezdetét vette a végrehajtás. E program lényege, hogy a megoldandó feladatokhoz és az alkalmazási területekhez igazították az alkalmazandó számítógépek típusait és a továbbiakban a számítógépek vásárlása egy cégtől, egységes terv alapján történt.

A hadszíntér automatizálásának elképzelését jól szemlélteti a következő ábra. Ez az ábra az USA fegyveres erői vezetésének vázlata a hadszíntéren automatizált csapatvezetési rendszer segítségével. (Az ábrán a folyamatos vonallal jelzett elemek a már elkészülteket, a szaggatott vonallal jelettek pedig a hetvenes évek elején még a fejlesztés stádiumában levőket mutatja.)

1. sz. ábra

forrás: A számítástechnika katonai alkalmazásának perspektívái (MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, Nyt.szám: 91/317, 1979, 35. oldal)

⁷ Автоматизированная Система Управления Воjszkami (Автоматизированная Система Управления Воjszkami), Automatizált Csapatvezetési Rendszer. (amerikai terminológia szerint Command and Control Systems /parancsnoki és vezetési rendszerek/)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Ennek megfelelően választották ki a Honeywell cég 6000 sorozatú számítógépeit és 1972-től megkezdtek ezekkel a GSZOU rendszer vezetési pontjainak felszerelését. 1974-re megvalósították az elsődleges fontosságú vásárlások tervét, amely előirányozta 35 egységesített elektronikus számítógép beszerzését és üzembe helyezését. Az első egységesített elektronikus számítógépek leszállítása után napirendre került a számítástechnikai eszközök beszerzési rendjének a kérdése is. A végberendezések beszerzésének költségét szintén egy egységesített beszerzéssel akarták megoldani, mert a kb. 6000 ilyen berendezést a haderőnemek minisztériumai ekkor még külön magánjogi szerződések alapján intézték, és ez tovább növelte az eszközök sokféleségét.

Összefoglalva a történeteket azt láthatjuk, hogy jelentős eredményeket értek el a számítógépesítés területén, de sok kapcsolódó rész még nem került egységesítésre. Az első egységesített elektronikus számítógépek leszállításával kapcsolatban felmerült a számítástechnikai eszközök beszerzési rendjének kérdése is, amely kérdés rendezése elsősorban a végberendezések esetében volt szükséges. Ekkor azonban még valamennyi számítástechnikai eszközt, az egységesített elektronikus számítógépek kivételével, a haderőnemek minisztériumai szereztek be külön magánjogi szerződések alapján, ezzel növelték a sokszínűséget az eszközök között.

ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK

Kimondhatjuk tehát, hogy a számítástechnikai eszközök egységesítésére irányuló törekvések már a hetvenes évek elejére jelentős eredményeket mutattak a békevezetés és a háborús vezetés automatizálásában. A GSZOU globális hadműveleti irányítási rendszer fejlesztését, egységesítését ugyanakkor összekapcsolták egy sor más probléma megoldásával is. Ezekből a törekvésekből kiemelendő a hírközlés megbízhatóságának növelésére, az információ titkosítási módszereinek tökéletesítése, a vezetési pontokon az információfeldolgozás hatékonyságának növelése, a matematikai biztosítás tökéletesítése. A GSZOU-val kapcsolatban az elérendő cél az volt, hogy befejezett formájában a rendszernek majd számítástechnikai hálózatot kell képeznie, amelynek részegységei lesznek az igen gyors működésű elektronikus számítógépekkel felszerelt vezetési pontok. Ez a hálózat általános, elosztott adatbázisokat fog kezelni, melyekhez a titoktartási követelmények betartásának figyelembe vétele mellett, melyekhez a vezetési pont hadműveleti törzse hozzáférhet.

Kulcsszavak: Számítástechnika, információ, vezetés, történelem

Keywords: computers, information, management, history

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] A számítástechnika katonai alkalmazásának perspektívái (MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, Nyt.szám: 91/317, 1979)
- [2] A csapatvezetés általános elmélete (jegyzet, ZMKA REVA tanszék, 1988)
- [3] Kákos János: A csapatszervezetek információs rendszere (jegyzet, ZMKA Katonai Vezetés tanszék, 1976)
- [4] Tájékoztató a korszerű vezetés elméleti és módszertani kérdéseiről (MN Vezérkara Önálló 12. Osztály, Nyt. szám: 236/575, 1967)
- [5] Távadatfeldolgozás az automatizált rendszerekben (MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, Nyt. szám: 91/362, 1980)
- [6] Hadtudományi Lexikon (Főszerkesztő: Szabó József, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, ISBN 963 04 5226 x)

DR. NÉGYESI IMRE

Az Informatikai Szolgálat megalakulása I.**Formation of the Information Service I.****Absztrakt**

Ez a cikk egy hosszú időre tervezett kutatás első eredménye. A kutatás végső célja az informatikai szolgálat történetének megírása. Ebben a cikkben a kezdetekről, a külföldi fegyveres erők néhány korabeli eredményéről és a számítástechnikai eszközök használatának felmerült igényéről lesz szó. A folytatásban az igények feltárása után a további publikációkban majd megjelennek a vezetési rendszerek korszerűsítésének eredményei, a technikai fejlődés irányai és a szervezeti változások kérdései is.

Abstract

The first result of this article is intended for a long-term research. The ultimate goal of research in the IT service history writing. In this article the beginnings of foreign armed forces claim to have been some of the results of the use of contemporary computing devices and will be discussed. After the jump after the identification of needs for further publications will appear in the results of the modernization of management systems, development trends of the technical issues and organizational changes.

BEVEZETÉS

A számítástechnika, az informatika történetének a feldolgozása nem túl régen kezdődött meg, de mára már önálló technikatörténeti tudományággá vált. Fokozatosan létrejöttek azok az intézetek, amelyek a különböző fejlődési korszakokat, azok sajátosságait vizsgálták, illetve elemezték. A megalakult intézetek azonban külföldön működtek és ezért hiába gyűlt össze a Babbage Intézet és az University of Minnesota keretében folyó kutatások során számos történeti anyag, mindegyikből hiányzik a magyarországi számítástechnika eredményeinek ismertetése és értékelése. Ez a tény is motiválta azokat az embereket, akik elkezdtek foglalkozni Magyarországon is a számítástechnika történetének kutatásával. Ezek közül a kutatók közül kiemelésre érdemes lehet Kovács Győző, Szentiványi Tibor vagy Szentgyörgyi Zsuzsa neve, valamint kiemelésre érdemesek Prof. Dr. Raffai Mária PhD munkái. (Az „Informatika fél évszázada” című szakkönyv és a „A hazai számítástechnika története” című informatikatörténeti szakkönyv.) A történeti kutatások szempontjából

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

megemlíthető még az MTA Politikai Tudományok Intézete által készített „Bitkorszak” című kiadvány is, amely a magyar számítástechnika történetéből a politikai befolyás hatását is elemző módon tárt fel fejezeteket.

Ennek a cikknek még nem az a célja, hogy a kezdetektől történelmi hűséggel leírja a magyar helyzetet, hanem, hogy a Magyar Néphadsereg REVA Szolgálat Főnökség¹ által „A számítástechnika katonai alkalmazásának perspektívái” [1] címmel 1979-ben kiadott tanulmánya alapján visszatekintszen a kezdeti lépésekre. Erre a tanulmányra azért esett a választásom, mert ennek a megjelenése előtt már foglalkozott ugyan több publikáció is a számítástechnika fejlődésével és katonai alkalmazásával, de azok többsége nem haladta meg az egyes automatizált vezetési rendszerek, valamint a technikai eszközök és információ feldolgozási módszerek leírását. (A számítástechnika kezdetben csak a technikai eszközöket jelentette, ami a szűk alkalmazási területével volt magyarázható.) [1] Hogy miért pont ezt a tanulmányt használtam? Az előzőekben már említett okokon kívül rendkívül lényeges volt a kiválasztásnál, hogy ez a dokumentum a Magyar Honvédség REVA Szolgálat Főnökség kiadványa volt és így egyértelműen a felsőbb szakmai vezetés és a magasabb parancsnokok elveit jelenítette meg. Ez tanulmány hét fejezetben tanulmányozta a témát és a szovjet katonai kiadó által megjelentetett művek és egyéb külföldi hozzáférhető elsősorban szakmai anyagok alapján. A tanulmány az első három fejezetben azokat a főbb elveket tárgyalta, amelyek az USA fegyveres erői irányítása automatizálásának alapját képezték. A következő három fejezet képet nyújtott a számítástechnika fejlesztésének távlatairól, melyeket a műszaki-tudományos haladás menete indokolt. Az USA fegyveres erőire azért esett a választás, mert a többi kapitalista országot ezen a területen az USA messze megelőzte, az USA már nagy tapasztalattal rendelkezett a csapatok vezetésének automatizálása területén és tapasztalataikat a NATO szövetségesek már széleskörűen felhasználták.

A publikáció célja ennek megfelelően az volt, hogy részben feltárja az addigi (1979) kezdeti korszerűsítési lépéseket, illetve rendszerezze, összegezze az addig elért eredményeket. A cikk a felmerült igények oldaláról kezdi a vizsgálatot és „in media(s) res” (a dolgok közepébe vágva) indítja az informatikai szolgálat történetének feldolgozását. Ez a cikk tehát csak a kezdet, amely megalapozhatja azt a munkát, amely reményeim szerint elvezet egy teljes szolgálat-történet megírásához a kezdetektől 1989-ig.

A SZÁMÍTÁSTECHNIKA SZEREPE A HADÜGYBEN A 80-AS ÉVEKIG

A történelmi adatoknak a birtokában vizsgálhatóak a katonai alkalmazás lehetőségei. Az is kijelenthető, hogy a hadseregek mindig élen jártak a technológia fejlesztésében, pénzügyi és egyéb eszközökkel mindig segítették a csúcstechnikák előállítását. Az első számítógépek közül az ENIAC² az Amerikai Egyesült Államok hadserege, a COLOSSUS³ pedig

¹ REVA: MN Rendszerszervezési Vezetésgépesítési és Automatizálási Szolgálat

² ENIAC: Electronic Numerical Integrator And Computer

³ A világ első programozható, digitális számítógépe.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Nagy-Britannia hadereje támogatásával jött létre. (Az ENIAC létrehozásának eredeti célja az volt, hogy egy olyan gyors számítógép kerüljön kifejlesztésre, amivel bonyolult katonai – például bombázási, tüzérségi – feladatok számításait lehetett elvégezni. A COLOSSUS szintén elsősorban katonai alkalmazásra készült. Elsősorban rejtjelezési, rejtjelfejtési feladatok megoldására hozták létre.) [2] Ezek eléggé ismert tények, de arról már elég keveset tudunk, hogy a Magyar Néphadseregbe mikor és milyen formában kerültek be a számítógépek, mert a számítógépek katonai alkalmazásának szervezeti kereteiről, lehetőségeiről és elsősorban a számítógépeknek a Magyar Honvédségben (az előzőekben, a Magyar Néphadseregben) betöltött szerepéről átfogó technikatörténeti tudományos igényű dolgozat nem készült.

A számítástechnika katonai alkalmazásának kérdései szoros összefüggésben vannak a fegyveres erők vezetésének korszerűsítési feladataival, szoros összefüggésben van a fegyveres erők vezetésének korszerűsítési kérdéseivel, ami egyben, mint a felmerült igények felőli megközelítés módszerét is jelenti. ("A katonai vezetés a katonai szervezetekben folyó olyan tevékenységi rendszer, melynek során a vezetés alanyai (parancsnokok, törzsek, politikai szervek) az állami (az uralkodó osztály) katonapolitikai céljainak megvalósítása érdekében tervezi és megszervezi békében az állandó harcckészültség magas szinten tartását, háborúban a fegyveres küzdelem megvívását és olyan hatást gyakorol a vezetés tárgyaira (a végrehajtókra), hogy a katonai szervezet elé kitűzött célokat saját céljaiknak tekintsék és azok elérése érdekében legjobb tudásuk szerint tevékenykedjenek.") [3] A célja a visszatekintésnek pedig az, hogy prognózist készíthessünk a korszerűsítésre vonatkozóan, amelyek során különböző tényezőket (fegyveres erők állománya, szervezeti felépítése, csapatvezetési módszerek, vezetőszervek feladatai, hadműveletek vezetésének feladatai stb.) kellett figyelembe venni. A számítástechnika katonai alkalmazásának kérdéseit a múltban (és a jelenben) sem lehetett elkülöníteni az eszközök fejlődésének színvonalától. Azonban a fegyveres harc hagyományos eszközeitől eltérően a számítástechnikának nem volt pontosan elhatárolt katonai orientációja, a számítógépeket különböző területeken használták és a fejlődést mindig a műszaki-tudományos haladás határozta meg.

A haditechnika forradalmát, amelyen belül a számítógépek szerepét vizsgáljuk, a műszaki-tudományos forradalom határozta meg. A haditechnika forradalmát alapvetően három fő részre oszthatjuk a vizsgált időszakban (1979-ig):

- a tömegpusztító fegyverek (atomfegyver, termonukleáris fegyver) megjelenése;
- a rakéták megjelenése;
- a vezetési eszközök fejlődése.

A harmadik „vezetési” szakasz megjelenésének több oka volt, amelyek közül elsősleges volt a minőségi ugrás a harceszközök fejlődésében, mert ez jelentősen bonyolultabbá tette és megnövelte a vezetés szerepét. Ugrásszerűen megnőtt a harctevékenységekhez kapcsolható információk mennyisége, amelyeket a vezető szerveknek a harctevékenységek során egyre gyorsabban kellett feldolgozni. Még jobban megnövekedett tehát a parancsnokok felelőssége, a hibák egyre súlyosabb következményekkel járhattak, ezért egyre fontosabb szerepe lett a problémák megoldásában az automatizálásnak. A kezdetekben

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

a fegyveres erőknél az automatizálás jellemző sajátossága volt, hogy függött a számítástechnika általános színvonalától. Ez a mai napig igaz, de az első időkben a számítástechnikát csak egyszerűen a számítógépekkel, mint technikai eszközökkel azonosították. Szerepsére nagyon hamar átalakult ez a fogalom és a számítástechnika fogalmát ettől kezdve az információ feldolgozásával összefüggő feladatok megoldásának megkönnyítésére és gyorsítására felhasznált technikai és matematikai eszközök, módszerek és fogások összességéként használták. Így megjelent a matematikai biztosítás (software) fogalma, amely a számítástechnika elválaszthatatlan része lett. (A matematikai biztosítás magában foglalta az operációs rendszert, a programozási rendszert a számítási feladatok megszervezésére és ellenőrzésére, a programozás automatizálását, valamint az algoritmusok, programok kipróbálását, tesztelését.)

Megindult tehát a kutatás, hogy a katonai feladatok végrehajtása során milyen számítástechnikai eszközök alkalmazhatóak. Hamar kialakult az álláspont, mely szerint a számítástechnika fejlődését nem az alkalmazás katonai területei határozzák meg, hanem a már említett műszaki-tudományos haladás általános menete. Ez gyökeresen megváltoztatta a katonai rendeltetésű számítástechnika fejlesztésének megközelítését, mivel arra készítették a katonákat, hogy fő figyelmüket ne a technika létrehozására koncentrálják, hanem a már meglévő eszközök hatékony alkalmazási módjainak keresésére. Megindult tehát számítástechnika alkalmazása a hadügyben, de az automatizált vezetési módszerek bevezetését a gyakorlatban számtalan szervezeti átalakítás is követte. Ezek a szervezeti átalakítások a vezetés központosításának erősítésére, a vezetési szintek csökkentésére, a vezető szervek dolgozói között a funkcionális kötelezettségek pontosabb elosztására irányultak. Ezek a változtatások eredményekhez vezettek a vezetés operativitásának, megbízhatóságának, folytonosságának, rugalmasságának és rejtettségének növelése területén egyaránt.

Összefoglalva kimondhatjuk, hogy ebbe az időszakban már jelentős eredményeket értek el a katonai rendeltetésű számítástechnika alkalmazási területeinek és fejlesztésének területén. A béke- és háborús vezetés automatizálásának kérdései folyamatosan napirenden voltak pl. a tervezés, a biztosítás, a pénzügyi tevékenység, az egészségügyi tevékenység valamint az adminisztráció területén, és minden területen a fejlődést a számítástechnikai mind szélesebb használatával képezték el.

KÖVETHETŐ (KÖVETENDŐ) PÉLDÁK KÜLFÖLDRŐL

Ebben a fejezetben nézzünk meg néhány példát arra, hogy az USA fegyveres erői hogyan használták a számítástechnikai eszközöket a vizsgált időszakban. Nem minden esetben követhető az amerikai hadsereg példája, hiszen létszámában, felszereltségében, a rendelkezésre álló pénzügyi forrásokban jelentős különbségek voltak a magyar haderőhöz viszonyítva, de a közölt adatok viszonyításként érdekesek lehetnek.

Az USA fegyveres erői a parancsnoki központban tárolták az általános háború megvívásának és a különböző válságokra vonatkozó terveket. Ezek a tervek számítógép memóriákban a háborúra vonatkoztatva nyolc tervet és hatvan válsághelyzeti ún. tevékenységi

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

tervet tároltak. A számítógépen tárolt adatok felhasználásával integrált statisztikai értékeléseket is készítettek és a tájékoztatók kiadásához mindössze néhány percre volt szükségük. Néhány jellemző adat az információk (parancsok, intézkedések) eljuttatásának gyorsaságára és egyéb következményekre: („Az információ valamilyen tárgyra, jelenségre vonatkozó visszatükröződés megjelenítője, amely határozatlanságot szüntet meg.”) [3] (Az információ az adatok vagy hírek ismerettartalma.) [4]

- Harckészültség elrendelő parancs a támadó erőknél: max. 1 perc;
- Intézkedések a legfelsőbb vezetéstől a végrehajtó parancsnokságokig: 5-7 perc;
- A zászlóaljtól a dandárig a harcjelentések továbbítási ideje felére csökkent;
- 10 löveg (tábori tüzérség) tűzvezetési ideje 35 célra 1,6 perc (előtte 2 óra);
- 1 löveg tűzfeladat előkészítési ideje 6 mp (előtte 1 perc);
- Harcászati légierő harctevékenységi tervezési ideje (Vietnam) 15 perc (előtte 10 óra);
- 43 raktárbázis megszüntetése, hadtáp személyi állomány 140000 főre csökkentése (előtte 225000 fő);
- Összköltségek csökkentése felére;
- Légierő megtakarítása az ellátási anyagok terén 585 millió dollár;
- Kiképzési, oktatási költségek csökkenése 1,3 milliárd dollár;
- Az „Arpa” információs-számítástechnikai központ üzemeltetése a katonai célú kutatások támogatására;
- Az „Autodin” digitális hírközlő rendszer napi 2 milliárd szó továbbítására képes;
- Automatizált katonai kórház;
- Stratégiai bombázók irányítása elektronikus számítógépekkel;
- Kidolgozás alatt van a „digitalizált” repülőgép terve.

Érdekes kiindulási adatot jelent, hogy az USA fegyveres erői a különböző alkalmazási területeken, milyen arányban használták a számítástechnikát a vizsgált időszakban:

Alkalmazási terület	Az összes mennyiség százalékában
A csapatok mindennapos tevékenysége	25,6%
Hadtápbiztosítás	26,7%
A csapatok vezetése és a harcbiztosítás	15,7%
Kutatás és fejlesztés	17,9%
Pénzügyi szolgálat	6,8%
Személyügyi nyilvántartás	2,5%
Egyebek	4,8%

1.sz. ábra

(Forrás: A számítástechnika katonai alkalmazásának perspektívái (MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, Nyt.szám: 91/317, 1979, 18. oldal)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A táblázat véleményem szerint legérdekesebb adata, hogy már akkor milyen jelentős arányban használták a számítógépeket a kutatás és fejlesztés támogatására. Ez a tény is jelzi, hogy már hamar felismerték a számítógépekben rejlő lehetőségeket. Ugyanakkor érdekes az is, hogy a csapatok vezetése területén még egy viszonylagos lemaradás tapasztalható.

Az is érdekes kiinduló adata lehet a vizsgálatnak, hogy mekkora szellemi kapacitást mozgósítottak a feladatok végrehajtására, hiszen ezzel is bizonyítható a feladat fontosságának megítélése.

Évek	Rendszer-szervezők	Programozók	Kezelőszemélyzet		Irányító és ig. –gazd. apparátus
			szg. kezelők	terminálkezelők	
1969.	10,8	14,3	30,6	19,2	25,1
1970.	10,9	14,3	30,5	18,2	25,9
1971.	12,0	15,5	29,7	16,7	26,1
1972.	12,1	15,8	28,8	14,9	28,4

1.sz. táblázat: Az USA Hadügyminisztériumában az automatizált adatfeldolgozással foglalkozó személyzet megoszlása (Össz. munkaráfordításokhoz viszonyítva %-ban)

(Forrás: A számítástechnika katonai alkalmazásának perspektívái (MN REVA Szolgálat Főnök-ség kiadványa, Nyt.szám: 91/317, 1979, 124. oldal)

A VEZETÉS AUTOMATIZÁLÁSA

Ehhez kapcsolódva nézzük meg azt, hogy az USA katonai vezetésének milyen elgondolása volt a fegyveres erők vezetésének automatizálásáról. Az USA Hadügyminisztériuma szervezési szempontból a fegyveres erők háborús és békevezetési területeire tagozódott. A háborús vezetésért a felelősség a hadművelleti magasabb-egységekre és különleges parancsnokságokra, a békevezetésért a haderőnemek minisztériumaira hárult. A felosztás célja az volt, pontosabban határozzák meg azokat a fokozatokat, ahol a harckész erők vezetésére vonatkozó döntéseket hozzák, csökkentsék a köztes vezetési fokozatok számát, növeljék a döntéshozó személyek felelősségét és hatékony ellenőrzést biztosítsanak a döntések végrehajtása érdekében. Ezekre az elvekre vezethető vissza, hogy az amerikai parancsnokság jelentős erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a harckész erők vezetését egyre jobban automatizálja. Ennek az automatizálásnak az alapját az alábbi elvek képezték:

- számítástechnikai eszközök alkalmazása a hadászati, hadművelleti és harcászati szintek valamennyi vezetési szervénél;
- a csapatok harctevékenysége vezetési folyamatainak komplex automatizálása;
- a fejlett híradó rendszerek és összeköttetés létrehozás a különböző körzetekben.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Ezeknek az elveknek a megvalósítását az ASZUV⁴ automatizált csapatvezetési rendszer jelentette. Ez az ASZUV rendszer biztosította a parancsnokoknak a csapatok vezetéséhez szükséges információk összegyűjtését, feldolgozását és a hozott döntések továbbítását a csapatok felé. Ennek megfelelően az ASZUV rendszer jelentette a vezetési pontok és a csapatok harcbiztosításával foglalkozó irányító szervek munkájának automatizálását. Ezzel párhuzamos, vele elválaszthatatlan kapcsolatban működtek a fegyverzetek és a haditechnikai komplexumok automatizált irányítási rendszerei, amelyek az ASZUV rendszer logikai folytatását jelentették. Mindkét rendszernél általános követelmény volt, hogy megfelelő időegységben dolgozzanak, amely időegység szoros összefüggésben volt a vezétszerv vezetési szintjétől és a vezetett sajátosságaitól.

Ahogy már az előzőekben is elhangzott a feladatok legegyszerűbb felosztását a békevezetési és a háborús-vezetési feladatok csoportja jelentette. A csapatok békevezetésében a számítógépeket a legkülönbözőbb feladatokra használták:

- a fegyveres erők főbb felépítési koncepcióinak kidolgozása;
- a háborús vezetés hadművelati terveinek előzetes értékelése és az értékelés alapján a harci helyzetek modellezése;
- a csapatok harcászati feladatainak biztosításához köthető feladatok;
- a mozgósítás tervezése és végrehajtása;
- a valószínűsíthető ellenség harci lehetőségeinek előzetes értékelése;
- a meglévő fegyverzeti eszközök értékelése és tervezett eszközökkel szembeni követelmények kidolgozása;
- ellenőrző-pénzügyi műveletek elvégzése.

Ezeknél a feladatoknál nem volt elsődleges szempont a határidőre történő feladatvégrehajtás. Ez lehető tette a számítástechnika egy egyszerűbb formában történő alkalmazását. Ennek megfelelően széleskörűen elterjedtek a vezetést biztosító információs rendszerek⁵, amelyek összekapcsolták az egyszerűbb információs-számítógépközpontokat. Ezek az összekapcsolt rendszerek szolgálták később a csapatok hadtáp biztosításával, a személyi állomány nyilvántartásával, adatbázisok mindennapi tevékenységével stb. összefüggő feladatok támogatását. Ezek rendszerek tehát abban különböztek az ASZUV rendszerektől, hogy az intézkedésekre alkalmas parancsnoki vonalat nem tartalmazták csak információkat gyűjtöttek a csapatok szükségleteiről, készleteikről vagy az elosztási tervek elkészítéséről. Az USA fegyveres erőinél tehát a két rendszert hangsúlyozottan elkülönítették egymástól, annak ellenére, hogy a funkcióik gyakran „keresztelték” egymást, és ezt a megosztást hangsúlyozták a rendszerek kidolgozásának szabályai és a technikai eszközökkel szemben támasztott követelményekben is.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a vizsgált hetvenes és nyolcvanas években az amerikai hadseregben már jelentős eredmények születtek. Létrehozás kerültek többek között a haderőnemek vezetését biztosító információs rendszerek, a bázisok és parancsnokságok

⁴ Parancsnoki és vezetési rendszerek. USA terminológia szerint Command and Control Systems.

⁵ Mai kifejezéssel: Management Information Systems

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

szintjén egységesített számítástechnikai komplexumok, létrejött a harcbiztosítási rendszerek integrációja stb. Megteremtődött tehát a katonai rendeltetésű számítástechnika fejlesztésének lehetősége, amelynek eredményei a mai napig nyomon követhetők.

ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK

A külföldi példaként kiemelt USA fegyveres erői vezetésének segítségéhez már nagyon hamar bevonásra kerültek a számítástechnikai eszközök. Már az 1950-es évek közepétől elkezdtek létrehozni a tájékoztató számítástechnikai központokat a csapatok béke vezetésének támogatására. 1965-re az USA Hadügyminisztériumában már több ezret tartottak nyilván. Természetesen ebbe a számba beletartoztak a kisebb számítástechnikai pontok is, amelyeket lyukkártyás gépekkel szereltek fel. A 60-as évek közepétől kezdték meg a tájékoztató számítástechnikai központok felszerelését korszerűbb, nagyobb teljesítményű elektronikus számítógépekkel, amelyek lehetővé tették a központok teljesítményének növelést és ezzel párhuzamosan számuk csökkentését. Természetesen a Magyar Néphadsereg vezetése is felismerte az új számítástechnikai eszközökben rejlő lehetőségeket és a rendelkezésre álló szűkösebb anyagi eszközökkel (figyelembe véve a mindenkorai politikai akaratot is) a Magyar Néphadsereg Vezérkara 12. Önálló Osztálya vezetésével megkezdődött a vezetés korszerűsítése. A későbbiekben a cikk további részeiben erről a folyamatról is képet kaphatunk.

Kulcsszavak: számítástechnika, információ, vezetés, történelem

Key words: computers, information, management, history

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] A számítástechnika katonai alkalmazásának perspektívái (MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, Nyt.szám: 91/317, 1979)
- [2] <http://hu.wikipedia.org/wiki/ENIAC>
- [3] A csapatvezetés általános elmélete (jegyzet, ZMKA REVA tanszék, 1988)
- [4] Kákos János: A csapatszervezetek információs rendszere (jegyzet, ZMKA Katonai Vezetés tanszék, 1976)

DR. BAGI JÓZSEF

Az Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági szervezetei**Secret Services of the Russian Federation****Absztrakt:**

Oroszország bel- és külpolitikájának megvalósításában mindig is nagy szerepe volt és van az erőszakszervezetek aktív tevékenységének.

A Nemzeti Biztonsági Stratégiában meghatározott nemzetbiztonsági fejezet védelmi szektorának a gyakorlati megvalósítása a katonapolitika feladata.

Az orosz külpolitikát a célok, az eszközök és érdekérvényesítési módszerek megújulása jellemzi. Az orosz diplomácia Putyin elnöksége idején elért politikai stabilizáció eredményeként magabiztosabbá vált. Reálisan méri fel lehetőségeit – külpolitikáját a pragmatizmus, a gazdasági érdekérvényesítés jellemzi.

Abstract:

The security organizations always have been as an important part of the internal- and foreign policy of the Russian Federation.

The national security is the part of the National Security Strategy and it is carrying out by the military policy.

The foreign policy's targets, tools and defends of own interest are renewed. The stabilization of Russian policy during Putin's areas makes the Russian diplomacy more sure. Russia assessments the own possibility more really – the foreign policy is pragmatic; the economical interest is the main aim.

Az Oroszországi Föderáció biztonságpolitikájának megértéséhez okvetlenül szükséges az ország társadalmi berendezkedésének az ismerete. Ellenkező esetben nem tudjuk helyesen értékelni az orosz politikai lépéseket. Ezért egy rövid ismertető Oroszország társadalmi körülményeiről.

Oroszország, hivatalos nevén az Oroszországi Föderáció („Rasszijszkaja Federácija”) területét tekintve a volt Szovjetunió 22,4 millió km²-éből 17,1 millió km²-t „örökölt”. A 291 milliós lakosságából pedig 149 millió – 2008-ban 142 millió – maradt Oroszország területén. Fővárosa, a 9 millió – 2008-ban 10,5 millió – lakosú Moszkva, amelynek lélekszáma az agglomerációval és a tranzittal együtt jóval meghaladja a „napi” 10 milliót – a napi 15 milliót 2008-ban.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Oroszország – 1922. december 30-tól kezdve egészen az 1990-ben a Köztársaság Legfelsőbb Tanácsának az „Állami szuverenitásáról” elfogadott nyilatkozatáig – lényegében a Szovjetunió részeként, meglehetősen korlátozott önállóságot élvezett. Az ország történelmének ekkor megkezdődött új szakasza, az önálló orosz államiság és a demokratikus átalakulás időszaka merőben új távlatokra tett szert az 1991. augusztus 19-21. közötti sikertelen puccsot követően, illetve amikor 1991. december 8-án megszűnt létezni a Szovjetunió.

Oroszország államiságának lényegi alkotó eleme a föderatív államforma. A Szovjetunió szétesése és az úgynevezett „utódállamok”, közte az Oroszországi Föderáció létrejötte az addigi Uniót alkotó, etnikailag elkülönült köztársaságok függetlenné válásával valósult meg.

Oroszország 86 úgynevezett „föderációs szubjektumból (jogalanyból)” áll:

„Az egykori Szovjetunió felbomlását követően, az Oroszországi Föderáció történetének első időszakában a további szétdarabolódás reális veszély volt, amelynek legvéresebb fejezetét az 1994 decemberétől 1997 áprilisáig tartó csecsen háború jelentette. Mára némileg ellentétes tendenciák tapasztalhatók. A központ megpróbálja a régiókat politikailag és gazdaságilag egyaránt maga alá gyűrti, az államigazgatást területi és nem nemzeti elv alapján megszervezni. A kormányzóválasztások lezajlása után – bár a korábbi kinevezett helyett választás útján funkcióba került regionális vezetők legitimitása jelentősen megnőtt – az új funkcionáriusok a központtal folytatandó együttműködésre kényszerültek. Magatartásukban – néhány kivételtől eltekintve – kevés szerepet játszott, illetve játszik párhovatartozásuk vagy politikai szimpátiájuk. Moszkva elsősorban „egyéni megközelítést” alkalmazva igyekszik megoldozni a kormányzókat, párhuzamosan alkalmazva a kedvezmények, és az – esetenként meglehetősen durva – nyomásgyakorlás módszereit.”¹

A fentiekben felsorolt adminisztratív felosztás többé-kevésbé megfelel a volt szovjet közigazgatási rendszernek. Az Oroszországi Föderáció megalakulásának következményeként új közigazgatási területek jelentek meg. Ilyen például az elnöki képviseletet megvalósító kerületek vagy régiók, összesen hét:

¹ Tömösváry Zsigmond, dr. Nagy László: Oroszország a harmadik évezred küszöbén, 9. old. Honvéd kiadó 1999

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- Központi Szövetségi Kerület
- Déli Szövetségi Kerület
- Észak-nyugati Szövetségi Kerület
- Távol-keleti Szövetségi Kerület
- Szibériai Szövetségi Kerület
- Uráli Szövetségi Kerület
- Volgai Szövetségi Kerület

1.sz. ábra. Az Oroszországi Föderáció elnöki kerületei²

Ezek a kerületek (régiók) több megyét, területet vagy autonóm föderációs szubjektumot (jogalanyt) foglalhatnak magukban. Az elnök által kinevezett elnöki képviselők feladata a régió mindennapi életének, biztonságának és fejlesztésének a biztosítása a szövetségi érdekek messzemenő figyelembe vételével. A régiók szerinti felosztás könnyebb áttekinthetőséget, vezethetőséget és tervezést tesz lehetővé, kizárva a helyi érdekek felülkerekedését a szövetségi elgondolásokkal szemben.

„Az 1993. december 12-én népszavazással elfogadott „jelcini” alkotmány alapján erős elnöki rendszer épült ki, amelyet politikailag erősített az a tény is, hogy Jelcin a nemzetközi közvélemény és az orosz társadalom jelentős része szemében a demokratikus reformok garanciája volt. E rendszerben megtalálható a hagyományos demokráciák csaknem valamennyi intézménye, azonban azok működése, a társadalom életében betöltött szerepük és súlyuk szerint nem hasonlíthatók az európai, de különösen nem a nyugati demokráciákéhoz. Az elnöki hatalom politikai szempontból szinte korlátlan, az országot a politikai pártok, társadalmi mozgalmak helyett a különböző gazdasági-bürokratikus érdekcsoportok

² Az adatok letöltve a <http://president.kremlin.ru/administration.shtml> honlapról 2014.11.10-n.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

irányítják, amelyek között az egyensúlyt ez idáig Jelcin elnök jelentette és jelenti bizonyos mértékig ma is.

A végrehajtó hatalom csúcsán az elnök áll. Munkáját közvetlenül az Elnöki Adminisztráció segíti, de a legfontosabb döntések meghozatalában nem elhanyagolható szerepe van az elnök mellett működő tanácsoknak (közülük is a legjelentősebb talán az Elnöki Tanács – „Prezidentszkij Szovjet” –, amely a legfontosabb szakterületek legismertebb szakértőiből álló tanácsadó testület, az Adminisztrációk Vezetőinek Tanácsa, a Káderpolitikai Tanács stb.), a különféle bizottságoknak (Állampolgársági, Kegyelmi, Emberi Jogi, Kitüntetési stb.) és kamaráknak (Társadalmi Kamara, Tájékoztatási Viták Bírói Kamarája stb.).

A végrehajtó hatalom segítségével igen fontos szerepet tölt be az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsa, amely a nemzetbiztonság teljes spektrumában készíti elő a legfelső szintű politikai döntéseket, s amelynek elnöke a mindenkori orosz elnök. Tagjai – funkcióhoz kötötten – a mindenkori miniszterelnök, a Parlament két házának elnökei, a Biztonsági Tanács titkára, a legfontosabb miniszterek (külügy-, belügy-, védelmi, nemzeti-ségügyi miniszter, a rendkívüli helyzetek és a polgári védelem minisztere, valamint a Külső Hírszerzés, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat és a Szövetségi Határőr Szolgálat vezetői.

A végrehajtó hatalom fontos eleme az Oroszországi Föderáció Kormánya, amelynek tagjai a miniszterelnök, a miniszterelnök helyettes(ek) – ezek száma időről időre változik -, valamint a szövetségi miniszterek. Ez utóbbiak közül viszont az elnök közvetlen irányítása alá tartoznak az ún. „erő-miniszterek” (a védelmi és a belügyminiszter, a Szövetségi Határőr Szolgálat miniszteri jogállású igazgatója), valamint a polgári (külső) hírszerzés és az elhárítás ugyancsak miniszteri jogállású vezetői.”³

A törvényhozás Oroszországban kétkamarás parlament keretén belül ölt testet:

- Az Állami Duma (alsóház), amely az alkotmány értelmében 450 képviselőből áll. A képviselők fele egyéni választókerületben, másik fele pedig országos listán kerülhet be a parlamentbe. Az ún. „vegyes” választási rendnek megfelelően a parlamentbe bejutott képviselők frakciókba, vagy csoportokba léphetnek be. Az országos listán bejutott pártok, tömörülések, blokkok „frakciót”, míg az egyéni választókerületekben bekerült képviselők „képviselőcsoportot” alkothatnak. Az Állami Duma keretén belül 23-26 szakszervezet működik, amelyek közül a legfontosabbak közé a Külügyi, a Költségvetési, a Gazdaságpolitikai, a Nemzetbiztonsági, és a Védelmi Bizottságokat sorolhatjuk.
- a Szövetségi (Föderációs) Tanács képezi a felsőházat, amely az Alkotmány szerint 178 főből áll. A regionális elvre épülő felsőházban nem működnek frakciók, illetve képviselőcsoportok és a képviselők nem főállásban végzik a munkájukat. A felsőház is szakszervezetekben (10-12 bizottság) végzi a plenáris üléseket előkészítő munkát.

³ Tömösváry Zsigmond, dr. Nagy László: Oroszország a harmadik évezred küszöbén, 21.old. Honvéd kiadó 1999

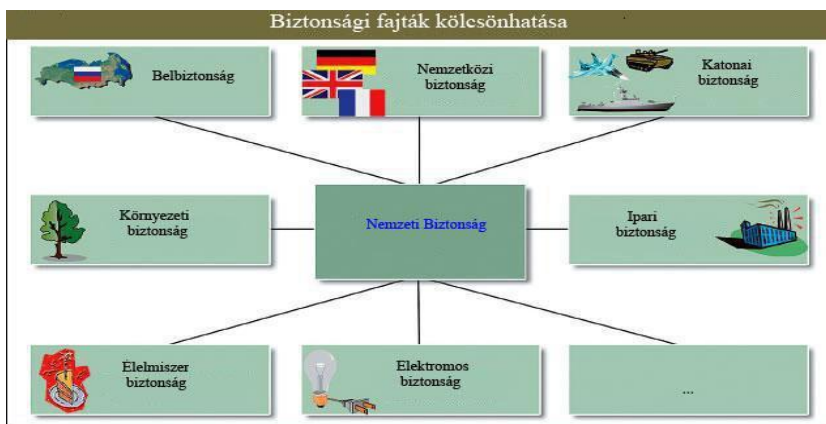
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Az Oroszországi Föderáció biztonságpolitikáját, mint az állam politikájának szerves részét az alábbi főbb biztonságpolitikai dokumentumok határozzák meg:

- Az Oroszországi Föderáció Alkotmánya;⁴
- Az Oroszországi Föderáció Nemzeti Biztonsági Stratégiája 2020-ig;⁵
- Az Oroszországi Föderáció Külpolitikai Koncepciója;⁶
- Az Oroszországi Föderáció Katonai Doktrínája;⁷
- Az Oroszországi Föderáció Tengerészeti Doktrínája 2020-ig;⁸
- Az Oroszországi Föderáció Informatikai Biztonsági Védelmének Doktrínája;⁹
- Az Oroszországi Föderáció Szövetségi Törvényei;
- Az Oroszországi Föderáció Elnökének Rendeletei;
- Az Oroszországi Föderáció Kormányának Határozatai.

Az orosz nemzetbiztonsági dokumentumok megalkotása során a szakemberek tudományos elemző-értékelő módszereket alkalmaznak a különböző lehetőségek és fenyegetések összessége eredőjének meghatározására. Kezdeként meghatározzák a nemzeti biztonság alkotóelemeinek egymásra ható rendszerét:

2.sz. ábra: Biztonsági fajták kölcsönhatása ¹⁰

⁴ Letölthető a <http://president.kremlin.ru/articles/ConstMain.shtml> című honlapról.

⁵ Letölthető a <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html> című honlapról.

⁶ Letölthető a <http://www.scrf.gov.ru/documents/25.html> című honlapról.

⁷ Letölthető a <http://www.scrf.gov.ru/documents/33.html> című honlapról.

⁸ Letölthető a <http://www.scrf.gov.ru/documents/34.html> című honlapról.

⁹ Letölthető a <http://www.scrf.gov.ru/documents/5.html> című honlapról.

¹⁰ Vaszilij Burenok, a technikai tudományok doktora, professzor, az Orosz Akadémia tagja – Az Oroszországi Föderáció katonai biztonsága tanulmány a Légi-Kozmikus Védelem 2008/3 számú tudományos folyóiratban (1.sz.ábra).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

„Ennek megfelelően leszögezhető, hogy az állam biztonságát azon tevékenységek összessége garantálja, amelyek az agresszor elrettentésére és az agresszió visszaverésére irányulnak. Elrettentés (például nukleáris elrettentés) alatt azokat az intézkedéseket értik (politikai, diplomáciai, katonai, gazdasági és más egyéb), amelyek egyértelműen meggyőzik az agresszort, hogy egy adott katonai támadás megindítása esetén olyan mértékű veszteségek érhetnék, amelyek miatt nem érdemes belekezdeni.”¹¹

„A SWOT analízis a szervezetfejlesztésben helyzetértékelésre és problémamegoldásra használt módszer. Az elnevezés az angol szavakból alkotott betűszó: **S**trength (Erősségek), **W**eaknesses (Gyengeségek, fejlesztendő terület), **O**pportunities (Lehetőségek) és **T**hreats (Veszélyek, fenyegetések).

A módszer lehetővé teszi, hogy megvizsgáljuk a változó, globalizálódó világ és az ezzel lépést tartani akaró Oroszország erősségeit és fejlesztendő területeit, valamint lehetőségeit és fenyegetettségét. Az elemzés során a hatályban lévő nemzeti biztonsági dokumentumainak alkalmasságának kiértékelésére és lehetőségeinek felmérésére nyílik lehetőség.”¹²

Erősségek <ul style="list-style-type: none"> – Törvényi háttér rendezettsége. – Határozott politikai irányvonal. – Fejlődő külső kapcsolati rendszer. – Központosított hatalom. – Társadalmi támogatottság. – Szufficités költségvetés. – Haderő költségvetésének növekedése. – Fejlesztéshez szükséges források megléte. 	Gyengeségek <ul style="list-style-type: none"> – A belső konfliktusok. – Alacsony életszínvonal, szociális helyzet. – Ipar és mezőgazdaság fejletlensége. – Demográfiai hullámvölgy. – Nagy létszámú haderő. – Szakemberek kiáramlása. – Hadiipari komplexum képességeinek hiánya. – A „Fehér könyv” nem katonai doktrína. – Összhaderőnemiség hiánya.
Lehetőségek <ul style="list-style-type: none"> – EU és Ázsia fokozódó energia igénye. – Az EU energia függősége. – Iráni partnerség kapu India felé. – Dél-amerikai partnerség leköti az USA. kapacitásainak egy részét. – Nemzetközi szerepvállalás növekedése. – Nemzetközi kapcsolatok fejlődése. – Oroszország megkerülhetetlenné válása. – Az USA hegemon helyzetének csökkenése. – Új erős országok felemelkedése és a velük kialakított kapcsolat. 	Fenyegetések <ul style="list-style-type: none"> – Hagyományos és új típusú kihívások. – Globális, transznacionális és regionális kihívások. – Változó biztonsági környezet, új konfliktusok kialakulása. – A Nyugat előrenyomulása a FÁK-on belül. – Az USA Oroszország-politikájának változása. – A NATO bővítése.

1.sz.táblázat. Az OF SWOT értékelése¹³

¹¹ Vaszilij Burenok, a technikai tudományok doktora, professzor, az Orosz Akadémia tagja – Az Orosz-országi Föderáció katonai biztonsága tanulmány a Légi-Kozmikus Védelem 2008/3 számú tudományos folyóiratban.

¹² Brunner Gábor: Oroszország biztonságpolitikájának és nemzetbiztonsági rendszerének változásai Diplomamunka 49. old. ZMNE 2008.

¹³ Brunner Gábor: Oroszország biztonságpolitikájának és nemzetbiztonsági rendszerének változásai

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

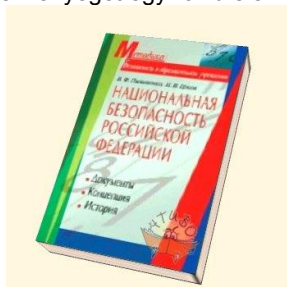
2014. VII. évfolyam 4. szám

Az erősségeket és gyengeségeket együttesen határozzák meg a belső jellemzők. A változtatás lehetősége, felelőssége a vezetésé. A lehetőségek és fenyegetések a külső tényezőkre vezethetők vissza, ezekre nincs közvetlen ráhatás. Fontossá válik azonban az alkalmazkodás, a lehetőségek kihasználása, a fenyegetések lehetőséggé transzformálása. Hasonlóan fontos a fejlesztendő területek és a lehetőségek összekapcsolása.

Az új katonai doktrína kidolgozását azzal indokolják, hogy Oroszország jelenlegi politikai és gazdasági helyzete lehetővé teszi az alapvető biztonságpolitikai dokumentum objektív megalkotását a jelenlegi politikai helyzettől, a meglévő barátoktól és a feltételezett „elenségektől” függetlenül.

Az orosz biztonságpolitikai szakértők minden esetben arra hívják fel a figyelmet, hogy Oroszország csak magára számíthat. Vagyis továbbra is érvényes II. Sándor cár mondása, miszerint „Oroszországnak csak két szövetségese van: a hadsereg és a flotta.

Az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonsági politikáját a Nemzeti Biztonsági Stratégiában határozták meg, amelynek lényegét egy rövid elemzésben mutatom be.

3.sz. ábra: Az Oroszországi Föderáció Nemzeti Biztonsága¹⁴

Az Oroszországi Föderáció új Nemzeti Biztonsági Stratégiája¹⁵ 2009. május 13-án került nyilvánosságra. A dokumentum 2020-ig határozza meg Oroszország nemzeti biztonsági prioritásait. A stratégia Medvegyev elnök aláírásával jelent meg, nélkülözve bármilyen társadalmi vitát. Azonban igaz, hogy a dokumentumot számos tudós szakértő és politikus bevonásával az orosz Nemzetbiztonsági Tanács állította össze.

Orosz biztonságpolitikai szakértők szerint az új Nemzeti Biztonsági Stratégia nem tartalmaz semmilyen meglepetést az eddig nyilvánosságra került anyagokhoz képest. A dokumentum a várakozásoknak megfelelően korrigálja a nemzeti biztonsági prioritásokat. Oroszország kilépett a Szovjetunió szétesése utáni válsághelyzetből és megerősödött gazdaságilag, amelynek következtében az orosz politikai vezetés úgy ítéli meg, hogy az

Diplomamunka 50. old. ZMNE 2008.

¹⁴ Letölthető a <http://www.chtivo.ru/book/807905/> honlapról, 2014.10.07.

¹⁵ A dokumentum letölthető a <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html> honlapról, 2014.10.07.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Oroszországi Föderáció nemcsak katonailag, hanem gazdaságilag is nagyhatalommá vált (helyesebben kezd válni).

A dokumentum hat fejezetből és száztizenkét cikkelyből áll. A fejezetek:

- I. Általános helyzetértékelés.
- II. A Világ és Oroszország: állapot és a fejlesztés irányai.
- III. Az OF nemzeti érdekei és stratégiai nemzeti prioritások.
- IV. A nemzeti biztonság garantálása.
- V. A Stratégia megvalósításának szervezési, jogi és információs alapjai.
- VI. A nemzeti biztonsági helyzet alapvető mutatói.

Megítélésem szerint a Nemzeti Biztonsági Stratégia azon cikkelyei a meghatározóak, amelyek a világ és Oroszország helyzetének elemzésével, valamint a fejlesztések irányai-val, a nemzeti érdekek meghatározásával, a stratégiai nemzeti prioritások kijelölésével és mindezek megvalósításának lehetséges módjaival foglalkoznak. Ezekben belül kiemelt szerepet kapnak a demokrácia fejlesztése, a polgári társadalom létrehozása és az Oroszországi Föderáció világhatalommá történő alakítása. Mindezek célja, hogy fenntartsák a stratégiai stabilitást és a kölcsönösen hasznos együttműködést a több vektorú világrend-szerben.

Míg a 1997-es, illetve a 2000-es Nemzeti Biztonsági Konceptiókban a személyi, társadalmi és állami biztonság prioritásáról volt szó, addig a Nemzeti Biztonsági Stratégiában fő hangsúlyt a nemzeti védelem, valamint az állami és társadalmi biztonság kap. A nemzetközi téren lévő ellentétekről ugyan burkoltabban fogalmaznak, de egyértelműen érződik egy határozott katonapolitikai feszültség. A NATO-val kapcsolatban egyértelmű az orosz álláspont, amely szerint Oroszország nem fogadja el a NATO további terjeszkedését a határai közelében, valamint nem fogadja el a NATO globalizációs törekvéseit sem. Ha ez így folytatódik tovább, akkor Oroszország megkérdőjelezi együttműködését az Észak-atlanti Szövetséggel. Az Egyesült Államokkal való együttműködésben négy területet emel ki:

- új leszerelési megállapodások;
- a tömegpusztító fegyverek terjedésének meggátolása;
- terrorellenes együttműködés;
- regionális konfliktusok rendezése.

A dokumentumban az orosz vezetés kifejezi aggodalmát, ugyan burkolt formában, az-al kapcsolatban, hogy az Amerikai Egyesült Államok katonai fölény elérésére törekszik Oroszországgal szemben. Ilyen területek: stratégiai atomfegyverek, nagy pontosságú fejlett technológiájú rendszerek, hagyományos stratégiai fegyverzeti eszközök, rakétavédelmi rendszerek és az új militarizálása.

A stratégiában kiemelik, hogy az Oroszországi Föderáció nem kezd fegyverkezési verseny.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Az egész Nemzeti Biztonsági Stratégiában markánsan végig vonul Oroszország azon szándéka, amely szerint minden körülmények között meg fogja védeni az ország nemzeti érdekeit. A 12. cikkely második bekezdésében jelzi, hogy a nyersanyagokért folyó verseny során kialakuló ellentétek megoldása során nem zárható ki a fegyveres konfliktus.

Az új Nemzeti Biztonsági Stratégia megteremti az elméleti alapokat az új orosz Katonai Doktrína megírásához.

4.sz. ábra. Az Oroszországi Föderáció Katonai Doktrínája¹⁶

Oroszország kül- és belbiztonságának (korábban ezt állambiztonságnak nevezték) garantálásában fontos szerepet töltenek be a nemzetbiztonsági szolgálatok. A háborúk és forradalmak közötti „hétköznapiakban” ezek a szervezetek biztosítják az ország függetlenségét és az alkotmányos rendjét.

Az orosz nemzetbiztonsági szolgálatok felépítése és alárendeltsége demokratikus jeget mutat, de a valóságban minden az elnök kezében összpontosul. A volt szovjet állambiztonsági struktúrához képest érezhető az amerikai mintához való törekvés. A fő lényegi változás a polgári felderítés és elhárítás szétválasztása. Az úgynevezett Külső Hírszerzés (SZVR¹⁷) kikerült a volt KGB jogutódja, az FSZB¹⁸ alárendeltségéből. A katonai felderítés megőrizte önállóságát a vezérkaron belül, mint Katonai Felderítő Főcsoportfőnökség (GRU¹⁹). Az elhárítás továbbra is egy szervezeten belül – az FSZB különböző szolgálataiként – végzi feladatát. A Katonai Elhárítás önálló igazgatóságként felel a haderő és a határőrség biztonságáért.

A Szövetségi Biztonsági Szolgálat közvetlenül az elnöknek van alárendelve.

¹⁶ Letölthető a <http://pavlonews.info/news/date/2008/12/page/26> honlapról, 2014.10.07.

¹⁷ SZVR – Szluzsba Vnyésnoj Razvédki, Külső Hírszerzés

¹⁸ FSZB – Federatyivnaja Szluzsba Bezopásznosztji, Föderációs Biztonsági Szolgálat

¹⁹ GRU – Glávnoe Razvédovátyelnoe Upravljénije, Katonai Felderítő Főcsoportfőnökség

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A biztonsági szolgálatokat az alábbi szervezetek felügyelik:

- Az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsa (elnök);
- Az Elnöki Adminisztráció Állami és Jogi Irányítás Nemzetbiztonsági Jogi Kérdések Igazgatósága;
- Adminisztratív Igazgatóság (kormány);
- Biztonsági Bizottság (Állami Duma (GD)²⁰);
- Védelmi és Biztonsági Bizottság [Szövetségi Tanács (SZF²¹)].
- Nemzeti Antiterrorista Bizottság.

A hadiipari komplexum felderítési igényeinek összegyűjtéséért és szétosztásáért a kormány Hadiipari Bizottsága felelős.

Az Oroszországi Föderációban az alábbi biztonsági (speciális) végzik a nemzetbiztonsági feladatokat:

Felderítés:

- Külső Hírszerző Szolgálat;
- Katonai Felderítő Főcsoportfőnökség (Vezérkar);
- Katonai Térképészeti Szolgálat (Vezérkar) – műholdas felderítés;
- Oroszország és Fehéroroszország Szövetségi Biztonsági Bizottsága (a két ország biztonsági szolgálatainak tevékenységének koordinálása);

Elhárítás:

- FSZB (Szövetségi Biztonsági Szolgálat);
- A Technikai és Export Ellenőrző Szövetségi Szolgálat (információ biztonság és elhárítás);
- Szövetségi Őrzésvédelmi Szolgálat (szövetségi vezetők védelme);
- Az Elnöki Adminisztráció Speciális Programok Főcsoportfőnöksége;
- Szövetségi Vámszolálat;
- Drogellenes Szövetségi Szolgálat;
- A FÁK Antiterrorista Központja (a FÁK biztonsági szolgálatainak tevékenységének koordinálása).²²

A nemzetbiztonsági szolgálatok struktúrájának áttekintése után vizsgálunk meg két meghatározó szervezet felépítését és működését. A polgári nemzetbiztonsági szervezetek közül a legfontosabb az FSZB, elhárítás.

²⁰ GD – Gazudársztvennaja Duma, a Szövetségi Gyűlés (Országgyűlés) Alsó Háza

²¹ SZF – Szavjét Fedrácii, Szövetségi Tanács, a Szövetségi Gyűlés (Országgyűlés) Felső Háza

²² Az adatok letöltve a <http://www.agentura.ru/> honlapról, 2014.09.22.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

5.sz. ábra: Az FSZB Címere és a Ljubljankai Központja²³

Az FSZB az egész ország területére kiterjedő szervezeti struktúrával rendelkezik. Ugyanakkor egy igen erősen centralizált vezetési rendszert foglal magában. Ez azt jelenti, hogy minden tevékenységet – régi szovjet módon – központilag rendelkez el és központi ellenőrzés mellett vezetnek le.

Az orosz elhárítás állandó átalakításon esik át. 2003-ban Putyin elnök utasításának megfelelően a Határőrség az FSZB alárendeltségébe került. 2004 júliusától novemberig átszervezték az FSZB-t.

A Határőrség FSZB-hez kerülésével a szolgálat igazgatójának, egyik helyettese a Határőrség parancsnoka.

További változásokra került sor a központi apparátusban is, az igazgatóságok felszámolásra kerültek, helyettük szolgálatokat hoztak létre.

A Személyügyi Igazgatóság helyett Személyügyi és Szervezési Szolgálatot állítottak fel, de a feladatok és személyi feltételek megmaradtak. A fő elhárítási szervezeti egységek megmaradtak.

A Határőrség szervezete is változáson ment keresztül. Az eddigi határvonalat követő szervezeti felépítést felváltotta a regionális-objektum struktúra. Ez azt jelenti, hogy az eddigi 10 határőr körzet helyett 8 körzet van.

²³ Az adatok letöltve a <http://www.agentura.ru/> honlapról, 2014.09.22.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

6.sz. ábra. Az FSZB szervezeti felépítése²⁴

Az FSZB fő szervezeti egységei, objektumai:

- FSZB Központi Apparátusa;
- FSZB Központi Törzse (Ljubljanka);
- FSZB Akadémia;
- Vizsgálati Fogház (Lefortovo);
- FSZB különleges alakulatai (SZPECNAZ),²⁵
- Regionális főnökségek.

²⁴ Az adatok letöltve a <http://www.fsb.ru/> honlapról, 2014.09.22.

²⁵ SZPECNAZ – Szpeciálnovo Naznacsényija, Különleges Rendeltetésű (pl. alakulat) rövidítése, Oroszország mindegyik erőszakszervezetének van ilyen alakulata.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A központi apparátus felépítése:

1. Elhárító Szolgálat;
2. Határőrségi Szolgálat;
3. Alkotmányos Rendvédelmi és Terror Elhárító Szolgálat;
4. Tudományos-technikai Szolgálat;
5. Gazdaság-biztonsági Szolgálat;
6. Műveleti Információs és Nemzetközi Szolgálat;
7. Személyügyi és Szervezési Szolgálat;
8. Ellenőrző Szolgálat;
9. Közvetlen ellátó és biztosító alegységek.

Az Elhárító Szolgálaton belül van a Katonai Elhárítási Igazgatóság, amelynek szervezeti felépítése regionális alapon került meghatározásra. A haderőn kívül a határőrség katonai elhárítását is ez a szervezet végzi. A katonai elhárítás a központi szervezetén kívül területi (regionális) főnökségekkel rendelkezik a négy katonai körzetben és a haditengerészet flottáinál.

7. sz. ábra. Az FSZB Katonai Elhárítás Igazgatóságának a címere²⁶

Az orosz biztonsági szolgálatok közül egyik szervezetet sem fedi olyan homály, mint a Vezérkar (2.) Főcsoportfőnökségét – 2014-től csak így van felsorolva a VK szervezetei között -, azaz a *Katonai Felderítő* Főcsoportfőnökséget.

²⁶ Az adatok letöltve a <http://www.agentura.ru/> honlapról, 2014.09.22.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

8.sz. ábra. A GRU új székhelye²⁷

Ez az egyedüli biztonsági szolgálat, amelynek nincsen közvetlen kapcsolata a sajtóval. A főcsoportfőnökség közvetlenül a vezérkari főnöknek, illetve a miniszternek van alárendelve. A szolgálat vezetője egyben a vezérkari főnök helyettese is. A főcsoportfőnöknek nincs meghatározott, állandó fix időpontja az elnöknek történő közvetlen jelentésre. Ezzel szemben a Külső Hírszerző Szolgálat (SZVR) vezetője minden hétfőn tesz jelentést az elnöknek. Szakértők szerint ez azzal magyarázható, hogy a katonai felderítés inkább a fegyveres erők számára szerez információt. Ezek az adatok és elemzések annyira konkrétak és részletekbe menőek, hogy az elnöknek nincsen szüksége ilyen mélységű tájékoztatásra. Azonban adott esetekben az elnök, mint legfelsőbb főparancsnok bármikor kérhet konkrét információkat és elemzéseket a katonai felderítéstől.

Современная структура ГРУ, какие ее ожидают метаморфозы?

9.sz. ábra. A GRU szervezeti felépítése²⁸

²⁷ Az adatok letöltve a <http://www.agentura.ru/> honlapról, 2014.09.22.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A főcsoportfőnökség 12 szakmai főnökségből, 6 támogató főnökségből és az egyéb kiegészítő osztályokból áll.

Szakmai (csoport)főnökségek:

- Első Csoportfőnökség: ügynöki felderítés Európában. A csoportfőnökség főnökségeket foglal magában, amelyek mindegyike meghatározott országok (csoportok) irányában folytatott felderítési feladatokat végez. A főnökségeken belül minden célországnak van saját szekciója.
- Második Csoportfőnökség: ügynöki felderítés Észak- és Dél-Amerikában, valamint Angliában, Ausztráliában és Új-Zélandon. A csoportfőnökség főnökségeket foglal magában, amelyek mindegyike meghatározott országok (csoportok) irányában folytatott felderítési feladatokat végez. A főnökségeken belül minden célországnak van saját szekciója.
- Harmadik Csoportfőnökség: felderítés az ázsiai országokban.
- Negyedik Csoportfőnökség: felderítés Afrikában.
- Ötödik Csoportfőnökség (csapatfelderítés), ellátja a fegyveres erők struktúrájában jelenlévő felderítő szervezetek irányítását és információkkal történő ellátását. Ugyanakkor ez a főnökség végzi a fegyveres erők felderítő szerveinek technikai (összeköttetés, rejtjelzés, informatika, speciális archívum, pénzügy stb.) biztosítását is, valamint a GRU különleges (SZPECNAZ) csapatainak vezetését is.
- Hatodik főnökség (elektronikus és rádiótechnikai felderítés), a hagyományos rádióelektronikai felderítés mellett magában foglalja az űr(műholdas)felderítés irányító központját (K-500 objektum a Volokalamszkoje országot mellett). A GRU hivatalos fedőszerve a műholdakkal kapcsolatos kereskedésben a „SZOVINFORMSZPUTNYIK” vállalat. A szervezet alárendeltségében vannak a különböző rendeltetésű különleges (OSZNAZ²⁹) alegységek.
- Hetedik főnökség (a NATO irányában végzett felderítés), a feladat végrehajtására öt különböző területi egységgel rendelkezik.
- Nyolcadik főnökség (kiemelten fontos országok irányában végzett felderítés, ilyenek USA, Egyesült Királyság, Franciaország, Németország és Kína).
- Kilencedik főnökség: katonai technológiák felderítése.
- Tizedik főnökség: a hadigazdaság, hadiipar, fegyverkereskedelem és a gazdasági biztonság irányokban végzett felderítés.
- Tizenegyedik főnökség: a különböző országok stratégiai nukleáris erőinek az irányában végzett felderítés.
- Tizenkettedik főnökség: feladatköre ismeretlen.

²⁸ Az adatok letöltve a <http://www.agentura.ru/> honlapról, 2014.09.22.

²⁹ OSZNAZ (Oszobava Naznacsényija) – Különleges Rendeltetésű (pl. alakulat) rövidítése.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Támogató főnökségek:

- Kozmikus felderítő főnökség;
- Személyügyi főnökség;
- Operatív-technikai főnökség;
- Adminisztrációs és technikai főnökség;
- Együttműködési (kapcsolattartó) főnökség;
- Politikai főnökség;

Egyéb kisegítő szervek:

- Nyilvántartó (archív) osztály;
- Információs szolgálat;
- Információ-terjesztési osztály;
- Két tudományos kutatóintézet;
- Katonadiplomáciai Akadémia (zsargonnal: „Konzervatórium”).

A fentiekben felsorolt szervezeti egységek az orosz haderő elitjét képezik. A GRU szervezeti egységei tagjainak felkészültsége és fegyverzete meghaladja a fegyveres erők desztant, illetve speciális egységeinek kiképzettsége szintjét és felszerelését. A Katonadiplomáciai Akadémiára jelentkezők mindegyikének minimum századosi rendfokozattal és 5-7 éves csapatszolgálat (előnyben részesülnek a speciális erőkben szolgáltak) kell rendelkezniük. A külföldön tevékenykedő GRU és SZVR rezidentúrák (illegális hírszerző szervezetek) létszámarányai 6:1-hez.

„A GRU parancsnokság 2006 novemberében új székházba költözött a Moszkva külvárosában található hírhedt Üvegházba („Sztjekljaska”), amelyből a GRU vezetése egy változatos és szerteágazó hírszerző apparátust irányít.

10.sz. ábra: A GRU új székhelye³⁰

³⁰ Az adatok letöltve a <http://www.agentura.ru/> honlapról, 2014.09.22.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A központi épületben található a kiképzőközpont is, lőtérrel és medencével. A székházban található a korábban részlegesen leépített rádióelektronikai felderítés is. A GRU emberei diplomáciai fedésben jelen vannak az orosz nagykövetségeken is.”³¹

A GRU, mint más biztonsági szolgálatok szervezeti felépítése államtitok. A felvázolt struktúra a kiszivárgott és publikált információk alapján került meghatározásra. Nagy a valószínűsége annak, hogy ezek a szervezeti egységek léteznek, de tevékenységük területe pontosan nem ismert, vagy vannak olyanok, amelyek létezéséről jelenleg nincs információ.

A katonai (GRU) SZPECNAZ megjelenése a mobil atomeszközök rendszerbeállításához köthető. Ugyanis ezen alakulatok akkori alaprendeltetése a NATO mobil nukleáris eszközeinek a felfedése és megsemmisítése volt. Ennek megfelelően az akkori szovjet védelmi miniszter, Vasziljevskij marsall kiadta a SZPECNAZ megalakításáról szóló direktíváját 1951. május 1-i keltezéssel.³² A miniszeri rendelet 46.120 fős század felállítását határozta meg. Ezek a századok az úgynevezett elsőlépcsős hadosztályok felderítő zászlóaljaiban kaptak helyet. Természetesen az alaprendeltetés mellett klasszikus mélységi-felderítési feladatok is voltak, mint az ellenség mélységében felfedni a csapatcsoportosításokat, diverzáns akciók végrehajtása valamint a partizán-tevékenység megszervezése és támogatása.

1957-ben újraszervezték a SZPECNAZ alegységeket. Felállítottak 5 SZPECNAZ zászlóaljat, amelyek a katonai körzet parancsnokainak voltak alárendelve. 1962-ben minden katonai körzetben létrehoztak egy-egy keret SZPECNAZ dandárt, összesen tízet. Ezek a dandárok csak a háborúban kerültek volna feltöltésre. A SZPECNAZ tiszti állományát először a Rjazani Katonai Főiskolán, majd 1977-től a Frunze Akadémia felderítő fakultásán képezték.

Az afganisztáni háború az egész Szovjet Hadseregére jelentős változtatásokat eröltetett rá, hiszen az aszimmetrikus háború teljesen más harceljárást igényel, mint egy klasszikus, frontokon alapuló háború. Így a SZPECNAZ alakulatok jelentős részét a konkrét feladatok végrehajtására felállított osztagokká szervezték át. Ezek az osztagok saját törzs és támogató-biztosító részlegek mellett négy megerősített századból álltak. Összesen mintegy 520 fő.

A szovjetunió agóniája során a SZPECNAZ alakulatokat sok helyen bevetették, de a halál beálltát még a SZPECNAZ sem tudta megakadályozni. A birodalom szétesése eredményeként a SZPECNAZ alakulatok is – hasonlóan az egész haderőhöz – a különböző köztársaságok Fegyveres Erőibe kerültek.

A két csecsenföldi háborúban aktívan részt vettek a különböző katonai körzetekből összevont SZPECNAZ osztagok. A SZPECNAZ csapatok részvételét jól jellemzi, hogy a II.

³¹ RIA Novosztyi 2006. 11. 09.-i száma (letölthető <http://en.rian.ru/photolents/20061109/>)

³² Letöltve http://www.bratishka.ru/archiv/2008/10/2008_10_5.php 2014.10.11.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

világháború óta először 2001-ben kapta meg egy katonai alakulat – 22. önálló SZPECNAZ dandár – a gárda címet.

Jelenleg az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői összesen kilenc SZPECNAZ dandárt és kettő SZPECNAZ zászlóaljat foglal magában. Ezek az alakultok a GRU alárendeltségében vannak.³³

A legújabb kori történelemben, a Krím annektálásakor a SZPECNAZ katonái voltak azok az úgynevezett „zöld” emberkék.

Oroszország bel- és külpolitikájának megvalósításában mindig is nagy szerepe volt és van az erőszakszervezetek aktív tevékenységének.

A Nemzeti Biztonsági Stratégiában meghatározott nemzetbiztonsági fejezet védelmi szektorának a gyakorlati megvalósítása a katonapolitika feladata.

Oroszország biztonságpolitikáját a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően az alkotmány és a Nemzeti Biztonsági Stratégia határozza meg. Ebből a két alapküldetésből kiindulva kerül megalkotásra a külpolitikai koncepció, a katonai doktrína, valamint a többi nemzeti biztonsági dokumentum.

Az orosz külpolitikát a célok, az eszközök és érdekérvényesítési módszerek megújulása jellemzi. Az orosz diplomácia Putyin elnöksége idején elért politikai stabilizáció eredményeként magabiztosabbá vált. Reálisan méri fel lehetőségeit – külpolitikáját a pragmatizmus, a gazdasági érdekérvényesítés jellemzi. Oroszországnak ma nincs ellenségsége és nincs ellensége sem.

Oroszország a megerősödő gazdaságára és a korszerűsített haderejére támaszkodva meg fogja védeni gazdasági érdekeit a világ bármely pontján. Egy erősödő érdekérvényesítő képességgel bíró Oroszország jelentős szerepet tölt be a világ és Európa – benne Magyarország – biztonsági környezetének alakításában.

Kulcsszavak: Nemzetbiztonsági szolgálatok, FSZB (Szövetségi Biztonsági Szolgálat), SZVR (Külső Hírszerző Szolgálat), GRU (Felderítő Katonai Főcsoportfőnökség), Határőrség, Ljubljánai Központ, FSZB Katonai Elhárítás Igazgatóság, területi (regionális) főnökségek, GRU különleges (SZPECNAZ) csapatai.

Keywords: Secret Services, FSB (Federal Security Service), SVR (Foreign Intelligence Service), GRU (Main Intelligence Directorate), Border Service, FSB Headquarters (Lubyanka), FSB Department of Military Counterintelligence, Directorates in regions, GRU Special Forces (Spetsnaz).

³³ Letölthető a <http://topwar.ru/8087-specnaz-gru-elita-voysk-rossii-ot-rozhdeniya-do-raspada.html> honlapról, 2014.10.11.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Tömösváry Zsigmond, dr. Nagy László: Oroszország a harmadik évezred küszöbén, Honvéd kiadó 1999
- Prof..Dr. Vaszilij Burenok, – Az Oroszországi Föderáció katonai biztonsága tanulmány a Légi-Kozmikus Védelem
- 2008/3 számú tudományos folyóiratban
- Brunner Gábor: Oroszország biztonságpolitikájának és nemzetbiztonsági rendszerének változásai Diplomamunka
- 49. old. ZMNE 2008.
- <http://president.kremlin.ru/administration.shtml>
- <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>
- <http://www.agentura.ru/>
- <http://www.fsb.ru/>
- <http://en.rian.ru/photolents/20061109/>
- <http://www.chtivo.ru/book/807905/>
- <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>
- <http://pavlonevs.info/news/date/2008/12/page/26>
- <http://topwar.ru/8087-specnaz-gru-elita-voysk-rossii-ot-rozhdeniya-do-raspada.html>

BENES KÁROLY

Előjáték egy háborúhoz – Grúzia, Dél-Oszétia és Abházia az 1990-es években

Prelude to a war: Georgia, South Ossetia and Abkhazia in the 1990's

Absztrakt

Az egyik legsúlyosabb biztonsági kihívás mellyel a Dél-Kaukázus és Európa a közelmúltban szembesült, a 2008-as orosz-grúz háború és annak következménye, Dél-Oszétia és Abházia függetlenségének Moszkva általi elismerése. A háború kitörésének kettős oka volt. Egyrészt Grúzia geopolitikai pozíciója, mely kulcsszereplővé tette a térségbeli nagyhatalmi játszmákban, másrészt a Kaukázus történelme által meghatározott etnikai feszültségek. Ez a tanulmány elsősorban a 2008-as háború etnikai előzményeivel, a Szovjetunió felbomlását követően kiéleződött nemzetiségi feszültségekkel kíván foglalkozni, melyek meghatározó szerepet játszottak a másfél évtizeddel későbbi események alakításában.

Abstract

One of the most serious security challenges faced by the South Caucasus and Europe recently has been the 2008 Russian-Georgian war and its aftermath, the recognition of South Ossetia and Abkhazia by Moscow. The reasons of the escalation of the conflict were twofold. On the one hand, it was Georgia's geopolitical position, which made the country a key player in the great power game in the region, on the other hand, it were ethnical tensions determined by the history of the Caucasus. This paper aims to analyse the ethnic antecedents of the 2008 war and mainly the ethnic tensions raised by the collapse of the Soviet Union, which played a crucial role in the events of 2008.

1. BEVEZETÉS

A 2008-as orosz-grúz háború Oroszország első határain kívül végrehajtott fegyveres intervenciója volt az 1979-es afgán beavatkozást követően. A konfliktus következményeként Grúzia területi integritása sérült, Oroszország a nemzetközi joggal ellentétesen elismerte Dél-Oszétia és Abházia függetlenségét, [1] mely példát eddig – különböző külpolitikai meg-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

fontolásból – csak maroknyi, kevésbé jelentős állam követett (Venezuelán és Nicaraguán kívül néhány csendes-óceáni miniállam, Tuvalu, Nauru és Vanuatu, mely később visszavonta ezt a döntését). [2] A háború következtében Európában gyengült a kooperáción alapuló, ellenséggép nélküli, különböző nemzetközi szervezetekre (ENSZ, EBESZ, Európa Tanács) alapuló biztonsági rendszer, és megerősödött a XIX. századot idéző nagyhatalmi politizálás.

A háború kitörésének kettős oka volt. Egyrészt vizsgálhatjuk a konfliktust megelőző eseményeket tágabb, geopolitikai összefüggéseikben, melyben szénhidrogén vagyonára támaszkodva egy egyre magabiztosabb Oroszország kívánja feltartóztatni az elmúlt két évtizedben az Egyesült Államok vezetésével egyre nagyobb teret nyerő NATO expanzióját a posztsovjet térségben, és ahol a Dél-Kaukázus csak egyik „hadszíntere” a nagyhatalmi vetélkedésnek. Másrészt kereshetjük a konfliktus gyökereit egy rendkívül komplex, történelmi események által meghatározott grúz, orosz, dél-oszét és abház viszonyrendszerben, mely évtizedeken, évszázadokon keresztül formálódott.

Tekintettel arra, hogy a 2008-as háború kitörésének szélesebb értelemben vett geopolitikai okai jobban kutatottak – ezen sorok írója is publikált már a témában –, [3] ez a tanulmány elsősorban azokkal a történelmi előzményekkel, és különösen az 1992 augusztusa és 1994 májusa között lezajlott grúz-abház fegyveres konfliktussal kíván foglalkozni, melyek több mint egy évtizedes távlatból is jelentős szerepet játszottak a 2008-as eseményekben, és amelyek alapul szolgáltak az orosz fegyveres beavatkozásra.

2. TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

A grúz történelem hosszú és gazdag múltra tekint vissza. Már a Kr. e. 4-5. században megjelentek Grúzia területén az első államalakulatok, melyek közül Kolkhisz és Kaukázusi Ibéria királyságai játszottak döntő szerepet a grúz nép kialakulásában. A kereszténység felvételére, mely a grúzok identitását a mai napig alapjában meghatározza, Kr.u. 337-ben került sor, amikor Mirian király államvallássá tette azt. A grúz ortodox keresztény egyház megjelenése és a grúz ábécé kialakulása megteremtette a középkorban regionális hatalmi pozíciót betöltő grúz királyság létrejöttének alapjait, mely fénykorában a Fekete-tengertől a Kaszpi-tengerig terjedt. [4]

A 12-15. századi mongol pusztítás Grúziát sem kerülte el. Dzsingisz kán, majd Timur Lenk hordái végzetesen meggyengítették a királyságot, mely a 16-17. században az Oszmán Birodalom és Perzsia befolyási övezetévé vált. A 18. század az Orosz Birodalom felemelkedését hozta magával, mely a Kaukázusban is egyre jelentősebb pozíciókat épített ki. Az 1783-as Georgievsk Egyezmény Kelet-Grúziát orosz protektorátus alá helyezte, majd a perzsákkal vívott 1795-ös háborút követően 1801-ben Oroszország teljesen annexálta Grúziát, amely 1844-től a Kaukázusi Alkirályság néven vált az Orosz Birodalom részévé. 1881-től az országot teljesen integrálták Oroszországba, amely intenzív szlávosi-tással járt együtt.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Az első világháborút és az 1917-es forradalmat követően az orosz központi hatalom gyengeségét kihasználva a grúzok 1918. május 26-án kikiáltották függetlenségüket, és megalapították a Grúz Demokratikus Köztársaságot, mely az első modern, független grúz államként vonult be a történelembe. Noe Zhordania, a helyi mensevik mozgalom vezetője – később miniszterelnök – hamar szembekerült a Grúziában népszerűtlen bolsevik mozgalom vezetőjével, Joszif Dzsugasvillivel, aki később Joszif Visszarionovics Sztálin néven vált a Szovjetunió teljhatalmú urává, a szintén grúz származású Lavrentijj Pavlovics Berijával együtt. Ahogy a Vörös Hadsereg úrrá lett az oroszországi helyzeten, a Grúz Demokratikus Köztársaság helyzete tarthatatlanná vált, ismét orosz csapatok masíroztak Tbiliszi utcáin, hogy a Szovjetunió nevű nagy történelmi kísérlet részesévé tegyék Grúziát is. [5]

3. GRÚZIA, DÉL-OSZÉTIA ÉS ABHÁZIA A SZOVJET IDŐSZAKBAN

A Grúz Demokratikus Köztársaság bukását követően a bolsevikok 1921. február 25-én kikiáltották a Grúz Szovjet Szocialista Köztársaságot, mely 1922-ben, mint a Grúziát, Azerbajdzsánt és Örményországot egyesítő Kaukázusontúli Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaság része vált a Szovjetunió tagjává. 1936-ban az új szovjet alkotmány elfogadásával a három köztársaság visszanyerte önállóságát, annak köszönhetően, hogy a sztálini teljes asszimilációval szemben ismét előtérbe került a lenini „nemzeti önmeghatározás” politikája. A nemzeti igények további kielégítése céljából szintén felállításra került az Abház Autonóm Köztársaság, a Dél-Oszét Autonóm Kerület (Oblaszt) és az Adzsar Autonóm Köztársaság, mely a Szovjetunióon belül egyedüliként nem nemzeti alapon, hanem vallási alapon kínált Adzsária muzulmán közösségének névleges autonómiát. [6]

A szovjet időkben Grúzia „szocialista mennyországgá” vált, köszönhetően gyönyörű fekete-tengeri partjainak, fenséges kaukázusi hegyeinek és kiváló borainak, melyek közkedvelt üdülőhelyé változtatták a Szovjetunióon belül. Abházia különösen kedvelté vált a Vörös Hadsereg tisztjeinek körében, mely a későbbiek során jelentős hatást gyakorolt a kibontakozó eseményekre. Ugyanakkor az idillikusnak látszó felszín alatt a korábbi nemzeti ellentétek továbbra is ott parázslottak.

A szovjet szövetségi rendszer a Kommunista Párt centralizált hatalmának megőrzése céljából és a belső stabilitás biztosítása érdekében – mely nem volt egyszerű feladat egy olyan birodalomban, mely számos nemzetnek és etnikai csoportnak szolgált otthonául – bizonyos fokú adminisztratív, nyelvi, kulturális, oktatási és gazdasági autonómiát nyújtott nemzetei számára. Ezen nemzetek méretük, befolyásuk és történelmi szerepük alapján hierarchikus, nem egyenlő módon kerültek besorolásra. A legjelentősebb államalkotó népek – mint a grúz – szövetségi köztársasági státuszt kaptak, míg a kevésbé jelentősek – jóval kevesebb jogosítvánnyal – autonóm köztársaságba, autonóm régiókba és kerületekbe szerveződhetek. A rendszer működését az „oszd meg és uralkodj” elvének alkalmazása jellemezte, ahol egyik nemzet sem volt igazán elégedett státuszával, melynek javulását csak a másik kárára remélhette. Ugyanakkor ezek a névleges önállóságot biztosító területi

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

egységek hozzájárultak a központi hatalom megőrzéséhez, és a kulturális, nyelvi, hatalmi igények bizonyos fokú kielégítésén keresztül a stabilitás fenntartásához. Ez a fajta, kezdetben a Szovjetunió, majd Oroszország által gyakorolt politika mind a mai napig jelen van a posztsovjét térségben. [7]

A nacionalista tendenciák szovjet uralom alatti továbbélésének kézzelfogható jele volt az 1956-os forrongás Tbiliszipben, és az 1978-as felkelés, mely az orosz nyelv hivatalossá tétele miatt robbant ki, és amely eredményeként a grúz nyelv visszanyerte kizárólagos hivatalos státuszát. Az ambivalens viszonyt, mellyel a grúzok a központi szovjet hatalomhoz viszonyultak, jól példázza Eduard Sevardnadze és Zviad Gamsakhurdia eltérő karrierje is. Míg az előbbi a grúz kommunista párt éléről Moszkvába került, és ott folytatta pályafutását, hogy a Szovjetunió külügyminiszterévé váljon, addig az utóbbi földalatti emberi jogi mozgalmat hozott létre, és a grúz nacionalizmus és függetlenségi törekvések élharcosává vált. A két gyökeresen eltérő pálya mégis mindkét esetben Grúzia elnöki székébe vezetett.

A szovjet rendszerben az abházok az autonóm köztársasági pozíciójukat leértékelődésként élték meg a szovjet szövetségi köztársasági státuszhoz képest, mellyel álláspontjuk szerint Sztálin és Berija jutalmazta Grúziát. A nemzetiségi ellentéteket tovább szította a grúzok Abháziába történő betelepülése és a grúz nyelvű oktatási rendszer kiépülése. Sztálin halálát követően egy lassú konszolidáció indult meg, mely eredményeként teret nyert az abház nyelvű oktatás. 1978-ban Abház Állami Egyetem nyitotta meg kapuit, és egy abház nyelvű televízióadás is megkezdődhetett. A politikai, kormányzati és adminisztratív szférában az abház nemzetiségűek túlreprésentáltak lettek, de a tartomány szövetségi köztársasági státuszát így sem tudták kiharcolni. Az abházok, akik 1897-ben 55%-át tették ki az autonóm köztársaság lakosságának, időközben kisebbségbe kerültek saját otthonukban. Az 1989-es népszámlálás adatai szerint az 525.061 fős lakosságnak 17,76%-a vallotta magát abháznak, míg a grúzok 45,68%-át tették ki a lakosságnak.

A Grúziában, az abház után legjelentősebb területi, kulturális önállósággal rendelkező dél-oszét kisebbség mindig is északra tekintett, célként megfogalmazva az észak-oszétokkal való integrációt, mely az Oroszországgal való szorosabb együttműködés irányába hatott. A szovjet időkben az autonóm kerületi státusz csak névleges önállóságot nyújtott a dél-oszétok számára. 1938-ban az oszétok által használt latin ábécét felváltották a grúzzal, majd 1954-ben a cirillel, míg az oktatás nyelve a grúz lett. A dél-oszétok stabil többséget élveztek Dél-Oszétiában, ahol 1989-ben a 98.527 fős lakosság 66,21%-át tették ki, míg a grúzok csak 28,97%-át. [8]

Összességében a szovjet időszokról megállapítható, hogy erőszakos módszerekkel és elnyomással, a különböző népcsoportok egymás elleni kijátszásával, de biztosította a stabilitást a Dél-Kaukázusban. Ugyanakkor a sokszor diszkriminatív oktatási, kulturális és hatalmi politikájával a felszín alatt hozzájárult a nemzeti feszültségek éleződéséhez, mely a központi hatalom széthullását követően tragikus következményekkel járt.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

4. A SZOVJETUNIÓ ÖSSZEOMLÁSA ÉS GRÚZIA FÜGGETLENSÉGE

Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején a Szovjetunió összeomlásával járó politikai folyamatok súlyos – az országban élő nemzetek közötti viszonyt mai napig alapjaiban meghatározó – következményekkel jártak Grúziában, s tágabban véve az egész Kaukázusban. A szovjet birodalmat szétvető centrifugális erők, különböző nemzeti mozgalmak mintáját „kicsiben” Grúzia is leképezte. Tbiliszi nem volt képes az ország politikai, területi egységét megőrizni az abház, dél-oszét és adzsariai függetlenségi törekvésekkel szemben, melyet a központi szovjet, később orosz hatalom keményvonalas – főleg katonai – elemei is támogattak a Grúzia feletti orosz befolyás megőrzése érdekében.

A szovjet rendszer grúziai végnapjainak kezdetét jelentette, mikor 1989. április 9-én ejtőernyős csapatok 19 Grúzia önállóságáért küzdő tüntetőt öltek meg Tbiliszi-ben. Az ellenzéki függetlenségi mozgalom Zviad Gamsakhurdia és Merab Kosztava köré szerveződött, s az utóbbi mai napig tisztázatlan halálát követően vitathatatlanul Gamsakhurdia vált az ellenzék vezéralakjává. Az 1990. október 28-i választásokon a *Kerekasztal – Szabad Grúzia* mozgalom többségbe került a Legfelsőbb Tanácsban, melynek Gamsakhurdia lett az elnöke. Az új grúz politikai mozgalom hamar kitűnt nacionalista retorikájával, „Grúzia a grúzoké!” jelmondatával és asszimilációs programjával, mellyel hamar elidegenítette az országban élő kisebbségeket. Az 1991. március 31-i népszavazást követően – melyen a grúzok nagy többségben az ország függetlenségére szavaztak – Gamsakhurdia május 26-án a független Grúzia első elnökévé választották a szavazatok 86%-val. A karizmatikus politikai vezető képét hamarosan felváltotta a nacionalista, messianisztikus vezér képe, aki személyiségének köszönhetően tovább fokozta Grúzi instabilitását. Gamsakhurdia hamarosan nem csak a kisebbségi népcsoportok körében vált népszerűtlenné, de grúz honfitársai, korábbi politikai szövetségesei is egyre inkább hatalma megdöntésén munkálkodtak.

A belső politikai ellenzék vezéralakjai Tengiz Sigua miniszterelnök, Tengiz Kitovani a Nemzeti Gárda parancsnoka, és Jaba Ioseliani volt, aki a paramilitáris *Mkhedrioni* (Lovasok) szervezet parancsnokaként hamarosan kétes hírnévre tett szert. Az ellenzéket feltehetően Moszkvából is támogatták, ahol számos keményvonalas katonai és politikai vezetőnek lehetett elege a russzofób, önálló Oroszországtól független kaukázusi egységben hívó Gamsakhurdia elnökségéből. Az ellenzéki mozgalmak támogatását megkönnyítette, hogy Oroszország a Szovjetunió felbomlásának időszakában még kereste szerepét a nemzetközi porondon, ezért nem volt képes koherens politikai irányvonalat kialakítani, így sokszor akár egy-egy középszintű katonai vezető is önállóan dönthetett nagy horderejű kérdésekben, pl. egy félkatonai szervezet fegyverrel és lőszerrel való ellátásában.

Az elnök ellentmondásos politikai irányvonalának köszönhetően – számos ellenfele egyenesen fasisztának minősítette – nemzetközileg is elszigetelődött. A térség iránt tanúsított lanyha nyugati érdeklődést tovább mérsékelte az első öbölháború, mely teljesen lekötötte az Egyesült Államok és szövetségesei figyelmét, így Gamsakhurdia végleg magára maradt.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

1991. december 22-én a Nemzeti Gárda és a *Mkhedrioni* lemondásra szólította fel Gamsakhurdiát, amit az visszautasított. Ezt követően a két fegyveres szervezet tüzet nyitott a parlamentre és az elnöki épületre, ami a harcban álló felek közelsége miatt a „száz-méteres háború” néven vonult be a történelembe. 1992. január 6-án Gamsakhurdiának menekülnie kellett, először Azerbajdzsánba, majd Örményországba és végül Csecsenföldre, ahol Dudajev elnök vendégeként felállította árnyékkormányát. Gamsakhurdia hívei nyugatra menekülnek az Abháziával határos Mingréliába, majd tovább Szuhumiba. Eközben a fővárosban Katonai Tanács alakult Sigua, Kitovani és Ioseliani, a puccs főszereplőinek részvételével, mely félkatonai szervezeteken alapuló brutális hatalmat vezetett be Grúziában. A legitimációs válsággal küzdő új vezetés 1992. március 8-án Tbiliszibe hívta Eduard Sevardnadzét, aki csatlakozott az Államtanács elnökségéhez. Az 1992. októberi választásokat követően Sevardnadze a parlament elnöke lett, majd 1995-ben Grúzia elnökévé választották. [9]

Összefoglalásként megállapítható, hogy Grúzia függetlenné válásának folyamata – a többi posztsovjét köztársasághoz hasonlóan – kaotikusan zajlott le, teret engedve a kommunista időszak alatt felszín alá kényszerített nacionalista törekvéseknek, etnikai feszültségeknek. A központi hatalom szétesése, a zavaros belpolitikai viszonyok, az erőszakszervezetek „privatizálása”, félkatonai magánalakulatok létrehozása megágyazott a véres etnikai konfliktusok kirobbanásának, melyet tovább szított a régi szovjet, majd orosz kommunista és katonai elit, ami Moszkva térségbeli befolyásának megőrzése céljából aktívan támogatta a Grúzián belüli szeparatista mozgalmakat.

5. A DÉL-OSZÉT, ADZSÁRIAI ÉS ABHÁZ FÜGGETLENSÉG KÉRDÉSE

Az újonnan alakult Grúziát – csakúgy, mint a volt Szovjetunió több frissen függetlenné vált tagköztársaságát és magát Oroszországot – nagyfokú belpolitikai instabilitás jellemezte, melyet tovább súlyosbítottak a felszínre került etnikai ellentétek. Az első repedés Grúzia politikai, területi integritásán Dél-Oszétiában keletkezett, mely nem csak etnikailag nem volt grúz, de Észak-Oszétia létének köszönhetően mindig is északra, Oroszország felé tekintett politikai iránymutatásért, a grúz asszimilációs törekvések elleni védőpajzsként. 1988-ban dél-oszét Népi Front (*Ademon Nykhas*) alakult, mely 1989. november 10-én kérte a grúz Legfelsőbb Tanács hozzájárulását a Dél-Oszét Autonóm Kerület státuszának autonóm köztársasági szintre emeléséhez. A kérés elutasításra került. 1989. november 23-án Gamsakhurdia 20.000-30.000 híve élén Chinvaliba indult, hogy „megvédje” a helyi grúz lakosságot. A menetet a szovjet belügyi csapatok sikeresen feltartóztatták mielőtt az elérte volna a dél-oszét fővárost, bár elszórt összecsapásokra így is sor került a dél-oszét ellentüntetők és a grúzok között.

Az 1990-es választásokon a grúz adminisztráció csak olyan pártokat engedett indulni, melyek az egész ország területén folytatták tevékenységüket, ezért az *Ademon Nykhas* nem indulhatott. Válaszul az oszétok 1990. szeptember 20-án deklarálták Grúziától való

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

függetlenségüket, mint a Szovjetunió belüli Dél-Oszét Szovjet Demokratikus Köztársaság. 1990. december 11-én a grúz Legfelsőbb Tanács eltörölte Dél-Oszétia autonómiáját és blokád alá vette a tartományt. A grúz és dél-oszét paramilitáris egységek között folyama-
tossá váltak az összecsapások, melynek az sem vetett véget, hogy 1991 áprilisában szov-
jet csapatok érkeztek Dél-Oszétiába. A Grúzián belüli első fegyveres konfliktus halálos
áldozatainak száma a mai napig nem tisztázott, de feltehetően ezres nagyságrendű. A
harcok szomorú következményeként a közel 100.000-es oszét lakosság – mely Dél-
Oszétián kívül, Grúzia egyéb területein és főleg Tbiliszipben élt – túlnyomó többsége elme-
nekült az országból.

Az 1991. március 17-i népszavazáson, mely megelőzte a március 31-i grúz független-
ségi referendumot, a dél-oszétok túlnyomó többsége támogatta a Szovjetunió fennmaradá-
sát. 1992. január 19-én, a Szovjetunió felbomlását követően a dél-oszétok egy újabb nép-
szavazáson a Grúziától való függetlenség és az Oroszországgal történő egyesülés mellett
adták le voksukat, majd ezt követően a dél-oszét parlament 1992. május 29-én deklarálta a
régio függetlenségét. A fegyveres harcok lezárására már a Gamsakhurdia érát követően,
az 1992-es Szocsi Egyezmény megkötésével került sor, melyet Borisz Jelcin orosz elnök
és a hatalmát frissen megszerzett Eduard Sevardnadze írtak alá. [10]

Az 1991. március 31-i grúz függetlenségi népszavazást követően Adzsária is az önálló-
ság útjára lépett. 1991. április 20-án Aszlan Abashidze, egy helyi muzulmán vezető és
emberei meggyilkolták a helyi Legfelsőbb Tanács grúz alelnökét. A Batumiban állomásozó
szovjet alakulatok parancsnoka, aki feltehetően gyümölcsöző üzleti kapcsolatokat ápolt
Abashidzéval, a szeparatista erők mellé állt, így „Batono” (grúzul „úr”) Abashidze uralma
alatt a régió elnyerte *de facto* függetlenségét, mely egészen 2004-ig fennállt, amikor Miheil
Szaakasvili utasítására a grúz csapatok helyreállították a központi irányítást a régióban.

A szakadár nemzeti folyamatok közül a legsúlyosabb következményekkel, masszív et-
nikai tisztogatásokkal és véres fegyveres harcokkal az abház függetlenségi törekvések
jártak, többek között azért, mert Abházia etnikai összetétele Dél-Oszétiánál vegyesebb
képet mutatott, maguk az abházok pedig kisebbségben voltak a tartományban. Az abház
nemzeti mozgalom, az *Aidgylara* (Egység) 1988-ban alakult, és 1989-ben már tüntetéseket
szervezett. 1990. augusztus 25-én az abház Legfelsőbb Tanács – a grúz képviselők távol-
létében – deklarálta az Abház Szovjet Szocialista Köztársaság szuverenitását, amit a grúz
Legfelsőbb Tanács azonnal semmisnek nyilvánított. Dél-Oszétiához hasonlóan az 1991.
március 17-i népszavazáson – grúz bojkott mellett – az abházok a Szovjetunió fennmara-
dására szavaztak. 1991 júliusában grúz-abház megállapodás született egy választási kvóta
rendszeréről, mely meghatározta hány grúz, abház és egyéb nemzetiségű képviselő juthat
be az abház Legfelsőbb Tanácsba, valamint a Tanács elnöki pozícióját az abházoknak,
míg az alelnökit a grúzoknak juttatta. Ugyan ez az etnikai alapú felosztás nagyban hasonlí-
tott a szovjet rendszerre és nyíltan diszkriminatív volt a lakosság alig 17%-át kitevő abhá-
zok érdekében, mégis így sikerült megőrizni a status quo-t, mely alapján egyik fél sem

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

tudta akaratát a másikra kényszeríteni, elodázva ezzel a nyílt ellenségeskedés kitörését. [11]

Az első problémák akkor jelentkeztek, amikor az egyéb kisebbségek képviselői közül hét csatlakozott az abház frakcióhoz, mely így 35 tagjával többségbe került a 65 fős Legfelsőbb Tanácsban. Az 1992-es tbiliszi erőszakos hatalomátvételt követően a grúz képviselők kiléptek a Tanácsból, míg Tbilisziben eltörölték a szovjet alkotmányt és az 1918-21-es alapokon felállították a Grúz Demokratikus Köztársaságot. Szuhumiban ezt az abház autonómia eltörléseként értelmezték, és válaszul helyreállították az 1925-ös alkotmányt, mely szerint Abházia egyenlő státuszt élvezett Grúziával a Transzkaukázusi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaságon belül. Az új helyzet kiélezte a feszültséget Tbiliszi és Szuhumi között, az abház kormány épületén felvonták az Abház Köztársaság zászlaját, habár ekkor még a probléma rendezése tárgyalásos úton is lehetségesnek tűnt egy grúz-abház unió létrehozásával. A tárgyalószobákban zajló megbeszéléseket 1992. augusztus 14-én a fegyverek hangja nyomta el, amikor grúz csapatok lépték át Abházia határát. [12]

Az 1992. augusztusi grúz fegyveres támadást megelőzően minden nacionalista, kalandor politikája ellenére Gamsakhurdia kísérletet sem tett az abház status quo erőszakos megváltoztatására, de ekkor Tbilisziben már Sevardnadze, és az őt támogató Nemzeti Gárda és paramilitáris alakulatok voltak hatalmon. A szikrát a löporos hordóba felfegyverzett szeparatista bandák vetették, akik Abháziában olyannyira veszélyeztették a vasúti és közúti forgalmat, hogy a hivatalban lévő belügyminisztert is sikerült elrabolniuk, tizenegy magas rangú grúz hivatalnokkal együtt. Tbiliszi elrendelte a Kitovani által vezetett Nemzeti Gárda bevetését a biztonság helyreállítása érdekében, melyet nem tekintett az Abházia elleni fegyveres támadásnak. Az abház elnök, Vladislav Ardzinba figyelmeztette a grúzoikat, hogy a határt jelentő Ingus folyó átlépését fegyveres támadásként értelmezik. Kitovani mintegy 3.000 gárdistájával augusztus 14-én bevonult Galiba, majd folytatta útját Szuhumiba. Az eredetileg a biztonság helyreállítására irányuló expedíció hamar rablóhadjáratá silányult, fosztogatással, gyilkosságokkal, melyhez hamarosan csatlakozott a *Mkhedrioni* félkatonai szervezet is. A hadjáratot követően Kitovani az Államtanács tagjai előtt büszkén mutatta be háborús trófeáját, az abház kormány épületéről leszakított nemzeti lobogót. A pártatlanság érdekében fontos azonban megjegyezni, hogy az orosz hadseregől származó felszereléssel villámgyorsan felfegyverzett abház félkatonai szervezetek semmivel sem maradtak el kegyetlenségben, fosztogatásban, erőszakban és gyilkosságok elkövetésében a grúzok mögött, amint azt az Abházia lakosságának közel felét kitevő grúz lakosság a saját bőrén megtapasztalhatta. [13]

Időközben az abház kormány Gudautába menekült, ahol egy orosz légibázis jelenléte oltalmat biztosított a grúz fegyveres támadás ellen. Az Észak-Kaukázusból megkezdődött csecsen, cserkesz, kozák és egyéb önkéntesek beáramlása, akik abház testvéreik mellett fogtak fegyvert. Köztük volt Samil Baszajev is, a később hírhedté vált csecsen terrorista. A harcoknak ideiglenesen az 1992. szeptember 3-án aláírt tűzszüneti megállapodás vetett

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

véget, melyet Moszkva hozott tető alá, és amely lehetővé tette egy ENSZ békemisszió Abháziába érkezését is. A tűzszünet nem tartott sokáig, októberben az abházok támadást indítottak, és jelentős területeket sikerült a grúzoktól visszaszerezniük. Az orosz hadsereg fegyverrel, lőszerrel és légicsapásokkal támogatta az abház alakulatokat, mely alapjaiban fordította meg a háború menetét, döntő fölényt biztosítva az abház félnek, mely (*nota bene*) a konfliktus kitörését megelőzően kisebbségben volt Abháziában. [14]

1993. július 27-én orosz közvetítéssel megszületett a második Szocsi Egyezmény, mely egy grúz, abház és orosz tagokból álló megfigyelő csoportra bízta a tűzszünet betartását. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1993. augusztus 24-én 858. számú határozatával felállította az UNOMIG (United Nations Observer Mission in Georgia) megfigyelő missziót, mely 88 katonai megfigyelővel volt hívatott felügyelni a tűzszünet betartását, de minden nemzetközi erőfeszítés ellenére a fegyvernugvás nem tartott sokáig. [15]

1993. szeptember 16-án az abházok ismét támadást indítottak, és sikerült visszafoglalniuk Szuhumit, valamint a Kodori völgy kivételével egész Abháziát. Sevardnadze Moszkvába utazott, ahol régi kommunista pártbeli, és szovjet külügyminiszterként megszerzett kapcsolatait próbálta kamatoztatni egy előnyös fegyverszünet létrehozására, kevés sikerrel. 1994. május 14-én megszületett a Moszkvai Egyezmény, mely lehetővé tette nemzetközi megfigyelők telepítését, míg a békefenntartást FÁK (ie. orosz) csapatokra bízta, melyek júniusban meg is érkeztek Abháziába. [16] Az ENSZ BT július 21-én elfogadott 937. számú határozatával kiterjesztette az UNOMIG működését, és 136 megfigyelőre növelte annak létszámát. [17]

Az orosz békefenntartók és az ENSZ megfigyelők megérkezésével a konfliktus „befagyott”, a fegyverek elhallgattak, de a felek igazából a hosszú távú politikai rendezéshez nem kerültek közelebb. A tüneti kezelés nem segített a mindkét félben mély sérelmeket okozó háború következményeinek feldolgozásában, a megbékélési folyamat elindulásában. A grúzok nemzeti tragédiaként élték meg Abházia elvesztését, és mintegy negyedmillió grúz elűldözését Abháziából. Az abházok soha nem bocsátották meg a grúzok által elkövetett atrocitásokat. Moszkvának nem állt érdekében végleges politikai megoldást találnia a grúz-abház problémára, mely szükségtelenné tette volna az orosz csapatok jelenlétét a régióban, és amely egy rendkívül erős politikai, katonai befolyás elvesztését jelentette volna Tbilisziben. A politikai rendezés hiányában csak idő kérdése volt, hogy a mélyben parázsló feszültségek ismét lángra kapjanak egy újabb fegyveres konfliktus kerekében.

6. A SEVARDNADZE KORSZAK

A Szovjetunió széthullását követő kaotikus politikai helyzet 1992-től fokozatos javulás jeleit mutatta. Megalakult a Független Államok Szövetsége, és Oroszország Jelcin hatalma alatt késznek mutatkozott, hogy bizonyos mértékig – legalábbis a közel-külföld vonatkozásában – betöltse a Szovjetunió által hagyott politikai, gazdasági, katonai vákuumot. Egyes befo-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

lyásos politikai körök, melyek magukba foglaltak régi kommunistákat, nacionalistákat és a fegyveres erők magas rangú tagjait, a szovjet/országi befolyás helyreállítására törekedtek. Ezzel szemben a frissen függetlenné vált Grúzia a nemzetépítés útjára lépett, mely óhatatlanul ütközőpályára állította Tbiliszit az elvesztett befolyása visszaszerzésére törekvő Moszkvával.

Eduard Sevardnadze hatalomra kerülésekor ellentmondásos figuraként lépett ismét a grúz politika porondjára. A Szovjetunió utolsó külügyminisztereként annak felbomlásában Gorbacsov mellett betöltött szerepe miatt egyrészt jó kapcsolatokkal rendelkezett az Egyesült Államokban és Nyugat Európában, valamint régi elvtársai között Moszkvában (főleg a Külügyminisztériumban), másrészt az orosz keményvonalasok között rendkívül népszerűtlen volt, ugyancsak a Szovjetunió békés felbomlásában játszott szerepéért. Tbilisziben szintén ambivalens érzelmek övezték. Míg egyesek a Gamsakhurdia éra után várva várt stabilitás, az Oroszországgal megromlott kapcsolatok helyreállítóját látták benne, addig mások hazaárulót, az orosz érdekek feltétlen kiszolgálóját. Mint mindig, az igazság valahol középen rejtett.

A Sevardnadze által örökölt politikai helyzet, a dél-ozsét és adzsarai *de facto* függetlenség, majd az Abháziában kirobbant harcok, az ország területén állomásozó orosz csapatok (az orosz Transzkaukázusi Katonai Körzet főparancsnoksága még Tbilisziben volt) nem hagytak más utat, mint a Moszkvával megromlott kapcsolatok helyreállítását. Ennek a politikának a gyakorlati megvalósulása tükröződött az 1992. június 24-én Borisz Jelcin és Eduard Sevardnadze által aláírt Szocsi Egyezményben, mely négy egyenrangú komponensű – orosz, grúz, dél- és észak-ozsét – Egyesült Ellenőrző Bizottságra és békefenntartó egységekre bízta a fegyverszünet betartatását. [18] Az Egyezmény valóban stabilitást teremtett a régióban, de hosszú távon a *de facto* 3:1 arányú oszét többség rendkívül előnytelennek bizonyult Grúzia számára, és ellehetetlenítette a Bizottság munkáját.

Az abház konfliktus – ahol az orosz csapatok egyre erőteljesebben avatkoztak be az abházok mellett, habár a hivatalos orosz álláspont továbbra is semleges maradt – keményebb diónak bizonyult. Az 1993. szeptember 16-i támadást követően a totális vereség küszöbén álló grúzok kénytelenek voltak erőiket megosztani, és szembenézni a nyugat-grúz, Abháziával határos Mingréliában tevékenykedő zviadista erők (Gamsakhurdia hívei) egyre nagyobb térnyerésével is. Sevardnadzénak ismét nem volt más lehetősége, mint Moszkva segítségét kérni, ahol nem látták volna szívesen a nacionalista Gamsakhurdia hatalomba történő visszatérését. 1994. május 14-én megszületett a Moszkvai Egyezmény, mely alapján 1994 júniusában orosz békefenntartók érkeztek a térségbe, ezzel Tbiliszi végleg elvesztette minden reményét az ország területi integritásának helyreállítására.

Az orosz befolyás további erősödésének jelei voltak Grúzia 1993. október 21-i csatlakozása a Független Államok Közösségéhez, majd 1994. februári csatlakozása Kollektív Biztonsági Szerződéshez, és az orosz csapatok grúziai státuszáról aláírt katonai megállapodás, mely alapján négy orosz katonai bázis maradt az országban, Vazianiban,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Akhalkalakiban, Batumiban és Gudautában, valamint a grúz-török határ felügyeletét továbbra is orosz határőrök látták el. Grúzia visszatértét az akolba Borisz Jelcin hivatalos Tbiliszi látogatása pecsételte meg 1994 februárjában, mikor aláírták az orosz-grúz Barátsági és Együttműködési Szerződést.

Az elkövetkező évek egyfajta *pax russica* jegyében teltek. A grúz védelmi miniszter, belügyminiszter és a biztonsági szervek vezetője Moszkvából került kinevezésre, és a grúz vezetés mindent megtett, hogy feltétlen hűségéről biztosítsa Oroszországot. [19] De bármit tett is Tbiliszi, az abház és dél-oszét kérdés rendezéséhez, az ország területi integritásának helyreállításához nem került közelebb. A felismerés, hogy az orosz közeledésnek megvannak a határai elindított egy lassú nyugatra fordulási folyamatot, mely szerencsésen egybeesett az Egyesült Államok térség iránt növekvő érdeklődésével. Az új irányvonal egyik első kézzelfogható eredménye a Baku-Tbiliszi-Cheyan olajvezeték megvalósításának támogatása volt, mely 2005-ös felavatása óta a kaszpi kőolajat Oroszország megkerülésével képes eljuttatni az európai piacra. Grúzia szintén jelentős katonai segínyt kapott az Egyesült Államoktól hadserege korszerűsítése céljából, továbbá a második csecsen háború alatt Sevardnadze megtagadta a grúz légtér és határmenti területek használatát az orosz légierőtől és hadseregtől, mely tovább élezte a viszonyt Moszkvával.

1999-ben Tbiliszi kilépett a Kollektív Biztonsági Szerződésből, majd az isztambuli EBESZ csúcson elérte, hogy a Grúziában lévő orosz katonai bázisok belátható időn belül bezárásra kerüljenek. A fentiek fényében meglepő, de a posztszovjet térség politikai viszonyaira jellemző, hogy a 2003-as rózsás forradalom idején Moszkva mégis a jól ismert barátból vált ellenséget, Sevardnadzét támogatta Szaakasviliel szemben.

A Sevardnadze korszak összegzéseként megállapítható, hogy a kezdetben Grúziát az orosz befolyási övezetbe visszavezető elnök az évek során nyugati fordulatot vett, amely többek között annak volt betudható, hogy Moszkva nem volt képes egy független, önálló, területileg egységes Grúziát elfogadni a térségben, még orosz irányultságú külpolitikával sem. A nyugati nyitást elősegítette az Egyesült Államok térség iránt tanúsított fokozódó érdeklődése, melynek elsősorban energiapolitikai okai voltak. Ugyanakkor bármennyire elégedetlen volt Moszkva a Sevardnadze által folytatott politikával, arra nem volt felkészülve, hogy egy valódi demokratikus fordulat következtében Grúzia reális esélyt kapjon az európai integrációra.

7. ÖSSZEGZÉS

A 2008-as orosz-grúz háború kitörésének okait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a Szovjet-unió felbomlását követően Grúziában felszínre került etnikai feszültségek, melyek Dél-Oszétia és Abházia erőszakos elszakadásában csúcsosodtak ki, valóban az alapját jelentették a több mint másfél évtizeddel később kitört 2008-as konfliktusnak. A mindkét oldalon meggyilkolt több ezer ártatlan áldozat, a lakóhelyükről elűldözött több százezer ember, a túlfűtött nacionalizmus lehetetlenné tette az 1990-es, 2000-es években a megbékélést.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Ugyanakkor súlyos hiba lenne az 1990-94-es és a 2008-as eseményeket kizárólag a dél-oszétok, az abházok és a grúzok etnikai konfliktusaként beállítani. Habár az 1990-es évek elején a Szovjetunió, majd Oroszország végzetesen meggyengült, de még így is megkerülhetetlen, az eseményeket alapvetően befolyásoló tényezőként volt jelen a poszt-szovjet térségben, melyhez hozzájárult Bill Clinton „Oroszország első” (*Russia first*) politikája is, mely előtérbe helyezte Oroszország stabilitásának megőrzését, a Moszkvával való kooperációt, gyakorlatilag szabad kezét adva annak közel-külföldjén.

Tbiliszi függetlenségi törekvése ellenérzést váltott ki mind a régi orosz kommunista elitben, mind a katonai, biztonsági apparátusban, melyek komoly támogatást nyújtottak a dél-oszét és abház szeparatista mozgalmaknak, gyakorlatba átültetve a klasszikus „oszd meg és uralkodj” elvét. Nem véletlen, hogy mind Abházia, mind Dél-Oszétia számtalanszor kifejezte szándékát kezdetben a Szovjetunióban való bennmaradás, majd az Oroszországhoz való csatlakozás mellett.

A dél-oszét és abház fegyveres harcokat lezáró egyezmények eredményeként orosz békefenntartó csapatok jelentek meg a szakadár tartományokban, melyek a hiteles békefenntartás egyik alapfeltételét, a pártatlanságot nem teljesítették, és elsősorban Moszkva hatalmi befolyását testesítették meg a régióban. A fentieknek megfelelően az elmúlt évtizedek orosz közvetítői szerepe a „fagyott konfliktusok” rendezésére megkérdőjelezhető, hiszen Moszkva érdeke a status quo fenntartása volt, nem a konfliktusok rendezése. Ennek a szituációnak a felismerése Tbilisziben értelemszerűen csalódást okozott, ami már a Sevardnadze korszakban elvezetett Grúzia lassú nyugat felé fordulásához, mely az egyetlen – még ha nagyon halvány – esélyt kínálta az ország területi integritásának helyreállítására. Grúzia nyugati elköteleződése, mely Szaakasvili alatt rendkívüli módon felgyorsult, további súlyos – retorzióért kiáltó – ellenérzéseket szült Moszkvában, ahol már nem a '90-es évek gyenge Jelcini adminisztrációja irányított, hanem a korábbi biztonsági apparátusból politikussá avaszt Vlagyimir Putyin.

Kulcsszavak: Oroszország, Grúzia, Dél-Oszétia, Abházia, biztonságpolitika, háború

Keywords: Russia, Georgia, South Ossetia, Abkhazia, security policy, war

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] A szakadár köztársaságok elismerése mind az EU által a helyszínre küldött Független Nemzetközi Tényfeltáró Misszió jelentése, mind az Európai Tanács álláspontja szerint ellentétes a nemzetközi jogi normákkal. Report of the Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. Volume I, September 2009. <http://www.ceiiig.ch/Report.html> (2013.07.20.) Presidency Conclusions, Extraordinary European Council, Brussels. 1 September 2008.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/102545.pdf

(2013.07.20.)

- [2] Vanuatu scraps recognition of Georgia breakaway region. Globalpost. May 20, 2013.
<http://www.globalpost.com/dispatch/news/afp/130520/vanuatu-scraps-recognition-georgia-breakaway-region> (2013.08.27.)
- [3] Lásd Károly Benes: *An Unexpected War on the Agenda – The 2008 Russian-Georgian Conflict and the European Union*. Hadtudományi Szemle, Budapest, 2012. 5. évfolyam 2. szám.
http://hadtudomanyiszemle.zmne.hu/files/2012/2012_2/2012_2_hm_benes_karoly_1_7.pdf
 (2013.08.27.) és Benes Károly: *A 2008-as orosz-grúz háború hatása az európai biztonságra*. Hadtudományi Szemle, Budapest, 2013. 6. évfolyam 3. szám.
- [4] Deák János, Sztternák György: *Grúzia*.
http://portal.zmne.hu/pls/portal/docs/PAGE/ZPORTAL/ZMNE_ROOT/KUTATAS/KUTATAS_HDI/TANANYAGOK/TAB112960/GRUZIA.DOC (2013.08.06.)
- [5] Per Gahrton: *Georgia: Pawn in the New Great Game*. PlutoPress. New York, 2010. 34-41 old. ISBN 9780745328591
- [6] Svante E. Cornell and S. Frederick Starr (editors): *The Guns of August 2008 – Russia's War in Georgia*. M. E. Sharpe Armonk, 2009. 13-15. old. ISBN 9780-7656-2508-3
- [7] Report of the Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. Volume II, September 2009. 62-63. old. <http://www.ceiig.ch/Report.html> (2013.07.20.)
- [8] Ibid. 64-70. old.
- [9] Svante E. Cornell and S. Frederick Starr (editors): *The Guns of August 2008 – Russia's War in Georgia*. M. E. Sharpe Armonk, 2009. 16-34. old. ISBN 9780-7656-2508-3
- [10] 1992-es Szocsi Egyezmény a grúz-oszét konfliktus rendezésének alapelveiről. Svobodnya Gruzia. 82. szám. 1992. június 27. http://www.rrc.ge/law/xels_1992_06_24_e.htm (2013.09.29.) és Svetlana Chervonnaya: *Conflict in the Caucasus, Georgia, Abkhazia and the Russian Shadow*. Gothic Image Publications, 1994. 104-105. old. ISBN 090636230X
- [11] Ibid. 90-93. old.
- [12] Report of the Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. Volume II, September 2009. 71-92. old. <http://www.ceiig.ch/Report.html> (2013.07.20.)
- [13] Svetlana Chervonnaya: *Conflict in the Caucasus, Georgia, Abkhazia and the Russian Shadow*. Gothic Image Publications, 1994. 121-123. old. ISBN 090636230X

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- [14] Svante E. Cornell and S. Frederick Starr (editors): *The Guns of August 2008 – Russia's War in Georgia*. M. E. Sharpe Armonk, 2009. 20-27. old. ISBN 9780-7656-2508-3
- [15] UN Security Council S/RES/858. 24 August 1993.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/858\(1993\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/858(1993)) (2013.10.06.)
- [16] Tűzszüneti és az erők szétválasztásáról szóló egyezmény (Moszkvai Egyezmény)
<http://www.incore.ulst.ac.uk/services/cds/agreements/pdf/geo1.pdf> (2013.09.29.)
- [17] UN Security Council S/RES/937. 21 July 1994.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/937\(1994\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/937(1994)) (2013.10.06.)
- [18] 1992-es Szocsi Egyezmény a grúz-oszét konfliktus rendezésének alapelveiről. Svobodnya Gruzia. 82. szám. 1992. június 27. http://www.rrc.ge/law/xels_1992_06_24_e.htm (2013.09.29.)
- [19] Svante E. Cornell and S. Frederick Starr (editors): *The Guns of August 2008 – Russia's War in Georgia*. M. E. Sharpe Armonk, 2009. 34-37. old. ISBN 9780-7656-2508-3

DR. BORDÁS MÁRIA

Raison d'être of terrorism and Islam radicalism in North African region – similarities and differences**Terrorizmus és az iszlám radikalizmus okai az észak-afrikai térségben – azonosságok és különbségek****Abstract**

Terrorism has plagued the Maghreb for decades, long before the attacks of September 11. However, before 9/11, North African terrorism was largely contained and the localized. North Africa remains afflicted by the spectre of terrorism, and there are indications that the threat is on the rise. After beheading French alpinist Herve Gourdel by the "Jund al-Khilafah" (Soldiers al-Khilafah), we should examine the North African states capability to cop the phenomenon of terrorism and the governments across the region applying their own counterterrorism capabilities.

The "raison d'être" of current paper is the analysis of the state inefficiency in North Africa and the problem of terrorism's increase of in the North African region. This monograph explores the spread of extremist Islamic religious movements and extremist ideologies that advocate violence in the face of both moderates and secularism in North Africa.

The author also analyses the current measures adopted by states and regional actors to combat extremism. Furthermore, Islamic networks of extremist movements, state efficiency of each country of the region and transnational relationships are examined in order to gain a better understanding of the factors leading to the convergence and growing linkage among extremist groups. The importance of this study stems from the fact that it tries to develop an understanding, however partial or limited, of the mechanisms by which these Islamist movements review and determine their political and intellectual orientation, and not to stop at a generalized analysis of their position vis-à-vis democracy. A reflection on the interregional challenges of Islamic fundamentalist movements in North Africa and they relation with the state's efficiency raises some analytical questions. The main goal of this study is to find the answers to those questions.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

INTRODUCTION

The People of North Africa, the societies of North Africa are culturally diverse and geographically dispersed. The rule of the region was often changing, as new mobile groups overran established rulers, and new movements of people destabilized older regimes of power. Nation-states, as we know them, didn't exist in world history until the 19th century, and in North Africa they were for the most part created by colonial rulers.

Islamist movements of one kind or another have been a feature of the political landscape of North African states for the last 40–50 years or more (for over 80 years in Egypt), but it remains the case that these states have displayed an impressive structural stability throughout this period. A corollary of this structural stability has been the absence of substantive political and constitutional reform, in the sense of genuine movement from undemocratic towards more democratic forms of government, an absence that has been thrown into relief over the last 20 years by the inclination of Western governments to make an issue of this.

The absence has coincided with and is often identified with the observable loss of dynamism of North African governments in respect of their notional domestic agendas and the general syndrome of stagnation that has become a striking feature of public life in Egypt and Algeria, but is also, if less obviously, a feature of political life in Libya, Morocco and Tunisia. A question which accordingly arises is whether or not – and, if so, how – Islamic activism has contributed to this state of affairs. A secondary question is how the policies of North African governments have conditioned the impact of Islamic activism in this regard.

Since the fact that North African states have proved fundamentally stable until very recently has often been obscured in the alarmist analyses that have characterised so much of contemporary Western commentary on the region, it is worth insisting on this. We should also note that Islamist movements have not been primarily responsible for the instability that has recently been occurring. Also, the not really sophisticated security apparatus of the North African regimes has driven many political and religious movements underground. However, the majority have fled in self-exile to various Muslim countries in Africa, Asia and the Middle East, Europe and North America. This has led to a vicious cycle of violence and counter-violence.

The study will analyze *the current measures adopted by states and regional actors to combat extremism* and the elements of the state inefficiency that are typical as the reason for the terrorism in North African region. The methodology of the examination will be a detailed analysis conducted country by country.

Finally, some conclusion and suggestions will be made on the strategies in developing the states' efficiency in order to improve the counter-terrorism capabilities of North African countries.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

1. MEANING AND RELEVANCE OF STATE EFFICIENCY IN NORTH AFRICA

The question of the efficient state has been one of the most often debated issues in Europe and the US since the 1980-s. The *neoliberal economic policy* which was rooted in the US in the second part of the 1970-s, was transformed to the practice in the form of *New Public Management*. This latter one had three segments: establishing more market and less state, using management means in the public sector, and applying business principles.

The good governance includes several requirements towards the government, e.g. predictability, accountability, transparency, accessibility, public interest-orientation, professionalism, etc.

When the study is trying to analyze in the *North African countries* how the state inefficiency has led to the escalation of the terrorism, it is needed to identify what elements of the state efficiency will be examined.

When examining the efficiency requirements of the state in their relation with the terrorism, it should be emphasized the specialties that reflect the failures of the states in North Africa. Many political analyzers believe that the Arab Spring has led to the "arc of instability"¹ in North Africa, which gave a path to the al Qaeda and its affiliates to have a safe have here, and implement terrorist attacks from this basis.² The AQIM (Al Qaeda in the Islamic Maghreb) and its affiliates however, have been in Chad, Niger, North Nigeria, Mali, East Mauritania, South Tunisia and South Libya, which is not coincided either with the countries of Arab spring, or with the collapsed and failed states.

2. MEANS OF MEASURING THE TERRORISM AND THE QUALITY OF THE STATE

The question the study tries to answer is that the countries in North Africa in what sense should be considered as efficient or inefficient states, and if any conclusion can be drawn between these factors and the increasing danger of the terrorism that developed during the last decade since 9/11 in this region. The diagram made by the ICTS (Inter-University Center for Terrorism Studies) about the "*Terrorist attacks in the Maghreb and Sahel since 9/11*" shows that the number of the terrorist attacks increased from 21 to 204, almost ten times more, by 2009, and decreased by 144 in 2012.³ The number of the terror-

¹ The arc of instability covers Somalia, Ethiopia, Sudan, Chad, Niger, Nigeria, Libya, Tunisia, Algeria, Morocco, Mauritania and Mali.

² Alexander, Yonah: Terrorism in North Africa & the Sahel in 2012: Global Reach & Implications. p. 4. Inter-University Center for Terrorism Studies, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, VA 22203, February, 2014.

³ Prof Yonah Alexander: Terrorism North Africa, Potomac institute, 2012, downloaded from [http://www.potomac institute.org/attachments/article/1358/Terrorism in North Africa and the Sahel.pdf](http://www.potomac institute.org/attachments/article/1358/Terrorism%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Sahel.pdf)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ist attacks since 9/11 was extremely high in Algeria, 1.234, between 27 and 58 in Mauritania, Mali Niger, Chad and Ethiopia but relatively low, between 4 and 9 in Morocco, Tunisia and Libya.

The next step of the study is to identify the methods for the measuring of the inefficient versus successful states, and set up a preconception, if it is related to the features of the terrorism in North Africa. According to the *“Failed States Index of 2013”*, made by FFP (Fund for Peace) countries.⁴ The widest accepted *criteria of the failed state* are as follows:

1. *Human dimension*: Demographic pressure; Massive movement of refugees; Chronic sustained of human flights; Violation of human rights;
2. *Political/government dimension*: Group grievances; Lack of legitimacy of government; Weak security apparatus (military and police); Rise of factionalized elite;
3. *Economic dimension*: Economic recession; Poverty – economic inequality; Declining level GDP/capita; Corruption;
4. *Public service dimension*: Inefficient infrastructure; Epidemics; Poor health and education; Inefficient food and water supply;

Besides the Failed States Index, there are three other indexes, such as *corruption*, *global peace*, and *democracy*. These indexes show almost the same: the stable and sustainable states are the best ones from the point of view of corruption, peace and democracy, but North African countries have the lowest level peace, the highest corruption, and the lack of democracy is typical. North African countries are authoritarian (Chad, Somalia) flawed democracies (Libya, Mali, Tunisia) or hybrid (Morocco, Mauritania, Egypt, Niger) and the rest ones (Algeria, Nigeria, Ethiopia) are still fairly problematic.⁵ We can draw the conclusion on the basis of the aforementioned indexes that *terrorism is not closely connected with the failed characteristic of the states*.⁶ The question to be answer is, what kind of factors have led to the contemporary situation, i.e. North Africa has been increasingly jeopardized by the terrorism?

3. REQUIREMENTS OF STATE EFFICIENCY IN NORTH AFRICA

On the basis of the aforementioned analyses, conclusion can be drawn that the indexes mapping the failures of the states do not give a clear pictures about the reasons of the increasing terrorism in North Africa. Instead of these indexes, the study will examine this problem from another aspect: the *special questions of state efficiency* in North African countries. The study has outlined the following *segments of the efficient state* that will be

⁴Failed States Index 2013 downloaded from <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> on 5 July 2014

⁵ Kennedy Boudali, Lianne: The Trans-Sahara Counterterrorism Partnership. p. 8. The Combating Terrorism Center, United States Military Academy West Point, 2007.

⁶ Colonel A Dempsey, Thomas: Counterterrorism in African Failed States: Challenges and Potential Solutions. p. 1-4. 2006.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

examined as determining factors of the terrorism, and also, the *means of combating against terrorism* in North Africa.

- a.) *Stable and predictable government*
- b.) *Strong central and local government*
- c.) *Implementation of public tasks:*
- d.) *Transparency and accountability:*
- e.) *Prevention and management of internal conflicts:*

4. THE STABLE AND PREDICTABLE STATE VS. TERRORISM

4.1. AUTOCRATIC PRESIDENTIAL SYSTEM

The presidential system in North Africa does not mean a Western-type democratic model, but an autocratic one. It is typical in these countries, that the autocratic governments can keep their power for decades, or, are often changed, but in both cases come to power by coup-d'état, not parliamentary elections.

When parliamentary elections or referendum are held, they are in most cases not fair and free, but serve to confirm the president or the constitution, in order to give them legitimacy, after the president has not been democratically elected, or the constitution has not been based on a wide recognition of the population. A military leader in most cases acquires the political power by coup-d'état, and become the president. It also often happens that the president tries to keep his position, and makes the parliament amend the Constitution to regulate that the president can be elected unlimited times. The president in these autocratic systems tries to centralize the political and the state power in his hand, which means that there are no political parties, or just one in the parliament and it is the right of the president to appoint the prime minister and his cabinet, the president of the Constitutional Court and the Supreme Court.

4.2. CONSTITUTIONAL MONARCHY

The only constitutional monarchy in North Africa is *Morocco*, but it is not a Western-type, either. The most important difference is that the king has a wide competence over the state system, while the kings in Europe play a balancing role based on their prestige and represent the unity of their nations without real authority. After *King Mohammed VI* had died in 1999, his son, *Hassan II* came to the throne. The legislative power has been divided between the government and the parliament however, as mentioned above, the king has a wide competence to control both the government and the parliament. The multi-party system was introduced and political reform was implemented in 1999 by Hassan II, who is – as opposed to his father, who tried to suppress the parliament and did not hinder human rights abuses – considered a reformer.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

4.3. MILITARY JUNTAS

As mentioned before, the political power of the *military junta* is not rear phenomena in the continent of Africa. The North African states that we described above as presidential systems, used to be military juntas in many times, but typically just in a relative short time. As mentioned, the military leaders who implemented the coup-d'état, tried to legitimate their political power and became president. It is another question that it in most cases does not happened in a democratic way, and the presidential system they established were in fact autocracy, which differs from the military junta only with the formal existence of the branches of the state power. The most extreme example to the military junta in North Africa is *Libya* under the power of Gaddafi.

In fact it was a dictatorship in the form of military junta. Gaddafi often called himself as "the king of the kings in Africa". *Gaddafi* had an unlimited political power represented an extreme dictatorship until the revolution in 2011. The 80 % of the GDP was based on the income from the oil production. This wealth of the country gave him an opportunity to develop social security, housing and education.

5. THE STRONG CENTRAL AND LOCAL GOVERNMENTS VS. TERRORISM

5.1. THE ROLE OF THE ISLAMIC FUNDAMENTALISM IN NORTH AFRICA

The characteristic of the terrorism has different features in the West, in the Middle East and in the North African countries. The Western countries have to face with the *global terrorism*, especially with *Al Qaeda*. The Islamic fundamentalism has been rooted in the *Middle East*. In the Political Violence and Terrorism Risk Index, the Middle East is in the worst, severe category, together with North Africa.

The question may arise if there is any relationship between the terrorism and the Islamist extremism? As mentioned above, Islam is the typical religion in the world currently, which has an extreme branch, the fundamentalist Islam that is based on violence. The next issue to examine is that in which African countries have the tradition of the fundamentalist Islam, or, have been widespread in the last decades?

The Islamic fundamentalism did not have sufficient traditions in *Tunisia*, because the Ben Ali government had already introduced the secular state in 1987 so that Islamic fundamentalism should be suppressed. Salafist movement has emerged in Tunisia after the revolution in 2011, as a reaction to the prohibition of every manifestation of the Islam fundamentalism by the former Ben Ali government. The spots of Ansar al-Sharia appears, too, but did not have serious influence in the country, especially not in the form of terrorist attacks. "Only" 4 terrorist attacks, the least in North Africa, occurred here since 9/11.

Libya, during the Gaddafi regime sponsored more terrorist attacks, and for this reason UN sanctions were implemented in the country. However, the Gaddafi regime tried to suppress the spread of the fundamentalist Islam. Two Islamist terrorist groups were created

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

during the civil war in Libya both of them belong to the Al Qaeda. The Ansar al-Sharia was created during the civil war in 2011, and was involved in the terrorist attack in Benghazi in 2012. The country is, however, controlled by Islamist, rouge and criminal militias, and the government is too weak to strengthen the central state power.

In *Morocco* the Islamic fundamentalism did not have any tradition, and no Islamic terrorist group can be found here. Relatively few, 9 terrorist attacks happened here since 9/11, too.

Algeria, which has a stable and authoritarian state with strong military since its independence, during the 1970-s, the Bendjadid government attempted to establish an Arab style society and public life. Social unrest upheld during the 1980-s, and resulted a multi-party system by 1991, when the FIS (Islamic Salvation Front) won the election. A harsh civil war was broke out between the FIS and the FLN, and ended only in 1999.

The GSPC⁷ formed at the end of the 1990-s, fought against the Algerian military in order to establish an Islamic state. It is the case in spite of the fact that the Algerian government has a strong military and an efficient counter-terrorist strategy. The GSPC became later the AQIM that is also based on the Salafist-jihadist dogma.⁸ 88% of the AQIM operates in North and South Algeria, but some of them in North Mali, in South Libya, South Tunisia, and South Mauritania. The AQIM perpetrates terrorist attacks in the neighboring Sahelian countries, such as Libya, Tunisia, Mauritania, Niger and Mali, as well, and have financial resources from kidnap for ransom, smuggling cigarettes, narcotic, and drug. It established links with Latin American cartels in smuggling drug and weapons. In Algeria have happened extremely high terrorist attacks, 1234, since 9/11.

The terrorist groups led by the AQIM here, perpetrated suicide bombings, car bombs in Algeria, Niger and Mali. Their aim is to attack Western targets, such as foreign workers, officials, embassies, military basis, etc. In Mali a rebellion was launched in 2012, when the Tuareg tribe, an ethnic minority in the country represented by the MNLA⁹ took control the North of Mali and declared independence of Azawad. The AQIM and its splinter groups, the MUJAO in West Algerian and the Ansar al-Dine, the latter one was established in Mali in 2012, supported the Tuareg. These terrorist groups marginalized the Tuareg then, and introduced the Sharia law in this area. The Tuareg were forced back by the French military, but the terrorist groups are still at present sporadically in the area.¹⁰

⁷ GSPC: Salafist Group for Call/Preaching and Combat

⁸ Harmon, Stephen: From GSPC to AQIM: The evolution of an Algerian islamist terrorist group into an Al-Qaida Affiliate and its implications for the Sahara-Sahel region. p 12-22. Concerned Africa Scholars, Bulletin N 85 – Spring 2010.

⁹ MNLA: National Movement for the Liberation of Azawad

¹⁰ Arieff, Alexis: Crisis in Mali, p. 1-13. Report of Congressional Research Service, 2013. Washington, DC.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

5.2. THE RELATIONSHIP WITH ISLAMIC FUNDAMENTALISM AND THE TERRORISM

On the basis of the analyses above we can make more conclusions. The most important is that *the tradition of the Islamic fundamentalism can directly lead to the escalation of terrorism* in these countries regardless of the state is stable, weak, or collapsed.

Egypt, although it always used to be a stable autocratic presidential state, could not cope with the terrorist group, the Islamic Muslim Brotherhood and its successors, the Egyptian Islamic Jihad and the Al-gama'a ad-Islamiyya, either in the second part of the 20th century, or at the beginning of the 21th century, even if implemented harsh law enforcement. The party represented by the Islam fundamentalists, won the democratic election in 2011, and only the military could overthrow the Morsi government in 2012. This is because the Islam fundamentalism is deeply rooted in the population of Egypt. *Algeria* can be mentioned as another example to the spread of the radical Islam-based terrorism, in spite of the fact that it has been a stable autocratic state with a strong military until this time.

In the above mentioned countries the escalation of the terrorist groups was more or less related to the tradition of the radical Islam in the population. The evident difference between the strong and stable states vs. weak or collapsed states in their counterterrorism efforts is that *the strong states*, such as Egypt and Algeria *can successfully hinder that the terrorist groups can infiltrate in the state authorities, and exclusively control an area, or in the worst cases, establish a state based on the Islam fundamentalism*. The stable states can decrease the number of the terrorist attacks, and can expel them out of the country, like it happened in Algeria and Egypt.

6. THE STRONG OR WEAK CENTRAL STATE AND LOCAL GOVERNMENT VS. THE TERRORISM

The central state and the local government, as we referred to in the former chapter in the study, could be strong or weak for more reasons: ineffective law enforcement (police, intelligence, military, jurisdiction) violation of human rights caused by ethnic conflicts,¹¹ or the autocratic feature of the government, little capacity to control the unpopulated, or tribal areas and its borders. In a collapsed state these functions do not operate on any level.

Egypt has always had a strong state apparatus and military, but violated human rights during the autocratic presidencies. This led to the revolution of the opposition in 2011 that demanded more democratic governance. The terrorism developed in this country since the

¹¹ Vandyke, Matthew: Mali, Sudan, and Ethnic Conflict in Northern Africa, p. 1-6. 2012. downloaded from <http://www.matthewvandyke.com/blog/mali-sudan-ethnic-conflict-north-africa/> domain on 20 July 2014

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

middle of the last century, does not connect with the autocratic feature of the government, much rather, as we have already explained, with the tradition of the Islamic fundamentalism.

Libya, as mentioned earlier, was an extreme dictatorship during the Gaddafi regime, which suppressed the conservative Islam movement. After it had collapsed due to the revolution in 2011, the state disintegrated, and the military of Gaddafi was defeated, but was not reestablished yet. The Libyan government does not have efficient military, or law enforcement, consequently the radical Islam-based militia, the Ansar al-Sharia can infiltrate in the state system, and tries to control the country. The Justice and Construction Party influenced by the Muslim Brotherhood, has 17 seats from 80 in the Parliament.

The desert areas of Libya are not controlled by any state authority, so it serves as a safe haven and place of terrorist attacks perpetrated by the AQIM and the Ansar al-Sharia. *Algeria* has a desert and a rocky mountain area in the Southern and Western parts of the country, which cannot be sufficiently controlled by the state authorities. This is ideal for the AQIM and the MUJAO. The AQIM implemented terrorist attacks in *South Tunisia*, too, in the desert area, but could implement a relative few terrorist attacks in the country. *Morocco* has an effective counter-terrorism strategy, and does not have any factors, such as inefficient police, military, human rights violation, non-stable state, nomadic or desert area, etc., that could be the hotbed of the terrorism here.

As mentioned earlier, *Mali* has been the most important safe haven for the AQIM and its affiliates, such as the MUJAO and the Ansar al-Dine. The area of the country was an ideal place for the terrorist groups, because being a tribal and desert area, was less controlled by the central government, and the insurgency of the Tuareg in 2013 gave an opportunity for them to infiltrate in the Tuareg groups during the rebellion in order to control the area later.

Conclusion can be drawn on the basis of the analyses above, that *the lack of strong central government* with inefficient military, police, law enforcement, existence of harsh human right violations, ethnic and religious hostilities and tensions, inefficient control over the territory and the border of the state *can be a hotbed of the terrorism*.

7. PUBLIC TASKS, TRANSPARENCY, ACCOUNTABILITY, MANAGEMENT OF THE INTERNAL CONFLICTS VS. TERRORISM.

The economic and social problems have been typical in North Africa, but the difference between the countries is the extent the states here have to face with.¹² It is general phenomena in the countries of the *Maghreb*, that after the independence from the colonial

¹² H. Cordesman, Anthony: The Causes of Stability and Unrest in the Middle East and North Africa: An Analytic Survey, Center for the Strategic & International Studies, 2012. downloaded from [www.csis.org](http://www.csis.org/domain) domain on 14 Septembere 2014

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

state in the middle of the last century, the national industry was nationalized, no matter it was a socialist state under the influence of the former Soviet Union, or not.

By the beginning of the 2000, the *economic and social problems* became widespread in the Maghreb, which – together with the expectation to a more democratic government – led to the Arab spring in these countries. Poverty, high unemployment, especially in the youth (in Tunisia and Egypt it is above 30%) social inequality, shortages in housing and high inflation was widespread.

The countries in the *Sahel* are known as *extremely poor with very low level of public services*. The Sahel is the home of more than 50 million people, who are the poorest in the world. The GDP in these countries ranges only from 200\$ to 700\$. The majority of the population here lives in rural areas and works in the agriculture. They are often nomadic or farmers. The literacy rate is the lowest one of the world in the Sahel, less than 30-40% of the population. Disasters, such as floods, starvation, draught, desertification, water scarcity, demographic pressure, AIDS, etc., are the highest in the Sahel.

The public goals, such as managing public problems, providing public services, can be followed only in those countries that are based on pluralism. It means that the several social groups can express their interests in a pluralist system. It is especially problematic in the poorest African countries, where the population of rural areas does not have any opportunity for this. There is no economic development, proportional taxation, fair redistribution, education, welfare, employment, infrastructure public services in these areas.

However, *there is no direct relationship between the unsolved public tasks and the terrorism*. There are sufficient efforts to elaborate a counter-terrorism strategy even in the poorest countries, such as Mauritania, Mali, Niger, Chad and Ethiopia. Only one relationship in this matter can be mentioned: the poor, uneducated youth who do not have any chance to develop their life, can easily be *recruited by the terrorist groups*, because they are fairly responsive to the radical and extreme ideas. *The relationship between the mismanagement of the internal conflicts and the terrorism has been much more tangible since 9/11.*

In *Egypt* and *Algeria*, however the government had a long tradition to manage the conflict with the Islamic fundamentalists, has not had unambiguous results.

SUMMARY/CONCLUSIONS

Regarding the main features of the terrorism in North Africa, we can make the conclusion that most of the terrorist groups have just a tight relationship with the Al Qaeda, but operate on national level, and do not emphasize the global jihad.¹³ The strongest terrorist organization is the AQIM that has affiliates in North Africa, but there is no real integration among

¹³ Boukhars, Anouar: Al-Qaeda's Resurgence in North Africa? p. 14. Working Paper, Fride and Hivos, 2013. Neatherland

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

them, they are much rather fragmented. There are countries, such as Morocco, where there are at present only their small cells. Instead of the global jihad, they concentrate on the local authorities, such as military and police, or the civil population, e.g. kidnap for ransom, taking hostages, and the income from organized crimes, such as human, drug and tobacco traffic and piracy. They do not have political identity, much rather try to use the ethnic-religious conflicts to marginalize them, then infiltrate in the state authorities.

On the basis of the study the conclusion can be made, that the only the democratic governance, which means the multi-party system, respect of human rights, integrity, transparency, accountability, can assure the stability and predictability of the state, which is essential in the counter-terrorism efforts. The unstable and collapsed state authorities have been the primarily factors – the most important hotbed - of the terrorism. The state has to have strong and efficient military, police, intelligence, law enforcement, and international cooperation in the field of counter-terrorism to combat against the existing terrorist groups in the region. It includes the control of uninhabited areas, such as the desert and the rocky-mountains, or the tribal areas, also, an effective border control.

The well-managed internal conflict caused by ethnic and religious hostilities, both by political means, such as reconciliation, amnesty, and military using modern procedures, has been an effective tool in the defense against terrorism. The terrorist groups can easily infiltrate in the rebellion groups and militias then dominate them. The Islamic fundamentalism as a source of the religious tension has a high risk here, as well. The unsolved economic and social problems, such as high unemployment, shortage of housing, poverty, and insufficient public services, could be the reason for the terrorism, too, because the unrest of certain social groups can lead to riots, rebellion, revolution, civil war, etc., that can undermine the integration of the state.

Keywords: North Africa, terrorism, state efficiency, good governance

Kulcsszavak: Észak-Afrika, terrorizmus, állam-hatékonyosság, jó kormányzás

LITERATURE

1. Alexander, Yonah: Terrorism in North Africa & the Sahel in 2012: Global Reach & Implications. p. 4. Inter-University Center for Terrorism Studies, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, VA 22203, February, 2014.
2. Prof Yonah Alexander: Terrorism North Africa „, Potomac institute, 2012, downloaded from http://www.potomac institute.org/attachments/article/1358/Terrorism_in_North_Africa_and_the_Sahel.pdf on 5 July 2014

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

3. Harmon, Stephen: From GSPC to AQIM: The evolution of an Algerian islamist terrorist group into an Al-Qaida Affiliate and its implications for the Sahara-Sahel region. p 12-22. Concerned Africa Scholars, Bulletin N 85 – Spring 2010.
4. Kennedy Boudali, Lianne: The Trans-Sahara Counterterrorism Partnership. p. 8. The Combating Terrorism Center, United States Military Academy West Point, 2007.
5. Colonel A Dempsey, Thomas: Counterterrorism in African Failed States: Challenges and Potential Solutions. p. 1-4. 2006
6. Arieff, Alexis: Crisis in Mali, p. 1-13. Report of Congressional Research Service, 2013. Washington, DC.
7. Vandyke, Matthew: Mali, Sudan, and Ethnic Conflict in Northern Africa, p. 1-6. 2012. downloaded from <http://www.matthewvandyke.com/blog/mali-sudan-ethnic-conflict-north-africa/> domain on 20 July 2014
8. H. Cordesman, Anthony: The Causes of Stability and Unrest in the Middle East and North Africa: An Analytic Survey, Center for the Strategic & International Studies, 2012. downloaded from www.csis.org domain on 14 Septembere 2014
9. Boukhars, Anouar: Al-Qaeda's Resurgence in North Africa? p. 14. Working Paper, Frida and Hivos, 2013. Neatherland

KESZELY LÁSZLÓ

Az átfogó megközelítés a Nemzeti Biztonsági Stratégia tükrében

Absztrakt

Korunk megváltozott biztonsági környezetének hatására napjainkra domináns szemléletté vált a biztonság átfogó értelmezése, amely a katonai dimenzió mellett magában foglalja a biztonság politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti tényezőit is. E tendencia megmutatkozik a válságok kezelésének széles körben elfogadott módszerén is, amely a civil és katonai képességek együttes, összehangolt alkalmazásán alapul, az átfogó megközelítés koncepciójának jegyében. A jelen cikk az átfogó megközelítés lényegének rövid bemutatását követően áttekinti, hogy a 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégiában hogyan jelennek meg a biztonság átfogó értelmezésére, valamint az átfogó megközelítésre vonatkozó elvek, koncepciók, milyen kormányzati szándékot tükröz, milyen iránymutatásokat ad a dokumentum a válságok kezelésében résztvevő kormányzati és nem-kormányzati szervek, civil és katonai képességek együttműködésével összefüggésben.

Abstract

As a result of the transformed security environment of our recent age, comprehensive interpretation of security has become dominant theory, which besides military dimension involves political, economical, social, and environmental factors of security. This tendency is also reflected by a broadly accepted crisis management method, based on the combined and coordinated engagement of civil and military capabilities, in the spirit of comprehensive approach. Following a short introduction on the essence of comprehensive approach, this article presents how comprehensive interpretation of security and comprehensive approach appears in Hungarian National Security Strategy. It gives a review on government's intents and guidelines for governmental and non-governmental crisis management actors in connection of interagency cooperation and civil-military interaction.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

AZ ÁTFOGÓ MEGKÖZELÍTÉS LÉNYEGE

A hidegháború végét követő korszakos jelentőségű változások és a megváltozott biztonsági környezet közepette egyre több békefenntartó, béketámogató művelet folyt szerte a világban.¹ Ezek során a nyugati társadalmak maximálisan meg voltak győződve arról, hogy ha katonai erővel megjelennek az egyes válságócokban, rendet teremtenek, elhozzák a békét, biztonságot és a demokrácia áldásait a válság sújtotta országok számára, akkor ezek a műveletek viszonylag gyorsan, mindenki meglegedésére, sikeresen záródnak majd. Ezzel szemben hamar szembe kellett nézni a kijózanító ténnyel, hogy a nyers katonai erő alkalmazása csak tüneti kezelés jelent, önmagában nem tudja megoldani a konfliktusok gyökerét, ellenben számos esetben a lakosság nem a szabadság és a jólét megteremtőjének tekinti a béketeremtő, békefenntartó katonákat, hanem egyenesen egy megszálló idegen hatalom képviselőiként látja őket.

Rövid idő alatt világossá vált, hogy a modern válságok kizárólag katonai eszközökkel nem oldhatók meg, szükség van a civil oldal, az egyes kormányzati és nem kormányzati szervek polgári szakértőinek a bevonására a hatékonyság növelése érdekében. Ezzel megindult az a folyamat, amelynek eredménye a civil és katonai képességek együttes, összehangolt alkalmazására vonatkozó teória megszületése lett, és amelyet a szakirodalom átfogó megközelítés (Comprehensive Approach) névvel aposztrofál.

„A 20. század végére egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a hatékony válságkezelés nem képzelhető el katonai erők nélkül és kizárólag katonai erőkkel sem. Az afganisztáni és az iraki stabilizációs erőfeszítések pedig egyértelművé tették, hogy a jellemzően katonai logikát követő döntések és katonai erőforrásokra támaszkodó műveletek nyomán csak műveleti sikerek érhetők el, stratégiai sikerek, valamiféle győzelemnek nevezhető eredmény semmiképpen. Ezeknek a felismeréseknek a nyomán egyre nagyobb figyelem irányult egy úgynevezett átfogó megközelítés kialakítására.”²

A nemzetközi válságkezelés gyakorlata során nyert tapasztalatok kapcsán az átfogó megközelítés mintegy „kisegítő eszközként” került napirendre a számos negatív tényező kiküszöbölése érdekében. *„Az első és legfontosabb a megfelelő koherencia és koordináció*

¹ Néhány ENSZ békefenntartó művelet a 90-es években: Irak–Kuwait, UNIKOM 1991; Angola, UNAWEM II. 1991; Jugoszlávia, UNPROFOR 1992; Kambodzsa, UNTAC 1992; Grúzia, UNOMIG 1994; Kongó, MONUC 1999.

Néhány ENSZ békefenntartó művelet 2000 után: Etiópia és Eritrea, UNMEE 2000; Irak, UNSCON 2002; Burundi, ONUB 2004; Tadzsisztán, UNTOP 2008;

Jelenleg is folyó ENSZ békefenntartó műveletek: Nyugat-Szahara MINURSO; Közép-afrikai Köztársaság MINUSCA; Mali MINUSMA; Haiti MINUSTAH; Kongói Demokratikus Köztársaság MONUSCO; Afganisztán UNAMA; Darfur UNAMID; Golan-fennsík UNDOF; Ciprus UNFICYP; Libanon UNFIL; Abiyei (Szudán) UNISFA; Koszovó UNMIK; Libéria UNMIL; Dél-szudán UNMISS; India és Pakisztán UNMOGIP; Elefántcsontpart UNOCI; Közel-kelet UNTSO;

² MOLNÁR Ferenc: *Egy sikeresebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során.* Nemzet és Biztonság 2012/4. szám p. 10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

*hiánya, amely a válságkezelésben résztvevő szervezetek közötti rivalizációt, egymás szándékának, tevékenységének keresztezését, illetve az erőfeszítések duplikációját eredményezte. Mindehhez hozzájárult az anyagi erőforrásokért, a válságkezelésre fordítandó pénzügyi alapokért folyó verseny, amely az optimális alatti gazdaságosság kiváltójává vált. E jelenségek összességükben alacsony sikerskálát eredményeztek.*³

2004 végén több NATO tagállam támogatásával Dánia egy átfogó megközelítés koncepciót kezdeményezett a Szövetség felé, akkor még „Összehangolt Tervezés és Végrehajtás” (CPA)⁴ névvel. 2006 tavaszán Dánia és hat másik ország – Kanada, a Cseh Köztársaság, Magyarország, Hollandia, Norvégia és Szlovákia – egy dokumentumot körözött a Szövetségben belül a CPA-t alátámasztó elképzelésekkel, valamint a NATO részére tett javaslatokkal a jövőre vonatkozóan. Az Egyesült Államok később csatlakozott a kezdeményezéshez, amely alapján további pontosításokat követően kialakult egy nyolc nemzet által támogatott javaslat arról a koncepcióról, amely végül NATO átfogó megközelítés néven vált ismertté.⁵

A válságkezelő missziók során szerzett tapasztalatok alapján mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy a katonai erőfeszítések önmagukban nem elegendők a válságok megoldására. A politikai, biztonsági, gazdasági és társadalmi szférák interdependensek, így az irányukban kifejtett, egymástól elkülönült erőfeszítések nem célravezetők. A válságok komplex jellegükből fakadóan csak komplex módon kezelhetők, ezért a katonai erők kizárólagos alkalmazása helyett a különböző képességek teljes táranak bevonása szükséges. Nincs egyetlen olyan szerv, szervezet, vagy funkcionális terület, amely egymagában rendelkezik a bonyolult krízishelyzetek megoldásához szükséges összes tudással, felkészültséggel, képességgel, anyagi forrással. Ezért a legkézenfekvőbb megoldás felsorakoztatni a rendelkezésre álló civil és katonai eszközök, képességek teljes sorát. Ez tulajdonképpen az átfogó megközelítése legáltalánosabb megfogalmazása, amely szerint a modern válságok eredményes és hatékony kezelése érdekében a civil és katonai képességek együttes, koordinált alkalmazása szükséges. Az alaptézist később finomították, továbbfejlesztették, kiemelten az ENSZ és a NATO keretei között, de számos ország nemzeti szinten is figyelemre méltó lépéseket tett.⁶ Általános irányként megfogalmazható, hogy egyesí-

³ de CONIG, Cedric, FRIIS, Karsten *How to conceptualise comprehensive approach* pp. 2-9 in: Friis, Karsten - JARMYR, Pia ed. *Comprehensive Approach Challenges and Opportunities in Complex Crisis Management. Comprehensive Approach Workshop Oslo, Norway, Norwegian Institute of International Affairs, 26-27 March 2008.* p.2.

⁴ Concerted Planning and Action

⁵ Friis Arne Petersen and Hans Binnendijk *The Comprehensive Approach Initiative: Future Options for NATO. Defence Horizons* 2007 number 58 National Defense University, Center for Technology and National Security Policy, Washington, DC, p.2.

⁶ Az ENSZ-el összefüggésben lásd *United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines.* Department of Peacekeeping Operations, 2008, New York: United Nations, Cedric De Coning: *The United Nations and the Comprehensive Approach.* Danish Institute for International Studies Report 2008:14

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

teni kell a limitált erőforrásokat a nagyobb költséghatékonyság elérése érdekében, továbbá növelni kell az általános kohéziót, kooperációt és koordinációt a beavatkozó szervek, szervezetek között.

A nagy nemzetközi szervezetek sorra válságkezelési filozófiájuk és gondolkodásmódjuk középpontjába állították az átfogó megközelítést. Elfogadták az ENSZ biztonsági, fejlesztési, emberi jogi és humanitárius szervezeteinek integrált struktúrában történő alkalmazásáról szóló kezdeményezést, amely az ENSZ Integrált Misszió Koncepciójának megszületését eredményezte.⁷ A koncepció alá olyan eljárások, mechanizmusok és struktúrák tartoznak, amelyek egy közös stratégiai célkitűzés kialakításában és megvalósításában működnek együtt.⁸

Az EU kifejlesztette a veszélyhelyzetek és válságok koordinációjára vonatkozó intézkedések koncepcióját (Emergency and Crisis Coordination Arrangements),⁹ amely magában foglalja egyrészt a civil-katonai együttműködés megvalósítási módjait az európai biztonság- és védelempolitikán (Common Security and Defence Policy - CSDP) belül, másrészt a civil-civil szervezetek közötti együttműködés szabályait a közös kül- és biztonságpolitikán (Common Foreign and Security Policy – CFSP) belül. Ezek mellett az EU kifejlesztette a civil-katonai koordináció koncepcióját, amely az összes releváns EU beavatkozó szervezet hatékony koordinációját célozza meg egy, az európai biztonság és védelempolitika körébe tartozó művelet tervezése és végrehajtása során.¹⁰

A NATO először a 2006-os rigai csúcsertekezleten deklarálta az átfogó megközelítés fontosságát a békétámogató műveletekben, Afganisztánban, Koszovóban és egyúttal min-

A NATO-val összefüggésben lásd M. J. Williams: *Empire Lite Revisited: NATO, the Comprehensive Approach and State-building in Afghanistan* International Peacekeeping Published online: 26 Jan 2011.,

NATO 2020: *Assured Security; Dynamic Engagement. Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO*. Brussels, 2010 May 17 NATO Public Diplomacy Division

Az átfogó megközelítés nemzeti szintű fejlesztésében meghatározó szerepet játszó Egyesült Királyság vonatkozásában lásd *The Comprehensive Approach*. Joint Discussion Note, Joint Doctrine and Concepts Centre, MOD UK 4(05 2006) 1-7.

⁷Decision Number 2008/24 – *Integration*, Decisions of the Secretary-General, 25 June 2008 Policy Committee, New York: United Nations <http://www.undg.org/docs/9898/Integration-decision-SG-25-jun-08.pdf>

Integrated Missions Planning Process (IMPP), Guidelines endorsed by the Secretary-General on 13 June 2006, New York: United Nations.

http://www.undg.org/docs/12293/IMPP%20HQ%20Planning%20Guidelines%20Approved%20by%20SG%20May%202009_signed.pdf

⁸RINTAKOSKI, Kristina – AUTTI, Miko: *Comprehensive Approach: Trends, Challenges and Possibilities for Cooperation in Crisis Prevention and Management*. Seminar Publication, Comprehensive Approach Seminar, Ministry of Defence, Helsinki, Finland, 17 June 2008. p. 57.

⁹Részletesebben lásd Council of European Union 7154/10 Revised Manual on EU emergency and crisis coordination <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%207154%202010%20INIT>

¹⁰RINTAKOSKI, Kristina – AUTTI, Miko, i.m. p.85.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

denült máshol.¹¹ A csúcserőkezeleten kiadott deklaráció szerint az afganisztáni és koszovói tapasztalatok azt mutatják, hogy korunk kihívásai olyan átfogó megközelítést igényelnek, amely magában foglalja a civil és katonai képességek széles spektrumát azzal, hogy egyben tiszteletben kell tartani az összes válságkezelésben résztvevő mandátumát és döntési autonómiáját. Ezen alapelv permanensen és növekvő fontossággal jelenik meg minden további csúcserőkezeleten, és alapvető részét képezi a NATO 2010-es stratégiai koncepciójának is.¹²

Az átfogó megközelítés tehát a nemzetközi válságkezelés területén alakult ki és fejlődött tovább. Hamarosan azonban több nemzet is ráébredt, hogy érdemes a válságkezelés résztvevői közötti koordinációt már otthon, nemzeti keretek között megkezdeni. Ez a gondolkodás végül elvezetett az átfogó megközelítés *nemzeti változatának kialakulásához*, amelyet összkormányzati megközelítésnek (Whole of Government Approach) neveztek el. Először Kanada fejlesztette ki a 3D¹³ (diplomacy, development, defence) koncepciót, amelyet később számos kormány adaptált. Egyes nemzetek összkormányzati válságkezelési eljárásokat, valamint speciális minisztériumközi válságmenedzsment szervezeti egységeket fejlesztettek ki nemzeti szinten.

A pontosság kedvéért azonban annyit még hozzá kell tenni, hogy bár az összkormányzati megközelítés nemzeti szintű koncepció, az átfogó megközelítéshez hasonlóan kizárólag nemzetközi válságkezelési feladatok megoldása érdekében alkalmazzák.

Magyarországon a NATO Válságreagálási Rendszerének nemzeti adaptációja során került felszínre a nemzeti válságkezelés kérdése. Mivel a NATO a katonai válságreagálási intézkedések mellett számos civil válságreagálási intézkedést alkalmaz, ezért nem lehetett megkerülni a civil-katonai együttműködés témakörét, amelynek logikus következménye volt az átfogó megközelítés már bevált koncepciójához történő fordulás. Hazánkban a minisztériumok közötti egyeztetések, valamint a NATO évente megtartott válságkezelő gyakorlatain leszűrte gyakorlati tapasztalatok kapcsán egy új, sajátos nézőpontot tükröző elmélet kezdett körvonalazódni. Ha megvizsgáljuk ugyanis az átfogó megközelítés kialakulását kiváltó okokat, illetve a működésének a logikáját, az látható, hogy ugyanezek az okok fennállnak egy nemzeti szintű válság esetén is, és az átfogó megközelítés működési módszere – megfelelő kiigazításokkal – *adaptálható nemzeti kereteken belül* is. E hipotézis mentén megindult a kutató munka, illetve azzal párhuzamosan megtörténtek az első lépések a gyakorlati megvalósítás dimenziójában is arra vonatkozóan, hogy az átfogó megközelítést hogyan lehet a távoli országokban folyó nemzetközi feladatok mellett alkalmazni akkor is,

¹¹ Riga Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006, 10. pont

¹² Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November 2010, 25. pont.

¹³ diplomácia, fejlesztés, védelem

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

amikor a válság saját határainkon belül történik, vagy hazánk biztonságára közvetlenül hatással van. Ez mindenképpen továbblépés az összkormányzati megközelítés hagyományos értelmezéséhez képest, mivel itt már megfelelően adaptálva a saját, nemzeti válságainkra is alkalmazni kívánjuk az átfogó megközelítés szellemiségét, alapelveit, logikáját.

E bevezető után azt vizsgáljuk meg, hogy az átfogó megközelítés, az összkormányzati megközelítés, illetve azok hazánkban kialakulóban lévő sajátos értelmezése hogyan jelenik meg a hatályos Nemzeti Biztonsági Stratégiában.

A NEMZETI BIZTONSÁGI STRATÉGIA ÁTFOGÓ MEGKÖZELÍTÉSSEL KAPCSOLATOS RENDELKEZÉSEI, IRÁNYMUTATÁSAI

A második Orbán-kormány a 2012. február 8-i ülésén fogadta el Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiát.¹⁴ Az új nemzeti biztonsági stratégia (NBS) kidolgozását és elfogadását az tette időszerűvé, hogy a korábbi 2004-es stratégia¹⁵ jóváhagyása óta jelentős változások történtek a világban, az euro-atlanti integrációs szervezetekben és Magyarország közvetlen biztonsági környezetében is. 2009-ben hatályba lépett az Európai Unió lisszaboni szerződése, 2010-ben pedig a NATO is új stratégiai koncepciót fogadott el.¹⁶

Míg a 2004-es nemzetbiztonsági stratégiában egyáltalán nem találhattunk utalást az átfogó megközelítésre, addig a hatályos NBS rögtön a preambulum harmadik bekezdésében filozófiai alapként jelöli meg az átfogó megközelítést, illetve ennek nemzeti változatát az összkormányzati megközelítést: *„A Nemzeti Biztonsági Stratégia célja, hogy iránymutatást nyújtson a kormányzati szektor számára biztonságpolitikai kérdésekben. Filozófiájában ezért átfogó és összkormányzati megközelítést követ.”*

A Magyarország biztonságpolitikai környezetét taglaló részének elején az NBS leszögezi, hogy Magyarország a biztonságot *átfogó módon* értelmezi. Ez teljes mértékben összhangban van korunk megváltozott kihívásait figyelembe vevő modern biztonságfelfogásokkal. A nemzetközi kapcsolatok realista képviselői korábban a biztonságot olyan fogalomként definiálták, mely szorosan kapcsolódik az államok közötti konfliktusokhoz és háborúkhöz, a fegyveres erővel való fenyegetéshez, és a fegyveres erők alkalmazásához. Ez volt a biztonság szűk, hagyományos – katonai és államközpontú – értelmezése. Korunkban mindez alapjaiban változott meg, és némi túlzással azt mondhatjuk, hogy szinte mindennek lehet biztonsági értelmezése. Így beszélhetünk politikai, gazdasági, környezeti, katonai, információs, pénzügyi, egészségügyi, belügyi biztonságról. Az egyes fenyegetésekre történő pusztán reagálást pedig felváltotta a tudatos megelőző tevékenység, a válságok gyökereinek megszüntetésére való törekvés. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a klasszikus

¹⁴ 1035/2012. (II.21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

¹⁵ 2073/2004. (IV. 15.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

¹⁶ A Nemzeti Biztonsági Stratégiáról bővebben lásd Kiss Petra: A magyar stratégiai gondolkodás változása a nemzeti biztonsági stratégiák tükrében. Hadtudomány 2012/3-4. pp. 68-79.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

biztonság fogalom területi és reaktív volt, míg a modern biztonságfelfogás funkcionális és preventív.

A 90-as években Barry Buzan a koppenhágai iskola vezető kutatóival közösen kidolgozta az úgynevezett szektorelméletet.¹⁷ „Az átalakuló nemzetközi rendszer és az új biztonsági kihívások mélyebb megértése érdekében a biztonság fogalmának kiszélesítését javasolták, és kísérletet tettek a biztonság öt – katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti – szektorának az elkülönítésére.”¹⁸

E tendenciát követve az NBS a biztonság több szektorát különbözteti meg. „Mára elengedhetelenné vált a biztonság politikai, katonai, gazdasági és pénzügyi, társadalmi, ezen belül emberi és kisebbségi jogi, valamint környezeti dimenziójának együttes kezelése.”¹⁹ Láthatjuk tehát, hogy a buzani 5 szektort kiegészíti, illetve egy helyütt még részletesebben kibontja.

Az általános elvek lefektetését követően az NBS számos helyen konkrétan is utal az átfogó megközelítésre. „Korunk konfliktusainak megelőzése és kezelése globális szemléletet, valamint átfogó megközelítést igényel. A tartós, fenntartható biztonság és stabilitás megköveteli a válságkezelési – beleértve a fejlesztéspolitikai – eszközök átfogó, egymással összhangban lévő használatát, az integrált civil-katonai megközelítést és képességfejlesztést, valamint a nemzetközi szereplők együttműködésének erősítését.”²⁰

Az NBS tehát egyértelműen meghatározza a válságkezelés alapfilozófiáját, amely az átfogó megközelítés. A megvalósítás módját tekintve ugyanakkor az átfogó megközelítés, mellett a dokumentumban mintegy szinonimaként megjelenik az „integrált civil-katonai megközelítés” kifejezés is. Véleményem szerint a két fogalom között jelentős eltérés van, amelyet az együttműködés szintjeinek bemutatásával szeretnék érzékeltetni. Az együttműködésnek ugyanis több szintje különböztethető meg a koherencia jelenléte, illetve erőssége alapján. A legalsó szint, amikor csupán a válságkezelés szereplőinek pusztán egyidejű jelenlétéről beszélhetünk, ahol az együttműködés legfeljebb ad hoc lehet. Egy szinttel feljebb lépve a szereplők felismerik érdekazonosságukat és ennek megfelelően törekednek egymás tevékenységének átláthatóságára és az információk kölcsönös megosztására. Tovább haladva a kohézió erősségének skáláján megvalósulhat az egymás tevékenysége közötti konfliktus elkerülésére való törekvés, amelynek eredménye a tevékenységek szinkronizálása lesz. A következő szinten eljutunk a koordinációs modellig, ahol megvalósul az egyeztetett tervezés és végrehajtás. Végül a legnagyobb kohéziót az integráció testesíti meg, ahol a tervezés és végrehajtás már egyetlen integrált szervezet keretei között valósul meg.

¹⁷ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde: Security: a new framework for analysis London, 1998, Lynne Rienner Publ.

¹⁸ GAZDAG Ferenc (szerk.): *Biztonsági Tanulmányok – Biztonságpolitika*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2011, p. 22.

¹⁹ NBS 2. pont

²⁰ NBS 6. pont

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Az átfogó megközelítés szempontjából a kívánatos szint a „koherencia” szintje, ahol a válságkezelés szereplői a tervezést és a végrehajtást egyeztetik, összehangolják oly módon, hogy közben szervezeti függetlenségüket megtartják (koordinációs modell). Ezzel szemben az integráció a válságkezelésben résztvevő szerveket egyetlen hierarchikus módon működő mechanizmusba, szervezetbe tömöríti, amely számos hátránnyal is járhat. Az integráció esetében ugyanis a „krízis menedzselése során az összes dimenzió egyetlen, mindent átfogó, központilag vezérelt erőfeszítésbe összpontosul. Kétségtávol ez a modell biztosítja a legnagyobb kohéziót, ugyanakkor e hatalmas komplexitás menedzselése potenciális buktatókat rejthet magában. A túl nagy kohézió a hatalom centralizációjához és bürokratizálódásához vezethet, amely hátráltatja a rugalmas megoldások kialakítását. További kedvezőtlen hatása lehet még a túlzott kohéziónak a csoport- gondolkodás kialakulása, ahol az ellentétes véleményeket elnyomhatják az integráció kedvéért.”²¹ Az elméleti oldalon mutatkozó hátrányok mellett nem elhanyagolhatóak egy, a teljes kormányzati struktúrát átfogó integrált válságkezelő szervezet létrehozásának és működtetésének gyakorlati nehézségei sem.

Az integrációtól eltérően a koordinációs modell előnyben részesíti a válságkezelők széles körének bevonását és kihasználja a független megoldások előnyeit. Nem egy nagyobb integrált szervezetet akar létrehozni, hanem meghagyja az ágazatok, szakmák függetlenségét. Bátorít minden végrehajtót, hogy a saját feladatainak tervezését és végrehajtását végezze a saját hatásköre, erőforrásai, képességei, elvei, szakmai szabályai szerint, és azokat csak koordinálni igyekszik nemzeti szinten. E megoldás előnye a cselekvés szabadsága és a rugalmasság.²²

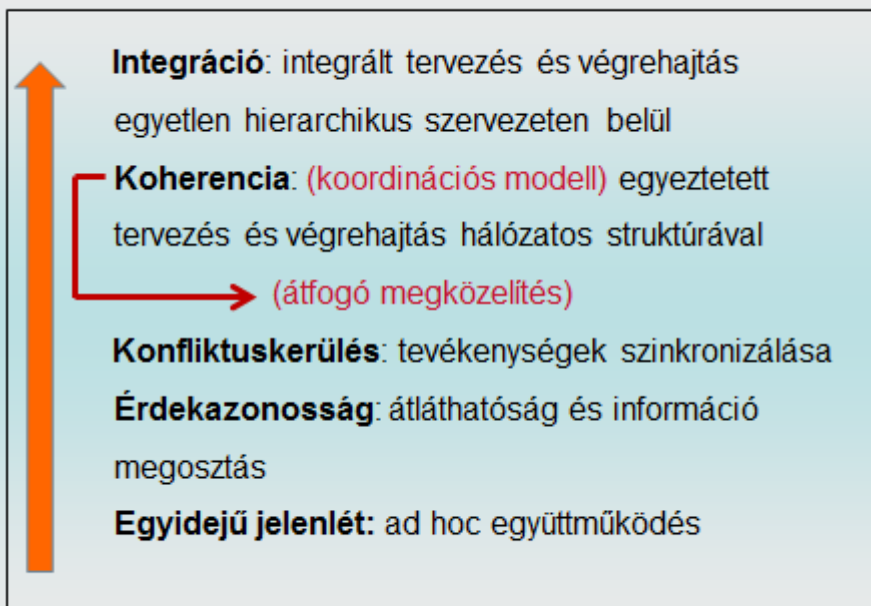
Az együttműködés különböző szintjeinek összevetése alapján megállapítható, hogy az *átfogó megközelítés szempontjából a koordinációs modell tűnik a legmegfelelőbbnek.* (lásd 1.sz. ábra) Vagyis nem szükséges, sőt kimondottan nemkívánatos az integráció szintjének az elérése. Egyébként sem reális célkitűzés a válságkezelő szervek és azok irányítóinak egy gigantikus, integrált szervezetbe tömörítése, helyette a résztvevők közötti rugalmas, hálózati (networked) struktúrán alapuló megoldás felel meg az átfogó megközelítés elveinek, logikájának.

²¹ de CONIG, Cedric, FRIIS, Karsten i.m. p.15.

²² uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

1.sz ábra Az együttműködés szintjei a kohézió erőssége alapján (készítette: a szerző)

„Bár első ránézésre úgy tűnhet, hogy az átfogó megközelítés a beavatkozók teljes körének összevonását kívánná meg egyetlen vezető és egyetlen szervezet alá, azonban mindent közösen, kvázi egy szervezetenként végezni, sem nem reális, sem nem szükségszerűen kívánatos.”²³ A fentiek a legtömörebben úgy fogalmazhatók meg, hogy az átfogó megközelítés nem keverendő össze az integrációval, következésképpen az NBS „civil-katonai integrációra” vonatkozó utalásának felülvizsgálata véleményem szerint indokolt.

Az NBS egyértelműen túlmutat az átfogó megközelítés klasszikus értelmezésén, vagyis nem kizárólagosan a nemzetközi dimenzióban tartja alkalmazhatónak, hanem bevonja ebbe a körbe a nemzeti szintet is: „Az átfogó megközelítést nemzeti kormányzati szinten is alkalmazni kell.”²⁴ Mindezt megerősíti, hogy hangsúlyozottan és több helyen is megjelenik az átfogó megközelítés nemzeti változata az összkormányzati megközelítés is. „A nemzeti

²³ *The Comprehensive Approach*. Joint Discussion Note, Joint Doctrine and Concepts Centre, MOD UK 4(05 2006) 1-7.

²⁴ NBS 6. pont

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

*biztonsági stratégia csak összkormányzati megközelítés, részvétel és felelősség, az intézményi keretek kihívásoknak való megfeleltetése és megfelelő források hozzárendelése esetén lehet hatékony és sikeres.*²⁵

Témánk szempontjából talán a legizgalmasabb kérdés, hogy az NBS az összkormányzati megközelítést a hagyományos értelmezés szerint kizárólag a nemzetközi műveletekkel összefüggésben alkalmazza, vagy pedig kiterjeszti azt a belső, nemzeti válságokra is. „A Nemzeti Biztonsági Stratégiában megjelenő fenyegetések átfogó kezelése összkormányzati megközelítést igényel. Ezzel összhangban erősíteni kell a honvédelmi, nemzetbiztonsági, rendvédelmi, igazságszolgáltatási, katasztrófavédelmi és polgári válságkezelési intézmények szoros és hatékony együttműködését és koordinációját, ezek átfogó, a biztonsági környezethez alkalmazkodni képes kereteit.”²⁶

A Magyarországot érintő biztonsági fenyegetéseket a III. fejezet tartalmazza. A dokumentum e körbe sorolja a hagyományos fegyveres konfliktusokat az instabil régiókat, etnikai, vallási, vagy más feszültségből adódó helyi konfliktusokat, a tömegpusztító fegyverek elterjedését, a terrorfenyegetettséget, a pénzügyi biztonságot, a kiberbiztonságot, az energiabiztonságot, a környezet károsítását, a természeti és ipari katasztrófákat, a szervezett bűnözést, a kábítószer-kereskedelmet, az illegális migrációt és a szélsőséges csoportokat. Láthatjuk tehát, hogy az NBS az összkormányzati megközelítést az országot érintő mindenfajta fenyegetés és kihívás kezelésére alkalmazni kívánja, a nemzetközietekre és a nemzetiekre egyaránt.

E sajátos, újszerű értelmezésre a végrehajtás eszközrendszerét taglaló IV. fejezetben is rábukkanhatunk. „Minden kormányzati intézmény feladata, hogy saját szakterületén folyamatosan értékelje a nemzeti és nemzetközi biztonság és fenyegetettség elemeit, és megtegye a szükséges lépéseket azok kezelésére és elhárítására. Ez csak akkor lehet sikeres, ha a kormányzati és ágazati erőforrások koordináltan és koncentráltan kerülnek alkalmazásra.”²⁷ A nemzeti biztonságot fenyegető kihívásokat tehát ugyanúgy kell kezelni, mint a nemzetközi fenyegetettség elemeit, nevezetesen a kormányzati és ágazati válságkezelő képességek együttes, koordinált alkalmazásával, amely nem más, mint az összkormányzati megközelítés.

E specialitás mellett az NBS ugyanakkor megtartja az átfogó megközelítés és az összkormányzati megközelítés klasszikus értelmezését is, vagyis a nemzetközi együttműködésben végzett válságkezelés feladataira vonatkozó alkalmazását. „A civil-katonai együttműködés erősítése jelentős szerepet kap a nemzetközi műveletek keretében folyó válságkezelésben, különös tekintettel a tartós stabilitás feltételeinek megteremtésére a demokratikus intézményrendszer kiépítésén, a katonai és rendvédelmi szervek képességeinek fejlesztésén, a gazdaság helyreállításán, valamint a civil társadalom erősítésén ke-

²⁵ uo.

²⁶ NBS 43. pont

²⁷ uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

resztül.”²⁸ E vonatkozásban elsősorban a közelmúltban és napjainkban szerte a világban zajló béketámogató, illetve kiemelten az államépítő, vagy stabilizációs és újjáépítési műveleteket kell érteni.

Az átfogó megközelítés megvalósításában az állami és kormányzati szervek mellett kiemelt szerepük van a nem-kormányzati szervezeteknek is, amelyek szakmai és karitatív tevékenységükkel aktívan hozzájárulnak a válságkezelés feladatainak megoldásához. Az NBS az átfogó megközelítéssel összefüggésben alapvetően a kormányzati szervek összehangolt tevékenységére épít, ugyanakkor a nem-kormányzati szervezeteket is a válságkezelés egyenlő fontosságú szereplőinek tartja. *„A biztonság átfogó értelmezéséből következik, hogy a Nemzeti Biztonsági Stratégia végrehajtásából adódó feladatok számos kormányzati és nem-kormányzati szervezet érintenek. A biztonság összkormányzati megközelítéséből adódóan ezeket a feladatokat – a kormányzati szervek vonatkozásában – az állami intézményrendszer összehangolt munkájával és a rendelkezésre álló legszélesebb körű eszközrendszer igénybevételével kell végrehajtani.”*²⁹

Végül ki kell emelni még, hogy a válságkezelő tevékenység összehangolásának, a koherencia megteremtésének alapvető feltétele, hogy már a stratégiákban megjelenjen az erre való törekvés. Mindez megfelelően tükröződik az NBS záró bekezdésében: *„Az egyes állami intézmények biztonsággal összefüggő tevékenységének összhangban kell állnia a Nemzeti Biztonsági Stratégiával, és az ágazati stratégiák időszakos felülvizsgálata során figyelembe kell venni a Nemzeti Biztonsági Stratégia releváns rendelkezéseit.”*³⁰ Az egyes ágazatok által készített stratégiáknak tehát ugyancsak tartalmazniuk kell az NBS összveszély alapú fenyegetettség értékelését, illetve a stratégia végrehajtásának eszközrendszerét illetően követniük kell az NBS fő irányvonalát, amely nem más, mint az átfogó megközelítés és az összkormányzati megközelítés.

ÖSSZEFOGLALÁS

A nemzetközi válságkezelő műveletek negatív tapasztalatai indították a válságkezelés elméleti és gyakorlati szakembereit az átfogó megközelítés koncepciójának a megalkotására. Világossá vált, hogy korunk modern válságai kizárólag katonai eszközökkel nem oldhatók meg, szükség van a civil oldal bevonására és ezzel együtt a válságkezelés szereplőinek tevékenysége közötti kohézió megteremtésére, a civil-katonai képességek együttes, koordinált alkalmazására. Viszonylag rövid időn belül megjelent az *átfogó megközelítés nemzeti változata is összkormányzati megközelítés néven*, amelyet bár nemzeti keretek között és a nemzeti intézményrendszerre építve, de mégis kizárólag a nemzetközi missziók előkészítésére, végrehajtására alkalmazzák. Ehhez képest Magyarországon napvilágot

²⁸ NBS 46. pont

²⁹ NBS 51. pont

³⁰ uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

látott egy új felfogás, mely az átfogó megközelítés és az összkormányzati megközelítés szellemiségét, alapelveit belső, nemzeti válságokra is alkalmazni kívánja.

A 2012-es NBS a stratégia alapfilozófiájaként az átfogó megközelítést jelöli meg, vagyis a hazánkat fenyegető veszélyek, kihívások kezelésének az összes civil és katonai beavatkozó együttes, koordinált tevékenységén kell alapulnia. Az NBS alapján hazánk biztonság-felfogása átfogó és összveszély alapú, tehát a biztonságnek a katonain kívül több más szektorát különbözteti meg. A különböző típusú válságok kezelése, illetve már a válságokra történő felkészülés és ehhez kapcsolódóan az egyes ágazatokhoz tartozó képességek fejlesztése során a kormányzati és nem-kormányzati szervek szoros együttműködésére van szükség. Az NBS – számomra vitatható módon – az átfogó megközelítésnek mintegy szinonimájaként felveti az „*integrált civil – katonai megközelítés*” fogalmát. Az átfogó megközelítés hatékony működéséhez viszont a koordinációs modell illeszkedik leginkább, ahol megmarad az ágazatok, szakmák függetlensége, csak a tevékenységük összehangolása valósul meg a közös kormányzati cél érdekében. Az integráció, vagyis a válságkezelésben résztvevők egy szervezetbe tömörítése ebből a szempontból nemkívánatos, gyakorlati oldalról pedig nem reális célkitűzés. Az NBS az átfogó megközelítést nemzeti, kormányzati szinten is alkalmazni kívánja saját belső válságainkra is, ugyanakkor megtartja annak klasszikus értelmezését is, vagyis a nemzetközi műveletekben történő magyar részvétel során is követendő felfogásnak tartja.

Kulcsszavak: Nemzeti Biztonsági Stratégia, átfogó megközelítés, összkormányzati megközelítés, szervezetek közötti együttműködés, civil-katonai együttműködés, válságkezelés,

Key words: National Security Strategy, comprehensive approach, whole of government approach, civil-military interaction, interagency cooperation, crisis management

LUNA SHAMIEH

Human Security of Palestinian Refugees in the Arab World**A palesztin menekültek humán biztonsági kérdései az arab világban****Absztrakt**

A cikk a palesztin menekültek problémáit vizsgálja komplex humán biztonsági megközelítésben. Jelenleg több mint 3 millió palesztin menekült él táborokban Jordániában, Szíriában és Libanonban. A szerző a menekültek helyzetét öt humán biztonsági dimenzióban vizsgálja: politikai biztonság, gazdasági biztonság, egészségügyi biztonság, személyi biztonság és közösségi biztonság. A tanulmány az elemzéshez az ENSZ Ügynökségek (UNCHR, UNEWA) és a menekültekkel foglalkozó kutatóintézetek (CEPR, UNRWA) hivatalos adatbázisait használja. A tanulmány következtetése az, hogy a palesztin menekültek helyzete a menekülttáborokban humán biztonsági szempontból nem megoldott, hiányzik a hatékony koordináció a nemzetközi közösség tagjai és a befogadó államok között. Fontos felismerés, hogy a humán biztonság öt tényezője összefügg egymással, bármelyik terület állapotváltozása közvetlenül kihat a többi biztonsági területre. Végül a tanulmány javaslatokkal zárul, amelyeket a palesztin szerző a nemzetközi közösségnek, a befogadó államoknak és az ENSZ szakosított intézményének (UNRWA) ajánl.

Abstract

The article discusses the Palestinian Refugees Issues from complex human security prospective. Currently more than 3 millions Palestinian Refugees live in the refugee camps in Jordan, Syria and Lebanon. The author analyses the Palestinian Refugees status in five dimensions: political security, economic security, health security, personal security and community security. The analysis is based on the database of UN Agencies (UNHCR, UNRWA) and international Think Tanks specialized on Refugee Aid (CEPR, ANERA). The study concludes that the Palestinian refugees are lacking the human security in the camps and missing the efficient and fully coordinated support of the International Community and the host nations. The five dimensions are interrelated, which means deterioration in one dimension causes deterioration in another. The articles is

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ended with suggestions for the International Community, the host nations and the UN Relief and Works Agency.

INTRODUCTION

The Palestinian refugees case is one of the oldest and biggest cases that started in 1948 when the Israeli state was established. Palestinians had to leave their lands, on which the Israel state was established. Refugees mainly left to the West Bank, Gaza Strip, Jordan, Syria and Lebanon in which refugee camps were established. Another wave of refugees started in 1976 when the Israeli Authorities occupied the rest of Palestine. Refugees in Palestine refers to both who fled during the 1948 and the 1967. However, two different terms are often used to the returning back of Palestine; the first term is return, which refers to the return of 1948 Palestinian refugees to the now called Israel. The other is repatriation refers to those who shall be displaced within the future Palestinian state (Brynen & El-Rifai, 2007). This research focuses on the refugees who are residing in the refugee camps in Jordan, Syria and Lebanon, despite the fact that they fled in the 1948 or 1967.

The number of Palestinian Refugees is very high. According to Chatty & Hundt (2005); in 1949 there were 110,000 Palestinian refugees in Lebanon. In 2011, the number was 455,000 with 53% living in camps. Lebanon denies Palestinian Refugees civil rights. In Syria, there are more than 495,000 who are mostly socioeconomically disadvantaged, and a large number is being displaced after the Syrian crisis affecting the social cultures of those refugee camps. In Jordan the number exceeds two million refugees; the 1948 refugees in Jordan were granted Nationality, while the rest did not get it.

1. LITERATURE REVIEW

Host states have the primary responsibility to protect refugees for stateless persons. However, and especially during immigration fluxes, it is hard to reconcile humanitarian impulses. Hence, the United Nations High Commissioner for Refugees (UNCHR) holds the responsibility for protecting refugees.

The UNCHR was established in 1950 by the United Nations General Assembly. Its main objective was to protect refugees and resolve their problems, rights, and well-being. The 1951 convention is the key legal document relating to the status of refugees that includes: defining who a refugee is, rights of refugees, and obligation of the host state. Article 1 defines refugees; however, this definition was limited to refugees before January 1951. This was modified in the 1967 protocol, which reached to a universal coverage of all refugees. According to the convention a refugee is any person who is not able or not willing to return to his country because he/she is persecuted. (UNHCR, 2010)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

The convention describes the rights of refugees and obligations of each state then it notifies the right of non-discrimination to race, religion, country of origin, or any discrimination of international human rights. It also stipulates non-penalization for illegal entry or stay. Moreover, it asserted that no one shall be expelled against his/her will to a place where the refugee feels threatened. Other basic rights are stipulated in the convention including access to courts, education, work, and travel documents. Finally, the convention illustrates the role of the UNHCR to work out the convention. (UNHCR, 2010)

Several studies discussed the status of refugees and the discrimination they might be facing. One of the major threats to human security faced by refugees is the denial of citizenship. In 2005, Sokoloff and Lewis ensured that by citizenship denial three factors will be affected, these include: protection, empowerment and *vulnerable groups*. As an effect a status of human insecurity will be formed, as they will lead to economic, social and political marginalization. On the other hand if allowed citizenship and integration within the host community this will lead to better livelihoods, wellbeing, and human security (Jacobsen, 2003). Jacobsen stressed on the fact that such integration helps accomplish social and economic independence. One of the main examples of citizenship denial is the Palestinian refugees, where the Arab States refused to accept the “permanence of the status quo ... have been left in limbo for some fifty years” (Shilbak, 1996)

Other threats were also mentioned in some studies. Weiner & Russell (2000) indicated that immigration causes changes in demographics change that affects the political conflict. This is due to the change in several factors and community structure shifts including age and gender composition, in addition to marriage and birth rates. Similarly, Teitelbaum (1995) depicted that ethnic conflicts are found in countries with “youth bulge”.

The Palestinian Refugees case is a unique one due to the different phases of immigration that took place; including the 1948, 1967, and then other displacements due to conflicts between the Palestinian Liberation Organization (PLO) and the host countries which lead to being exiled for second and sometimes third times. What is also unique about their case is the assumption that keeping the Palestinian refugee case alive means maintaining the status of refugees unchanged. In order to keep the Palestinian issue in the call for change the Arab countries prevented the refugees full responsibility in accordance to the Arab League Protocol signed in Casablanca in 1965. The agreement denied them naturalization; while issuing them Refugee Travel Documents (Shilbak, 2014).

The Palestinian refugees are usually three types, the first category are under the United Nations Relief and Works Agency for Palestinian Refugees in the Near East (UNRWA) support and with UNRWA documents, others are documented refugees in the countries they reside, and the last category are the non-ID Palestinian Refugees who are considered irregular migrants (especially in Syria and Lebanon) despite living here since decades. Palestinian Refugee camps usually provide support to all migrants living there; however, there are several informal and unofficial camps in Lebanon, which are not supported by

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

UNRWA (Elsayed, 2014). UNRWA was created to carry out the direct relief of refugees in collaboration with the host countries. It was created as a temporary agency; however, since the refugees case is still alive so is the UNRWA.

In general the living conditions of the Palestinian refugees are deteriorated. There is no proper infrastructure; in Lebanon for example, they are prohibited to bring in building materials into the camps. Hence, no maintenance is possible, and the houses are overcrowded. (Elsayed, 2014). Additionally, they face many restrictions on right to work, which is backed up by the law. Palestinian Refugees face unemployment, poverty and in most cases they are prevented from owning property in the countries they reside.

The non-ID Palestinian refugees are living the worst conditions. They are denied the right to health, education, work, mobility; which are all derived from the denial of the right of nationality. There are more than 3,000 Palestinian Refugees living as such in Lebanon (Petrigh, 2014 & Elsayed, 2014). These refugees cannot travel, cannot work. In fact they are not able to participate in the social or economic life.

2. RESEARCH OBJECTIVES

This research aims at identifying the extent of human security the Palestinian refugees¹ are living. Specifically, it aims at the following:

1. To assess the human security status² of the Palestinian refugees
2. To identify the extent to which the host state policies in regards of the Palestinian refugees are in compliance with the international law

3. RESEARCH METHODOLOGY

The research was based on a desk review, where the following were analyzed:

1. Analysis of the security factors in regards of the Palestinian Refugee status in regards of the following dimensions:
 - a. Political security
 - b. Economic security
 - c. Health security
 - d. Personal security
 - e. Community security: education and housing
2. Analysis of the host country policies in regards of the refugees using the 1951 convention as a benchmark for comparison.

¹ Refugees in this research refers to any person defined as a refugee according to the Geneva convention who resides in the official and unofficial refugee camps in Syria Lebanon and Jordan

² *Human Security*: include the following essential dimensions illustrated in the 1994 Global Human Development Report Barry Buzan's dimensions of human security: political security, economic security, health security, personal security, and community security: education and housing

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

4. RESULTS

4.1. HUMAN SECURITY FACTORS OF PALESTINIAN REFUGEES

There are about 3,021,943 refugees in the refugee camps distributed according to the following as of the end of January 2011.

Table (1): Palestinian Refugees Statistics in Syria, Jordan and Lebanon

Country	No of refugee camps	Total number of registered refugees	
		Number as of 2011	Number displaced from Syrian Refugee camps in 2014
Jordan	10	2,070,973	13,978
Lebanon	12	455,000	52,355
Syria	9	495,970	-----
Total	31	3,021,943	66,333

Source: www.unrwa.org

No recent statistics about the Palestinian refugees after the Syrian crisis, and very little writing discussed their well-being status and security.

The right of return has always been the main concern in the researches discussing the Palestinian refugees in Syria, Lebanon and Jordan.

Due to the lack of providing documents and citizenship, many have been experiencing various insecurities on a daily basis, starting from education and health, lack of mobility, socio-economic hardship. The following analysis ensures that the right to property and right to citizenship contradict the right to return enables the refugees to exercise their rights. The following is an analysis of Human security dimensions:

4.1.1 Political Security

Palestinian refugees are unsecured politically as a result of the deprived rights and the prevention of the exercising their civil rights as active citizens.

1. Lebanon

The Palestinian Refugees are offered an Identification card stating that the person is a Palestinian Refugee in Palestine. This ID has no expiry date; it is reissued in case of any social status change.

The discrimination is also apparent in treating refugees coming from Syria. Syrian refugees are given permission to stay for 3 months; whereas Palestinian refugees are not granted such permission. In the best cases they are granted a one-week stay valid for 15 days, if at

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

all possible. Previously an UNRWA legal advisor used to work at the borders to provide assistance to the Palestinian refugees. Currently, and as a result of the restricted control of their entry, this advisor is not working anymore. Hence, this exemplifies that Palestinian Refugees from Syria are not any more allowed in except in very special and specified cases, although no policies are written in this regard (Danish Immigration Service, 2014). Even those who are already in Lebanon trying to maintain regular status face so many restrictions in renewing the visa. According to the Danish Immigration service (2014) Palestinian refugees from Syria are not allowed in since May 2014. Refugees with illegal status face all sorts of insecurity economic, personal, and community security.

Detentions of illegal immigrants in Lebanon is located underground with no lights, these comprise men and women detainees. Its maximum capacity is 250; it now has 800 detainees. Detainees do not have access to lawyers, which violates the international law.

2. Syria

There are several categories of Palestinian refugees in Syria depending on the occasion of migration. These are according to the following:

1. 1948 refugees and these form the highest percentage of refugees in Syria (80%). With the development of the Law no 260 of the year 1956, Palestinian refugees were granted rights same as the Syrian nationals including the labor and military service except for one right which is participating as voters and candidates.
2. 1956 Refugees: these went to Syria after a massacre conducted by the Israeli forces. Those were also registered with the UNRWA and the refugee institution. The 1956 refugees were granted the same rights as category one. However, the labor is based on temporary contracts
3. 1967 refugees. These are called the displaced, though according to the international law these should be called refugees. Some registered with the UNRWA and were treated in accordance with those of category two. Other did not register and are treated in accordance to the documents they hold (Jordanian or Egyptian); hence, treated as a foreigner. And these do not serve in the military.
4. 1970 refugees: these were displaced after the deteriorated situation between Jordan and the PLO. The elders hold old Jordanian passports, whereas the younger don't hold any documents. Therefore, this category faces problems in participating in the labor market and receiving their education, thus affecting the insecurity of all dimensions.
5. 2006 Refugees: this was the last wave of Palestinian refugees to Syria, and these left Iraq after the Iraq invasion. These refugees reside on temporary basis waiting to be displaced to another geographic location. These were living the hardest conditions with no documents available for any, and their only source of support is the UNRWA.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

3. Jordan

There are several waves of Palestinian refugees to Jordan that are categorized according to the following:

1. 1948 refugees: this were displaced during the 1984, these were granted Jordanian nationalities with all the rights of the Jordanian nationals
2. 1967 refugees: these were displaced during the 1967 war from the West Bank and Gaza Strip. The refugees who displaced from the West Bank were granted citizenship; however, those from Gaza did not as they held Egyptian documents. These are treated according to the following:
 - a. Those with permanent residence in Jordan are granted all the rights those of nationals
 - b. Those with permanent residence in the West Bank are not considered nationals, though they hold a temporary Jordanian passport, and are considered as foreigners.
 - c. Those were displaced from Gaza and permanently live in Jordan hold 2-year temporary passport, and are considered as foreigners.
3. 1990 refugees: those who returned back after the invasion of Kuwait. They are treated in accordance to the passport held during then.

However, even with those who hold a Jordanian passport there is a possibility of losing their citizenship in case they travel to the West Bank or get married to a person from the West Bank. Withdrawal of nationality is used even for many who did not live in the West Bank before the engagement in 1988 and even for those who where born and raised in Jordan. Thousands are currently stateless, due to this withdrawal process. This is usually done without any previous notice or in accordance to written policies. The loss of nationality affected those stateless people by losing their basic rights; including rights to education, social security, work, health, public life, family reunification, and the right to property.

Additionally, and most recently, Palestinian refugees from Syria are banned from entry to Jordan. In January 2013 Jordan declared non-admittance of Palestinian Refugees from Syria; hence, those refugees remain irregular. Palestinian refugees registered in Syria and even Palestinian with Jordanian passports were either deported or arrested, and in some cases separated from family members. (Human Rights Watch, 2014)

4.1.2 Economic Security

In general the economic status of the Palestinian refugees is fragile in the 3 countries of study, which down turns with security. The economic crisis they are living has an evident impact on the different developmental aspects. It affects the health status, educational, along with the other factors of development.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

1. Lebanon

The economic situation in Lebanon is devastated according to ANERA reports (2012) 56% of Palestinian refugee workers are jobless, this means of that more than half of the labour market is unemployed and that a large percent is totally dependent on the UNRWA support through cash and assistance. Humanitarian aid is the first source of income. Moreover, two out of three live with less than \$6 per day. While 50% of those who work earns income that is less than the poverty rate (Danish Immigration Service, 2014). To make their life even worse, they are only allowed to work in the low level jobs including servants, construction, electricity, sanitation and agriculture etc. In these cases the refugees are receiving a third of the wage received by the nationals. (Danish Immigration Service, 2014)

All Palestinian refugees who work in the Lebanese market needs a permit, which is not an easy process. However it is worth to note that even the number of permits has decreased, it was 300 permits in 2003, and it was 66 in 2013 according to the Danish Immigration Service (2014).

Palestinian Refugees who were displaced from the Palestinian refugee camps in Syria after the Syrian conflict are even more deteriorated situation. According to American Near East Refugee Aid (ANERA, 2013), only 10% of working age persons are employed, and even those employed have a very low wag that range from \$100 - \$299 per month. Additionally, more than 90% of refugees lack an income. Moreover the competition on job have also risen and the wage has decreased by one half or even a third of the wage that was provided earlier (Danish Immigration Service, 2014)

2. Syria

In general, the labor force participation rate of Palestinian refugees in Syria was higher than that of Jordan and Lebanon, this is due to the undiscriminating policies of job access for Palestinian refugees. Many are self-employed with UNRWA's help.

However, after the Syrian conflict the refugees are now facing a deteriorated situation; they are unable to meet their daily food and other things they need. They are severely, affected by the situation in Syria.

3. Jordan

All Palestinian refugees who hold a Jordanian citizenship have access to employment in both the public and the private sector, however holders of temporary passports need work permit. Hence, those are secured as other Jordanian nationals are secured. However, those living in the camps live in deep poverty and deteriorated economic conditions.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Palestinian Refugees coming from Syria are facing the worst conditions. Majority of them live in poverty and receive some cash assistance through the UNRWA intervention though insufficient for basic needs. (UNRWA, 2014)

4.1.3 Health Security

The Palestinian Refugees are considered a vulnerable group that experience inequalities due to the lack of necessary infrastructure including health care infrastructure, health care personnel.

1. Lebanon

Palestinian Refugees only receive health services in some few clinics, while there is no access to the national health services in Lebanon and are not part of the social security system. Furthermore, not all medical services are provided in each camp, so people would have to travel to be able to receive the required services. However, even if the refugees need hospitals to receive certain medical services they cannot afford paying for this medication especially that most health care services in Lebanon are profit oriented and expensive. Many face malnutrition and mental health problems according to the ANERA reports (2012). Some NGOs like the Red Crescent are establishing clinics to help provide better services. And the PLO has established an office for covering health support. (Danish Immigration Service, 2014)

The situation is getting even worse with the Palestinian Refugees from Syria; where UNRWA reports (2014) indicate that 76% of those refugees have members with special needs, and 60% of them have members with chronic illness. These all are dependent on the existing refugees who are already facing deteriorated health conditions with no proper health services.

2. Syria

Even before the Syrian conflict the Palestinian refugees were facing bad health conditions with an infant mortality rate of 28.2. The camps had very limited health facilities; only. Refugees received health services from the UNRWA; however, with limited capacity.

Currently, after the Syrian conflict things have deteriorated, they are not able to receive the required health services as needed. However, UNRWA is trying to cope with the new conditions, where possible. They have expanded the coverage of hospitalizations in locations where refugees were displaced. They are providing their original services along with services to those affected by the conflict.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

3. Jordan

Palestinians who hold the Jordanian citizenship have access to all health facilities as the nationals do. Only those with permanent passports are dealt with as foreigners.

However, the Palestinian refugees coming from Syria are facing health insecurity. Two out of three households include a member with chronic illness. Additionally, one out of four has a member with disability, and 80% needed medical services. But, with the lack of financial capacity and the limited resources provided by the UNRWA, these households will not receive the sufficient medication, though the UNRWA is providing health services for all refugees.

4.1.4 Personal Security

Discrimination and extremism is the main status that the Palestinian refugees are living in the refugee camps on different aspects. They live in open aggression with many physical violence and assaults. Additionally, they are living in conditions of avoidance and social exclusion.

1. Lebanon

In general the Palestinian refugees in Lebanon who lives in the camps are living in social cohesion, with a unified vision and solidarity. They all share the sense of belonging to the Palestinian community. However, due to the deteriorated political situation some disputes arise. There exists dispute over water sources that cause some social tension (UNRWA, 2014).

Sexual abuse of children is a concern at the workplace and even at home. However, protection intervention and referral systems are not available due to the legal status of the Palestinians refugees and the lack of awareness of the community and the working NGOs. Children are also in risk of consuming alcohol and drugs that deteriorates the situation even worse. (UNICEF, 2010)

After the Syrian conflict the situation even got worst. UNRWA (2014), revealed some statistics about violence; where 28% of sexual and gender-based violence survivors from the Palestinian Refugees coming from /Syria, 24% of these were cases of rape and sexual assaults. Moreover, other types of violence were also indicated, these include forced early marriage, which meant high percentage of school dropouts.

2. Syria

Personal security is highly affected in the refugee camps in Syria. Many are facing psychological and sexual violence (ANERA, 2012). Psychological, mental, and physical health is being affected by the traumatic events due to the bombing and explosions that are

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

affecting the refugee camps directly. As a result, 200, 000 Palestinian refugees were displaced and 1000 killed (Council for European Palestinian Relations, 2014).

3. Jordan

With the overcrowded neighborhood, and the deteriorated economic situation, violence is a natural result of such an environment.

4.1.5 Community Security: Education and Housing

The refugee camps are lacking proper housing policies; they are still living in the "temporary houses", which were developed after the 1948. They have are living in very poor housing conditions.

1. Lebanon

Access to education is another major problem for the Palestinian Refugees from Lebanon, a problem that is interrelated with other problems including economic and social aspects. These refugees have access to the UNRWA schools; however, ANERA reports in 2012 indicate that half of the students leave their education before they finish. It indicated that only 0.1% hold a university level, 5.6% vocational, and 2.3% secondary. Not only that the refugees do not have access to public schools, but also UNRWA graduates have no chance of entering universities in Lebanon, unless they upgrade their skills. It is evident why school dropout is high, students know that their chance to get to the university level is rare if at all possible, and if they finish their university education it will not give them a chance to participate in the professional market.

Preschool is also not provided by the UNRWA, it is available only through the NGOs. Hence, half of the preschool aged children don't have access to these preschools. (ANERA, 2012)

Housing is another prevailing problem that the refugees are facing. According to the ANERA reports (2012) the refugees live in places with open channels of sewage with deteriorated water and sewage treatment system. Houses are overcrowded with an average of 10 to 15 members per family. Adding to that the restrictions imposed on renovations or entry of building materials, along with the prohibition of any expansion of the camp. Housing conditions are also of bad conditions; for instance they receive only 12 hours of electricity per day.

Overcrowded houses cause a problem that has even deteriorated after the Syrian conflict when 52,355 refugees moved to Lebanon, where 85% of them are vulnerable (ANERA, 2012). These families had no place to except for the Palestinian Refugee camps, which already crowded before the increase in numbers. These new comers are not

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

documented and hence, are not able to move freely or even work. Hence the situation is getting worse.

2. Syria

Education is being affected for the lack of access to school due to the incursions and the bombing. Additionally, schools infrastructure has been affected. According to the UNRWA report (2014), more than 30 school buildings have been damaged and are inaccessible. Hence, UNRWA started to provide after-noon shifts along with education in temporary locations. The schooling system is providing counseling services to help provide psychological support to help mitigate the traumatic events the school children are facing.

In general, housing conditions are better than those in Lebanon, though still overcrowded. The average number of family members of the Palestinian refugees counts to 11 members, with 3 or more members in the room (Fafo, 2007). The housing conditions still face many problems. Many lack water pipelines, sewage network and ventilation process. However, even those devastated conditions did not remain as is, many places have been either demolished or attacked. Hence, UNRWA has provided schools as a temporary accommodation for those displaced. And these are more overcrowded with inadequate water, lack of sanitation facilities. This is a factor that severely threats health security.

3. Jordan

Palestinian refugees who hold a Jordanian citizenship are granted all rights to education as those of nationals. However, those with temporary passports are dealt with as foreigners. Additionally, the UNRWA provides education for all refugees for the tenth grade; refugees can chose to go the UNRWA or even Jordanian public and private schools.

Houses in refugee camps are overcrowded and don't have the sufficient services. However, the situation even became worse after the Syrian conflict, where 10,000 are newly registered with the UNRWA. Palestinian refugees are living in overcrowded rented apartments and rely solely on UNRWA for income as they are irregular immigrants and not accepted by the Jordanian government. Additionally, they rely on the UNRWA for educational services, and for providing them a rehabilitated temporary shelter (UNRWA, 2014).

4.2 COMPLIANCE OF POLICIES WITH THE INTERNATIONAL LAW

Palestinian refugees are not covered by the 1951 convention due to the fact that they had a UN agency (UNRWA) dedicated to provide them services. However the researcher believes that despite of the agency who is supporting the services should be provided with no discrimination. Hence, the analysis below is based on the 1951 convention.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

The protection obligation of host states to refugees is declared clearly in the 1951 refugee convention. However, Palestinian refugees in the Arab countries are not receiving the protection articulated in the international law. Palestinian refugees are facing discrimination and lack of protection. However, this depends on the host country. The analysis hereby presents the compliance or lack of compliance of the internal policies of the countries under study with the international law.

4.2.1 Lebanon

In order to analyze the compliance of the national policies and practices with the international law, a comprehensive comparison has been made, especially that Lebanon is not a state party of the 1951 convention or to its 1967 protocol. Hence, refugees source of protection is the domestic law that does not guarantee them sufficient protection. The following table illustrates the international conventions and declarations related and the practice in reality:

Table (2): International law versus domestic law and real practice of Palestinian refugees status in Lebanon

International law	Domestic law	Real practice
Universal declaration of human rights" Everybody has the right to nationality" Convention of the rights of child: "Every child has the right to nationality"	Anyone who meets on of the following criteria: 1. "if the records of the 1921 census at the Mol and the records of emigration clearly indicate he/she or any direct paternal ancestral/ predecessors or next of kin to the fourth degree were present in Lebanon, as registered by the 1921 census 2. if he/she ... were naturalized as Lebanese citizens according to the law of naturalization" ³	Palestinian were not able to receive a citizenship despite the fact that they were living there since 1948
1961 convention on the reduction of statelessness: Article 1: "A state must not deprive any person or group of persons of their nationality on racial, ethnic, religious or political ground"		The state is depriving all refugees from a legal status

³ Source: http://eudo-citizenship.eu/docs/Translation_Draft%20Law%20_Lebanon.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

International law	Domestic law	Real practice
1951 convention relating to the status of refugees, article 3: <i>non-discrimination</i>	Discrimination against gender: children of Lebanese mothers are residents rather than nationals Although the law	Discrimination against Palestinian refugees is apparent on all levels: education, labor, health, social security, etc.
1951 convention relating to the status of refugees, article 13: "The contracting states shall accord to a refugee ... in regards of the acquisition of movable and immovable property..."	Law number 11614 dated January 14, 1969: "prohibition of owing property for foreigner, except with a special permit provided by the Council of ministers" and now law no 296 dated April 3, 2001 that excludes only Palestinians	Palestinians are not allowed to own property with the justification of the guarantee of right to return and not displacing them permanently "Tawteen"
1951 convention relating to the status of refugees, article 17: "The contracting state ... as regards the right to <i>engage in wage earning employment</i> "	Decision 1/10 dated February 3 2010 "Palestinians born on the Lebanese land will be able to work in the handicrafts jobs, while the priority is given to the Lebanese"	Palestinian refugees are still prohibited from working in the professional market, and are receiving less wages when working in the handicrafts jobs.
1951 convention relating to the status of refugees, article 22 (1): the contracting state shall accord to refugees the same treatment as is accorded to nationals with respect to elementary <i>education</i>	The Palestinians have the right to attend Lebanese national schooling and higher education, however priority is given the nationals"	Palestinians have limited access to the national schools as most of them are private schools and they cannot afford that, and when they finish the UNRWA schools they can compete to get to the national universities.
1951 convention relating to the status of refugees, article 24 <i>social security</i>	Social security covers all employees with an exception of citizens of countries without reciprocal agreements with Lebanon and self employed	Since the law excludes those of countries without reciprocal agreements this means that Palestinians are excluded due to the fact that no

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

International law	Domestic law	Real practice
1951 convention relating to the status of refugees, article 26: <i>Freedom of Movement</i>	Decision 487 dated September 22, 1995 "controls the movement of the Palestinians in and out of Lebanon"	relationship exists. So many restriction are imposed not only going in and out of the country but also some limitation to leave the refugee camp
1951 convention relating to the status of refugees, article 31 (1): "the contracting state shall not impose <i>penalties</i> ..."	NA	The is a risk of arrest, detention, and exploitation
1951 convention relating to the status of refugees, article: "no contracting state shall <i>expel</i> or return (refouler) a refugee in any manner whatsoever ..."	NA	There is a risk of expel and many cases has taken with the refugees coming from Syria
1951 convention relating to the status of refugees, article 34: "the contracting states shall as far as possible facilitate the assimilation and naturalization of refugees..."	NA	Refugees are left in the refugee camps with limited access to mobility and movement, which ensures lack of any naturalization with the community

4.2.2 Jordan

Jordan has signed the 1951 convention in regards of refugees. Hence, the comparison is between the international law and the real practice. Especially that most of these practices are not documented or regulated.

Table (3): International law versus real practice of Palestinian refugees status in Jordan

International law	Real practice
Universal declaration of human rights" Everybody has the right to nationality" Convention of the rights of child: "Every child has the right to nationality"	Nationality is granted to children with Jordanian father Nationality is not given to the Gaza people who have been living Jordan since 1967

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

1961 convention on the reduction of statelessness: Article 1: "A state must not deprive any person or group of persons of their nationality on racial, ethnic, religious or political ground"	Jordan is in the process of withdrawing nationalities of some Jordanians despite the fact that they were born and raised in Jordan, where they become stateless
1951 convention relating to the status of refugees, article 3: <i>non-discrimination</i>	Discrimination in job offering, which is apparent in the public sector with those who are of Palestinian origins
1951 convention relating to the status of refugees, article 13: "The contracting states shall accord to a refugee ... in regards of the acquisition of movable and immovable <i>property...</i> "	No right to property for refugees
1951 convention relating to the status of refugees, article 17: "The contracting state ... as regards the right to <i>engage in wage earning employment</i> "	Only those with Jordanian nationality can be engaged in the labor force, otherwise it needs a special permit
1951 convention relating to the status of refugees, article 22 (1): the contracting state shall accord to refugees the same treatment as is accorded to nationals with respect to elementary <i>education</i>	Palestinian with Jordanian nationalities are able to receive the education. However, those with temporary passports will be dealt with as foreigners
1951 convention relating to the status of refugees, article 24 <i>social security</i>	Same as above
1951 convention relating to the status of refugees, article 26: <i>Freedom of Movement</i>	No restrictions on movement
1951 convention relating to the status of refugees, article 31 (1): "the contracting state shall not impose <i>penalties...</i> "	Penalties are imposed that ranges from arresting to deploying
1951 convention relating to the status of refugees, article: "no contracting state shall <i>expel</i> or return (refouler) a refugee in any manner whatsoever ..."	Currently Jordan is expelling Palestinian refugees coming from Syria despite the war and the deteriorated situation
1951 convention relating to the status of refugees, article 34: "the contracting states shall as far as possible facilitate the assimilation and naturalization of refugees..."	No restrictions on naturalization

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Although the restrictions the Palestinian refugees face are not apparent in the written policies, as everything is being considered case by case; however, Jordan is violating the international and discriminating against the Palestinian refugees. Discrimination is apparent in the education, social security, labor, and owning property. One of the major violations of the international law is the refoulment; where refugees are forced to get back to where they came from despite the risk that affects them.

4.2.2 Syria

Syria has signed the 1951 convention in regards of refugees. However, the comparison between international and domestic law has not been conducted due to the Syrian crisis that is affecting the Palestinian refugees and affecting the Syrian nationals.

5. CONCLUSION

The analysis focused on Palestinian refugees throughout the refugee camps in Jordan Syria and Lebanon, their deprivation of human needs through analyzing the different dimensions of human security. The analysis the violation of the international law and the human security of the refugees' status reveals the vital need to improve the protection of human rights and reach quality standard of living.

The Palestinian Refugees case should be treated as a *political issue*, moreover, it should be treated as human security one and should be addressed accordingly.

Discussion of the five dimensions of the human security reveals that the Palestinian refugees are lacking the five dimensions of human security. *Additionally, it is worthy to note that the five dimensions are interrelated, which means deterioration in one dimension causes deterioration in another.*

The most urgent issue that they are facing is lack of protection from the host countries, and the lack of Israel abiding to the UN resolution of the refugees right to return to their homeland. Moreover, they lack the protection provided in the 1951 convention and the UNHCR.

Hence the following is recommended:

1. Recommendations for the International community
 - a. Taking effective action to enforce the UN resolution of the right to return
 - b. Take immediate action to support UNRWA in providing the services they aim at
2. Host countries
 - a. Modify policies so as to comply with the international law
 - b. Accept the Palestinian refugees in the emergency situation they are living

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

3. UNRWA

- a. Establish a comprehensive registration system of all refugees and displaced Palestinians
- b. Establish a mechanism to cover a larger number of refugees in the host countries

All in all, the cause of the real problem should be resolved and the international community should play its role to ensure the right to return for the Palestinian refugees especially in the current devastated conditions.

Key Words: human security, Palestinian Refugees, refugee camps, living conditions, international law, Jordan, Syria, Lebanon

Kulcsszavak: humán biztonság, palesztin menekültek, menekülttábor, életfeltételek, nemzetközi jog, Jordánia, Szíria, Libanon

REFERENCES

- Abbas Shilbak. Stateless Palestinians: Palestinian Displacement. Forced Migration Review. 26(8). 2014
- ANERA. (2012). Palestinian Refugees in Lebanon: ANERA Reports: on the ground in the Middle East. ANERA. Vol. 3
- ANERA (2013). Palestinian Refugees from Syria in Lebanon: A Needs Assessment. <http://www.anera.org/wp-content/uploads/2013/04/PalRefugeesfromSyria2.pdf>
- Brynen Rex & El-Rifai Roula. Palestinian Refugees: Challenges of repatriation and Development. International Development Centre, London (2007)
- CEPR. (2014). Briefing Paper: Palestinian Refugees Affected by the Syrian Conflict. Council for European Palestinian Relations. <http://thecepr.org/images/BRIEFING%20PAPER%20Palestinian%20refugees%20affected%20by%20the%20Syrian%20conflict.pdf>
- Chatty Dawn & Hundt Gillian Lewando. Children of Palestine: experiencing forced migration in the Middle East. Studies in Forced Migration vol. 16. Berghehn Books, Canada, 2005.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- Danish Immigration Service (2014). Stateless Palestinian Refugees in Lebanon: Country of Origin Information for use in the Asylum Determination Process. Copenhagen. <https://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/091D8946-CC06-4659-A864-773FA0D69FFC/0/RapportLibanon8102014pdf.pdf>
- Elsayed-Ali Sherif. Palestinian Refugees in Lebanon: Palestinian Displacement. Forced Migration Review. 26(13). 2014
- Fafo (2006). Palestinian Refugees in Syria: Human Capital, Economic Resources and Living Conditions Fafo Information Office, Norway.
- Hastings, David A. The Human Security Index: An update and a new release. <http://www.humansecurityindex.org> (2011)
- HRW. (2014). Not Welcome: Jordan's Treatment of Palestinians Escaping Syria. Humans Rights Watch, USA. http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/jordan0814_ForUpload_0.pdf
- Jacobsen, Karen. Livelihoods in conflict: the pursuit of Livelihoods be refugees and the impact on the human security of host communities. International Migration, vol. 40 (5), pp. 95-123 (2002)
- PCBS (2008). A Press Release: On World Refugee Day: The Demographic Characteristics of the Palestinian Refugees. http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_pcbs/PressRelease/FINAL%20COPY%20REFUGEE%20DAY%20Edit.pdf
- Pettrigh Cynthia. No Freedom, No Future: undocumented Palestinian Refugees in Lebanon; Palestinian Displacement. Forced Migration Review. 26(15). 2014
- Shiblak, Abbas. Residency Status and Civil Rights of Palestinian Refugees in Arab Countries. Journal of Palestinian Studies. Vol. 25, No. 3, 1996.
- Sokoloff Constantin & Lewis Richard. Denial of Citizenship: A Challenge to Human Security. European Policy Center, issue 28 (2005)
- Teitelbaum, M.S. threatened peoples, threatened borders. US Migration and US Policy. Norton, New York. (1995)
- UNHCR. Convention and Protocol relating to the status of refugees (2010). Available at <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>
- UNICEF (2010). The Situation of Palestinian Children in the Occupied Palestinian Territory, Jordan, Syria, and Lebanon. http://www.unicef.org/oPt/PALESTINIAN_SITAN-final.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

UNRWA (2014). Syria Regional Crisis Response January

http://www.unrwa.org/sites/default/files/syria_regional_crisis_response_midyear_review_2014.pdf

Weiner M. & Russell S. Demography and National Security. Berghahn, New York. (2000)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

BAGI KITTI

Nők a Magyar Honvédségnél

Women at the Hungarian Army

Absztrakt

Manapság egyre gyakoribb, hogy a nők férfias hivatást választanak maguknak. Magyarországon évről-évre emelkedik azoknak a nőknek a száma, akik a Magyar Honvédségnél szolgálnak. A Honvédségben kisebb mértékben van jelen az előítéletesség, mint a társadalom más területein. A nők számára nincs olyan beosztás, amelyet ne tölthetnének be.

Abstract

Nowadays to choose masculine profession is becoming more common among women. The number of the women who work in the Hungarian Army is rising by year-to-year. The prejudice is smaller in the army than in the other parts of the society. There is no post that can not be filled by women.

A nők tömeges belépése a fegyveres erőkhöz a második világháború óta a legjelentősebb változás a katonaság történetében. Történelmi források tanúsága szerint a 14-19. században a nők magától értetődően hozzátartoztak a szárazföldi hadseregek tarka képéhez. Nélkülözhetetlen szerepet töltöttek be az ellátás és gondozás területein. Több mint négy évszázadon át kísérői voltak a haderőknek, sokan közülük férfiruhát öltöttek és a fegyveres harcokból is aktívan kivették a részüket. Az egyre erősödő állami kizáró törekvések ellenére, amelyek a 18. századtól egyértelműen a haderők tisztán férfiintézményekké alakítását tűzték zászlajukra, a nők még hosszú ideig hozzátartoztak az európai hadseregekhez.

A harcos katona máig élő férfimodellje a 18-19. század terméke. Az első dokumentumok, amelyek bizonyítják a nők kizárására való törekvést az európai fegyveres erőkből, azok a 16-17. századi katonai forradalom utáni időszakból eredeztethetőek. Bár a 19. században a nők kizárása a fegyveres erőkből sikeresen befejeződött, a különböző harccselekményekben – mint ahogyan ma is – továbbra is aktívan részt vettek.[1]

Sztereotípiánkban az rögzült, hogy a háborúban való részvétel férfi dolog. A nők mindig részt vettek a harcokban, a háborúkban, de bármilyen fontos szerepet is teljesítettek, nem tekintették őket egyenlőnek a férfiakkal. Főként kisegítő szerepet játszottak és támogatták a férfiakat. Így volt ez az 1945 utáni Magyar Néphadseregben is, ahol szakszolgálati beosztásokban alkalmaztak hölgyeket, főként egészségügyi, ügyviteli, logisztikai, személy-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ügyi, pénzügyi adminisztratív területeken, az oktatás, képzés, térképészet, számvitel területén. A nők „mint a szocialista társadalom megbecsült tagjának” egyszerre kellett helytállnia a munka és a család frontján.[1] Magyarországon már 1945 előtt is voltak katonanők, majd a háború után az újonnan felálló hadsereg már szélesebb körben alkalmazott önkéntes katonanőket. Később ezt a lehetőséget megszüntették, és csak az 1950-es években tették ismét lehetővé a nőknek, hogy hivatásos katonák legyenek. Az 1956-os forradalom után megint szüneteltették a nők felvételét a hadseregbe, majd az 1960-as években újból vállalhattak a nők katonai szolgálatot. A nők hadkötelezettség szerinti összeírása 1985-ben kezdődött meg Magyarországon.¹ A '90-es évek közepétől a legalább érettségivel rendelkező nők számára lehetővé vált a beöltözés. 1994 volt az az év, amikor a katonai felsőoktatás megnyitotta kapuit a nők előtt, és így az első katonanők 1998-ban le is tették az esküjüket a Kossuth-téren. Az elmúlt 20 évben a magyar katonák egyre veszélyesebb helyeken, egyre összetettebb feladatokat oldottak meg. Az MH már nemcsak a katonai, hanem a politikai és gazdasági biztonság dimenzióiban is helytáll. A felhalmozott tapasztalatokat fel kell dolgozni, be kell építeni az oktatásba, a kiképzésbe és elsősorban az ország- és kollektív védelmi feladatok ellátásába. A komplex környezetben, a humán térben végrehajtandó feladatok sikere érdekében növelni kell katonáink „civil érzékenységét”, társadalomtudományi ismereteik alkalmazását. [2] Magyarországon katona bárki lehet, aki betöltötte a 18. életévét, valamint a szolgálatra egészségi, pszichológiai és fizikai szempontból alkalmas a 7/2006. (III. 21.) HM rendelet alapján.²

Hazánkban egyre inkább emelkedik azoknak a nőknek a száma, akik a hivatásos katonai karriert választják a nőiesebb foglalkozások helyett. A katonanők többsége a rendkívüli pszichikai és fizikai megpróbáltatások ellenére sem riadnak vissza a hadseregtől, mivel bizonyítani akarják, hogy képesek eleget tenni a férfiak tűrőképességét is gyakran próbára tevő kihívásoknak. A bizonyítási vágy mellett az anyagi biztonság megteremtése miatt is sok nő választja ezt a hivatást. Ők olyan nők, akik egyébként tisztában vannak a nemi szerepükkel, nőiesek, szépek, csak éppen a katonaságnál tudnak kiteljesedni. Nyilvánvaló tény, hogy egyre több nő választ férfias hivatást, és próbálja ki képességeit olyan szakmákban, melyeket régen kizárólag férfiak űztek. Szerencsés, hogy megadatik a nők számára az a lehetőség, hogy kiteljesedjenek olyan területen, ami valóban érdekli őket, közel áll a szívükhöz és a mindennapjaik része. Azok a fiatal lányok, akik a katonai főiskola elvégzését követően kezdik meg a szolgálatukat, jórészt katonacsaládból származnak. Nagyszüleik, édesapjuk révén kerülhettek közelebbi kapcsolatba a katonasággal, így sokszor nem is kérdés, hogy milyen pálya felé orientálódnak. Az elmúlt években a haderőreform, a munkaerő piaci helyzet, valamint az utóbbi egy évben a gazdasági válság hatására egyre több nő jelentkezik katonai oktatási intézményekbe, vállal munkát a Magyar Honvéd-

¹ Kecskés Barbara: Beállnának a férfiak mellé ölni

Forrás: <http://www.origo.hu/itthon/20130314-noi-katonak.html> (Letöltés ideje: 2014. 11. 26.)

² Forrás: http://www.hadkiegzesites.hu/pub/docs/hogyan_lehetek_szerzodeses_katona.pdf (Letöltési ideje: 2014. 12. 04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ség kötelékében. Évről évre emelkedik azon fiatal nők száma, akik hivatásos tisztként, tiszthelyettesként, vagy szerződéses tisztesként képzelik el jövőjüket.³ Az egyetemnek óriási szerepe van a katonanők képzésében. A honvédségnél nincs olyan beosztás, amelyet női katonák ne tölthetnének be. Ma már a nők fegyveres testületekben történő alkalmazása világszerte általános jelenség. Bár a formális egyenlőség sok tekintetben valósággá vált, és lényegesen javultak a munkafeltételek az 1990-es években, a Magyar Honvédségben dolgozó nők többsége ma is tradicionális női munkakörökben („íróasztalnál” és nem a férfiakkal megegyező katonai képzettséggel/kiképzettséggel csapatnál) foglalkoztatott. A hivatásos állományú nők többsége tiszthelyettes. A katonák 5%-át kitevő katonanők 1998 óta kapnak azonos beosztásban azonos bért, és 1996-tól tölthetnek be harci beosztásokat is. A férfiakkal azonos katonai képzettségű nők száma az ezredfordulón emelkedett kevéssel 100 fölé.[1] Annak ellenére, hogy a magyar katonanők többsége főként adminisztratív jellegű munkát végez, szép számmal vannak olyanok is, akik külföldi katonai szolgálatra jelentkeznék és ott a férfiakkal együtt a frontvonalon szolgálnak. Ugyanazokat a feladatokat kell ellátniuk, mint a férfiaknak. Senki sem kivételezik velük, csak azért, mert ők nők. A katonanők ma már egyre több területen bizonyíthatnak, a gépesített lövésztől a harcoló alakulatok szakaszparancsnokságáig minden területen. Továbbá számos olyan alakulatnál is találhatóak nők, ahol férfi társaikéhoz hasonló feladatokat látnak el, például vezethetnek harci repülőket és helikoptereket is. A katonai szolgálat átlagon felüli fizikai és pszichikai állóképességet igényel. Az egészségi, pszichikai és fizikai alkalmassági követelmények az életkorhoz és a beosztáshoz igazodnak, a testnevelési követelmények nők és férfiak esetén kis mértékben térnek el egymástól. A katonanők számára többnyire nem jelent problémát az állóképességre vonatkozó követelmények teljesítése. Elhízott katonanőket nem látni a csapatoknál, és a háttérintézményeknél is jóval kisebb a súlyfelesleggel küzdő nők aránya, mint a velük azonos beosztásban szolgálatot teljesítő férfiaké.⁴

A nemek közti különbségek vizsgálata már évtizedek óta foglalkoztatja nemcsak a pszichológus szakembereket, hanem a társadalomtudomány és az orvostudomány különböző területein dolgozó kutatókat is. A nemek közti különbségek feltérképezése sokat segíthet egy munkapszichológusnak, vagy a toborzás és kiválasztás területén dolgozó szakembernek a megfelelő munkaerő kiválasztásában.⁵ A férfiak és a nők társadalmi szerepe, a nemi szerepekkel kapcsolatos társadalmi elvárások jelentős változásokon mentek keresztül. Az

³ Túri Viktória: A pszichés terhelés hatása különleges helyzetekben, különös tekintettel a megküzdési stratégiák nemek szerinti változataira

Forrás: http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2010/turi_viktoria_thu.pdf (Letöltési ideje: 2014. 11. 22.)

⁴ Visegrádi Ildikó: Egyre több nő a katonák között

Forrás: <http://www.hrportal.hu/hr/egyre-tobb-no-a-katonak-kozott-20090508.html> (Letöltési ideje: 2014. 11. 24.)

⁵ Túri Viktória: A pszichés terhelés hatása különleges helyzetekben, különös tekintettel a megküzdési stratégiák nemek szerinti változataira

Forrás: http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2010/turi_viktoria_thu.pdf (Letöltési ideje: 2014. 11. 22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

elmúlt száz évben hatalmas változás állt be a férfi-női kapcsolatokban. A technikai fejlődés mellett, napról napra módosulnak a nemek közti viszonyok is. A civil-katonai együttműködés (civil-military cooperation – CIMIC) és a lélektani műveletek (psychological operations – PSYOPS) sikeres megvalósításának követelményei közé tartozik a jó kapcsolatteremtési, kommunikációs készség és a helyi kultúra átfogó ismerete. Ezért az MH CKELMK szakemberei a felkészítések során kiemelt figyelmet fordítanak a tárgyalástechnika elméleti alapjaira és helyzetgyakorlatokon keresztül elsajátított fogásaira éppúgy, mint az adott missziósműveleti terület kulturális jellemzőinek ismeretére.[3] A missziók során, a nőket sokkal hamarabb elfogadják, mint a férfiakat. A nőkből a kedvesség sugárzik, viszont ha egy missziós területen meglátnak katonai egyenruhás férfiakat, akkor a félelem és a rettegés uralkodik el az embereken. A nők felfedezték, hogy érnek annyit, mint a férfiak, ugyanazokat az egyetemeket képesek elvégezni, ugyanazokat a munkaköröket tudják sikeresen betölteni, mint a férfiak, ráadásul egyéb jó tulajdonságaikkal, mint például az empátiával, bizonyos helyzetekben még túl is szárnyalhatják őket. A nőket az sem riasztja el ettől a hivatástól, hogy sajnos több hősi halott katonanő is szolgált a Magyar Honvédségnél, akik külföldi missziók során életüket veszítették. Hősi halott, posztumusz hadnagy Pappné Ábrahám Judit, aki 2010. augusztus 23-án vesztette életét Afganisztánban. Posztumusz hadnaggyá léptették elő Róth Orsolyát is, aki 2011. május 17-én szenvedett halálos közlekedési balesetet, szintén külföldi katonai szolgálat teljesítése során. A munkának abban a világában, ami a honvédséget magába foglalja, ahol döntően a férfighierarchia uralkodik, azoknak a nőknek, akik itt akarnak karriert befutni, valamilyen szinten meg kell tanulniuk férfi módon viselkedni.

A második világháborúban a férfiak intenzív harcot folytattak, a nők a támogató és kiszolgáló feladatokat látták el és szerepük jórészt a hátszázhoz kapcsolódott. A szigorú férfi és női szerepekre vonatkozó társadalmi normák megbélyegezték hétköznapijait a hadseregben, másodrendűnek titulálták őket.[4] A Magyar Honvédségben kisebb mértékben van jelen az előítéletesség, mint a társadalom más területein. Sokszor merül fel érvként az, hogy a nők nem rendelkeznek megfelelő fizikummal, ha harcoló alakulatokhoz jelentkeznek, ilyenkor mindenki az átlagos férfi és nő közötti különbségekből indul ki, de az csak keveseknek jut eszébe, hogy azoknak a nőknek, akik a katonasághoz jelentkeztek a fizikai állapotuk messzemenően meghaladja az átlagost. A kiképzések során a férfiak és a nők közötti különbségek egyre csökkennek, mivel mindenkire érvényes az előírt feladatok teljesítése. A fizikai teljesítmények vizsgálatánál világosan látszik, hogy nem a nemek közötti különbségek határozzák meg a nők eredményeit, hanem az egyéni sajátosságok, képességek, ugyanis vannak olyan nők, akik férfiakat meghazudtoló módon képesek küzdeni. A nemi különbségekről nagyon sokan másként gondolkodnak, a női hivatásos katonákkal kapcsolatban sokan azt vallják, hogy a női szerepük nem egyeztethető össze a mások meggyilkolására kiképzett férfiak szerepével, valamint messze áll tőlük az agresszió. Sok helyen lehet hallani, hogy a nőknek nem a fronton van a helye, hanem a családjuk mellett. De a katonaság intézménye ezt a helyzetet is rugalmasan tudja kezelni. Nyilván a legtöbb hivatásos női katona szeretne előbb-utóbb családot, gyereket. Magyarországon a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

hivatásos katonanők számára a gyermek egy éves koráig biztosított az egészségügyi szabadság, ezen kívül számos munkaidő-kedvezményrel kapcsolatos jog megilleti őket. Fontos az is, hogy mivel a legtöbb katonanő a hadseregben ismeri meg leendő férjét, nyugodtan elmehetnek szülni, gyermeket nevelni, hiszen férjük hivatása révén biztosított számukra a megélhetés, még akkor is, ha ez akár sok évig tartó külföldi szolgálatot jelent párjuk részéről.⁶ Fontos megemlíteni azokat a nőket is, akiknek a párjuk nem a Magyar Honvédség kötelékében szolgál. Az ilyen családok esetében elmondható, hogy valamilyen szinten a férfiak veszik át azokat a teendőket, szerepeket, amelyekben a nőknek kell, illetve ebben az esetben kellene helyt állniuk. Ez sokszor nem megoldható a több hetes gyakorlatozások miatt, amelyeket távol az otthonuktól töltenek, továbbá ha külföldi katonai szolgálatot vállalnak, akkor sem tudnak megfelelni az anyai szerepüknek. Az én véleményem szerint az olyan férfiak, akik nincsenek tiszttában a katonasággal járó szabályokkal és követelményekkel, azok kevésbé tudják tolerálni a párjuk hivatásával járó kötelezettségeket.

Sok nőtől hallhattuk már azt, hogy „Minek nekem férfi, ha egyedül is tudok boldogulni?” Ez azonban a katonaságnál nem állja meg a helyét, ugyanis nagyon fontos a bajtársiaság, az egymásra utaltság. Az ilyen és hasonló kijelentések a feminista mozgalmakat erősítik, a katonaságnál ennek nincs helye. Ennél a hivatásánál nem az a lényeg, hogy valaki nő vagy férfi, hanem az, hogy katonaként tudjon helyt állni.

Kulcsszavak: Haderő, Magyar Honvédség, antropológia, egyenjogúság, előítélet, elfogadás.

Keywords: Army, Hungarian Army, anthropology, emancipation, prejudice, acceptance.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Szabó Mária: *A nők és a hadsereg*. In. Rubicon 2001/6. Forrás: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nok_es_a_hadsereg/ (letöltés ideje: 2014. 11. 22.)
- [2] Boldizsár Gábor: *A Magyar PRT humán környezete*. Hadtudományi Szemle 5:(1) pp. 1-9. (2012)
- [3] Sztankai Krisztián: *A civil-katonai együttműködés, a lélektani műveletek és a kulturális antropológia kapcsolata*. Hadtudomány (ONLINE) 22: (10) pp. 1-7. (2012) Forrás: http://mhtt.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Sztankai_Krisztian.pdf (letöltés ideje: 2014. 12. 02.)

⁶ Gyarmati Orsolya: *Nők a frontvonalon*. Forrás: <http://csaladhalo.hu/cikk/hatter/nok-frontvonalon> (letöltési ideje: 2014. 11. 26.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- [4] Zsolt Melinda: *Kisebbségek a hadseregben II.*: Nők harcoló alakulatoknál – az Egyesült Államokban és Izraelben. Online Biztonságpolitika (2013) Forrás:
http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1375084971_Zsolt_Melinda_Kisebbségek_a_hadseregben_II_Nok_harcolo_alakulatoknal_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (letöltési ideje: 2014.11.26.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

**DR. JÓZSEF DOBOR – DR. ZOLTÁN GRÓSZ –
REBEKA SZENDI – HAJNALKA HEGEDŰS**

**Über die Belange der Bildung naturwissenschaftlicher Fächer
für die Studiengänge des Katastrophenmanagements im
Hochschulwesen Ungarns**

**A természettudománnyal kapcsolatos tárgyak oktatásának
fontossága a felsőoktatásban katasztrófavédelmi szakon
Magyarországon**

Abstract

Es ist für jeden Student im Studium einer der drei Fachrichtungen des Katastrophenmanagements von großer Bedeutung, die Grundlagen der Chemie bzw. deren Anwendung im Alltag vertieft zu erlernen. Während des Studiums gelangen die Studenten sowohl durch theoretische als auch durch praktische Bildung kontinuierlich mit den industriebezogenen Teilen der Naturwissenschaften in Verbindung. Die Kenntnis sowie die zweckmäßige und bewusste Anwendung der Naturwissenschaften sind für einen Katastrophenmanager während des Entscheidungsmechanismus unerlässlich.

Um das entsprechende Know-how der Absolventen zu gewährleisten werden an der Universität für Öffentliche Dienste verschiedene, mit der Chemie verwandte, Fächer unterrichtet. Diese Fächer bereiten die Studenten teils miteinander verknüpft, teils auf Kenntnisse und Kompetenzen aufgebaut auf die spätere Position vor. Triste Tatsache ist, dass Chemie und die verwandten Fächer zu den weniger geliebten gehören, aber mit angepassten Lehrmethoden könnte man diesen negativen Bezug korrigieren.

Absztrakt

A katasztrófavédelem szak mindhárom szakirányán tanulmányt folytatók számára fontos, hogy a kémia alapjait és mindennapos alkalmazásait megfelelő színvonalon elsajátítsák. A hallgatók tanulmányaik során mind elméleti, mind pedig gyakorlati oktatásokon keresztül is kapcsolatba kerülnek a természettudományok iparral összefüggő részeivel. A katasztrófavédelmi szakember számára a természettudományok ismerete és célszerű, tudatos használata a döntéshozatalnál elengedhetetlen.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A Nemzeti Közzolgálati Egyetemen több kémiával kapcsolatos tárgy oktatása zajlik, melynek célja a képzésből kikerülő megfelelő szakértelmének biztosítása. Ezek a tantárgyak egymáshoz kapcsolódva, egymásra épülve készítik fel a hallgatókat a később, a beosztásuknál alkalmazandó ismeretekre. Szomorú tény, hogy a kémiával kapcsolatos tárgyak nem tartoznak a kedvelt tárgyakhoz a hallgatók körében, de alkalmas oktatási módszerrel ezt a negatív előjelet csökkenteni lehet.

1. EINLEITUNG

In den vergangenen Jahrzehnten ereigneten sich in Europa zahlreiche Industrieunfälle, ein Teil davon in Zusammenhang mit Tätigkeiten im Gefahrenstoffbereich. Um unseren Lebensstandard auch in der Zukunft nachhaltig gestalten zu können, ist der ständige Kontakt mit gefährlichen chemischen Stoffen in großer Menge unentbehrlich. Die Herstellung und Lieferung von Chemikalien erfolgt seit Jahrzehnten tagtäglich zwischen dem Ort der Herstellung und dem der Nutzung. Der Lebenszyklus von Chemikalien ist eng mit unserem täglichen Leben verbunden, so dass man praktisch mit Zuversicht sagen kann: jeder Mensch betätigt sich jeden Tag mit irgendeinem chemischen Stoff. Reinigungsmittel, Kraft- und Treibstoffe, Pflanzenschutzmittel oder Desinfektionsmittel sind nur einige von vielen Beispielen, die in einem Haushalt jeden Tag vorkommen können. In der Industrie spielen sich täglich chemische Prozesse mit unzähligen Chemikalien in einem tausendfach größeren Ausmaß ab. [1]

2. DIE BEDEUTUNG DER CHEMIE

Die Bedeutung der Chemie ist ziemlich komplex. Das wissenschaftliche Fach der Chemie ist eng mit den Wissenschaften Physik, Biologie und Mathematik verbunden. Chemie ist eigentlich der Naturwissenschaftsbereich, der sich mit der Erkennung der Eigenschaften der materiellen Welt beschäftigt. Chemie produziert aus Naturstoffen (Rohstoffe) neue Materialien, die in der Natur gar nicht oder nur sporadisch aufzufinden sind. Diese neuen Materialien werden in Laboratorien kreiert und erst dann werden diese von der Großindustrie in Massenproduktion hergestellt. Ohne zahlreiche solche Materialien könnte unsere heutige Gesellschaft gar nicht existieren. [2]

Die chemische Industrie gehört heute zu den führenden Industriezweigen der Welt, ohne deren Produkte wäre unsere aktuelle Lebensweise überhaupt nicht mehr möglich. Die Gesellschaft braucht die Produkte der chemischen Industrie, dadurch die Chemie selbst, und damit verbunden natürlich auch die Chemiesicherheit (REACH, GHS, CLP). Die kontinuierlichen Bedürfnisse der Konsumgesellschaft können nur mit einer permanent auf Maximum laufenden Produktion erfüllt werden. Dieser Vorgang stellt aber eine ständige, beachtliche Überbelastung für die Natur dar. Die Lebenszyklusanalyse (auch bekannt als Ökobilanz, Englisch Life Cycle Assessment, LCA) der chemischen Stoffen analysiert und

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

definiert exakt die künstlichen Verhältnisse und Wirkungen zwischen Chemie und Natur während des gesamten Lebensweges.

Hörte man noch vor Jahrzehnten das Wort: Chemiker, dachte man automatisch an einen Wissenschaftler, der mit Brille in seinem weißen Kittel zwischen seinen Kolben und Reagenzgläsern eifrig und ohne Halt in seinem Laboratorium waltete. Chemie als Disziplin hat sich aber in den vergangenen Jahrzehnten einer bedeutenden Wandlung unterzogen und zählt heute schon zu den interdisziplinären Wissenschaftszweigen, welche eng mit anderen Zweigen der Naturwissenschaften verbunden sind. Dies zeichnet sich auch dadurch aus, dass es sehr schwierig ist, ein Produkt zu nennen, welches nicht auf direkte oder indirekte Weise mit Chemie in Zusammenhang steht. [3]

Im Hinblick auf die zunehmende Bedeutung des Umweltschutzes auf Gemeinschaftsebene ist die Zusammenarbeit verschiedenster Fachkräfte nötig, um die chemische Sicherheit auf einer angemessenen Höhe zu halten. Die Tätigkeit der Fachleute im Bereich des Katastrophenmanagements hängt auch direkt und unmittelbar mit der chemischen Sicherheit zusammen.

3. DIE WICHTIGKEIT DER GRENZFÄCHER ZUR CHEMIE UND DESSEN BEGRÜNDUNG

Unfälle im Zusammenhang mit gefährlichen Stoffen gefährden unbestreitbar Leben und Gesundheit, Eigentum und Umwelt. Es ist wichtig zu beachten, dass die Schäden am Organismus auch erst später auftreten können (*Karzinogene, Mutagene, Teratogene* -1. Abbildung).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

		
alte		neue ¹
Karzinogene: Krebs erzeugende oder Krebserzeugung fördernde Chemikalien	Mutagene: verursachen genetische Muta- tion	Teratogene: reproduktionstoxische Stoff- fe, die Fehlbildungen beim Embryo hervorrufen können
<ul style="list-style-type: none"> • Vinylchlorid • Carbon-Tetrachloride • Chloroform • Formaldehyd • Usw. 	<ul style="list-style-type: none"> • N-Nitrose Verbindun- gen • Alkylierende Verbin- dungen • Verbindungen, die freie Radikale bilden • Usw. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ionisierende Strah- lungen • Viren (Rubeola - Rö- teln, Hepatitis-B) • usw.

1. Abb.: Die Kennzeichnung nach GHS/CLP, sowie der Begriff mit Beispielen von CMR-Stoffen (Karzi-
nogene, Mutagene, Teratogene, Englisch: carcinogenic, mutagenic and reprotoxic substances)
(Quelle: eigene Tabelle)

Zur Bestimmung der Maßnahmen zur Reduzierung der negativen Auswirkungen eines Schadenfalls, sowie zur Beseitigung desselben, ist es unabdingbar, dass die Intervention auf der Betrachtung der Umstände basierend die richtige(n) Entscheidung(en) trifft. Wobei der professionelle Einsatz von Wissen über die den Unfall verursachenden Chemikalien und deren chemischen Reaktionen und Eigenschaften unerlässlich ist. [4]

Grundlegende Kenntnisse der Chemie und der fachtechnischen Technologien im Bereich der Industriesicherheit sind zur idealen Erfüllung der behördlichen Aufgaben unabdingbar. Um diesen Zweck zu erfüllen werden in der Fachausrichtung Katastrophenmanagements folgende naturwissenschaftliche Fächer unterrichtet:

- Angewandte naturwissenschaftliche Kenntnisse 1. (Angewandte Chemie)
- Angewandte naturwissenschaftliche Kenntnisse 2. (Strahlenschutz)
- Grundlagen der industriellen Chemie – fakultativ

Einige ältere Fächer, die mit Chemie verbunden waren, wurden in die Fächer Industriesicherheit, sowie kritische Infrastruktur integriert.

¹ Ab den 01. Juni 2015 gelten die neuen Gefahrensymbole mit dem weissen Hintergrund. GHS-Gefahrstoffkennzeichnung aus EU-Verordnung (EG) 1272/2008 CLP

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

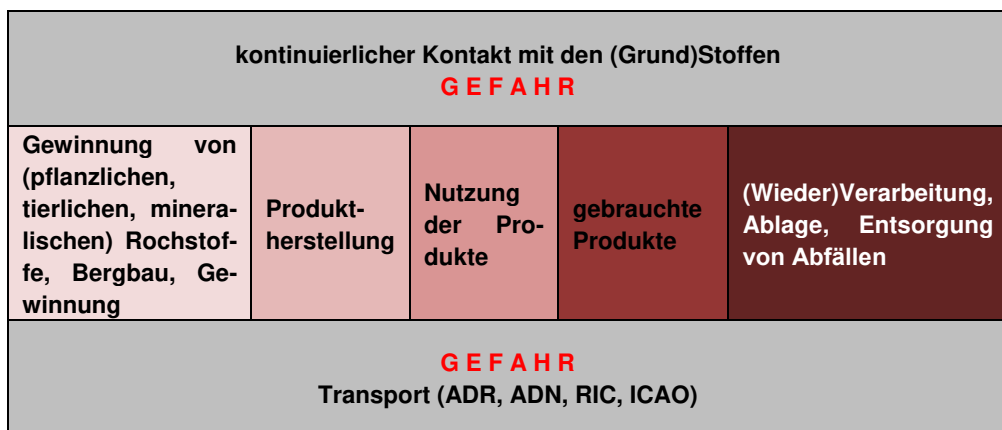
Diese sind:

- Giftstoffe
- Gefährliche Technologien
- Beseitigung von Gefahrstoffen
- Transport von Gefahrstoffen

Zu Beginn des Studienjahres, während der ersten Vorlesungen, gibt es immer eine Umfrage unter den Studenten über die bisherigen Chemiekenntnisse. Die Ergebnisse zeigen ein breites Grundwissen, weshalb es von großer Bedeutung ist, während dem Unterricht die Grundkenntnisse erneut wachzurufen, sowie die Eigenschaften und Wirkung der wichtigsten Schadstoffe und Verbindungen darzustellen. [5]

4. KURZE VORSTELLUNG DER NEUEN NATURWISSENSCHAFTLICHEN FÄCHER

Das Fach Angewandte naturwissenschaftliche Kenntnisse¹ ist einer der wichtigsten Grundkurse. Angefangen mit der *Chemischen Sicherheit* kann man die Thematik des Lebenszyklus der Chemikalien leichter erleuchten. (2. Abbildung).

2. Abb.: Die Interpretierung des Lebenszyklus von Chemikalien für den Kurs Angewandte naturwissenschaftliche Kenntnisse, Chemische Sicherheit (Quelle: eigene Tabelle)

Nach vorsichtigen Berechnungen werden derzeit weltweit pro Jahr 350 Millionen Tonnen chemische Substanzen hergestellt, nur in Europa wurden bisher mehr als 100.000 verschiedene Substanzen angemeldet. Die hauptsächliche Aufgabe des Faches ist, auf die Wichtigkeit der Chemie hinzuweisen, sowie über die Anwendung der Chemie im Alltag zu berichten, angefangen mit den kleinsten Elementen bis hin zu größeren Maßstäben. Während des Kurses erlernen die Studenten grundlegende und umfassende Kenntnisse über

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

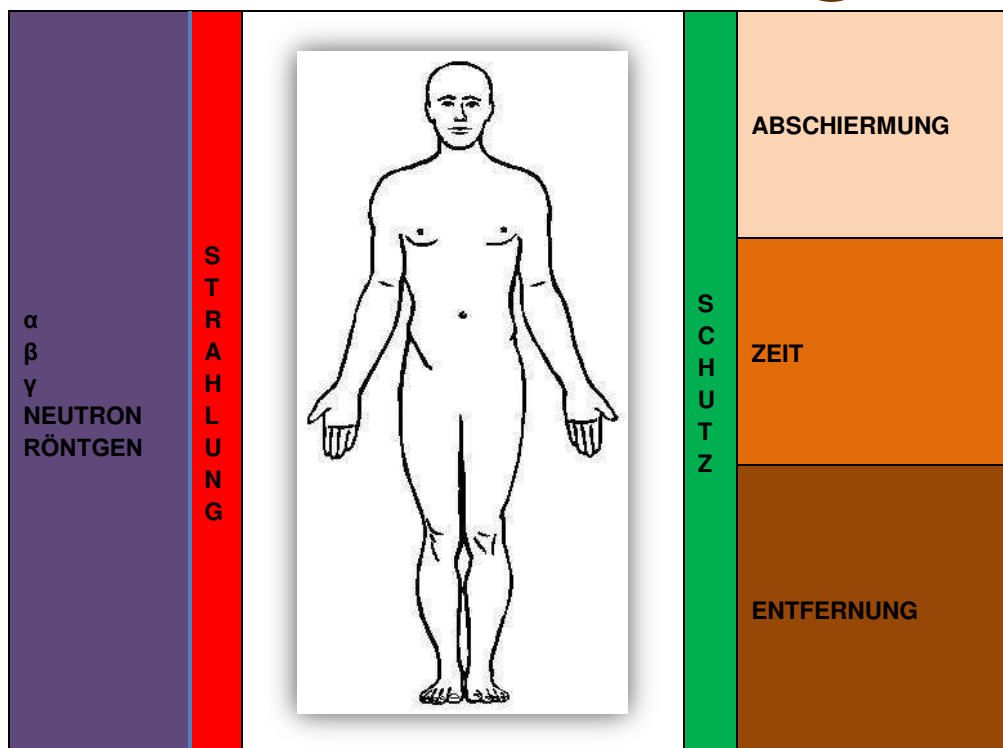
2014. VII. évfolyam 4. szám

die chemischen und physikalisch-chemischen Elementarbegriffe, über Grundoperationen der Chemie, sowie über die physikalisch-chemischen und reinen chemischen Prozesse. Im Weiteren machen sich die Studenten mit den physikalischen und chemischen Eigenschaften der häufigsten Stoffe und Verbindungen vertraut. Dies mit besonderem Augenmerk auf die in der Industrie verwendeten, sowie während Unfällen entstehenden giftigen Substanzen. Laborübungen, welche den Studenten Einblicke in die verschiedenen industriell-chemischen Prozesse gewähren, bilden einen integrierten Teil des Faches. Es wird großer Wert auf die chemischen Berechnungen, auf „Ordnung“ der Reaktionsgleichungen, auf die Benutzung des Periodensystems, sowie auf die Verwendung von Online-Datenbanken (z.B.: Download von Sicherheitsdatenblätter und Formulare, www.omfi.hu) gelegt. Eine wichtige Aufgabe ist, die sogenannte „chemische Denkweise“ darzustellen, auszugestalten und zu begründen. [6]

Der Stellenwert des Faches Angewandte naturwissenschaftliche Kenntnisse 2. wird auch durch die Tatsache betont, dass es heutzutage nicht mehr reicht, die Wirkungsweise von Atomkraftwerken kennenzulernen, da radioaktive Isotope immer häufiger auch außerhalb von Kraftwerken z.B. in der Industrie, Landwirtschaft oder in der Heilkunde in Gebrauch genommen werden. Ziel des Faches ist, dass die Studenten Wissen über die Grundbegriffe der Dosimetrie und des Strahlungsschutzes, über natürliche und künstliche Quellen der ionisierenden Strahlung bzw. deren Auswirkungen auf die Gesunderhaltung. Die Geräte der Dosismessung, die Grundsätze des Schutzes gegen ionisierende Strahlung unter normalen und unter Unfallbedingungen, sowie die verschiedenen Entlastungsverfahren kennenzulernen ist ein weiteres Ziel des Studiums (**3.Abb.**). Während des praktischen Unterrichtes gewinnen die Studenten Routine in Dosismessung, in Bestimmung der Radioaktivität und der Hintergrundstrahlung.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

3. Abb.: Eine während dem Studium verwendete Abbildung über die Verringerung der schädlichen Auswirkungen der Strahlung (Quelle:eigene Tabelle)

Im Rahmen des Faches Grundsätze der Industriechemie (fakultatives Fach) können die gegenüber der Chemie etwas motivierteren Studenten ihr Allgemeinwissen über die Grundbegriffe der Chemie und der Technologie erweitern und vertiefen. Der Lehrplan stellt alle Einrichtungen Ungarns, die sich mit Gefahrstoffen beschäftigen, diese produzieren, bearbeiten oder lagern, sowie die hergestellten Produkte vor. Außerdem ist Teil des Lehrplans den Studenten die Wirkungen der Sorten der in der Industrie verwendeten Giftstoffe näher zu bringen, die physischen und chemischen Eigenschaften, sowie die Auswirkungen auf den Körper aufzuzeigen.

Während der Studie über die chemischen Vergiftungen machen sich Studenten mit dem Wirkungsmechanismus der unterschiedlichen Giftarten vertraut. Im Weiteren können auch Kenntnisse über grundlegende toxikologische Begriffe, Expositionswege sowie Vergiftungsarten erlangt werden, wobei auch die allgemeine Behandlungsweise von Vergiftungspatienten unterrichtet wird.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Den Studenten wird auch in die Funktionen der gefährlichen Einrichtungen der Energieversorgung (Kraftwerke, Heizwerke, Kommunalwerke, usw.) Einblick gewährt. Natürlich werden die schweren Chemieunfälle der vergangenen Jahre untersucht, während des praktischen Unterrichts analysiert, detailliert beschrieben und gewichtet, sowie die mit dem Unfall zusammenhängende Fallstudien studiert. [6]

5. ZUSAMMENFASSUNG

Diese Arbeit zeigt, dass die Universität die beruflichen Fertigkeiten der Absolventen dieser Studiengänge mit mehreren chemieverbundenen Fächern etablieren möchte. Die oben beschriebenen Fächer bereiten die Studenten mit den Grundbegriffen bis zu den Spezialkenntnissen - miteinander verbunden und aufeinander gebaut – auf den Erwerb von Fachwissen vor.

Generell gilt, dass Chemie nicht zu den beliebtesten Fächern der Studenten gehört, bzw. dass das Grundwissen der Studenten nicht homogen, oft unvollständig ist, weshalb man schon beim Aufbau des Vorlesungsmaterial auf die Wiederholung der Grundkenntnisse achten sollte, damit die Lückenhaftigkeit beim Erwerb spezifischer Kenntnissen später kein Problem darstellt.

Außerdem ist es auch von großer Wichtigkeit, dass die Studenten allgemein zu den Naturwissenschaften mehr Nähe suchen und so die chemieverbundenen Fächer lieb gewinnen können, wodurch sowohl das Vermitteln der Informationen, als auch dessen Aneignung leichter fällt. In diesem Sinne muss man schon während dem Aufbau des Lernmaterials einen verständlichen Wortlaut benützen, bzw. durch buntes, anschauliches Material (wie z.B. die hier vorgestellten Abbildungen) das Interesse aufrechterhalten. Diesem Zweck dienen auch die organisierten Labor- und Betriebsbesuche, sowie einige, materialverbundene Lehr- und Dokumentarfilme. Man müsste die Studenten unterstützen, welche gerade mit dem Vorankommen bei den praktischen Aufgaben Schwierigkeiten haben. Mit diesen Methoden könnte man erreichen, dass sogar die eher human eingestellten Studenten Chemie, bzw. die chemischen Kenntnisse nicht mehr als weit hergeholt auffassen.

Stichwörter: Katastrophenschutz, Hochschulwesen, Naturwissenschaften, Chemie

Kulcsszavak: katasztrófavédelem, felsőoktatás, természettudomány, kémia, vegyészet

LITERATURVERZEICHNIS

[1] Bleszity János, Grósz Zoltán: Egyetemi képzések a katasztrófavédelem számára, BOLYAI SZEMLE XXII: (3) pp. 9-16., Quelle: <http://uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2013/3/1.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- [2] Bleszity János, Joó Bálint: NKE katasztrófavédelmi egyetemi képzés született, KATASZTRÓFAVÉDELMI SZEMLE XX: (5) pp. 38-40.
- [3] Bleszity János, Joó Bálint: Átalakulóban a katasztrófavédelmi képzés, VÉDELEM - KATASZTRÓFA- TŰZ- ÉS POLGÁRI VÉDELMI SZEMLE XVIII: (4) p. 12. 8 p.
- [4] Szendi Rebeka, Dobor József: Identification of dangerous establishment in practice, in: Proceedings „Safety of Industrial Establishments 2013.” International Scientific Conference on Industrial Safety Budapest, 10 April 2013, Budapest, NKE, 2013. pp. 136-143. ISBN: 978-615-5305-08-5
- [5] Szendi Rebeka: A fővárost fenyegető ipari katasztrófák és az ellenük való védekezés lehetőségei a 2012. évi jogszabályváltozások tükrében, Védelem Online, Budapest, 2012. p. 8.
- [6] Dobor József Szerk: Marc Stal Szerk: Daniel Sigrist Szerk: Walter Ammann, IDRC DAVOS 2014 "Integrative Risk Management - The role of science, technology & practice", Switzerland: IDRC, 794 p. (IDRC DAVOS 2014 "Integrative Risk Management - The role of science, technology & practice"; 5.) 1

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

SÁNDOR ISTVÁN KARDOS

The Interpretation of Sun Tzu's Principles of Discipline
in Today's Police

A Szun-Ce-i fegyelmi elvek értelmezése napjaink rendőrségén

Abstract

In this study the author examines whether the principles guarding the military order and the internal discipline formulated by the Chinese commander and thinker Sun Tzu in his work Art of War can still be found in the Hungarian police. The author states that Sun Tzu's rules referring to order in the army arching historical times can be found in today's police. The observation of military rules, the commander's strictness and the clear system of penalties are the most important and they are defined by the personality of the commander. The members of the army who are not clear about the norms of order and discipline will not fight successfully, which caused problems in Ancient Times and it is still presented. Sun Tzu's theses on the discipline of military organizations – in contrast with Ancient Times – are supposed to be incorporated into concrete norms, but beside this difference the cause of order and discipline of the ancient army is still definable.

Absztrakt

A tanulmány azt vizsgálja, hogy a rendőrségi normák jogforrásai közé nem tartozó ókori hadtudományi műben (A hadviselés törvényei) a katonai rendre és fegyelemre vonatkozó elvek megtalálhatóak-e a magyar rendőrségen. A szerző megállapítja, hogy Szun-Ce által a katonai szervezetek belső rendje kapcsán megfogalmazott elvek és elképzelések, történelmi „korokat átívelve” jelen vannak a mai magyar rendőrségen. Ezek közül kiemelt jelentőséggel bír a katonai szabályok és törvények betartása, a parancsnok, utasítások egyértelműsége, valamint a kiszámítható jutalmazási és elmarasztalási rendszer fenntartása, amelyeket aktuális jelenlétét a vezető személyisége, értékrendje határozza meg. A felsoroltak hiánya a fegyveres szerv fegyelmezetlenségét okozta az ókorban, és okozza napjainkban is. A katonai szervezet fegyelemére vonatkozó Szun-Ce-i gondolatok – ellentétben az ókori szabályozással – napjainkban konkrét normába foglalást igényelnek, ez a különbség viszont semmit nem von le az ókori katonai fegyelmi elvek máig ható értelmezhetőségéből.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

INTRODUCTION

The system of norms regulating today's Hungarian police is the result of a legal-historical development, or a process of "norm-development" about which we possess wide knowledge. The basics of the rules which regulate the formation and the activity of the policing organs as we know them today – similarly to the military and policing organs of most other European countries - can be traced back to the 18th-19th century. [1] The legal measures – conforming the all-time professional expectations and needs – are in constant change.

In this essay I am trying to examine whether the principles guarding the military order and the internal discipline formulated by the ancient Chinese commander and thinker Sun Tzu in his work *Art of War* [2] – which is provably not a source of law in the process of norm-setting and norm-development for policing – can still be found in the Hungarian police. The aim of this analysis is to see whether there are generic and objective principles or disciplinary expectations that overarch historical periods and are or need to be unquestionably present in the hierarchical military organizations. I would like to find out whether there are any regulatory disciplinary principles that are needed in the armed forces.

PRESENTING THE AUTHOR AND HIS WORK

The work of military science forming the basis of this analysis is the result of the ideas of earlier thinkers. The original author is Sun Wu, a legendary military strategist who was appointed general by the king Helü of Wu (514-496 BC). [3] Sun Tzu continued Wu's work and presented it in his book which became widely known with the title *Art of War*. We know hardly anything about Sun Tzu's life. It is certain that he lived around 544-496 BC; he was a military general and author of works on military science. [4] He summarized his experience in the military profession and processed it to be the first written work in the history of the military.

The time in which Sun Tzu's historical work was born was the age of the Zhou dynasty in ancient China, the birth of which can be dated to around 1050 BC. *Art of War* was created in a period referred to as "the Warring States Period". The power rested on tribal and ethnic bases, and was possessed by the land-owner patriarchal aristocracy. The formation of a unitary state was never the aim of the aristocracy being in the possession of the economic and political power as it could exert its rule only by maintaining the individuality of the states. [3]

The social order defined the warfare of the age as well. The farmers represented the infantry and they owned a various range of weapons. The aristocracy used war chariots and gave orders exclusively to their own soldiers. Fragmentation was an impediment to the formation of a unitary army and resulted in poor and unsuccessful warfare.

Within this military-cultural framework Sun Tzu's axiom that the commander of an army unit is in the possession of unlimited power and authority was both revolutionary and very different from the generally accepted principles of the time. The charioteer aristocracy had

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

no special power in Sun Tzu's army; they became simple officers in the structure. The omnipotence of the commander meant that he had the right even to oppose the suzerain's orders. The author recognized, beyond the significance of the wartime military measures, the importance and necessity of a moral-disciplinary unity as well. [5] The 13-chapter book not only summarizes all the warfare and military achievements of its age, but it is also a manual for commanding and military management.

Up to the present day the book has been regarded as the best military manual in China. It was written in a period considered to be the birth of traditional Chinese culture, which only adds to its cultural value. It is study material in military training and research institutes and academies of the developed countries. [6] Moreover, it has a renaissance in the non-military sphere as well. Multinational enterprises around the world adopt its ideas to develop business strategies and tactics and embed its spirituality into their everyday activities. Sun Tzu's teachings seem valid even today for the expanding, influence and supremacy seeking businesses and competitors eager for victory, so the original work has branched out into a manual on "business warfare".

THE EVALUATION OF SUN TZU'S PRINCIPLES OF DISCIPLINE

The *Art of War* does not discuss the principles of discipline or handling soldier's bearing as such as there are no individual chapters or even subchapters dealing with the topic. However, the importance of maintaining order and discipline is alluded to at the very beginning of the book, when Sun Tzu enumerates the five factors of war. He thinks that war is the greatest enterprise of a state, among other enterprises; it has to be studied thoroughly, as only that commander can win a battle who has understood the five factors and the seven basic principles that define the circumstances of warfare.

The five factors are the road, the sky, the earth, the commander and the law.

"The road: we have to achieve that the people think the way their master thinks and be willing to die with him and, live with him without knowing fear or doubt.

The sky: haze and light, coldness and heat, days and seasons.

The earth: the distant and the near, the impassable and the passable, the tight and the loose, death and life.

The commander: wisdom, reliance, humanity, courage and strictness.

The law: the military rules and the order, leading on the right way, tending for needs."

[7]

Out of the five factors one is related partially and literally to the artificial environment and figuratively to the notion of norm-obeying (the road), two of them exclusively to the natural environment (the sky and the earth) and two are related to the general moral and disciplinary condition of the army. Given that out of the five defining factors three can be connected to the order and the discipline in the army, we can conclude that in Sun Tzu's set of values and discipline has an outstanding role.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

The “road” implies that the commander and the people have to think in the same way, especially in terms of warfare activities and to illustrate the idea, the “road”, is taken as a part of the artificial environment, and it is used as a metaphor. One cannot ignore that “common thinking” is a multi-component notion. One of these components is the discipline and order. The common goals can only be achieved in a military structure if the commander maintains the discipline and the order; otherwise the subordinates will not follow their commander.

Having a closer look to the five components we find that among the necessary characteristics of a commander, only one can be linked to the military virtue (courage), the rest are rather desired inner characteristic features. Among them there is the wisdom and the strictness, which combined – in my view – are indispensable for a commander if the system directed by him is supposed to function in an orderly manner.

I tend to interpret Sun Tzu’s notion of leader wisdom and strictness to refer to the present day police as a need on the commander’s behalf to hold order and discipline. Both order and discipline are nowadays generally formulated and norm governed, and should be achieved, if the commander aspires for professional success. Strictness as we see it today – strictness as norm-obeying in the profession – is indispensable at the police and so is the professionalism or “wisdom” of the commander.

Sun Tzu’s criteria of “reliability” and “humaneness” in handling discipline are by no means negligible. Reliability, as a desired feature of the commander, today is also valued as self-consistency. Consistency is a must both in carrying out the professional duties and in discipline management. Without consistent rules the military, the army cannot be lead and the service activity cannot be brought to success. In all cases – taken into consideration the nature of the individual activity – being humane is a must.

Closely following Sun Tzu’s fifth factor, “law”, which both in ancient times and in the present – along with the laws regulating warfare – includes the rules serving the military order and discipline. In the chapter discussing the law, the notion of order gets a special observation. To conclude, even in ancient times it was unimaginable to have efficient, armed military organizations without a set of rules and without members of the military obeying them and without the commanders having those rules obeyed by the subordinates.

Rules concerning the order and discipline in armed organizations, like the military or any law enforcement agency, have been a must since ancient times to ensure servicemen are able to carry out their professional duties.

In my opinion Sun Tzu placed great emphasis on order and discipline; three out of the five decisive factors of war – more than the half – refer to order, or tangentially, to the necessity of discipline in a military organization.

The seven basic principles of war:

“1. Which commander is in the possession of the right way? 2. Which commander is more talented? 3. Which of them can make use of the sky and the land [the natural environment] for his own purposes? 4. Which of them carries out the laws and rules more efficiently? 5. Which army is stronger? 6. In which army are the officers and the infantry better

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

trained and more experienced? 7. In which army are the rewards and punishments clearer?" [8]

The importance of the principles – in Sun Tzu's views – is that through their operation we can see who would win or lose, and that a commander will succeed who knows the principles. My position is that out of the seven principles more than a half, four totally (1,2,4 and 7) can be related to the disciplinary-moral condition of the military organization.

The control of the "right way" – the image to be interpreted in a broader meaning – first and foremost alludes to the way leading to warfare successes, but it also suggests that the good leader is supposed to walk in the right way when he supervises order and discipline among the soldiers under his command. Having in mind the five factors defining war, the compliance with and implementation of law and the order are essential components of military activity.

The present day Hungarian police is unthinkable without its commanders – be they on any level in the structure – knowing and implementing the "right way", and within that, the "right way" of discipline maintenance. The right way is far better definable nowadays than it was in the ancient Chinese army. In the case of the present day commander it means that he carries out his duties and gets the orders obeyed within a norm-governed professional framework, so the right way is the law-abiding attitude.

In this respect, the commander's work today is more restricted than it used to be in the ancient era, or could have been, because he takes all his measures based on a written set of rules. We do not know anything about written rules covering the whole of the military activity existing in antiquity. Nevertheless, it is indispensable for the pursuit of commanding to follow the functional rules, whether they are written or based on customary law.

The "talent" and professional-, human aptitude or skill was and has been indispensable for military success. Talent – apart from the concrete battlefield activity – has to refer to the other areas of commanding. It is hard to conceive a military or police commander who is considered successful, to be talented only in his narrowest field of profession, and to be helpless for example, at disciplining his subordinates. Talent in the case of the armed forces is defined by several factors, and one of them, is discipline. The same was true for ancient China as well.

The "best possible" implementation of laws and regulations listed by Sun Tzu in his principles is in itself a disciplinary principle without which none of the military organizations could have survived – although the author did not use the notion of "disciplining" itself. The author does not specify the sanctions used against those who disobey the laws and regulations. It is assumed, however, that in ancient China there was a system of concrete, empirically proven system of penalties. The consistent and well-founded use of disciplining measures was a decisive principle in antiquity and has been one today in the case of military organization.

Present day armed forces and within them the law enforcement organs are unimaginable without well-defined and norm-governed explicit system of disciplining. That is at the base of an objective order and of the practice of discipline. A system of this kind was not

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

found in Sun Tzu's "model"; however, the "realization" of law and order, as he formulated it, was an important military principle in the historical times for an organized army.

Closely connected to the field of disciplining is the "clear" system of rewards and reprisals. Sun Tzu's definition correlates with the idea that the order of a military organization can be maintained only if the soldiers are aware that deviant behavior entails certain sanctions in return. A fear of punishment – I believe – was a stronger motivating factor in the ancient era than today in making the individual soldier follow the laws than it is in today's military or law enforcement organizations. Today the voluntary inner demand for norm-abiding, the general moral system of values of the organization and the system of values of society have a stronger effect on norm-abiding than the fear of punishment.

Despite the differences described above, in all military organizations, the system of rewards and penalties greatly defines the functioning, the efficiency and ultimately the combat power of the organization. Sun Tzu recognized this circumstance and held it essential.

In the next part I would like to highlight three parts from the *Art of War* where the text makes references to the order and discipline of the army.

1. Evaluating the activity of the marching army Sun Tzu says that if officers always give rewards or always punish, they face trouble. If they punish the soldiers who are not yet loyal to them, the commanders will not be able to take them to war, and if those who are already loyal are left unpunished, then those soldiers will not help in war either.

These old ideas are valid until today. Exclusively that military organization will fight successfully – or, in the police, will perform his duties effectively – which has a clear, final, objective, regulated system of rewards and punishments. In antiquity – as formerly discussed – it was framed by the customary law, and today it is within the restraints of a norm system. The differences between the two formats do not make a change: rules are indispensable.

We can conclude that the violation of the laws and rules is not acceptable within the military organs; nevertheless, the commander is expected to display consistent and responsible authoritative behavior. For thousands of years some things have not changed: neither the excessive rigor of command, nor the excessive leniency – let alone not used a timely manner – is allowed in an armed organization.

2. In the part about terrain shapes Sun Tzu writes that if the commander is not strict enough and not clear enough in teaching the basic principles, the officers and the soldiers will miss the stable rules, the army will be overtaken by disorder and "the military system will go haywire." Later the chapter notes that if a commander cannot recover the order, he will not be able to bring the army to fight.

On the basis of Sun Tzu's cited ideas it has been proven that the army without order and discipline will be unfit for war. It is the duty of the leader – in the antiquity it was the warlord and today we name him commander, to maintain the order and discipline. Without defined, consistent and professionally justified rules, no armed organization could have survived, could have fought or functioned in history. Nor the ancient Chinese warlords had the power – or only limited means were available – to restore their battered reputation.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

At any time, the commander himself had to create his own authority by his professional and human deeds.

The commander's authority "cannot be purchased" in any military organization, that is, everyone has to shape it for themselves. The measures taken to maintain the order and discipline are part of the process in which the commander gains the acceptance of his subordinates. The loss of trust is difficult to be repaired even in today's police.

3. When presenting the nine areas, Sun Tzu mentions that the commander is expected to be calm and fair at all times, so as to be able to maintain order.

On the basis of the expectations set out for a commander we can say that even in Sun Tzu's army only a consistent set of demands on behalf of the leader and his behavior that sets an example can be the base the authority that is necessary to maintain order. The reference in the fairness of the leaders is a highlighted element in the commanding values. In the present day military organizations, just like in the ancient ones, a very important and decisive aspect on the road to military success is the commander's professionalism paired up with his fairness that has to go along with a calm nature. These two: professionalism and personality have been at the base of the consistency in the professional work, the consistency in maintaining the moral standards and in discipline. In antique China all that was an unquestionably expected from a leader and has been ever since.

FINDINGS AND CONCLUSIONS

The theoretical and practical theses of Sun Tzu's *Art of War* – and that is true both for the warfare activity and the other functions – are very clear cut, including the principles shaping order and discipline in the military. Though there is no part in the book designated to disciplinary issues, it does possess elements that handle it.

For the author, the army is unimaginable without respect for the law, which is at the base of order and discipline in the army, without which the soldiers cannot be brought to war. In all cases the rules referring to order – whether written or based on customary law – together with the personality of the commander define the disciplinary state of the army. This is the foundation element and an inevitable factor of a military organization, arching historical times. The author emphasizes importance of the commander's strictness, but – in Sun Tzu's formulation – it has to be justly and "wisely" present. Only the commander in the possession of these qualities can bring the army to battles and pursue his professional duties.

The work does not refer to the system of penalties, but Sun Tzu defines it as a key element for the military success. The soldiers who are not clear about the norms of order and discipline will not fight successfully. The commander is in charge of providing the conditions for them and maintaining them. The author's views have proven timeless in that regard.

We can state that already in Sun Tzu's age sustaining order and discipline depended to a great extent on the commander's authority, which each commander has to earn for himself. Similarly, if a leader has lost his authority, the authority necessary to maintain disci-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

pline is very difficult to restore. In all military cultures exemplary behavior and justice of the commander is a basic element of authority.

To sum it up, the functioning of any military organization or law enforcement organization is principle-governed, among which Sun Tzu's theses also play a part. In our modern times, Sun Tzu's ideas need to be approached objectively and precisely and they are supposed to be incorporated into concrete norms. The old ideas are still valid and adaptable.

Given the ideas above, one can ask the question whether the present day law enforcement activity can in any way rely on the old military principles to forward the cause of order and discipline. I think that in terms of norm-setting, the *Art of War* should still not be seen as a source of law nor should it be listed as a compulsory reading material for police commanders. I do believe that police commanders should be aware of Sun Tzu's principles on disciplining and maintaining order when they carry out their duties. His principles are valid still today and by knowing them one can have a broader look to the structure of order within the military.

Key words: Sun Tzu, military discipline, police discipline, validity of principles.

Kulcsszavak: Szun-Ce, katonai fegyelem, rendőri fegyelem, elvek érvényessége.

BIBLIOGRAPHY

1. Csízmadia Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Akadémia Kiadó, Budapest: 1976. ISBN 963 05 0713 7
2. Szun-Ce: *A hadviselés törvényei*. Balassi Intézet, Budapest: 1995. ISBN 963 506 0521
3. Hahn István: *A hadművészet ókori klasszikusai*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest: 1963. ZI 31-k-6366
4. *Hadtudományi Lexikon, A Magyar Honvédség és Magyar Hadtudományi Társaság kiadvány*, Budapest: 1995. II. kötet ISBN 963 04 5228 6
5. *Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig*. Tankönyv - Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest: 1986.
6. Prof. Dr. Kőszegvári Tibor: *A hadtudomány fejlődése az ókortól a 21. századig*, *Felderítő Szemle*, VI. évfolyam 2. szám. Budapest: 2007. 100-130. oldal ISSN: 1588-242 x
7. Szun-Ce: 18-19. oldal
8. Szun-Ce: 19-20. oldal

MAJOROS HENRIETTA

**Konfliktus és válságkezelés az antropológiában,
valamint a katonai hadműveletekben****Conflict and crisis management in anthropology and military
operations****Absztrakt**

A konfliktuskezelés az a témakör, ami a két egymástól távol álló antropológiatudományt és hadtudományt összeköti. Az antropológia az ősidőktől foglalkozik konfliktuskezeléssel. Manapság pedig a válságkezelés nagy figyelmet kap a NATO-nál és az EU-nál is. A katonai béketámogató műveletekben az antropológiai módszer jól alkalmazható. A két tudományterület együttműködése tehát hatékonyabb konfliktuskezelést eredményez.

Abstract

Conflict management is a topic that connects the science of anthropology and military. From the ancient times anthropology has been treating conflict management. Today, crisis management is given a great attention by NATO and the European Union. The anthropological method is adaptable for military peace support operations. The cooperation of the two section of science is resulting a more efficient management of conflicts.

Az antropológia a különböző népek és kultúrák megismerése, értelmezése és életmódjuknak vizsgálata mellett fontosnak tartja a társadalmi csoportok életében jelentkező konfliktusok vizsgálatát, megértését, valamint a konfliktusok kezelését elősegítő javaslatok kidolgozását. Az antropológia, mint tudományterület, saját kidolgozott módszereivel igyekszik feltárni a vizsgált társadalmi csoporton belüli vagy csoportok közötti konfliktusok okait.

A hadtudományban és a nemzetközi politikai és katonai szervezeteknél a konfliktus, vagy válságkezelés nem szerepelt mindig a fő feladatok között, de bizonyos változások hatására a konfliktuskezelés itt is központi téma lett.

A konfliktus és válságkezelés tehát az a témakör, ami a két egymástól távolinak tűnő tudományágat, vagyis az antropológiatudományt és a hadtudományt összeköti. Erre az együttműködésre XXI. században pedig nagy szükség van, mivel a béketámogató műveletekben, katonai felderítésben, műveleti tervezésben az antropológiai tudás jól hasznosítható.[1]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

KONFLIKTUS ÉS VÁLSÁG FOGALMAK ÉRTELMEZÉSE

A konfliktus szó értelmezését az idők során sokan megtették, mivel konfliktus az ősidők óta létezik.

Egyes meghatározások szerint a konfliktus a *confligere* szóból ered, amit eleinte fegyveres összeütközésnek fordítottak, a modern korban viszont inkább a szembenállás szót használják, amit nem minden esetben követ fegyveres összecsapás.[2]

Manapság a legtöbbet használt és leginkább elfogadott konfliktus definíció Szekszárdi Júlia nevéhez fűződik, aki szerint a konfliktus egyének vagy társadalmi [csoportok](#) közötti olyan ütközés, amely mögött igények, szándékok, vágyak, törekvések, érdekek, szükségletek, nézetek, vélemények, értékek szembenállása húzódik meg.[3]

E mellett van két dolog, ami minden konfliktusra jellemző: két fél szembenállása, nézeteltérése, valamint az, hogy mindkét fél ragaszkodik saját elveihez. A nézeteltérés vagy a felszín alatt marad, vagy nyilvános interakció történik.[4]

Válságról, vagy krízisről akkor beszélhetünk, ha rosszul vagy egyáltalán nem kezelnek egy konfliktust, a válság az egyén, egy csoport vagy a társadalom életében megnyilvánuló súlyos zavar, nehéz helyzet, amelynek kimenetele jó is, rossz is lehet.[5]

Más meghatározások szerint a válság: „egy sajátos nemzeti vagy nemzetközi helyzet, amely a „normális”szintek fölé emeli a destabilizáló erők, vagy tényezők hatását a nemzetközi rendszereken vagy annak alrendszeirein belül, és megnöveli a rendőri és biztonsági erők által rendes körülmények között még kezelhető cselekmények bekövetkezésének valószínűségét.”

A fogalom több fajtája ismert, beszélhetünk természeti, környezeti, társadalmi, gazdasági válságról is.[6]

KONFLIKTUSKEZELÉS AZ ANTROPOLÓGIÁBAN

Az antropológiában igen gyakran beszélhetünk konfliktushelyzetről, mivel az antropológusok által vizsgált közegekben (multikulturális közeg, etnikai kisebbségek, primitív társadalmak stb.) gyakori jelenségnek számít a konfliktus. A konfliktusok korszakonként, társadalmi csoportonként eltérőek lehetnek, de mindig valamilyen nézeteltérésen alapszanak. „A konfliktusok valós tartalmának felismeréséhez szükséges az adott térség lakosságának és cselekedeteinek megértése. Olyan adatgyűjtő, elemző, értékelő és megoldásokat felvázoló, valamint megvalósító mechanizmusra és szervezetekre van szükség, ami képes előre jelezni a társadalom reakcióit és szükség esetén képes azt pozitív irányba befolyásolni is.” [7]

A konfliktusok forrásai a következők lehetnek: *alapvető szükségletek*, amelyek az életben maradáshoz, a fiziológiai szükségletek hivatottak biztosítani.¹ Ha ezeknek az alapvető

¹ http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0019_konfliktus_kezeles/ch05.html

Letöltés: 2014-11-25.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

szükségleteknek a megszerzését valaki befolyásolja, hátráltatja, könnyen konfliktus alakulhat ki. Konfliktust kiváltó okok lehetnek az *értékrend-észlelésbeli és érdekkülönbségek*, vagyis, amikor a konfliktus abból adódik, hogy a felek nem tartják tiszteletben a másik fél értékeit, vagy esetleg a felek nem ugyan azt tekintik értéknek, másként észlelik, értelmezik a helyzetet, vagy egyszerűen más érdek vezérli őket. A konfliktust kiváltó okok között a korlátozott erőforrások mindig is megfigyelhetők voltak. A természeti erőforrásokért (föld, víz, ásványi anyagok stb.) vívott harc ősidők óta jelen van az emberiség életében, mára pedig a pénz, és a tőke javak is ezek közé a korlátozott erőforrások közé sorolható, amiknek egyenes következménye a konfliktus, mivel az erőforrásokból kevesebb áll rendelkezésre, mint amennyire igény mutatkozik, így egy versengés indul a javak megszerzéséért.¹ Az antropológiai szemlélet alapján a kulturális különbségek konfliktusokat hoznak létre, és mivel az antropológia a kulturális különbségek vizsgálatára, elemzésére nagy hangsúlyt fektet, ezért az abból eredő interkulturális félreértések, konfliktusok megértése is a vizsgáldás célját képezik. A konfliktus kezelése viszont sokszor problémákat vet fel, mivel a harmadik fél gondolkodásmódbeli különbségek miatt nehezen érti meg a problémák lényegét, így azok kezelése sem egyszerű. Ehhez nyújt segítséget a kulturális antropológia holisztikus szemlélete, amely részei alapján ragadja meg és értelmezi az egészet. Mivel a rendszer bármely kiragadott aspektusa nem értelmezhető a többi nélkül.[8]

Ezt egészíti ki a kulturális relativizmus elve, ami szerint minden népet a saját társadalmi és kulturális normái szerint kell megítélni, nem pedig a sajátunk szerint.

Ez a sajátos szemléletmód a konfliktusok értelmezésében is segít, legyen az kulturális, politikai, vallási etnikai konfliktus, mivel az antropológusok rendelkeznek egy olyan szemléletmóddal, amely a csoportok közti – alapvető szükségletekből, érdek, értékrend, észlelésbeli – különbségekből adódó nézeteltéréseket értelmezni, elemezni tudja, ez által pedig hozzájárulnak a konfliktus rendezéséhez.

VÁLSÁGKEZELÉS FONTOSSÁGÁNAK FELISMERÉSE A NATO-BAN ÉS AZ EU-BAN

„Az elmúlt évtizedek válság és katasztrófa eseményei felvetették a válsághelyzetek kezelésével kapcsolatos eljárási és működési rend közösségi kialakításának, illetve adott esetben a lehető leggyorsabb összehangolt nemzetközi cselekvések beindításának szükségességét.” [6]

Erre azért volt szükség, mert a világ számos pontján fenn áll az egyes államok közötti, társadalmi feszültségekből adódó vagy egy nemzeten belüli fegyveres konfliktusok veszélye. Arra pedig semmi garancia nincs, hogy a problémákat az érintett felek saját hatáskörükön belül, lokálisan meg tudják oldani. Ezért van szükség nemzetközi cselekvésekre.

A nemzetközi szintű válságkezelésre irányuló törekvések az Európai Unió és a NATO részéről is vannak.

A NATO alapításakor, vagyis 1949-ben a tagállamainak függetlenségét, szabadságát, biztonságának előteremtését tűzte ki célul. A Hidegháborús időszak után, mikor úgy tűnt,

Onnantól kezdve, hogy a NATO feladatának tekinti a válságkezelést és a békefenntartást, a tagállamokkal szemben, így Magyarországgal szemben is megnöttek a békefenntartó műveletek ellátására irányuló elvárások.

Az Európai Unió „Közös Biztonság és Védelempolitika” címszó alatt beszél a válságkezelésről. Igaz, hogy az Európai Unió célkitűzései között eleinte nem szerepelt a biztonság- és védelempolitikában való ilyen szintű szerepvállalás, de mivel a válságkezelés globális problémának ígérkezett, ezért az EU-nak is érdeke volt egy Közös Biztonság és Védelempolitikai terv kidolgozása. Már csak azért is, mert ahhoz, hogy az EU nemzetközileg elismert szereplő lehessen nem engedhette meg magának, hogy a tagállamok ne érezzék biztonságban magukat. Így a Közös Biztonság és Védelempolitikai terv kidolgozásával az EU azt kommunikálta, hogy a globális válságok kezelésében is szerepet vállal, képes megvédeni tagállamait az esetlegesen felmerülő veszélyektől.

Eleinte az EU Közös Biztonság és Védelempolitikájában a humanitárius és mentési feladatokat, konfliktus megelőzést és békefenntartást és a válságkezelést tűzték ki célul. A fenti listát a Lisszaboni Szerződés további három feladattal egészíti ki: közös leszerelési műveletek, katonai tanácsadási és segítségnyújtási feladatok, a konfliktusok lezárását követően a helyzet stabilizálására irányuló műveletek. [10]

Az Európai Unió is szembesült, a NATO-hoz hasonlóan a globalizálódó világ problémáival, vagyis a terrorizmussal, a tömegpusztító fegyverek terjedésével, a regionális konfliktusokkal, az elégtelen államműködésekkel, valamint a szervezett bűnözéssel, és úgy látták, ez az öt tényező komoly fenyegetést jelent a szervezetükre nézve. Így 2003-ban részben az Amerikában 2001-ben történt terrortámadás hatására megalkották az Európai Biztonsági stratégiát, ekkorra már elkerülhetetlenné váltak a komolyabb intézkedések, mivel a tagál-

² Az 1999-ben, a NATO által létrehozott Stratégiai Konceptió megfogalmazása. Elérhető:
[http://www.biztonsagpolitika.hu/index.php?&&&&&&&id=16&iid=1118&title=A NATO szerepe a v
%C3%A1ls%C3%A1gkezel%C3%A9sben&load=eigCkrFamTk](http://www.biztonsagpolitika.hu/index.php?&&&&&&&id=16&iid=1118&title=A+NATO+szerepe+a+v%C3%A1ls%C3%A1gkezel%C3%A9sben&load=eigCkrFamTk). Letöltés: 2014-12-02.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

lamok és a benne élő emberek biztonságérzete nagyban megingott. Ezért az EU újabb válságkezelő intézmények létrehozását sürgette, így jött létre a Politikai Biztonsági Bizottság, az Európai Unió Katonai Bizottsága, az Európai Unió Katonai Törzse, valamint a Civil Válságkezelő Bizottság.³

Az EU a szükséges intézményi háttér felállítása mellett nagy hangsúlyt fektetett az európai hadsereg felállítására. A fő cél az volt, hogy válsághelyzet esetén egy olyan 50-60.000 fős többnemzetiségű hadsereg álljon rendelkezésre 60 napon belül, ami legalább egy évig fenntartható és a válságkezelésben döntő beavatkozásra képes. Ez az elképzelést viszont egyelőre felszerelés, vagy képességbeli hiányosságok miatt nem valósult meg teljes egészében.

NEMZETISÉGI SZINTŰ VÁLSÁGKEZELÉS

Mivel a válságról, mint globális problémáról beszélünk, így nem csak a válságban közvetlenül érintett államoknál számít központi témának a válságkezelés.

A globalizáció eredménye, hogy a világban bárhol is kialakul válság, az nem csak arra az országra, vagy a közvetlen földrajzi környezetére van hatással, hanem akár a világ számos országára, mivel a politikai, gazdasági és egyéb érdekek összefonódnak. Így a távolabb eső országok is részt vesznek a válság kezelésében, és a rend helyreállításában, mivel az ő érdekeik ezt diktálják.

Az államok ezért általában saját válságkezelő stratégiával is rendelkeznek, amellett, hogy eleget tesznek például az EU, a NATO válságkezelésre vonatkozó elvárásainak, abban az esetben, ha tagjai valamely szervezetnek.

Magyarország mivel mindkét említett szervezetnek a tagja, ezért a Nemzeti Válságreaktív Rendszert úgy kellett kialakítani, hogy az a NATO és az Európai Unió válságkezelő intézkedéseivel és elvárásaival összhangban legyen.

VÁLSÁGKEZELÉS A GYAKORLATBAN

A válságkezelő műveletek több fajtája is ismert, mivel a különböző okokból kialakult válságokat különböző módon kell kezelni. A válságkezelő műveletek pedig túlmutatnak a közvetlen katonai beavatkozáson, mivel sokszor a lakosság védelme a cél.

A katonai válságreaktív, békétámogató műveletei közé sorolhatóak a békefenntartó, béketeremtő, konfliktus megelőző, valamint a humanitárius műveletek.

Békefenntartásról beszélhetünk, ha a válság helyszínére ENSZ jelenlétet telepítenek az érintett felek egyetértése mellett.⁴ Feladatuk többek között például a békeszünetek, fegyverszünetek ellenőrzése. ENSZ békefenntartó műveletekről 1948 óta beszélhetünk, azóta

³ Laucsek Tamás: Az Európai Unió és a nemzetközi válságkezelés. Elérhető: <https://bt.kpke.hu/uploads/articles/6414/file/laucsektamas.pdf> Letöltés: 2014-11-27.

⁴ NATO: Válságkezelés és missziók. Elérhető: <http://www.honvedelem.hu/cikk/23000/nato:-valsagkezeles-es-missziok>. Letöltés: 2014-12-01.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

a világ számos pontján zajlottak ilyen műveletek, az ENSZ által vezetett békefenntartó műveletek száma meghaladja a 60-at, a legtöbb művelet az Afrikai térségben zajlott.⁵

A *békekikényszerítő műveletek* a rendszabályok betartására kötelezi a feleket. Ez sokszor valódi háborút jelent, a felek között egyetértés pedig nem mindig jön létre.

A *béketeremtés* célja viszont pont az, hogy a feleket megegyezésre bírja, ettől remélve a hosszú távú békét.

A *békeépítés* is azt célozza meg, hogy a béke hosszútávon fenntartható legyen, ezért a konfliktus kirobbanásának okait próbálja megszüntetni.⁴

A *konfliktus megelőzés*, ahogy arra az elnevezés is utal, azt tartja fontosnak, hogy a konfliktusok, vitás ügyek, amikből válság alakulhat ki, megoldásra kerüljenek. „A konfliktus megelőzés többek között magába foglalhat tényfeltáró vizsgálatokat, tárgyalásokat, felszólításokat, felügyeletet és megfigyelői tevékenységet.”⁶

A válságreagáló műveletekhez kapcsolódó *humanitárius műveletek* is nagy hangsúlyt kapnak a válságkezelés gyakorlatában. Ezen gyűjtőfogalom alatt olyan cselekvéseket kell érteni, amelyek az emberek megsegítésére irányulnak. Gyakran van szükség humanitárius segítségnyújtásra, például természeti katasztrófák vagy terrortámadás után. Humanitárius műveleteket látnak el a civil szervezetek.

A VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEKBEN VALÓ ANTROPOLÓGIAI RÉSZVÉTEL

A NATO és az EU válságkezelő stratégiájából, valamint az ENSZ béketámogató műveleteiből is látszik, hogy a konfliktusok kezeléséhez fontosnak tartják az egymással szemben álló felek közti párbeszéd kezdeményezését. A kultúrák közti kommunikáció sokszor újabb problémákat generálhat, ha a felek félreértik a másik üzeneteit.

A válságkezelő műveletekben az antropológiai tudás segíti a kulturális sokféleségből adódó nézeteltérések kiküszöbölését, a kulturális igények, szokások megismerését, a katonai műveletek előkészítését, a műveletek megtervezését. Ezzel hozzájárulva a válság minél kevesebb anyagi, emberi áldozatot követelő rendezéséhez.

Kulcsszavak: NATO, Európai Unió, válságkezelés, konfliktus, kulturális antropológia.

Keywords: NATO (North Atlantic Treaty Organisation), European Union, crisis management, conflict, cultural anthropology.

⁵ Magyar ENSZ Társaság: Békefenntartás. Elérhető:

<http://www.menszt.hu/informaciok/bekefenntartas>. Letöltés: 2014-12-01.

⁶ ENSZ: Válságreagáló műveletek. Elérhető: <http://sportszelet.blogger.hu/2013/01/17/11-valsagregalo-muv-ensz-bekefenntart>. Letöltés: 2014-12-01.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- [1] Sztankai Krisztián: *A kulturális antropológia szerepe a katonai műveletekben*. Hadtudományi Szemle, 2010. III. évfolyam. 4. szám pp. 1-5.
- [2] Horváth Szabó Katalin: *Az iskolai konfliktusról*. In.: Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága. Eötvös kiadó. Budapest. 1997. pp. 209.
- [3] Szekszárdi Júlia: *Új utak és módok*. Dinasztia Kiadó. Budapest. 2008. pp. 31.
- [4] Szekszárdi Ferencné: *Konfliktus az osztályban*. Tankönyv Kiadó. Budapest. 1987. pp. 28.
- [5] Barlai Róbert és Kővágó György: *Válság – (katasztrófa) kommunikáció*. Petit Real Könyvkiadó. Budapest. 1996. pp. 8-21.
- [6] Héjja István: A magyarországi válságkezelés néhány nemzetbiztonsági vonatkozása. Nemzetbiztonsági Szemle, 2014. II. évfolyam. 1. szám pp. 6.
- [7] Boldizsár Gábor. A kultúrantropológia és a jövő tisztképzése. Hadtudományi Szemle, 2013. VI. évfolyam. 1. szám pp. 101-106.
- [8] Kolossa Sándor: Katonai antropológia? Hadtudomány folyóirat, 2013. 1-2. szám pp. 141.
- [9] Németh Bence- Sándor Barbara: A NATO szerepe a válságkezelésben. Biztonságpolitikai Szemle, 2008. I. évfolyam. 5. szám pp. 47- 48.
- [10] Túrke András István: A lisszaboni szerződés biztonság-és védelempolitikai aspektusai. Nemzet és biztonság- Biztonságpolitikai Szemle 2009. 9. szám pp. 78.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

DR. TÖRŐ LAJOS

Az aszimmetrikus veszélyek a hadtudományi kutatás középpontjában**The Asymmetric Threats of Military Science Focus****Absztrakt**

Napjainkban egyre többet kell foglalkozni az aszimmetrikus veszélyekkel. A terrorizmus különösen fontos megismerési és kutatási feladatokat jelent a hadtudomány számára.

Abstract

Today, to need to deal with asymmetric threats more and more. Terrorism is a particularly important cognitive tasks and research in military science.

Az aszimmetrikus kifejezés mind gyakrabban használt fogalom nem csak a tudományos igényű, hanem a közgondolkodás világában is. Az aszimmetria számos tudományban (matematika, fizika, orvostudományok, művészetek) fejez ki valamitől, valamilyen szabályosnak tekintettől való kisebb-nagyobb eltérést. Az emberi társadalom szociális miliójét tanulmányozva, a tényleges, a konkrét történéseket és a fenyegető veszélyek lehetséges tárházát tekintve nem alaptalan ez a jelenség. Biztosan állítható, az emberi közösség mai élhető létezésén túl az egész emberiség jövőjéről van szó. A 2014. esztendőben az Iszlám Állam¹ terrormozgalom megerősödésében és internacionalizálódásában – az egyébként is törékeny békeállapotok világában – a legkritikusabb veszélyek egyike nyilatkozik meg. A huszadik század végére, a harmadik évezred kezdetére – az elmúlt másfél évtized tapasztalatai alapján – az emberiségnek a felerősödött aszimmetrikus fenyegetések jelenlétével kell számolnia. Ezek közül kiemeljük a terrorizmust, amely megnyilvánulásai alapján a globális veszedelmek között a legfenyegetőbbnek mutatkozik a mindennapi tapasztalatok alapján. Ha valamely jelenséget befolyásolni, megszüntetni szükségszerű, akkor mindenoldalúan meg kell ismerni annak történetét, belső természetét, struktúráját, működési mechanizmusát, éltető erejét, de legfőképpen a kiváltó okokat és tényezőket.

¹ Az *Iszlám Állam* kifejezés már önmagában is megtévesztő, amennyiben a terrortörökvés egy több mint másfél milliárdos hívőközösség normájára hivatkozik. A Korán alapvető tanítását semmibe veszi. Visszaél a vallási identitásban eredendően meglévő közösségi önazonosságtudat érzületével. A radikális mozgalom *állam jellege* pedig egyetlen kritériumában sem igazolható.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Vajon igazak-e a mai időkben, a huszonegyedik század második évtizedében azok a megállapítások, amelyeket már a tizenkilencedik század gondolkodói megfogalmaztak az emberi társadalom hosszú történetének tapasztalatait átlátva. Arra a következtetésre jutottak, hogy a társadalmi fejlődés, a haladás nem a harc nélküli, ártatlan létrejövés, hanem a kelletlen munka önmaga ellen. Ennek a jellemzésnek konkrétabb helyi értéket adva: az emberi társadalom fejlődése ahhoz a pogány bálványhoz hasonlítható, amely megölte a millióinak koponyájából issza a nektárt.

A huszadik század az első és a második világháborúval, helyi háborúkkal, genocidiumokkal, haláltáborokkal csak megerősítette ezeket az elméleti következtetéseket, felismeréseket.

Mély paradoxon húzódik a több évezredes emberi megismerés belső természetében is. A gondolkodó elme egyfelől nem ismer felső határt, a tudomány és a technika fejlesztésében, szakadatlan tökéletesítésében. A televíziózás, a számítástechnika, a nano- és géntechnológiák, a robottechnika, a hadügyi forradalmak sorozata, a világűr fokozatos meghódítása és sok minden más, mind-mind igazolják a technikai fejlődés határtalanságát. Másrészről az ember a saját maga társadalmi-szociális világában nem, vagy nehezen jut előre, megtorpan a maga teremtetten történelem előtt, ahol pedig emberi cselekvés produkálta mindazt, ami szeme elé tárul. Mégis, ezt véli leginkább kiszolgáltatva a véletlennek, itt talál rá viszonylag legkésebb a fölsimert törvények forrásaira. Jól példázzák mindezeket a túlélésért való küzdelem kegyetlenségei, a népi társadalmak, a vallási, a faji, az etnikai háborúk, a gyűlölködések, a bosszúk véres kimenetelei, az aszimmetrikus fenyegetések garmadája.

A *terrorizmus* történeti jelenség mind keletkezésében, mind a koronként változó célokban, az alkalmazott módszerekben és az eszközökben egyaránt. Az ókortól napjainkig változástörténetében két tendencia figyelhető meg. Egyfelől a *terrorcselekmények személyessége*, amikor meghatározott, konkrét egyének, csoportok ellen irányul a gyilkolás, a megsemmisítés, az elnyomás szándéka. A másik célzat, amely különösen fölerősödött a bipoláris világ összeomlásával és jelen van egészen napjainkig, az a *terrorisztikus pusztítás elszemélytelenedése*. Ilyenek a kiemelt objektumok ellen, a tömegközlekedési eszközökön, a szórakozóhelyeken, az utcákon, tereken nagyobb csoportosuláskor elkövetett merényletek.

A tradicionális háborúk történetében paralel jelen van az elszemélytelenedő pusztítás tendenciája. Az első világháborútól fokozatosan, majd a második világháború után robbanásszerűen fejlődő haditechnikák általi pusztítások láthatatlanná teszik az áldozatokat, a bombázások, a tűzérési és légicsapások révén, amire nem volt lehetőség amíg karddal, szuronnal, bajonettel vagy lőfegyverek célgömbjébe nézve gyilkoltak a harcművészek.

Amikor a terrorizmust, mint a globalizálódott világ legfenyegetőbb megnyilvánulását elemezzük, abból kell kiindulni, hogy ez a típusú kihívás a fejlettség mai szintjén a legösszetettebb, a legsokoldalúbb, a legkomplexebb erőszak-megnyilvánulás. A terrorisztikus hadviselés jelentős, történelmileg meghatározott pontokon különbözik a hagyományos hadviseléstől, amelyek ismerete a vele szembeni eredményes küzdelem előfeltétele is.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A HÁBORÚZÓ FELEK NEMZETKÖZI JOGALANYISÁGA

Elsőként a háborúban résztvevő hadviselő felek nemzetközi jogalanyiségében található döntő eltérés. A tradicionális háborúkat legitim, a nemzetközi rendszerben elismert szereplők (államok vagy államok szövetségesei) vívják egymással, ahol megfelelő gyakorlata van a diplomáciának és a nemzetközi jogok érvényesülésének. A terrorisztikus háborút vívó fél részéről nincs diplomácia, nem tartozik jogi felelősséggel, a nemzetközi rendszeren kívüli, illegitim szervezet. Hadüzeneteiben mérvadóak a fenyegetés és zsarolás jellegű módszerek és eszközök.

A HÁBORÚK CÉLKITŰZÉSEI

A globalizálódott terrorisztikus háború célkitűzései gyökeresen különböznek a hagyományos hadviseléstől. A hagyományos háborúk célrendszere többnyire konkrét földrajzi területek, e háborúk nyersanyaglelőhelyek, objektumok elfoglalására, megtartására irányulnak. A globalizálódott terrorisztikus hadviselés legfőbb célja a megfélemlítés, a válogatás nélküli gyilkos támadás, legtöbbször védtelen embercsoportok ellen. Mindezekben túl a rettegésben tartás, a szabad társadalom bomlasztása. Ez a szándékrendszer egyben az elszemélytelenedett gyilkolás-jelleg legfontosabb kifejeződése, amely a publicitást, a rémületkeltés hatásaival igyekszik biztosítani.

A terrorizmust, mint harcmódot magukért tevő csoportok olyan sokféle ügyet szolgálhatnak, amilyen különfélék lehetnek az emberi közösségek érdekei és értékrendjei. Ahány terrorista csoport, annyi jól meghatározható ügy, hirdetve, milyen ideológia szellemében harcolnak társadalmi változásokért, a saját hitükkel, vallásukkal összefüggő célokért, etnikai, nemzeti sérelmekért.

A HÁBORÚKBAN HASZNÁLT FEGYVEREK ÉS ESZKÖZÖK

A tradicionális háborúban a haditechnika történelmileg fejlett, önálló kultúrát jelent. A haderő a fegyverzet minden válfaját alkalmazza a háborús cél elérése érdekében (légierő, szárazföldi erők, haditengerészet).

A terrorizmus mindenben, így a cél elérését szolgáló instrumentumokban is egy sor specifikumot hordoz magában. A merénylet elkövetésének legideálisabb tárgyainak tekinti az úgy nevezett „készen talált”, a mindennapi élet rendszerébe illeszkedő, ott nélkülözhetetlen használati eszközöket. Egy lopakodó bombázó több mint félmilliárd dollárba kerül. A terroristák „lopakodó bombázó”-ja egy közönséges személy, egy tehergépkocsi robbanóanyaggal, bombával a csomagtartóban.

A terrorista arzenáljában olyan eszközök szerepelnek, mint a házi készítésű bombák, távirányítású pokolgép, a légnyomásváltozásra működésbe lépő robbanószerkezetek, de a legutóbbi merényletek tanúsága szerint egyre gyakoribb, amint a terrorista önmagát, a robbanóanyaggal felszerelt testet tekinti a végrehajtás tárgyi eszközének is.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A HÁBORÚK TÉRBELISÉGE

A hagyományos háborúkat harcmezőkön, tényszerű földrajzi térségekben, településeken és azok környezetében vívják, ahol a rendfokozat, az egyenruha, az alakosság, a szigorú elveken nyugvó harceljárások és hadműveletek dominálnak a katonai tevékenységekben. A terrorista stratégia nem verseng a terület gyakorlati uralmáért, nincsenek elismert háborús övezetek, nincs vagy esetleges a területi követelés.

A terroristák igyekeznek rákényszeríteni akarataikat kormányokra, a lakosságra, és félelemkeltéssel meghatározott irányba terelni környezetük viselkedését, de az ilyen típusú befolyásolás földrajzilag nem határolható körül. A terrorizmus, mint stratégia, nem támaszkodik „felszabadított övezetekre”, amelyek felvonulási területként a harc elmélyítését és továbbvitelét szolgálnák, megmarad a lélektani befolyásolás eszközénél, hiányoznak belőle a tényleges háború anyagi elemei. A terrorizmus hadviselésének „harcmezeje” erősen széttagolt, és kiterjed az egész ellenségnek deklarált társadalomra. A háború megvívásában felhasználja a legkorszerűbb technika minden vívmányát, és kihasználja a szabad társadalom nyíltságát, abba beépül, beolvad a társadalom testébe.

A terroristák felderítését nehezíti békés állampolgári létmódjuk látszata. Hogy miként olvad be a terrorista a társadalom mindennapi életébe, azt jól mutatja a 2007. június végi, július eleji nagy-britanniai merényletkísérletek során őrizetbe vett Mohamed Asa példája. „A jó módú, jordániai családból származó orvost kimagasló tehetségnek tartotta az idegsebészeti szakma. Megdöbbenet kórházi kollégái szerint a csendes, fiatal doktor arról álmodott, hogy vezető szaktekintélyé válhat, és jó muzulmánként élhet családjával Nagy Britanniában.”²

Ebben az egyénben legalább két ellentmondás feszült. Egyrészt elítélendő, mint orvos, a hippokrateszi eskü szellemével ellentétes cselekedete miatt, másrészt elítélendő, mint muszlim hívő. Az iszlám eredendően a béke, a belenyugvás vallása, szent könyve előírja a nők, gyermekek, hadifoglyok és általában a védtelen emberek oltalmazását.

A HÁBORÚK IDŐTARTAMA

A háború időtartama a tradicionális hadviselésben egzakt módon mérhető. Meghatározott a hadműveletek, harcok kezdete, tartama és a fegyveres harc vége. Az időbeosztásban van a harccselekmények engedte mobilitás.

A terrorisztikus hadviselésben nincs abszolút kiszámítható kezdet és befejezés, azt az akciók sorozata jellemzi. A terrormerénylet a kedvező időpontot keresi, amelyben a rejtve kívülről azon tényezőket figyeli, ahol a leghatásosabb a gyilkolás és megfélemlítés.

² Népszabadság, 2007. július.4., 7.o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A HÁBORÚK FINANSZÍROZÁSA, A HADERŐK VISZONYAI ÉS A HÁBORÚK KIMENETELE

A hadviselés finanszírozása tradicionális háborúknál az állami költségvetés rendszeréből történik. A terrorizmus finansziális forrása a feketegazdaság, vagy az ellenérdekelt államok költségvetése.

A háborúba lépés haderőviszonyainál a hagyományosan háborúzó felek szembenálló hadereje, katonai személyi állománya, a fegyverzete, haditechnikája konkrétan felmérhető, egymással arányba állítható. A terrorisztikus „haderő” állománya és a terrorcselekményekre használt eszközök különössége miatt nem viszonyítható, nem állítható számarányba a szembenálló fél haderejével.

A háború kimenetelét, a győztes és a vesztes háborúzó fél kérdését illetően a tradicionális hadviselésben minden háború befejezéseként meghatározható, értékelhető a háborút megnyert és elvesztett fél pozíciója. A terrorisztikus hadviselésben nincs végső győzelem, az elért siker csak időleges és relatív. Nincs sem tűzszünet, sem békeszerződés, és ezen a ponton a kérdés kapcsolódik a nemzetközi jogalanyiság problémájával.

A kutatók foglalkoznak az általában vett terrorjelenség összetevőivel. Három mozzanatot kiemelve: Elsőként a szubjektív tényezőt említve, amihez kell az elégedetlen egyén vagy közösség, másodikként szükség van egy fanatikus elszánt cselekvőképes csoportra, harmadikként vezérlő ideológiára.³

AZ ASZIMMETRIKUS (TERRORISZTIKUS) HADVISELÉSI MÓD JELENTŐS, TÖRTÉNELMILEG MEGHATÁROZOTT PONTOKON KÜLÖNBÖZIK A HAGYOMÁNYOS (TRADICIONÁLIS) HADVISELÉSTŐL

Fsz.	A háború megvívásának körülményei	A hadviselési mód kultúrája	
		Tradicionális	Aszimmetrikus
1.	A háborúban résztvevő felek jogalanyisága (legitimitás, diplomácia, hadüzenet és felelősség)	A nemzetközi rendszer legitim szereplői (államok, államszövetségek) vívják a háborút diplomáciai, nemzetközi jogi háttérrel.	A terrorisztikus fél illegitim, nemzetközi rendszeren kívüli, nincs diplomáciai, jogi kötődés, nem tartozik felelősséggel.
2.	A háború célrendszere	Meghatározott terület, objektum birtokba vétele, elfoglalása.	Megfélemlítés, rettegésben tartás, a szabad társadalom bomlasztása.
3.	A háborúban alkalmazott eszközök	Történelmileg fejlett és alkalmazott haditechnika.	„Készen talált” (repülőgép, gépkocsi, a terrorista önmaga) eszközök kihasználása.
4.	A háború időtartama	Meghatározott a hadművelet kezdete és vége.	Időtlen. Nincs kiszámítható kezdete és vége (akciók sorozata).

³ Vékassy Lili: A terrorizmus története és háttere. (Bővebben, irodalom jegyzék szerint.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Fsz.	A háború megvívásának körülményei	A hadviselési mód kultúrája	
		Tradicionális	Aszimmetrikus
5.	A háború térbelisége	Konkrét földrajzi térség, település, objektum.	Határtalan, a legszűkebbtől a globális dimenzióig.
6.	A háború finanszírozása	Az állami költségvetés rendszeréből.	A „fekete gazdaság” forrásai, „ellenérdekelt” államok költségvetése.
7.	A háborúba lépés haderőviszonyai	Mérhetőek, egzaktak a háborúzó felek erőviszonyai.	A „terrorisztikus haderő” állománya és használt eszközei miatt nem viszonyítható.
8.	A háború megvívásának módja	Konkrét hadrendben (egyenruha, alakítás, harcmodor)	Beolvad a társadalom mindennapi életfolyamataiba és élettevékenységébe.
9.	A háború kimenetele, a győztes és a vesztes kérdése	Minden háború befejezésekor meghatározható, értékelhető a háború győztese és vesztese.	Nincs végső győzelem, a győzelem időleges, relatív.

A történelmileg kialakult különbségek ellenére a két hadviselési mód azonosságot mutat a centralizált jellegben és a szervezetek hierarchikus felépítésében.

A terrorizmus típusainak leírásakor az alábbi kategorizálási lehetőség adódik:

Mindenekelőtt a *helyi terrorizmus*, amelyet egy bizonyos vidék, ország vagy régió belső feszültségei váltanak ki, s egy bizonyos kormány ellen irányul.

Másodszor az úgynevezett *importált terrorizmus*, amelyet kizárólag a lakossághoz nem tartozó idegen csoportok követnek el egy állam területén.

Harmadikként a *külföldi terrorizmus*, melynek akcióit nem egy bizonyos állam népességéhez tartozó egyének vagy csoportok hajtják végre, s nem ennek az államnak a politikai vagy társadalmi rendje ellen irányulnak.

Negyedikként a *társadalmi terrorizmus*, amelyet egy államban a társadalom bizonyos csoportjai követnek el egymás, de nem a hatóságok ellen.

Utolsóként pedig az *idegenben elkövetett terrorcselekmények*, amelyek más államok területén játszódnak le egy bizonyos állam képviselői, polgárai, javai vagy szimbólumai ellen.

A TERRORIZMUS ELLENI HARC KÉRDÉSÉHEZ

Ha a nemzetközi terrorizmus az emberiség biztonságának egyik legnagyobb fenyegető veszélyét jelenti, akkor az ellene való küzdelem csak nemzetközi összefogással érhető el.

A terrrorszervezetek csak akkor birtokolják a legkorszerűbb kommunikációs hálózatokat, a legújabb fegyvereket és a nemzetközi médiához fűződő kapcsolatokat, ha van olyan állam, amely segíti őket. Az állam által támogatott terrorizmus fokozott veszély a megcélzott országok népessége számára, egyrészt a rendelkezésükre álló nagymértékű fegyver-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ellátás miatt, másrészt, mivel fegyverzetük a mai technológia révén sokkal pusztítóbb, mint a múltban, s ehhez csak állami támogatással juthatnak hozzá, harmadrészt pedig azért, mert az államok által támogatott terrorista akciók államok közötti, tehát nemzetközi konfliktusokhoz vezethetnek.

A nemzetközi terrorizmus elleni harc jelenti:

Mindenekelőtt hatásos szankciók alkalmazását azon államokkal szemben, amelyek támogatást nyújtanak a terrorizmusnak. A szankciókat ki kell terjeszteni a diplomáciai, gazdasági és a katonai területekre egyaránt.

Másodsorban a nemzetközi terrorizmus elleni harcot – a polgári szankciók alkalmazásán túl – a fegyveres erők egyik feladataivá kell tenni.

Harmadikként el kell vágni minden terrorizmust segítő vonalat, be kell fagyasztani a terrorista rezsimek és szervezetek kinnlevőségeit.

Negyedszerre pedig, a terroristagyanús elemek letartóztatásához szükséges kritériumokon enyhíteni kell.

Az Egyesült Államok elleni terrortámadás és az azt követő időszak terrormerényletei igazolják, a terrorizmus elleni fokozott küzdelem létjogosultságát. Minden küzdelem mellett, valószínűleg a terrorizmusnak szinte minden feltétele súlyosbodni fog rövid- és hosszú távon egyaránt. Az erőszak transznacionalizálódása a posztmodern korszakban a globalizáció történelmi, szociális-társadalmi terméke, amikor egyre kevesebben vannak, akik mind többet, és mind többen vannak, akik keveset, vagy semmit nem birtokolnak. Az értékeket elvető nihilizmus (a kifejezés technikai értelmében) az új hitek keresése, de különösen a fiatal nemzedékekben, a fennálló rendszerből való kiábrándulás erősödni fog. A nélkülözés, a munkanélküliség, a kilátástalanság, az etnikai feszültségek, a nukleáris fegyverektől való félelem, a súlyosbodó ökológiai problémák és a jóléti várákozás keltette csatlódások egyaránt növekedni fognak, különösen a túlnépesedett, fejletlen emberi közösségek körében, de a Föld minden térségében.

Az emberek elválasztó értékrendszerek és a fokozódó meg nem értés, amelynek folytán bizonyos csoportok erősen elköteleződnek egymásnak ellentmondó nézetek mellett, szintén mind nagyobbá lesz. A nemzetközi terrorizmus, az ellenségeskedés és a fanatizmus is egyre jobban elterjed.

Mindezek az érintett országokat és koalíciókat radikális ellenakciókra készítetik a terrorizmus ellen, de ez a küzdelem csak akkor lesz teljesebb értékű, amennyiben a harc nem kizárólag az okozatok ellen irányul, hanem törekszik a kiváltó okokat megszüntetni.

Kulcsszavak: aszimmetrikus fenyegetés, terrorizmus, történetiség, tradicionális háború, aszimmetrikus háború, terrorizmus tipológiája.

Keywords: asymmetrical threats, terrorism, historicity, traditional war, asymmetrical war, topology of terrorism.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Segesváry Viktor: A terrorizmus elleni háború. Valóság. 2002. augusztus
2. Alvin Toffler: Tudás, gazdagság és erőszak a 21. század küszöbén. Bp., Európa Kiadó, 1993.
3. Vékássy Lili: A terrorizmus története, háttere és az ellene való harc. Politikai krízisek Európa peremén a Kaukázustól a Brit-szigetekig. Tanulmánygyűjtemény. /Szerkeszti: Kovács Bálint-Matevosyan Hakob./ Magyar Napló, 2014.
4. Ekhard Kohrs: Innere und aussere Sicherheit gemeinsam betrachten. Europäische Sicherheit, 12/2001.
5. Törő Lajos: Az erőszak posztmodern-korabeli globalizálódása./ ZMNE, KLHTK. Kari Tudományos Tanulmánykötet. Szerkeszti: Szelei Ildikó. 2008.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

TÓTH CSABA

A cigányok története és a magyarországi roma etnikumhoz köthető konfliktusok eredete**The story of the gipsys' and the roots of the hungarian roma's ethnic conflicts****Absztrakt**

Publikációmban a cigány nép eredet történetéről és ezzel párhuzamban a népcsoporttal szemben Európa számos területén, így Magyarországon is kialakult előítéletekről fogalmaztam meg gondolatokat. Az elmúlt években több felmérés és tudósítás szólt arról, hogy hazánkban nő az antiszemitizmus, a jelenség etnikai-történeti vizsgálatának viszont megítélésem szerint mind kevesebb időt szentelünk.

A romák eredet története, viselkedése és szokása, valamint a velük szembeni évszázadosnak mondható ellenszenv között pedig számos összefüggés mutatható ki. A publikációmban történeti emlékek és nyelvészeti kutatások alapján kerestem arra a választ, hogy a mára Európa szinte minden országában megtalálható cigányság, mint az utolsó európai nomád nép, hogyan is tudott beilleszkedni a már meglévő társadalmakba.

Abstract

In my publication I wrote my thoughts of the history of the gipsys' in line with the european and the hungarian society's stereotype against them. In the last years there were many surveys and reports about the increment of the anti-semitism, even though we do not care enough with analyzing this phenomenon's ethnic-historical side.

We can find many connection between the roma people's story, behaviour, habit and the hundred years old repugnance facing gipsys. In my publication I try to find the answer with historical memories and philological searchings that the gipsys who are in evidence in every european country, as the last nomad folk of Europe, how can they fit into the extant societies.

Jóllehet közvetlen bizonyítékkal a tudomány arra nem rendelkezik, mégis a legelterjedtebb nézet szerint a cigányság Indiából származik. „... Vályi István, Komárom megyei református pap (Almás), aki a leydeni egyetemen tanult megismerkedett malabári (India) diákokkal,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

s felfigyelt arra, hogy ezek anyanyelve rendkívül hasonlatos kiejtésre nézve a magyarországi cigányokéhoz. Leírt több mint ezer malabári szót, s amikor hazajött, a győri cigányoknak felolvasta a jegyzékét, s azok majdnem minden szó értelmét meg tudták mondani. Azt is megtudta (1776-ban), hogy Malabár állam egyik tartománya a Cigánia nevet viseli... A cigányok indiai származását tudományosan, az összehasonlító nyelvészet alapján Pott F. A.¹ hallei egyetemi tanár bizonyította be 1845-ben...". [1]

A romáknak nincsenek ugyan saját írott történeti emlékei, ezért származásuk eredeztetését néhány mellékes megjegyzésre, bizonytalan utalásra kénytelenek alapozni. A cigányok vándorlásának kezdetét viszont nyelvi alapon is meg lehet közelíteni: a cigány igeragozás régiesebb, mint a ma élő indiai nyelveké, főnévragozásuk pedig újindiai² jellegű. Ez utóbbi nyelv terjedése i. sz. 1000 körülre tehető, így valószínűsíthetően ez az idő volt a romák vándorlásának kezdete is. Ebben az időben Észak-Nyugat Indiát a mai Afganisztán területéről a lakosságot is pusztító, iszlám rablótámadások érték, az ott élő cigányok pedig e háborús helyzet miatt hagyhatták el eredeti hazájukat. A romák vándorlásuk során érintették a valamikori Perzsiát, Örményországot, Besszarábiát, Moldvát, Görög- és több európai országot, sőt Afrikába és az amerikai kontinensre is eljutottak. A vándorlás irányát a cigány nyelv dialektusaiban megtalálható perzsa³, örmény, görög⁴ eredetű szavak igazolják. A kezdetben még egységben vándorló romák végül Európába érve váltak szét kisebb csoportokra. Ezen állítást azon tény igazolja, hogy valamennyi európai cigány dialektusban a korábbi vándorúton felvett szokások és jövevényszavak egyezőséget mutatnak.

A cigányság indiai származását bizonyító állításokkal szemben Rostás-Farkas György és Karsai Ervin: „A cigányok története. Le romengi historija” című kiadványában megismerkedhet az olvasó olyan elméletekkel is, amelyek a cigányságot az egyiptomiak, a maják, az inkák vagy más letűnt nemzet leszármazottjaiként tartják számon vagy akár a zsidóság egyik „eltűnt” törzseként eredeteztetik a romákat. E teóriákat a kutatók a népek kultúrája közötti hasonlósággal, igencsak ellentmondásokba ütközve igyekeznek igazolni. A legbizonyosabbnak viszont az tűnik, hogy e legendás, olykor mesebelinek is tekinthető származási históriák azért üthették fel a fejüket a cigányság körében, hogy őket bárhová érkezvén könnyebben befogadják. Már említésre került, hogy a cigányság Európában történő megjelenését megelőző időkről nem őriz, és nem ismer írásos dokumentumokat. A középkori Magyarországon viszont a cigányokat éppen e származási legendák hatására nevezték először Fáraonitáknak, Fáraó ivadékainak, mígnem a „ciganus” latin szó be nem került a magyar nyelvbe. [2]

¹ A hírneves nyelvész Pott F. A., halle-i egyetemi tanár, a magyar akadémia külső tagja Die Zigeuner in Europa und Asien (Halle 1845) című munkájában publikálta a cigányok indiai származásáról készített tudományos munkáját.

² Az ázsiai nyelvekről bővebben a Nyelv és Tudomány: Ősi titkok nyelvei- az egzotikus India című írásában informálódhat az olvasó. <http://www.nyest.hu/hirek/osi-titkok-nyelvei-az-egzotikus-india> (Letöltve: 2014.09.29.)

³ Néhány perzsával megegyező szó: vurdon (kocsi), khuro (csikó), khanyi (tyúk).

⁴ Néhány göröggel megegyező szó: drom (út), oxto (nyolc), tranda (harminc)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A cigányság tömeges közép-európai, így magyarországi megjelenése a XV-XVI. századra datálható. Napjainkban rendelkezésünkre álló adatok alapján a cigányság bevándorlása nem egyszeri esemény, hanem az elmúlt félezer évben folyamatos jelenség volt. Azok a cigánycsoportok, amelyekről feljegyzések is vannak, 1415-ben érték el Erdélyt és 1416-ban Magyarországot. Amíg az első hullámok át is vonultak Magyarországon, az újabb és újabb érkező csoportok egy részre hazánkban telepedett le. Ezen állítást cigány családnevek jobbágyságot említő, korabeli magyar oklevelek és olyan falunévek⁵ bizonyítják, amelyek a bennük élő cigány népcsoportokat feltüntetve kerültek bejegyzésre.

A vándorló, nomád és a szabad életet mindennél jobban becsülő romák a XVII. század első felére már szinte Európa minden országában megtalálhatóak voltak, helyzetük kezdetektől fogva a harmonikus beilleszkedéstől a konfliktusos kapcsolatokig igen változatosan alakult. Elég csupán arra gondolnunk, hogy a romáknak országokat, földrészeket átszelve mindig és mindenben alkalmazkodniuk kellett a folytonosan változó életkörülményekhez, újabb megélhetési formákat építve be ősi foglalkozásaik közé. Magyarországon a XVIII. században a cigányság erdőkben vagy a falvak végében állított táborokban szegregáltan élt, főképpen kosárfonással, dunyhatollazással, kelme kereskedelemmel, teknővájással vagy pénzért meséléssel és jóslással foglalkozott, a földesúri gazdálkodás és uradalom rendszerébe nehezen lehetett őket bevonni.

A cigányság, mint egy zarándok nép érkezett Európába. Gyakorlatilag ők tekinthetők Európa utolsó nomád populációjának. A vándorélet és az európai letelepedett népek eltérő materiális értékítéletei viszont ellentétekhez vezettek, ezért a cigányság nemhogy a polgári fejlődésbe, de már a középkori rendi társadalomba sem tudott bekapcsolódni. „... Zsigmond-kori beköltözésük óta nem volt meg a funkciójuk a magyar rendi társadalomban, s ezt a török kor zavaros állapota még inkább lehetetlenné tette. Elkülönülő tömböt alkottak a társadalmon belül, de mégis élniük kellett, és ezért olyan mesterségeket űztek, olyan tevékenységeket folytattak, amelyek a magyar társadalom szükségleteit csupán kiegészítették. Ez meghatározta anyagi és társadalmi színvonalukat egyaránt... Amikor cigány nevek... hivatalossá válnak az állami adminisztráció miatt, többnyire foglalkozásnevekkel találkozhatunk: Kanalas, Teknős, Orsós, Kolompár, Rézműves...”. [3]

A csavargó életmód és a kényszeredett letelepedés miatt csak mind nagyobb nyomorba kerülő romáknak „... újabb és újabb furfangos megélhetési módot kellett kitalálniuk. Ahol semmi lehetőség nem volt, ott kénytelenek voltak lopásból megélni...”[4], ezért a középkor végére számos nyugat- és észak-európai államban egyaránt veszélyesnek ítélt cigányságot mai szemmel nézve igen kegyetlen módszerekkel igyekeztek megfékezni. A mai Németország területén található Freiburgban már 1498-ban országgyűlési határozatot hoztak a cigányoknak az országból történő kiűldözéséről. Az 1500-as években nem volt ez

⁵ Ilyen településnevek Cigányi, Cigányvaja vagy Cigánd (már 1381-ből) és Egyházas- Cigány (már 1377-ből). E településnevek alapján tehát 1415 előtt is érkezhettek a Kárpát-medencébe kisebb cigánycsoportok, amelyekről e falvak elnevezésére kerültek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

másképpen Lengyelországban, Franciaországban, sőt Angliában sem, ahol 1531-ben hozott cigányellenes törvény értelmében minden cigány köteles volt elhagyni az országot, a brit földre mégis visszaszivárgókat pedig halállal büntették. Poroszországban I. Frigyes rendelete (1887) alapján meg kellett húzni a vészharangokat, ha valaki a községekben cigányokat látott, s a lakosságnak üldözőbe kellett venni és el kellett őket fogni. Svédországban és Dániában az egyház vette fel a cigánysággal szembeni harcot, 1560-ban Upsala város első luteránus püspöke: Petri Laurenitus (a svéd király jóváhagyásával) megtagadtatta a cigányok megkeresztelését, sőt temetését is. A legerősebb cigányüldözés mégis a mai Spanyolország területén történt, ahol 1494-től száz ostorcsapást és füllevágást kapott azon cigány személy, aki nem rendelkezett állandó lakhellyel, a XVIII. századtól pedig már halálbüntetéssel sújtották őket, csak azért, mert cigányok. [5]

Magyarországon a helyzet a romák szemszögéből nézve koránt sem volt olyan rossz, mint a többi európai országban, ezért a cigányság nagyobb része érthető okokból Közép- és Kelet Európába tért vissza.⁶ Hazánkban Zsigmond (1423), Mátyás király (1476) és II. Ulászló (1496) is menedéklevelet adott és tevőlegesen lépett fel annak érdekében, hogy a cigányokat ne háborgassák. A török kiűzése után viszont, amikor az ország belső helyzete már kezdett megszilárdulni, mind szembetűnőbbé vált a cigány törzsek kóborló életmódja, akik életmódjukkal megzavarták a belső nyugalmi rendet. A lassan (2-3 évszázad alatt) kialakuló, általános cigányellenes hangulat megnyilvánulási formái, méretei és brutalitása viszont korántsem érték el a nyugati országokban ezidőtájt tapasztalható cigányellenesség szintjét. [6]

A hazaitól eltérő életvitelű cigány népcsoport fölött saját vajdájuk ítélkezett, aki személyt a rendtartásra vonatkozóan a cigányság és a többségi társadalomból kikerülő uralkodó osztály is elismerte. Nem tartozott viszont minden roma abba a körbe, akik társaságát a falvak, városok lakói vagy akár a magyar földesurak nem keresték. Magyarországon a zenész cigányok például országszerte szinte rajongásnak örvendtek. Az ismert és elismert cigányprímásokat övező tisztelet mértékét és beilleszkedésük sikerességét jól szemlélteti, hogy többeket közülük magyar mentébe is öltöztettek. Hiba lenne tehát azt a sztereotípiát erősíteni, miszerint a romák története hazánkban folyamatos üldöztetés és kívülállás volt, de azon állítás sem állja meg a helyét, miszerint a cigányság és más népek viszonyát illetően csak az elmúlt században jelentek meg problémák.

A török megszállás következtében például a lakatlan alföldi részeket az uralkodó körök egy része vándorló romák tömeges letelepítésével kívánták újra benépesíteni, de a hazai földesurak cigányellenessége ezt megakadályozta. A Rákóczi-szabadságharcot⁷ (1703-

⁶ Elgondolkodtató azon körülmény, hogy a „demokratizált és fejlett” nyugati országok lakosságának általános cigányellenes hangulata az évszázadok során (gondolva a mai Olaszországra, Svédországra, Franciaországra vagy akár a tengeren túli Kanadába az elmúlt évtizedekben tömegesen érkező romákra) csupán megnyilvánulási formáiban változott, a romák a világ számos részén kimondva vagy kimondatlanul továbbra sem szívesen látott személyek.

⁷ A Rákóczi-szabadságharc a török igtól megszabadult Magyarország első, a Habsburg abszolutizmus elleni harca volt, többek között a gazdasági és társadalmi fejlődés elérése érdekében. Az ország

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

1711) követően a vándorló cigányság letelepítésének és asszimilációjának kérdése ismét előtérbe került. A XVIII. század második felében Mária Terézia a cigányok letelepítéséről (1761), majd arról bocsátott ki rendelkezést, hogy a cigánygyerekeket a szüleiktől elvéve, neveltetés céljából polgári családoknál kell elhelyezni. Ez utóbbi, 1767-ben kelt rendelettel egy időben a romák egymással történő házasságáról is rendelkeztek. A cigányság tömeges, erőszakos asszimilációjára tett kísérlet nem hozta meg a várt eredményt, hanem inkább a már önkéntesen is letelepedni szándékozó romák között újabb befelé fordulást és vándorlási (menekülési) hajlandóságot eredményezett. [7] E ponton kívánom kiemelni, hogy a romák üldöztetéséről írottak a felhasznált/idezett irodalmakban is feltüntetett, egyébként magukat is cigánynak valló szerzőktől merített tényközlések, amelyek célja semmi képpen sem egyes hazai vagy külföldi romaellenes szemléletek erősítése, hanem a történelem megismertetése.

Az 1920-as trianoni békediktátum által kialakított új és az eddiginél zártabb határrendszer a Magyarország területén többségében még mindig vándorló cigányság mozgásterét is erősen behatárolta, de sajátos élethelyzetükben a II. világháború bekövetkezéséig változás nem következett be. A két világháború között felerősödő ideológiák a cigányságtól Európa szerte megvonták a korábban évszázadokig erőltetett asszimiláció lehetőségét, azon nézetet erősítve, hogy velük szemben a feudális angliai és porosz példát kellene követni.

A magyarországi közgondolkodást a romákat illetően ekkor általánosságban már az el-lenszenv, közöny és a semmibe vétel jellemezte, majd az erősödő náci-német hatásra a politika szintjén egyre inkább megtalálhatóak voltak az etnikai alapú megkülönböztetést sürgető felszólalások. „*A cigánykérdés a falu szempontjából éppen olyan nagy kérdés, mint a zsidókérdés a nemzet szempontjából*” – *jelentette ki 1941 elején interpellációjában a kormánypárti (Magyar Élet Pártja) Forster György, s a kóbor cigányok munkatáborba zárását javasolta. A válaszoló államtitkár csak annyit ígért: javasolni fogja a belügyminiszternek, hogy a cigánykérdés megoldásával komolyan foglalkozni szíveskedjék.* Mire az interpelláló képviselő egyik padtársa közbeszólt: *Ennél fontosabb kérdés nincs?!*” [8]

A két világháború közötti időben fasizálódó német és osztrák nézetekhez képest a többségi magyar társadalomban, főképpen a vidéken élő parasztság körében az antiszemita gondolkodás- és cselekvésmód alapjaiban másképpen tudott gyökeret verni. A második világháborút megelőző időszakban a magyar „úri” osztály a társadalmi ranglétrán alattuk elhelyezkedő rétegeket válogatás nélkül lenézte. Ez nem volt különben az anyagi lehetőségekben szűkösebben élők körében sem, akik a társadalmi elit élete után vágyakozván szintén alávalónak tekintették náluk is szegényebb, nincstelen társadalmi rétegeket. Az utóbbiak között pedig sok volt a cigány származású, akikkel szembeni viszonyt így nem titkoltan az utálat jellemezte. Általánosságban a múlt század eleji magyar társadalomban

belső társadalmi ellentmondásai és a kedvezőtlenülé váló európai politikai helyzet miatt a szabadságharc ugyan elbukott, de a korbéli politikára történő hatása még sem maradt el.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

egyes népcsoportokat érintő megkülönböztetések alapja elsődlegesen viszont nem a fajelmélet, hanem a vagyon és (nemesi) származás alapján betöltött társadalmi helyzet, valamint a szegényebb sorsú, nehéz munkából élő, de azt (mint belső emberi értéket) mindennél jobban becsülő emberek és ezen érdemeket kevésbé magukénak bíró vagy valló rétegek jellemvonása közötti különbségből adódott. A hazai hétköznapi ember tehát első sorban nem magát a zsidót vagy a cigányt nézte le, hanem a földiken vagy a gyárakban kényszerített munkát nem végző, jól menő kereskedőt vagy a nem dolgozót gyűlölte meg. Mivel ez utóbbi két népcsoport tagjait a társadalom (politikai megerősítéssel) többnyire ilyennek ismerte, az 1940-es évek irányított népiértései Magyarországon is tragédiához vezettek.

Megítélésem szerint e megrendítő események főképpen (kül)politikai nyomásra és nem osztálytársadalmi akartból történtek, mivel a többségi magyar származású társadalmi réteg a vele azonos értékítéletű és egyben produktív munkát is végző nációkat mindig is elfogadta, befogadta. Meggyőződésem, hogy az elmúlt évszázadokban a cigányság és a magyarok sokkal szorosabb és közvetlen kapcsolatban éltek egymással, mint azt a mai ember gondolná. Emlékezzünk csak vissza arra, hogy a magyarság évszázadokon át menedéklevelet nyújtott a romáknak, amikor a nyugati és északi államok tüzzel-vassal léptek fel ellenük. De véleményemet leginkább (a már említett írott történelmi emlékek hiányában) a téma iránt méltatlanul kevés érdeklődést mutató néprajzosok és nyelvészek tudnak igazán alátámasztani, mégpedig a magyar és cigány népszokások és szókincs⁸ közötti átfedések és hatások vizsgálatával. Mivel cigány nyelvészlet a mi napig tudomásom szerint nem létezik, valószínűleg senki nem gondol arra, hogy egyes magyar szavak eredetét akár a cigány nyelv, nyelvjárások valamelyikében keresse, igazolva ezzel a 2 népcsoport valamikori elmélyültebbnek mondható viszonyát. A Magyarországon Európa más területeihez képest jóval lassabban kialakuló, általános cigányellenes hangulat a cigány-magyar nyelv egymásra hatásának vizsgálatában is jól fellelhető, mivel a cigány nyelvből kölcsönzött magyar szavak nagy része pejoratív, lenéző jelentésű. Gondoljuk csak a chorro (csóró, szegény), dilo (dilis, bolond)⁹ szavakra, de a „cigányútra ment falat” szókapcsolatot sem éppen a kellemes érzést keltő kifejezések közé lehetne sorolni.

A második világháborút követő években az állampárt a szocialista rendszer egységeségét hirdette és minden lehetséges eszközzel igyekezett gátolni az önszerveződést, így tiltotta a kisebbségi szervezetek megalakítását is. Bár 1956-ig hivatalosan nem létezett kisebbségügy, a romák magyar társadalomba történő integrációjának új módszere ki nem mondva a cigányok tömeges munkába állítása, azaz a nagyiparba történő bevonása volt.

⁸ Kakuk Mátyás nyelvészeti vizsgálódásai alapján például vegyük alapul a bashavel, bazsevál (hangszeren játszik) cigány szót. „Ide muzsikálj! Ide húzd!”- hallatszott számtalan korabeli lakodalomban a cigányzenészek felé való felszólítás, akik erre mosolyogva húzták el a kért nótát. E mosolyból pedig már könnyen cigány jövevényszóként eredetezhető a magyar bazsalyog, azaz mosolyog szó. Kakuk Mátyás Cigány közvetítésű jövevényszavak a magyar nyelvben című tanulmányában közel 300 olyan szót sorolt fel, amelyet a magyar nyelvben cigány eredetűnek vél.

⁹ E jövevényszavak összegyűjtésében nagy segítségemre volt a Rostás-Farkas György és Karsai Ervin Cigány-magyar, magyar-cigány szótárja. (Kossuth Kiadó, 1991, 2001)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Az évek során ezért felerősödött az urbanizáció: Budapest és az ipari nagyvárosok munkásszállói megteltek a vidékről ingázó cigány és nem cigány munkásokkal, akik idővel a vidéki falvakból a biztos megélhetés és a közveszélyes munkakerülés, mint szankcionálható magatartás elkerülésének reményében a városokba költöztek. A többségi társadalom tagjai közül sokan veszítették el magánvagyonukat, így az iparosodás számukra, továbbá a kultúráját és nyelvét egyre inkább hanyagoló roma nemzetiségűek részére is újabb utat jelentett. A dolgozó kisemberek származástól függetlenül rendszeres jövedelemhez jutottak, amely a tömegeknek csekély felelősséget és önbecsülést, de mindenképpen valamelyest jövőképet biztosított.

Azért mindenképpen hamis képet festenénk a közelmúltról, ha a rendszerváltást megelőző évtizedeket szebben mutatnánk be, mint amilyenek azok valójában voltak. Ez időben az életszínvonal folyamatos csökkenése miatt virágzott a kisparaszti gazdaságokban, gyárakban végzett fusi és a munkahelyen kívüli (gyakran a munkahelyről elhozott alapanyagokból történő) maszekolás, de a feketegazdaság működése vagy a köztulajdon ilyen jellegű megrövidítése a pártfunkcionáriust és a dolgozót sem érdekelte különösebben. A kádári rendfenntartó erőknél keresetül a politikai hatalom birtokosai a cigányságon tartották szemüket, kimondatlanul azok teljes asszimilációjára törekedtek, így a romák nemzetiséggé vagy akár nemzetté történő fejlődése akadályba ütközött. Ekkor nem volt szükséges és nem volt cél, hogy képzett, művelt munkaerő álljon rendelkezésre és sokszor csak látszatfoglalkoztatás valósult meg, így az 1980-as évektől Magyarországra is begyűrűző különbség, minőségibb munkalehetőségeket csak kevesen tudták megragadni. A többségben munkavállaló lakosság körében nőtt a mindennapi túlhajszoltság és a stressz-terhelés, ezzel együtt pedig emelkedett a deviáns magatartások száma is. A mozgásszegény életmód vagy az alkoholizmus pedig nem volt tekintettel a munkavállalók bőrszínére, származására és vallására sem. A nyugati életszínvonal és életmód után vágyakozott roma és nem roma egyaránt.

Ma már bő két évtized távlatából viszont bátran kijelenthetjük, hogy rendszerváltástól várt nagy politikai és gazdasági változásokra az emberek és maga az állam sem voltak megfelelően felkészülve. Arra való tekintettel, hogy az 1990-es években a munkanélküliség veszélyérzete a foglalkoztatottak kétharmadánál jelentősen jelen volt, a munkavállalók egyötöde pedig hosszabb-rövidebb időre munkát veszített, kijelenthetjük, hogy a rendszerváltás okozta gazdasági átalakulás „eredménye” a tömeges munkanélküliség lett. Mára már világossá vált, hogy az 1990-es évektől Magyarországon is végbemenő gazdasági fordulatok azt a társadalmi réteget érintették és érintik a leg súlyozottabban, amelyek tagjai kevésbé képzetek. Leginkább e képzettségbeli különbségekkel magyarázható az a tény, hogy 1993-ban Magyarországon a többségi társadalom tagjaihoz képest már ötszörhét-szer több cigány származású munkanélkülit regisztráltak. Ezzel szemben 1983-ban még a munkaképes cigány férfiak mintegy 85 százaléka rendelkezett munkahellyel, annak ellenére, hogy ők nem roma társaikhoz képest ekkor is a kevésbé képzett kategóriába tartoztak. Megítélésem szerint ekkor mutatkozott meg legszembetűnőbben, hogy munkaerő-piaci pozíció és az iskolai végzettség között milyen szoros kapcsolat van, hiszen az

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

alacsony iskolai végzettségűek vagy az elavult, nem keresett szakmával rendelkezők versenyhátránya mutatkozott a legjelentősebbnek. [9]

Az emberek többségében a megvalósult sajtószabadság és parlamenti demokrácia az áhított felszabadultság érzése helyett azt a felismerést hozta, hogy a mindennapi (társadalmi) élet az elmúlt évtizedekhez képest sokkal kiszámíthatatlanabb és konfliktusosabb lett. A romák és nem romák közötti konfliktusok hétköznapi szinterei természetesen az idők múlásával és a társadalom változásaival napjainkra a rendszerváltást követően is átalakultak, bár maradtak évszázadok óta állandónak mondható összeütközési pontok is. Manapság a munkavállalás vagy segélyezés, a család és az oktatási rendszer adta szocializációs folyamatok, a mélyszegénység és a bűnözés témája kerül leginkább a roma és nem roma személyek közötti ellentétek gyújtópontjába, de nem mehetünk el szó nélkül szimplán a kulturális és viselkedésbeli eltérések okozta feszültségek kirobbanása mellett sem. A múlt és a jelen problémáit egyaránt végigmérve viszont látható, hogy cigányság és a többségi társadalom önálló és egymást átfedő eredet történetének, így a másik fél viselkedésének, szokásainak és reakcióinak megismerése, valamint bizonyos fokú kölcsönös humánum, tolerancia és elfogadás nélkül sikeresen bizonyosan nem kezelhetjük e mára elmulylő, etnikai alapú társadalmi feszültséget.

Kulcsszavak: cigány, előítélet, történeti emlékek, nyelvészeti kutatások, társadalmi beilleszkedés

Keywords: gipsy, stereotype, historical memories, philological searchings, fit into the society

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [2] Rostás-Farkas György, Karsai Ervin (1992.): *A cigányok története. Le romengi historija*. Cigány Tudományos és Művészeti Társaság. Budapest. 36-37. oldal
- [5] [6] Rostás-Farkas György, Karsai Ervin (1992.): *A cigányok története. Le romengi historija*. Cigány Tudományos és Művészeti Társaság. Budapest. 67-70. oldal
- [7] Rostás-Farkas György, Karsai Ervin (1992.): *A cigányok története. Le romengi historija*. Cigány Tudományos és Művészeti Társaság. Budapest. 70-71. oldal
- [8] Dubcsik Csaba (2009.): *A magyarországi cigányság története*. Osiris Kiadó. Budapest. 94. oldal
- [9] Dubcsik Csaba (2009.): *A magyarországi cigányság története*. Osiris Kiadó. Budapest. 241. oldal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

IDÉZETT IRODALOM

- [1] Rostás-Farkas György, Karsai Ervin (1992.): *A cigányok története. Le romengi historiija*. Cigány Tudományos és Művészeti Társaság. Budapest. 33-34. oldal.
- [3] Kakuk Mátyás (1997.): *Cigány közvetítésű jövevényszavak a magyar nyelvben*. Jászkunság Füzetek 10. Szolnok. 13. oldal
- [4] Rostás-Farkas György, Karsai Ervin (1992.): *A cigányok története. Le romengi historiija*. Cigány Tudományos és Művészeti Társaság. Budapest. 64. oldal.
- [8] Dubcsik Csaba (2009.): *A magyarországi cigányság története*. Osiris Kiadó. Budapest. 94. oldal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

TÓTH JÁNOS

Az európai típusú tűzfegyverek megjelenésének hatása a japán várépítésre**The Effects of the Introduction of European-Type Firearms on Japanese Castle Building****Absztrakt**

A tanulmány célja a japán várak funkcionális és építészeti átalakulása néhány olyan, katonailag releváns elemének analízise, mely a Sengoku korszakban (1467-1603) és a Pax Tokugawa kezdeti időszakában a tűzfegyverek megjelenéséhez kötődött. Azt szándékozunk megmutatni, hogy a hagyományos japán hegyi várak fejlődése úgy tűnik, hogy még a Sengoku korszak előtt megtorpant, és a yamajirokat egy olyan új típusú síkvidéki várkastély kezdte leváltani, melynek ugyanakkor nem maradt ideje organikusan fejlődni, mert a tűzfegyverek alkalmazása alapvetően megváltoztatta a japán hadviselést. Ez az átalakulás ahhoz vezetett, hogy a síkvidéki várkastélyok a környező területeket aktív ellenőrzés alatt tartó katonai bázisokká váltak a helyett, hogy a hegyi várak többségéhez hasonlóan pusztán csak ideiglenes menedékként szolgáltak volna. A másik jelentős funkcionális változás az országegyesítés után történt, amit főképp az új európai technológia tett lehetővé. Mivel a Tokugawa-kormányzat érdeke az volt, hogy a független hatalmi központokat eliminálja vagy legalábbis meggyengítse, mindent megtett annak érdekében, hogy a japán feudális urak katonai potenciálját csökkentsen; ennek részeképp pedig lebontatta a földjeiken álló várakat. A fennmaradó várak elveszítették katonai szerepüket és politikai-adminisztratív központokká váltak, egyúttal pedig a japán feudális urak gazdasági és politikai erejét, vagy annak hiányát szimbolizálták.

Abstract

This study aims to analyze some militaristically relevant elements of the functional and architectural transformation of Japanese castles that took place in connection with the introduction of firearms (1543) during the Sengoku period (1467-1603) and at the beginning of Pax Tokugawa. We intend to show that the development of traditional Japanese mountain castles appears to have come to a halt even before the Sengoku period and yamajiros started to be replaced by a new type of flatland castle, which however did not have the time to evolve organically, as the

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

deployment of firearms fundamentally transformed Japanese warfare. This transformation caused the flatland castles to become a military base actively controlling the surrounding landscape rather than just serving as a temporary shelter, like what most of the mountain castles was. The other significant functional change occurred after the unification of the country, made possible largely by the new European technology. As the interest of the Tokugawa bakufu was the elimination or at least the weakening of independent centres of power, it have done everything to decrease the military potential of the Japanese feudal lords, a part of which was the demolition of castles on their lands. The surviving castles lost their military role and became political-administrative centres, while at the same time they symbolised the political and economical power or the lack of it, of Japanese feudal lords.

A TRADICIONÁLIS JAPÁN VÁRAK FEJLŐDÉSE ÉS SZEREPE

A régészeti leletek által bizonyíthatóan legkorábban épült „vár” romjai Kyūshū északnyugati részén, a Yoshinogari 吉野ヶ里 ásatáson kerültek elő.¹ A leletek alapján a körülárkolt, megerősített település korát a Kr.e. I. századra datálják, amely összességében több mint 25 hektáron terül el és szakaszos, 2-5 méter mélységű ásott védművek határolják, a körülvelt területen őrtornyok és palánkfalak maradványaival². A Yayoi-korban 弥生時代 (Kr.e. 3. század–Kr.u. 3. század) az ilyen elszigetelt erődfalvak voltak jellemzőek a szigetországon.

A komplex, a stratégiai pontokat várakkal megerősítő és az ezeket összekötő védelmi vonalak kiépülése Japánban a koreai-félszigetre irányuló hadjárat lezárását jelentő vesztes Hakusonkō-i csatát 白村江の戦い (663) követően kezdődött, és alapvetően két fő típusra oszthatóak. Egyfelől ekkor építették – tartva egy esetleges koreai-kínai ellentámadástól – a *kōgo-ishi*-nek 神籠石 („*kam*”³ védelme alatt álló kövek”) nevezett, főként falszakaszokból álló és ásott védművekkel kiegészített vonalat a Kjúshū sziget északi részén található Kira-hegy lejtőin, valamint Honshū nyugati részén, Yamaguchi prefektúrában. A védműveket egy-egy olyan szent hely köré emelték, ami körül már korábban épültek buddhista-sintoista szentélyek. Tsuboi Shōgorō 坪井正五郎 (1863–1913), az első generációs japán régészek és antropológusok kiemelkedő alakja a védművek strukturális elrendezésében szakrális szempontokat vélt felfedezni, amelyek valószínűleg nem a sintoizmussal, hanem a buddhizmussal egyeztethetőek össze, lévén, hogy mind Paekche-ből⁴ 百濟 menekült koreai

¹ A tanulmányban a japán neveket és kifejezéseket a módosított Hepburn-féle átírással (Shūsei Hebon-shiki), a kínaiakat pinjin átírással, a koreaiakat pedig a McCune–Reischauer-féle átírás szerint adjuk meg (továbbá a koreai nevek írásjegyei megadásakor *hanja*-t használunk).

² Hudson és Barnes 1991: 216–219.

³ A japán shintō vallás istenségei.

⁴ A három királyság korának (Kr.e. 57– Kr.u. 668) egyik államalakulata Goguryeo 高句麗 és Silla 新羅 mellett a Koreai-félsziget déli részén; Kr.e. 18 és Kr.u. 660-ig állt fent.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

mérnökök irányításával, a Koreai-félszigeten ebben a korban meghatározó erődtípusok mintájára épültek.⁵ E sajátosságuk okán nevezte el végül a romok feltárását is vezető kutató a falrendszereket *kōgo–ishi*-nek.

A kor másik jelentős erődtípusába a Kitakyūshū-tól a Seto-beltenger partvidékéig húzódó sávban, Yamato állam akkori déli határának stratégiai pontjain, 3-400 méteres magasságban épült *yamajiro*-k 山城 (hegyi várak) tartoznak. Noha a VII. század folyamán épült, korai fajtái még alig voltak többek egy fallal körülvett őrtoronynál, alapvetően ennek a vártípusnak a fejlődés különböző szintjén álló változatai terjedtek el és váltak meghatározóvá Japánban egészen a XV. század végéig. Ez a mintegy 800 év öleli fel a japán várépítéset természetes fejlődéstörténetét, ami alatt azt kell érteni, hogy ebben az időszakban a várépítészet az őshonos kultúra részeként és a helyi viszonyoknak megfelelően, kultúra-idegen befolyások nélkül fejlődött.

Noha ez idő alatt a hegyi várak jelentős változásokon mentek keresztül, mégis vannak fejlődésük minden egyes állomására jellemző ismertetőjegyek. A *yamajiro*-k – a tradicionális japán építészetnek megfelelően – földből, fából és kőből épültek, általában valamilyen természetes magaslatra.⁶ A hadakozó államok korszakában (Sengoku Jidai 戦国時代 1467-1603) már rendelkeztek egy kőből vagy fából épült központi toronnyal – *tenshu* 天守 – is, ami azonban, legalábbis kezdetben, nem volt magasabb a többi épületnél, valamint belső és külső száraz árokka (*uchibori* 内堀 és *sotobori* 外堀). Funkciójukat tekintve évszázadokon keresztül hangsúlyos a védő, oltalmazó jelleg: szükség esetén a daimyō 大名 (szó szerinti fordításban „nagy név”; a japán földesúr) ide húzódhatott vissza ellenségei elől, illetve felderítő állomáshelyeként is szolgált.⁷ Legfontosabb jellemzőjük mégis az ideiglenességük: az élelem- és a vízellátás nehézségei, valamint egyéb célokra való alkalmatlanságuk miatt állandó lakóik vagy személyzetük egészen a XIV. század közepéig nem volt, s ebből adódóan kivitelezésükre kevés gondot fordítottak; békeidőben gyakran sorsukra is hagyták őket. Fontos továbbá, hogy e várak egészen az északi és déli udvar közti legitimitási vitából kiinduló polgárháborús időszakig (1334-92) általában nem váltak komoly harcok helyszínévé. Ez a meglepő tény szintén egy japán sajátosságnak, a szamuráj harci szellem megnyilvánulásának és a jellegzetes nemesi harcmodornak köszönhető, amely inkább a nyílt csatákban, szemtől szembeni párbajokban kivívott győzelmet magasztalta, így az eldugott helyen lévő hegyi várak mintegy két csata közti pihenésre, regenerálódásra, valamint búvóhelyül szolgáltak. Ez szöges ellentéte mind az európai, mind a kínai gyakorlatnak, ahol az alapvető stratégiai ismeretek közé tartozott, hogy a sikeres hadjáratok kulcsa a várak és a környező területek elfoglalása és biztosítása. A XIV-XVI. század polgárháborús időszakaiban, főképp az Ōnin-háborút (Ōnin no Ran 応仁の乱 1467-1477) követően azután a várak egyre inkább valós stratégiai szereplőkké váltak, ekkor alakultak ki a több hegyet összekapcsoló, esetenként 200 km hosszan is elnyúló, gigantikus erődtípusok.

⁵ Kessler 1995: 40-41., Nishi és Hozumi 1985: 96.

⁶ Hinago és Coaldrake: 1986: 46., Turnbull 2003: 8.

⁷ Varley (2005 [1999]): 64.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

rendszerek, amelyek szinte teljes egészében földből és fából, a természetes adottságokat kihasználva épültek, köveket mindössze a tornyok alapozásának megerősítéséhez, a talajerózió megelőzésére használtak. Az európai típusú tűzfegyverek megérkezését közvetlenül megelőző időszakban a várak falainak építőanyaga általában fa, föld és kő tetszőleges kombinációja volt, a legnépszerűbbek a *tsujibei* 築地塀 (faszerkezettel szilárdított, egyszerű földhányás, amit gipsszel vagy lakkozott fával burkoltak), a *nijúbei* 二重塀 (dupla fal) és a *taikobei* 太閤塀 (dob-fal) voltak, utóbbit úgy alakították ki, hogy két deszkapalánk közti üreget kövekkel és törmelékekkel töltötték fel, aztán az egészet földdel fedték be. Ugyanakkor már ebben az időben is léteztek kizárólag kövekből és sziklatörmelékéből álló, kötőanyag nélkül készült várfalak is.⁸

AZ ELSŐ EURÓPAI TÍPUSÚ TŰZFEGYVEREK JAPÁNBAN

A japánok már jóval az első európai hajók megérkezése előtt tudták, hogy a puska por hadi célokra is alkalmazható, köszönhetően annak, hogy az 1274-es és 1281-es koreai-mongol inváziós kísérlet során azt saját bőrükön tapasztalhatták. Ekkor adták az ellenséges seregek által bevetett robbanóbombáknak a *teppō* 鉄砲 nevet (a kínai *qiāngpào* 槍炮 után), amiről az 1293-as Mōko Shūrai Ekotoba 蒙古襲来絵詞 (Képtekercs a Mongol Invázióról) tanúskodik. Ezt az elnevezést 1543-tól kezdik használni általában mindenfajta tűzfegyver megnevezésére, ekkor ért partot Tanegashima szigetén az a portugál vitorlás, aminek rakománya közt az első európai muskéták is megérkeztek az országba.⁹

A ránk maradt történelmi feljegyzések – a Teppōki 鉄砲記 (A Tűzfegyverek Krónikája, 1606) és a Kunitomo Teppōki 国友鉄砲記 (Kunitomoi Tűzfegyver-Krónika, 1633) valamint néhány részlet a helyi földesúri család nemzetségi krónikájából kisebb eltérésekkel arról számolnak be, hogy miután a „déli barbárok” viharban megrongálódott hajóját Akōgi kikötőjébe irányították, hogy a sérüléseket kijavíthassák, a hajó tisztjei meghívást kaptak a szigetet kormányzó Tanegashima Tokitakától 種子島時堯 (1528–1579). A nagyúrnak feltűnt, hogy a barbárok vezetői egy különös, hosszúka alakú fémtárgyat hordanak magukkal, amihez hasonlókat korábban még nem látott. A Teppōki szemtanúi beszámolója így írja le az első európai tűzfegyvert, amely japán földre került:

„A kereskedők közül ketten látszottak vezetőeknek, egyiküket Murashukushának, másikukat Kirisita da Mótának hívták. Volt a birtokukban egy tárgy, amely 2-3 shaku¹⁰ hosszú lehetett, alakjára nézve egyenes, a belsejében valamiféle járat húzódott és nehéz anyagból készítették. Ugyan a belseje üreges, az alsó vége le van zárva. Az oldalsó részén egy nyílás található, amin keresztül tüzet juttatnak bele. A tárgy formája semmihez sem hasonlítható. Amikor használják, valamely varázsport töltenek belé, s egy apró ólomgolyóbist adnak hozzá. Aztán

⁸ Mitchelhill 2003: 83.

⁹ Tóth 2007a: 213.

¹⁰ kb. 60-90 cm.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

*felállítottak egy kis fehér célpontot az egyik padon. Amikor elkészültek, a barbár egy kézzel felkapta a tárgyat, kihúzta magát és kacsintott. Azután tűz tört ki a nyílásból, és a golyó mindig pontosan eltalálta a célpontot. A robbanás olyan volt, akár a villám, hangja, mint mikor az ég háborog. Mindenki, aki körülötte állt, eltakarta a fülét.*¹¹

Tokitakát lenyűgözte a fegyver hihetetlennek tűnő hatékonysága és pusztító ereje, és egy vagy két ilyen puskát vásárolt a portugáloktól. Szüksége volt az új fegyverekre, hogy visszafoglalja Yakushima szigetét, s végül 4 hónap alatt kb. 30 puskát sikerült kovácsolnia a hadjáratához. A sziget visszafoglalására tett erőfeszítéseket gyors siker koronázta, s az új fegyverek híre hamarosan eljutott Kyūshūra, a négy japán fő sziget közül a legdélebbire is. Az Ōsaka melletti kereskedőváros, Sakai már 1544-ben megkezdte a gyártást, és a *teppō*, melyet felbukkanási helyéről gyakran neveztek *tanegashima-jū*-nek 種子島銃 vagy egyszerűen tanegashimának is, ilyesformán néhány év alatt elterjedt Kyūshū szigetén.¹² Portugál források szerint 1556-ra már több mint 300.000 muskéta volt Japánban,¹³ az 1570-es évek kezdetétől pedig egyre több nagyúr hadseregében jelennek meg karakolírozó puskás alakulatok. Szintén az 1570-es években használnak először ágyúkat a várak védelmében, illetve ostromakor.¹⁴ Mikor pedig az 1575-ös nagashinoi csatában 長篠の戦い Oda Nobunaga 織田信長 (1534-1582) puskás gyalogosai halomra lőtték a Takedák messze földön híres szamuráj lovasságát, egyértelmű volt, hogy a japán hadviselésben új korszak kezdődik, az 1592-98-as koreai hadjáratban például a japán csapatok negyede már tűzfegyverekkel volt felszerelve. Ez az új korszak nem csak az emberanyag átképzését és új stratégiák kidolgozását jelentette, de kihatással volt a csapatok bázisául szolgáló erősített helyek funkciójára és építészetére is.

¹¹ Lidin 2002: 37-38.; lásd még Tóth 2007a: 214.

¹² Lidin 2002; lásd még Tóth 2007a: 216.

¹³ Brown 1948: 238.

¹⁴ Az ágyúk szerepe elsősorban a várostromoknál volt jelentős, a csatatéren, emberek ellen ritkán használták és akkor sem jutottak döntő szerephez (lásd még Boxer 1931 és Brown 1948).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

1. kép: Hokusai (1760-1849) illusztrációja a portugálok megérkezéséről, 1817-ből.¹⁵

2. kép: Tüzelés lóhátról, visszavonulás közben¹⁶

A TŰZFEGYVEREK ALKALMAZÁSA MIATT BEKÖVETKEZŐ VÁLTOZÁSOK

Ugyan az ágyúkat a japánok már 1551-ben megismerték és meg is próbálták lemásolni, ez technikai okokból azonban csak a század végére sikerült, és innentől kezdve kulcsszerepet is játszottak a várostromokban.¹⁷ Az ágyútűznek a sajátos helyi viszonyoknak megfelelően épült *yamajiro*-k eredeti formájukban nem tudtak ellenállni, ahhoz, hogy erre képesek legyenek, át kellett alakítani őket, s ettől kezdve a japán várak fejlődése szinte hajszálpontosan megegyezik az európai mintával, ahol a tüzérség megjelenésével kifejlődtek a széles, alacsony várfalak. Ezzel párhuzamosan, mivel a magasság csökkenése megkönnyítette az ostromlók dolgát, a kerek, toronyszerű sarokbástyák is átadták helyüket az alacsony, négyszögletes, úgy nevezett olaszbástyának, amiből jobban tűz alá lehetett venni a falakon

¹⁵ Perrin 2004: 7.

¹⁶ Perrin 2004: 37.

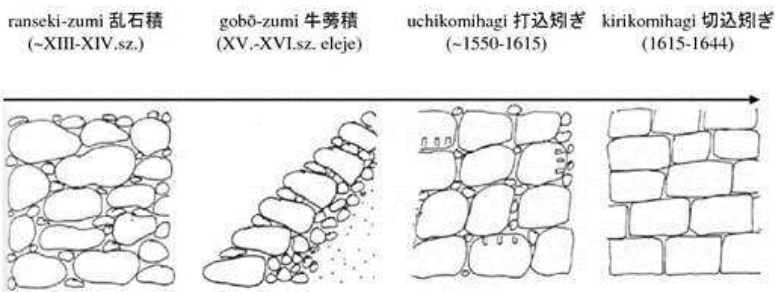
¹⁷ Brown 1948: 241-243.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

felkapaszkodó ellenséget.¹⁸ A japán váraknál ezeket a (főképp a kapuk védelmére használt) bástyákat *koguchi*-nek 虎口 (tigrisszáj) hívták, és az eddig egyenes falakat is cikcakk-szerűen építették, szintén a már említett indokból.

Ezek a várak már nem egy természetes magaslaton, hanem sík területen épültek, ezért is nevezik a régi *yamajiro*-t felváltó új vártípust *hirajō*-nak 平城, síkvidéki várnak. Ez az átmenet már néhány évtizeddel a tűzfegyverek megjelenése előtt, a hadakozó fejedelmek korszakában megkezdődött, amikor az állandósult hadiállapot miatt a várakat olyan katonai központokká alakították át, amelyek egyaránt alkalmasak voltak a daimyō földterületeinek védelmére, és egyben egy esetleges hódító hadjárat indításához is elegendő élelmet, fegyvert és katonát lehetett benne elhelyezni. A várfalak ekkor leginkább már kőből épültek, és a felhasznált kövek megmunkálására és illesztésére is egyre nagyobb gondot fordítottak.

1. ábra: A várfalak illesztési technikájának fejlődése¹⁹

Ebből adódóan az új várak elveszítették a hegyekből és a viszonylagos rejtettségből adódó előnyeiket, amiket a korszak várépítő mesterei azzal igyekeztek pótolni, hogy a *hirajō*-t a síkságból kiemelkedő magaslatokra, sokszor egy mesterséges dombra építették, így jött létre az eddigi két vártípus kereszteződéséből az úgy nevezett *hirasanjō* v. *hirayamajiro* 平山城 (hegyi-síkvidéki várkastély).²⁰ Ez a típus vált uralkodóvá az elkövetkező századokban, és a jelenleg látható műemlékek nagy része is ebbe a fajtába tartozik.

Nobunaga volt az, aki megépíttette a *hirayamajiro* alaptípusát, Azuchi várát 1571-79 között. Az építmény méreteire jellemző, hogy 10 ezer fős helyőrséget állomásoztatott benne, ami az akkori viszonyok között meghaladta egy átlagos daimyō teljes haderejét. Azuchi vára volt továbbá az egyik első olyan japán erődtípus, amelynek védelme elsősorban a tűzfegyvereken (szakállas puskákon) alapult, és több szempontból is különbözött a koráb-

¹⁸ Tóth 2007b

¹⁹ Mitchelhill 2003: 75. alapján

²⁰ lásd Kessler 1995: 55.

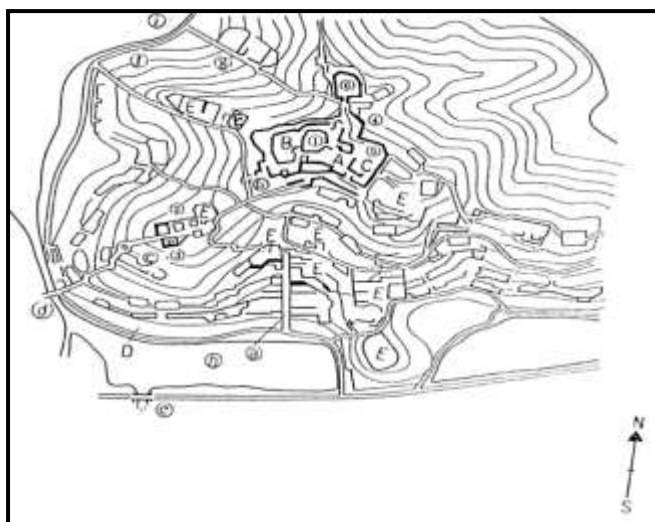
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ban épített váraktól. E különbségek egyben a *yamajiro*-k és a *hirayamajiro*-k közti építészei különbségeket is illusztrálják, melyek a tűzfegyverekhez igazított védelmi fejlesztéseket (lásd lentebb: 1. és 2. pont) és a távolsági hadviselésre történő átállást (lásd lentebb: 3-5. pont) mutatják.²¹ Ezek:

- 1) masszivitás;
- 2) elsődlegesen kő építőanyag használata;
- 3) magas központi torony;
- 4) szabálytalan formájú belső citadellák;
- 5) jól átlátható, sík vidékre történő építkezés.

A Kyōto-tól 40 kilométerre, a Biwa-tó keleti partján épült erőd, amellyel, hogy Nobunaga katonai és politikai hatalmát szimbolizálta, egyben a három Kyōto felé vezető főútvonal (Tōkaidō 東海道, Nakasendō 中山道, Hokurikudō 北陸道) és Kinki vidékének felügyeletét is ellátta. Központi fekvésének köszönhetően kereskedelmi és katonai csomópont volt, politikai jelentősége pedig abban állt, hogy egyrészt a hűbéreseket várakhoz képest sokkal nagyobb és impozánsabb Azuchi-jō vezető szerepet játszott a környék igazgatásában, másrészt pedig szimbolikus jelentőségű volt, hogy itt zajlottak a fontosabb tárgyalások és találkozók a *daimyō*k közt. Hétemeletes, 46 méter magas központi tornya pedig egészen a XVII. század közepéig mintául szolgált a japán várépítő mestereknek.²²

2. ábra: Azuchi várának alaprajza²³

²¹ Brown 1948: 248.

²² Iwao 1984: 60-61.

²³ Kessler 1995: 271. alapján

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A honmaru (belső övezet) B ni no maru (második övezet) C san no maru (harmadik övezet) D lovaglódudvar E szamurájok szállásai ① tenshu (központi lakótorony) ② Sōkenji-templom ③ templomtorony ④ konyha ⑤ rizshombárok ⑥ hakkaku-daira (nyolyszögletű, fallal körülvett belső udvar)	㊦ ōtemon (főkapu) ㊧ Kuroganemon (Kurogane-kapu) ㊨ a Sōkenji-templom kapuja ㊩ Todo-híd ㊪ Hasuikeshashi (Lótusz-tavi híd) ㊫ Nanamagari ("7 kanyar"; út) ㊬ ōsaka („nagy lejtő") ㊭ uchibori (belső árok) ㊮ Biwa-tó
---	--

Az eddig leírtakból kiderül, hogy a várak a XVI. században mindenféle külső behatás nélkül is éppen egy jelentős átalakulás közepén voltak. Azt illetően, hogy hogyan is zajlott volna le e folyamat, ha a tűzfegyverek nem kerülnek bevetésre a várostromokban, csak találgatni tudunk. Mindenesetre a keleti kultúrákra, s így a japánra is jellemző, hogy az újítások nem járnak a régi módszerek elvetésével, ellenkezőleg, azt kiegészítve és fejlesztve hoznak létre valami újat. Azt viszont, hogy milyen korábbi hagyományt folytatnak tovább, már befolyásolja a megoldandó szituáció, így nem meglepő, hogy a *hirayamajiro* vártípus, annak ellenére, hogy a hegyi és a síkvidéki várak néhány jellemzőjével egyaránt rendelkezik, hangsúlyozottan nem a *yamajiro*, hanem a *hirajō* tűzfegyverek ellen továbbfejlesztett változata. Ez leginkább a funkcionális változásokból látszik, ami szöges ellentéte a hegyi várakénak: míg a *yamajiro* elsősorban menedék, a *hirajō* olyan támaszpont, ahol csapásmérő erőket állomásoztatnak és ahonnan a környező vidéket – adminisztratív és katonailag is – felügyelik, a háborús szerep tehát a hegyi várak esetében passzív, a síkvidéki váraknál aktív, minősíthető. A tűzfegyverek megjelenésével a *hirajō* falait kezdi el fa helyett kőből építeni, veszik körül többszörös árokrendszerrel, s végül egy mester-séges dombot szinte teljesen beépítve látszólag valóban úgy tűnik, hogy a *yamajirok* kőből épült, új típusáról lenne szó. Mivel azonban háborús funkciójuk egymásnak pont az ellentéte, úgy látszik, hogy az állandósuló nemesi háborúk és a hadviselésben alkalmazott technológiai újítások alakította új körülmények közt a *yamajiro* további fejlődése megrekedt, és egy olyan új típusnak, a *hirajō*-nak adta át helyét, amely a védelmi funkciók mellett már a terület stratégiai ellenőrzése megvalósítását is elősegítette.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A VÁRÉPÍTÉS ÉS A TŰZFEGYVEREK KÖZPONTI SZABÁLYOZÁSA
A „PAX TOKUGAWA” KEZDETI IDŐSZAKÁBAN

Az Azuchi várának megépülésétől 1615-ig tartó, kb. 35 éves időszakot a japán várépítés fénykoraként szokás jellemezni. Tulajdonképpen ez egy hirtelen fellobbanást takar, amikor hatalmas munkával szinte a semmiből lenyűgöző építmények emeltettek, elsősorban a három országegyesítő, Oda Nobunaga 織田信長 (1534-1582), Toyotomi Hideyoshi 豊臣秀吉 (1536-1598) és Tokugawa Iyasu 徳川家康 (1543-1616) hatalmának megerősítésére. Az 1614-15-ös Ōsakai csata után, amivel Iyasu lezárta az ország egy kézben való egyesítésének folyamatát, ezt a lényegében önmérsztő fellobbanást a várak szempontjából egy olyan hosszú, sötét időszak követte, amiből már nem volt visszaút: mivel a centralizált kormányzati rendszer (*bakufu* 幕府 „sátorkormány”) érdeke a tőle független hatalmi központok felszámolása volt, így minden eszközzel igyekezett csökkenteni a daimyók hatalmát, ennek részeként pedig törekedett mind a tűzfegyverek feletti ellenőrzés megszerzésére, mind pedig a főurak birtokában lévő várak elbontatására.

Hideyoshi, miután megszerezte a legmagasabb udvari méltóságnak számító *kanpaku daijōdajin* 関白太政大臣 (főtanácsadó-főminiszter) tisztséget, a nemesi családok ellenőrzését is megszervezte. Amellett, hogy érdemeik szerint növelte, csökkentette vagy felcserélte birtokaikat, e két utóbbi esetben a rajta álló várakat is leromboltatta (a birtokcserék elsődleges haszna éppen az volt, hogy mindkét felet megszabadította az elcserélt birtokrészekben álló, kulcsfontosságú erődtítményeitől). Szintén leromboltatott számos, a XIV. és a XV. század során épült *yamajiro*-t. Utódja, Iyasu 1615 júniusában adta ki az *Ikkoku Ichijo [no] Rei* 一国一城令 (Egy tartomány-Egy vár törvénye) néven ismert rendeletet, mely szerint egy daimyō összesen egy várat birtokolhat, az összes többit aminek esetleg birtokában van, le kell rombolnia. Csak azok a várak maradtak fenn, amelyek a daimyók székhelyeként elsődleges fontosságúak voltak (*kyōjo* v. *daishiro* 大城). Kivétel volt a törvény alól, ha a főúr és udvartartása nem a prefektúra központjában székel, ekkor, és csakis ekkor lehetett kérvényezni, hogy egy másik várban lakhassanak.²⁴ Néhány további, eleve rossz állapotban lévő erődtítményt megkíméltek és fegyverraktárként használtak, de a rendelet eredményeképp így is összesen kb. 400 kastélyt és várat bontottak el néhány éven belül. A fennmaradó várak száma az 1620-as évekre így 170 körül állandósult.²⁵ A törvény ráadásul megtiltotta új várak építését, és mindenfajta renoválást a *bakufu* engedélyéhez kötött. Külön hivatali tisztséget hoztak létre (*fushin bugyō* 普請奉行), ahol a tisztségviselő feladata volt a kérelmek elbírálása, valamint a javítások fontosságának és főleg szükségességének megítélése. A főurakat birtokolt váraik száma alapján három külön osztályba sorolta. Az elsőbe tartoztak a *kokushu daimyō*-k 国主大名, akik egy vagy több prefektúra uraként egy, vagy kivételes esetben – lásd fentebb – két várat birtokoltak. A második csoportba tartoztak a *jōshu daimyō*-k 城主大名, akik egy-egy prefektúrának csak bizonyos

²⁴ Hall 1955, Hinago és Coaldrake 1986

²⁵ Mitchelhill 2003: 67.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

részeit irányították, s emellett volt várak is. A daimyők területének cserélgetése miatt azonban áthelyezésükkel székhelyük is gyakran változott. Az utolsó csoportot a *mujō daimjō*-k 無城大名 alkották, akiknek nem volt sem várak, sem igazi hűbérbirtokuk, de rendelkezhetek egyéb megerősített táborhellyel, udvarházzal. A legnépesebb csoport a *jōshu daimyō*-ké volt; 128 család tartozott ide, a várral nem rendelkező családok száma 105-re tehető, míg a 250-260 főúri családnak mindössze 7%-a tartozott a *kokushu daimyō*-k közé.²⁶

A várak központi ellenőrzésének megalapozása mellett a Tokugawa-kormányzat első rendelkezései közé tartoztak azok az intézkedések is, amelyek a fejlett hadieszközök feletti ellenőrzést voltak hivatottak megteremteni. Első lépésként igen egyszerű módját választották annak, hogy egyszerre szabaduljanak meg a puska- és kardművesektől és korlátozzák a hadianyag-termelést: egyrészt 1607-ben a tűzfegyverek előállítását Nagahama városán kívül mindenhol megtiltották, így egy helyre tudták gyűjteni a muskéták készítését ismerő fegyverkovácsokat, ami megkönnyítette ellenőrzésüket. Ráadásul a gyártás megkezdése előtt ezentúl a központi adminisztrációnak is jóvá kellett hagynia a megrendeléseket, amely feladatra, a *fushin bugyō*-éhoz hasonlóan külön hivatalnoki tisztséget (*teppō bugyō* 鉄砲奉行) hoztak létre. Ugyanebben az évben pedig a 4 rangidős nagahamai puska- és kardműves mesternek megadták a kardviselés jogát, tehát hivatalosan befogadták őket a harcos osztályba, és ugyanúgy havi riszjövédelmet utaltak nekik, mint bármely más hűbéresnek – ezzel egyúttal fel is mentették őket a kézművesek számára fenntartott munka alól.²⁷ A puska- és kardgyártás ilyen mértékű ellenőrzése lehetővé tette, hogy a tűzfegyverek gyártása, mint iparág teljes egészében a központi kormányzat érdekeinek megfelelően működjön. A már meglévő fegyvereket ugyan nem kobozták el, de mivel a lőpor- és lőszergyártást is a saját kezükben tartották, s mert 1615 után a bakufunak nem maradt belső ellensége, ez semmiféle veszélyt nem jelentett a rendszer stabilitására nézve. A korábban gyártott muskéták fő felhasználási funkcióikat tekintve is jelentős átalakuláson mentek keresztül ebben az időszakban. Elsősorban vadászatra és a terményeket, haszonnövényeket dézsmáló állatok elriasztására használták, és az ember-ember elleni konfliktusokban történő újbóli szisztematikus alkalmazásukra egészen az 1840-es évekig kellett várni.²⁸ A tűzfegyverek iránti érdeklődés is jelentősen csökkent, ami jól nyomon követhető a megrendelések számának alakulásán. Ezzel kapcsolatban pl. Arima Seiho 有馬成甫 (1884-1973) admirális megemlíti, hogy 1673 és 1706 közt a központi kormányzat a páros és a páratlan években felváltva mindössze 53 nagyobb és 334 kisebb kaliberű muskétára adott megrendelést a nagahamaiaknak, ami az 1706-86 közti időszakban tovább csökkent és már csak 35 nagyobb kaliberű darabot gyártottak minden páros, és 250 kisebbet minden páratlan évben. Ez a mennyiség jelentéktelennek mondható és éppen csak biztosította a Nagahamában élő 40-50 puska- és kardműves mester megélhetését, főleg, ha összevetjük azzal, hogy 1623 és 1670 közt Sakai-ban még évente 290 és 2500 darab közötti mennyiséget gyártottak tűzfegy-

²⁶ Kessler 1995: 78.

²⁷ Perrin 2004: 47. és 58.

²⁸ Howell 2009

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

verekből.²⁹ Figyelembe véve, hogy a *bushik* létszáma az Edo-korban 江戸時代 (1603-1867) meghaladta a másfél millió főt, könnyen belátható, hogy a XVIII. században a tűzfegyverek szerepe a harcosok kiképzésében, illetve gyakorlatoztatásában már elenyésző volt.

KONKLÚZIÓ

Összefoglalásképpen elmondható, hogy az európai tűzfegyverek megjelenése Japánban ellentmondásosan befolyásolta a várak fejlődését. Egyfelől elterjedésüket követően esetükben az európaihoz hasonló építészeti megoldások érvényesültek, és pozitívan hatottak mind az erődítési technika fejlődésére, mind a várépítések volumenére és az épülő várak számára. Másfelől viszont a tűzfegyverek alkalmazása és az általuk elérhető döntő haditechnikai fölény nagy szerepet játszott egy olyan, több száz éves relatív békeidőszak kivívásában, ahol a várak harcászati szerepe megszűnt, de a meglévő, az országegyesítést megelőzően vagy annak kezdeti időszakában épült, nem a központi kormányzat birtokában lévő várak továbbra is potenciális veszélyt jelentettek a kormányzati stabilitásra. A *bakufu* helyzetkezelésének eredményeképpen pedig a hatalom megszilárdítását követően olyan intézkedések születtek, melyek nyomán drasztikusan csökkent mind a várak, mind a tűzfegyverek elérhetősége, minősége és hadi potenciálja.

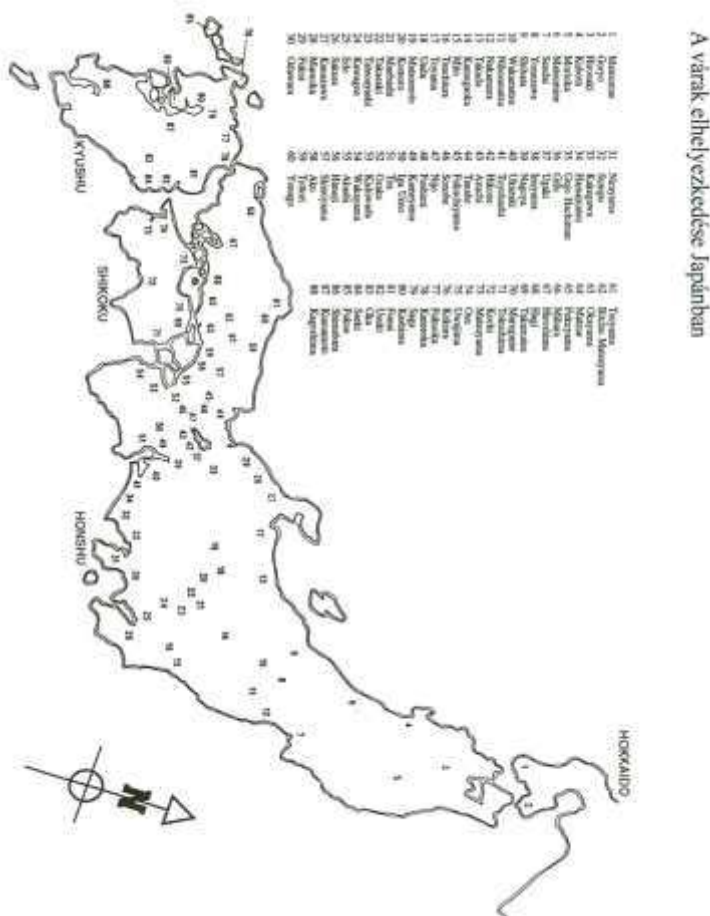
Kulcsszavak: Japán, kora újkor, szárazföldi hadviselés, tűzfegyverek, erődítmények

Keywords: Japan, Early Modern Period, ground warfare, firearms, fortifications

²⁹ Lidin 2002: 152., Arima-t idézi Perrin 2004: 63-64.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

3. ábra: A fennmaradt japán várkastélyok elhelyezkedése³⁰

³⁰ Kessler 1995, n.p. módosítva. Napjainkban 12 központi lakótorony (tenshu) tekinthető meg eredeti állapotában, a többinek csak az alapjai/romjai vannak meg, illetve rekonstrukciók. Az eredeti állapotban fennmaradt központi tornyok, építésük időpontjának sorrendjében: Maruoka (28)/1576/, Matsumoto (19)/1596/, Inuyama (38)/1601/, Hikone (42)/1606/, Himeji (56)/1609/, Matsue (64)/1611/, Marugame (70)/1660/, Uwajima (75)/1665/, Bichū-Matsuyama (62)/1684/, Kōchi (72)/1747/, Hirosaki (3)/1810/ és Matsuyama (73)/1854/ várában találhatóak. Közülük a Himeji-várkastély külön is kiemelhető, mint UNESCO világörökségi helyszín.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Boxer, Charles R. (1931); Notes on Early European Military Influence in Japan. *The Transactions of The Asiatic Society of Japan* (8), 67-73.
- Brown, Delmer M. (1948); The Impact of Firearms on Japanese Warfare, 1543-98. *The Far Eastern Quarterly* 7(3), 236-253. Stabil URL: <http://www.jstor.org/stable/2048846>
- Hall, John Whitney (1955); The Castle Town and Japan's Modern Urbanization. *The Journal of Asian Studies* (15), 37-56. doi:10.2307/2942101
- Hinago, Motoo és Coaldrake, William H. (1986); *Japanese Castles*. Tōkyo: Kodansha International.
- Howell, David L. (2009); The Social Life of Firearms in Tokugawa Japan. *Japanese Studies* 29(1), 65-80. doi: 10.1080/10371390902780530
- Hudson, Mark és Barnes, Gina L (1991); Yoshinogari. A Yayoi Settlement in Northern Kyushu. *Monumenta Nipponica* 46(2), 211-235. Stabil URL: <http://www.jstor.org/stable/2385402>
- Iwao, Seichi (szerk.) (1984); *Dictionnaire Historique du Japon. Fascicule X*. Tōkyo: Kinokuniya.
- Kessler, Christian (1995); *Le Chateau et sa Ville au Japon. Pouvoir et économie du XVIe au XVIIIe siècle*. Paris: Sudestasie.
- Lidin, Olof G. (2002); *Tanegashima. The Arrival of Europe in Japan*. Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies.
- Mitchell, Jennifer (2003); *Power and Beauty: Castle of the Samurai*. Tōkyo: Kodansha International.
- Nishi, Kazuo és Hozumi, Kazuo (1985); *What is Japanese Architecture?* Tōkyo: Kodansha International.
- Perrin, Noel (2004[1979]); *Giving Up the Gun: Japan's Reversion to the Sword, 1543-1879*. Jaffrey: David R. Godine.
- Tóth, János (2007a); Tűzfegyverek Japánban: A muskéták alkalmazása során felvetődött technikai és morális kérdések 1543-1575 között, in: Farkas Ildikó és Molnár Pál (szerk.) *Japanisztika konferenciák a Károli Gáspár Református Egyetemen*. pp.213-224. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem.
- Tóth, János (2007b); Várak a japán történelemben IV. *Szaku. Kulturális és Küzdősport Magazin* (31), n.p.
- Turnbull, Stephen (2003); *Japanese Castles 1540-1640*. Oxford: Osprey Publishing LTD.
- Varley, Paul (2005 [1999]); Warfare in Japan 1567-1600. in Jeremy Black (szerk.) *War in the Early Modern World 1450-1815*. pp.53-86. London: Taylor & Francis.

CSUKAI MAGDOLNA

Oktatás a büntetés-végrehajtási intézetekben

Education in correctional facilities

Absztrakt

Munkámban a börtönoktatást két megközelítésből vizsgálom. Egyrészt igyekszem a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó oktatás megszervezésének Magyarországon hatályos jogi kereteit bemutatni, kezdve a jelentkezési lap kitöltésétől, az osztályba soroláson át a bizonyítvány kézhez vételéig. Másrészt a börtönoktatók tevékenységét ismertetem, kitérve alkalmazásuk módjaira, a szükséges kompetenciákra és a gyakorlatban fennálló nehézségekre.

Abstract

My study focuses on two approaches of analysing inmate education. On one hand I describe the operative legal framework for the organization of education in Hungarian correctional facilities – from filling application forms through classification to acquiring certificates. On the other hand I demonstrate the instructors' scope of activities, including methods of application, the necessary competencies, and practical difficulties.

BEVEZETÉS

A büntetés-végrehajtásban, az elítéltek biztonságos fogvatartása és a társadalomból való ideiglenes kizárása mellett, a reszocializáció, rehabilitáció, reintegráció, illetve társadalmi dezintegráció – énkép, motiváció, értékrend, viselkedés – alapvető átformálása is szerepet kap (Czenczer, 2008. 1-2. p.). Ennek egyik eszköze a börtönökben folyó oktató tevékenység mind általános- és középiskolai, mind szakképzési szinten. A hiányzó ismeretek pótlása és az új végzettségek, szakmák megszerzése a szabadulás utáni újrakezdés elengedhetetlen kellékei.

AZ OKTATÁS MEGSZERVEZÉS

Magyarország Alaptörvénye – XI. cikk – biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot. „Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.” Mivel az elítéltek állampolgári jogaikban korlátozott személyek, így a tanuláshoz való joguk is eltér a szabadokétól. Azonban jogosultak az általános iskolai oktatásra, indokolt esetben az intézetvezető engedélyével középfokú vagy akár felsőfokú tanulmányok folytatására (Novák, 2004. 48. p.), melyeket a Bv. tvr. 25. § (1) bekezdés c) pontja: *„a szabadságvesztés végrehajtása során biztosítani kell az elítélt neveléséhez és oktatásához szükséges feltételeket”*; a Bv. tvr. 36. § (1) bekezdés n) pontja: *„az elítélt jogosult általános iskolai, indokolt esetben középfokú, valamint felsőfokú tanulmányok folytatására”* valamint a Bv. tvr. 39. § (3) bekezdés: *„indokolt esetben lehetővé kell tenni, hogy az elítélt középfokú tanulmányokat végezzen, illetve a megkezdett felsőfokú tanulmányokat folytassa”* fogalmaz meg. A különböző végrehajtási fokozatokra – fegyház, börtön, fogház – azonos jogszabályok vonatkoznak, bár elengedhetetlen figyelembe venni a biztonsági előírásokat, így fel kell készülni arra, hogy bizonyos körletekben, szükség esetén magántanulónként vesz részt az oktatásban egy-egy fogvatartott (Kőszegi, 2010. 57. p.). Az ilyen speciális eseteket az büntetés-végrehajtási intézetparancsnokon túl az oktatást biztosító iskola igazgatójának is minden esetben külön engedélyeznie kell, a legáltalánosabb indok erre az elítélt veszélyessége.

Az oktatás megszervezésének módját jogszabályok írják elő. A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 0116/1998. (IK. Bv. Mell. 2.) OP intézkedés 5. pontja alapján *„az elítéltek iskolarendszerű oktatását-képzését a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka által kijelölt intézetekben kell megszervezni. Az iskolarendszerű oktatásra-képzésre kijelölt intézetben a parancsnok határozza meg az indítandó tanulócsoportok számát, összetételét”*, melyről folyamatosan tájékoztatnia kell a fogvatartottakat. Továbbá a büntetés-végrehajtási intézeteknek biztosítani kell az oktatás megfelelő környezetét, elkülönített tantermeket. Erre legmegfelelőbb egy külön iskolakörlet létrehozása, lehetőség szerint könyvtárral. Az oktatás zökkenőmentes működése érdekében *„ki kell jelölni azt a személyt, aki szervezi, koordinálja az oktatási-képzési tevékenységet”* a börtön falai között. Az ő feladatait szintén rögzíti a fenti intézkedés 5. pontja: beiskolázás megszervezése, kapcsolattartás a képzést végző intézménnyel és az oktató pedagógusokkal, korrepetálás megszervezése, vizsgák előkészítése, éves jelentések, oktatási és képzési tervek elkészítése.

Az alapfokú képzések különösen fontosak, minél inkább ösztönözni kell őket, ezért nagyobb támogatottságot élveznek, mint a középfokú-, felsőfokú- és szakképzések. Ez jól látszik a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 74. § (6) bekezdéséből, mely szerint *„az alapfokú oktatásban részt vevők tanszereit, tankönyveit és az oktatás egyéb költségeit a bv. szervezet biztosítja. Az egyéb oktatási formákban részt vevők számára a költségek biztosíthatók.”* Tehát míg az általános iskolai képzés felszerelését – íróeszköz, könyvek, füzetek – az intézet köteles biztosítani a résztvevők számára, addig a középfokú-, felsőfokú- és szakképzésekhez szükséges taneszközök beszerzése a tanulóra, esetleg a képzést biztosítóra hárul, az intézet csak biztosíthatja.

Ha az oktatási keretek készen állnak a tanév megkezdésére, akkor már csak a diákok toborzása és regisztrálása van hátra, melynek szintén részletesen meghatározott –

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

0116/1998. (IK. Bv. Mell. 2.) OP intézkedés 5. pont – lépései vannak. „Az *elitelt kérelmi lapon és jelentkezési lapon kérheti felvételét az adott oktatásra-képzésre*”, melyet az oktatást szervező iskola és a büntetés-végrehajtási intézet felé kell benyújtania. A jelentkezési laphoz mellékelni kell a korábban elvégzett évfolyamokat igazoló bizonyítványokat vagy azok fénymásolatát vagy azzal egyenértékű iratokat. A beiskolázás ez alapján történik meg. Amennyiben indokolt, lehetőség van a tanuló saját kérésére, hogy – ismétlés, belerázódás gyanánt – eggyel alacsonyabb évfolyamba kezdje meg tanulmányait, mint amiről bizonyítványa van. Azokkal a tanulókkal pedig, akik nem rendelkeznek az eddigi végzettségüket igazoló papírokkal, szintfelmérő íratatható, és ennek eredménye alapján kerül sor az osztályba sorolásukra. Fontos tény, hogy az 1990-es években a személyiségi jogokra és az Európai Tanács ajánlására hivatkozva megszűnt a 30 éves kor alatti, általános iskolai végzettséggel nem rendelkező, írni-olvasni nem tudók kötelező oktatáson való részvétele (Oláh, 1999. 91. p.). Ebből kifolyólag a tanköteles kort¹ betöltők közül az oktatásban való részvételre senki sem kötelezhető, csak önkéntes jelentkezés alapján iskolázhatóak be a fogvatartottak.

Az oktatásban részesülő elítéltek a részvételért cserében különböző kedvezményekben részesülhetnek, részesülnek. Aki munkavégzés helyett választja a tanulást, azok úgynevezett ösztöndíjra jogosultak a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 132. §-a alapján: „Az *alapfokú oktatásban, a szakképzésben vagy továbbképzésben részt vevő elítéltet – ha nem állították munkába – a képzés ideje alatt az alapmunkadíj egyharmadának megfelelő pénzbeli térítés illeti meg*”, mely összeg a tankötelezett korú elítéltekre nem vonatkozik, ők ebben nem részesülnek. Az ösztöndíj teljes összege, mely jelenleg a 1-1/83/2012. (XII.19) OP int. alapján 10.333 Ft, csak az oktatáson – az osztálynapló, illetve a büntetés-végrehajtási intézet által vezetett jelenléti ív alapján – igazoltan jelenlévő fogvatartottat illeti meg. Hiányzás esetén, az összege a hiányzás arányában csökkentésre kerül. Az ösztöndíj havonta kerül kifizetésre, a személyes szükségletekre fordítható összeggel egy időben utalják a fogvatartott számlájára. Véleményem szerint ennek a rendszernek az egyetlen hibája, hogy nem köti tanulmányi átlaghoz az ösztöndíj kifizetését. Pont ezért – a munkához képest – könnyű pénzszerzési lehetőségként is jelen van az oktatás a fogvatartottak életében, mert bukott eredményre ugyanúgy jár a teljes összeg. Ebből kifolyólag az osztályismétlés lehetőségét gyakran a fogvatartottak kéri a tanároktól, csak hogy tovább járhassanak az általános iskolába, és így tovább részesüljenek ösztöndíjban. A jelenség elsősorban a hosszú távú szabadságvesztés büntetést töltőket érinti, akik kiszámolják, hogy hányszor és mikor kell bukniuk, hogy a büntetésük teljes időtartama alatt pénzhez jussanak az iskola által. Az

¹ Az 1993. évi LXXIX. törvény – továbbiakban Kt. – 6. § (3) bekezdésében meghatározott, 18. életév betöltéséig tartó tankötelezettség az 1998/99-es tanévben elkezdett iskolai képzésben résztvevő fiatalokra érvényes. Azokról, akik tanulmányaikat korábban kezdték meg a Kt. 129. § (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik: „*Annak a gyermeknek, aki tanulmányait az általános iskola első évfolyamán az 1997/98. tanévben, illetve azt megelőzően kezdte meg, tankötelezettsége annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tizenhatodik életévét betölti*”. Speciális nevelési igényűek esetén mind-egyik korhatár plusz 2 évvel emelhető, tehát 20 éves és 18 éves korig tolható ki a tankötelezettség.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ilyen jellegű csalások kiküszöbölésére adna módot, amennyiben az összeget teljesítmény arányosan változtatnák, esetleg bizonyos minimálisan elérendő tanulmányi eredmény-szinthez kötnék, melynek hatására a fogvatartottak motiváltabbak lennének a tényleges tanulásra.

A büntetés-végrehajtási intézet a tanulás mellett dolgozó elítéltek számára nyújt néhány kedvezményt, mely a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 112. §-ban olvasható. Számukra tanítási napokon – az oktatási időt nem számítva – „*egy óra munkaidő kedvezmény jár*”, ezen felül „*munkavégzés alól öt munkanapra fel kell menteni*” a vizsgákra való készülés miatt, amit legfeljebb 1 hónappal korábban az intézetparancsnok engedélyez. A szabadság számításánál munkanapnak minősül az elméleti oktatáson való részvétel ideje, illetve a vizsgafelkészüléshez biztosított napok (Novák, 2004. 49. p.). Ezen kedvezmények ellenére is gyakran kerülhet olyan helyzetbe a fogvatartott, hogy választani kényszerül a tanulás és a munkavégzés között. Ha kiveszik a munkából, hogy részt tudjon venni az oktatáson, az jelentős anyagi hátrányokkal jár. Ezt elkerülendő az oktatást végző iskolának lehetőség szerint a munkaidőn kívül eső, délutáni időintervallumban kell biztosítania az oktatást számukra.

Ha az elítélt sikeresen vette a dolgozatokat és a vizsgákat, akkor természetesen félévi és év végi bizonyítványban részesül. A későbbi stigmatizációt és hátrányokat elkerülendő, tehát a szabadulás utáni beilleszkedést elősegítendő a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 74. § (5) bekezdés rendelkezik arról, hogy „*az oktatási intézmény a fogvatartásra való utalás nélkül állít ki bizonyítványt*” a végzettek számára. A bizonyítványra csak a képzést végző iskola pecsétje kerül, büntetés-végrehajtási pecsét nem, ennek következtében nem lehet róla megállapítani, hogy a követelményeket büntetőben teljesítette a tanuló.

AZ OKTATÓK

Ruzsonyi Péter a börtönoktatóként való alkalmazás négy típusát különítette el Európában, melyek egymás mellett élnek, és mindegyik rendelkezik előnyökkel illetve hátrányokkal. Az úgynevezett önellátó modellben a tanárok egyben büntetés-végrehajtási dolgozók is, tehát belső körben oldják meg a fogvatartottak iskoláztatását. Ezzel szemben import modell esetében a fogvatartottak oktatását külsős tanárok végzik, akik párhuzamosan e mellett kinti „normál” iskolában szintén dolgoznak. Ettől kicsit tér csak el a szerződéses modell, amikor kizárólag büntetés-végrehajtási intézetben tanító külsős tanárok végzik az oktató tevékenységet. Végezetül pedig beszélhetünk egy vegyes modellről, amikor egyes helyeken a börtön saját iskolát üzemeltet saját tanári karral, de ezzel párhuzamosan más helyeken külsős tanárokat vesz igénybe a munka elvégzésére (Ruzsonyi, 2011. 36-37. p.).

Bármelyik módon kerül kiválasztásra az adott oktató a munkára, a félresiklott, túlnyomórészt sérült személyiség szerkezetű felnőttek pedagógiai, pszichológiai motiválása biztos, hogy igen nehéz feladat elé fogja állítani. Főként, hogy a tanulás olykor csak a távoli jövőben – szabadulás után – fogja meghozni gyümölcsét, mely tovább csökkenti a fogvatartottak részvételi kedvét, belső motivációját. A börtönben oktatók – pedagógusok,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

andragógusok – feladata ennek következtében lényegesen több mint a tananyag szimpla átadása. Az eredményes munkavégzéshez elengedhetetlen a börtön környezetének és szubkultúrájának megismerése, a fogvatartottak sajátosságainak megismerése, a megfelelő börtönpedagógiai/börtönandragógiai didaktika kialakítása, illetve a börtönszabályok betartása (Szegál, 2007. 36. p.). Továbbá a fogvatartottakra nem csupán diákként kell tekintenie a tanárnak, hanem sokkal inkább olyan személyként, akinek alakítani és formálni kell egész magatartását, tevékenységét, életszemléletét.

Így szükséges megfogalmazni azokat a szakmai és alkalmassági kritériumokat, amelyek a pedagógus végzettségen kívüli további feltételei ennek a fajta munkavégzésnek. A legfontosabb szempont mindenképpen a megfelelő felkészültség és képzettség. Ruzsonyi Péter hangsúlyozza, hogy a fogvatartottak oktatása egy speciális pedagógiát igényel, nem teszi lehetővé a klasszikus nevelőmunkát. Véleménye szerint hiba a „normál” közegben működképes, általános pedagógiai módszereket alkalmazni ezen a területen, mert csökkent a hatékonyságot (Ruzsonyi, 1997. 84. p.). Ennek ellenére jelenleg a büntetés-végrehajtási intézetekben oktatók nem minden esetben rendelkeznek ilyen speciális felkészültséggel, sőt a felnőtt korú elítélteket oktatók zöme az andragógia sajátosságaival, módszertani kérdéseivel csak a gyakorlatban szembesül. A felnőttoktatás műveléséhez szükséges ismereteket és kompetenciákat empirikus úton, autodidakta módon szerzik meg (Maurer, 2011. 33. p.), melyek ebből kifolyólag nehezen átadhatóak. Ez alapján munkájuk megkezdésekor a börtönoktatók legrosszabb esetben rögtön két nehézséggel szembesülnek: az egyik a börtönközeg okozta sajátos igények – fogvatartottak kintitől eltérő hozzáállása, a másik a felnőttoktatási ismeretek esetleges hiányossága.

A hatékony munkavégzéshez elsősorban az andragógiai, pszichológiai, gyógypedagógiai, pszichopedagógiai és szociálpedagógiai ismereteket jelentenek előnyt, plusz az ilyen területen szerzett korábbi tapasztalatok. Mindez komoly többletismeretet kíván meg az oktatóktól. Azonban még az ezekkel az ismeretekkel rendelkezők számára is fontosnak tartanám egy kifejezetten erre a szakterületre való felkészítő tréning kidolgozását Magyarországon, melyen elsősorban nem csak az elméleti – zárt intézet sajátosságai, elítéltek emberként kezelése –, hanem a gyakorlati ismeretek kerülhetnének átadásra. Melynek keretei között lehetőség nyílna a már évek óta ezen a területen dolgozóknak megosztaniuk tapasztalataikat, élményeiket társaikkal, segítve a hatékonyabb munkavégzést.² Maurer Péter börtönoktatók között végzett kutatása alapján erre lenne igény a tanárok körében, és szívesen részt vennének szakirányú továbbképzéseken, amennyiben lenne rá lehetőségük (Maurer, 2011. 33. p.).

A képzettségen túlmenően a fizikai és a pszichológiai alkalmasság ugyancsak elengedhetetlen. Kizáró okot jelent ebből a szempontból például az alacsony intelligencia, a

² Az European Prison Education Association (EPEA) Máltai Csoportja évek óta szervez nemzetközi tréning kurzusokat börtönben dolgozó nevelők és oktatók számára egyaránt. Ezen a magyar részvételi arány eddig 4 főben merült ki (Ruzsonyi, 2011. 37. p.).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

kóros személyiség szerkezet, a magas szintű szorongás, a magas agresszív feszültség-szint, az immoralitás, a túlzott egoizmus és a hatalmi vágy.

A felsorolt feltételeknek való megfelelés esetén is csak teljes körű biztonsági tájékoztatás után kaphat engedélyt a pedagógus a börtönben történő nevelő, oktató munkára. Természetesen korántsem minden ember, minden pedagógus képes arra, hogy büntetés-végrehajtási intézetben dolgozzon, mivel nem csak a fogvatartottaknak, hanem az oktatóknak – illetve minden más ebben a speciális közegben dolgozónak – meg kell szoknia a bezártságot, a szigorú szabályozottságot. Fred E. Jandt, amerikai kutató a pedagógusok börtönhöz történő alkalmazkodását vizsgálta, és öt szakaszt különített el (Szegál, 2007. 36. p.):

1. Kulturális sokk időszaka, amikor a frissen bekerült oktató egyszerre érez még féltelmet, szorongást és kíváncsiságot az új közegben, úgymond turistának érzi magát.
2. Különbségek felismerésének szakasza, megszokás. A kinti és a benti világ egyre kritikusabb összehasonlítása.
3. A pedagógus kifejezetten idegennek érzi magát a börtön falai között. Nem érti, hogy miért kell neki oda járnia. Igyekszik hangsúlyozni a távolságot a bentiekkel.
4. Fokozatos átértékelés: ez vonatkozik mind a börtönre, mind a diákokra, mind pedig a pedagógus saját munkájára, mely során egyre inkább a szakmai szempontok kerülnek előtérbe.
5. A benti és a kinti világ természetessé válik a pedagógus számára.

Véleményem szerint, akik nem képesek a fenti beilleszkedési folyamaton végighaladni és a természetessé válásig eljutni, valószínűleg el fogják hagyni idővel a börtönközeget, mely véleményemet alátámasztja, hogy a börtönoktatók körében – más büntetés-végrehajtásban dolgozókhöz hasonlóan³ – magas a fluktuáció aránya. E miatt úgy gondolom, hogy a börtönoktatók mentálhigiénés állapotára fokozottan ügyelni kell, akár szupervíziók tartását is megfontolandónak tartanám számukra. Ezzel megelőzhetővé válna a fokozott pszichés megterhelésnek és stressznek kitett börtönoktatók korai kiégése, esetleges pályaelhagyása.

Kulcsszavak: börtön, reszocializáció, börtönoktatás, börtönoktató, oktatásszervezés

Index Terms: prison, resocialization, prison education, prison instructor, education organization

³ A személyi állomány fluktuációs mutatói megtekinthetők a BVOP által kiadott 2012-es Évkönyvben.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Czenczer O. (2008). *Az oktatás, mint reszocializációs eszköz a fiatalkorúak BV intézeteiben*. Börtönügyi Szemle 2008/3. 1-12.
- Kőszegi Sz. (2010). *A fogvatartottak oktatása és képzése*. Börtönügyi Szemle 2010/3. 55-62.
- Maurer P. (2011). *Az oktatás helyzete a büntetés-végrehajtási intézetekben – a katedra két oldalán állók szemszögéből*. Börtönügyi Szemle 2011/2. 30-35.
- Novák Z. (2004). *A fogvatartottak oktatása, szakképzése a BV intézetekben*. Börtönügyi Szemle 2004/4. 47-58.
- Oláh M. (1999). *Rabtanítók*. Börtönügyi Szemle 1999/2. 87-92.
- Ruzsonyi P. (1997). *Új megközelítés: a konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós-pedagógiai rendszere*. Börtönügyi Szemle 1997/4. 82-95.
- Ruzsonyi P. (2011). *Reflexiók „Az oktatás helyzete a bv. intézetekben...” című cikkhez*. Börtönügyi Szemle 2011/2. 36-38.
- Szegál B. (2007). *Szocializáció és reszocializáció a börtönben*. Börtönügyi Szemle 2007/3. 25-38.

DR. JÁSZAY BÉLA – DR. KIRÁLY LÁSZLÓ

Miért kell védelemgazdaságtant tanulni, elméleti ismereteket és gyakorlati készségeket elsajátítani a honvédtiszt-jelölteknek?

Why the military officer candidates need to learn defense economics, to master the theoretical knowledge and practical skills?

Absztrakt

Napjainkban a gazdasági és pénzügyi ismeretek rendkívül fontosak. A honvédtiszt-jelölt, majd a honvédtiszt munkája során nap, mint nap találkozik döntési lehetőségekkel, problémákkal, amelyekre megoldást kell találni. Ha ismerjük a gazdaság elméletét és gyakorlatát, akkor megfontoltan, szakszerűen dönthetünk a háztartásunkkal és a beosztásunk ellátásával kapcsolatos gazdasági kérdésekben. Ezen cikk néhány fontos kérdésre, összefüggésre irányítja a figyelmet, melyek befogadása segítheti a mindennapi életben történő eligazodást, a magabiztos és sikeres tevékenységet. A tiszti beosztásra való felkészülés megadhatja az elengedhetetlenül fontos védelemgazdasági ismereteket, melyek bővítése és alkalmazása egész életre szól.

Absztrakt

The economic and financial skills are very important today. The military officer candidates and the officers every day meet situations and problems in their jobs where they must make decisions. They can thoughtfully and professionally make decisions on economic issues related to the their households and military jobs if they know the theory and the practice of economics. In this article we focus on some important issues and relations, which can help to orientate in our everyday life and to be confident and successful in our business. Preparing for an officer's post can provide the essential knowledge of the defense economics, of which extension and application will last for a lifetime.

A PÉNZÜGYI ISMERETEK ALAKULÁSA

Viszonylag későn érik pénzügyileg felnőtté a magyar ifjúság, többnyire 18 és 23 éves koruk között kerülnek a pénzintézetekkel szorosabb kapcsolatba – derül ki a fiatalok körében végzett kutatások adataiból. A pénzügyi ismeretek megszerzése is egészen erre az élet-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

korra tolódik ki, a középiskolás korosztály az átlagnál sokkal tájékozatlanabbnak érzi magát.

A pénzügyi termékek használatát leginkább a fiatalok élethelyzete és az ebből adódó igények befolyásolják. 15 éves kor alatt a pénzügyek kezelése leginkább a jellemzően készpénz formájában kapott zsebpénz beosztását és elköltését jelenti. 15-17 éves kor körül sokaknál megjelenik a bankszámlanyitásra vonatkozó igény, ennek fő okai a diák-munka vállalása, illetve a családtól távol folytatott középiskolai tanulmányok finanszírozása.

A lakosság tájékozottsága sok szempontból hiányos, ezt erősíti, hogy az átlagos magyar ügyfél saját megítélése szerint is inkább tájékozatlan pénzügyi téren. A mostani 25-28 évesek körében a legmagasabb a pénzügyi tájékozottság szintje, ezzel kiemelkednek az átlag banki ügyfelek közül. Mindez reményre is okot adhatna, ám e korosztály is inkább gyenge osztályzatot ad saját pénzügyi felkészültségére.

„A leginkább nyitottnak és tájékozottnak tekinthető „pénzügyi szakértő” csoport részaránya csupán minimálisan emelkedik a fiatal felnőttek körében, a 25-28 évesek hatoda tartozik az átlagnál lényegesen szélesebb körű és pontosabb ismeretekkel rendelkező ügyfelek szegmensébe. Mindezek arra engednek következtetni, hogy továbbra is komoly feladatok állnak a hazai piaci és állami szereplők előtt a pénzügyi edukáció terén.”¹

A környező, főleg hazánktól nyugatabbra fekvő országokban megfigyelhető a tudatos életvezetés és takarékoskodás. Alapvetően jobb anyagi helyzetben vannak, mint mi, de ennek ellenére jobban gazdálkodnak. A magyar társadalom megtakarítási hajlandósága viszont igen alacsony, bár a válság óta pozitív változás tapasztalható. A magyar polgár szeretne úgy élni, mintha egy igazán gazdag ország lakosa lenne. Ma már tudjuk, hogy ez nem lehetséges, a sikeres élethez előrelátás és tudatos gazdasági magatartás szükséges. Ez egy nehéz feladat, mert az általános jólétről való gondoskodást a háztartási szféra nagy része továbbra is az államtól várja.

A gazdasági ismeretek elsajátítása mindenki számára fontos, hiszen a gazdaság meghatározza mindannyiunk életét, emellett pedig a racionális döntések tudománya, az elért eredmények utat biztosítanak a jólét elérése felé, legyen egy egyén, egy szervezet, vagy ország jóléte.

A tisztí hivatás egy életre szóló szolgálatteljesítést jelenthet, komoly kihívásokat/feladatokat támaszt az egyénnel szemben, nagy felelősséggel jár és folyamatosan gyarapodó szakértelmet igényel. A katonai vezetőknek, és más szakembereknek érteni kell a kiképzéshez, a technikai eszközökhöz, felelni kell a rábízott anyagi javakért, valamint saját tevékenységéért és azok megvalósításáért. A közgazdasági-védelemgazdasági ismeretek segítik a racionális döntéshozatalt, mely által akár rövid, akár hosszabb távon a mindennapos, vagy a váratlan feladatok végrehajtása költséghatékonyabbá tehető.

A Magyar Honvédség az adófizető állampolgároktól beszedett pénzüsszegek egy része által finanszírozott haderő. A bruttó hazai termék (GDP) egy meghatározott, alacsony há-

¹ (http://www.mmonline.hu/cikk/erdekes_adatok_a_hazai_bankolasrol_letoltés_2013.dec.26.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

nyada adja a védelmi költségvetés bevételi oldalát, ami a honvédség finanszírozására szolgál. A kiadási oldalt (a személyi állomány illetményét, a fenntartás és a beszerzés költségeit) évről-évre átgondolt tervezési feladat után fogadják el. A felsőszintű katonai, pénzügyi, gazdasági és logisztikai szakembereket terheli a legnagyobb felelősség a tervezési, beszerzési feladatoknál. A beszerzési folyamat időtartama elenyésző a beszerzett anyag használati idejéhez viszonyítva, így tehát minden technikai eszközt üzemeltető katonai felelőssége, hogy szakszerűen tegye azt. Magyarországon rendkívül divatosak a különböző egyetemeken közgazdasági szakjai által biztosított képzések, mégsem mondhatjuk, hogy a magyar társadalom nagy része alapvető szintű közgazdasági ismeretekkel rendelkezik. A honvédtiszt-jelöltek is a magyar társadalom érettségizett polgárai közül kerülnek ki és a hazájuk szolgálatára tesznek esküt, ezért lényeges, hogy a közgazdasági ismeretek által megalapozott, anyagi szempontból tudatos életvezetésre és munkavégzésre készüljenek fel.

BIZTONSÁG, GAZDASÁGI BIZTONSÁG

A legfejlettebb államokban a gazdasági biztonság került előtérbe, kialakult a tudásalapú társadalom. Az állam gazdaságpolitikája közvetlenül és közvetve érinti a nemzetgazdaság teljesítményét. Az ország vezetésnek célja a gazdasági növekedés feltételeinek megteremtése, a munkanélküliség csökkentése, az infláció alacsony szinten tartása, valamint a belső és a külső egyensúly biztosítása. Az állam az újraelosztáson keresztül befolyásolja a magánszféra lehetőségeit, a jövedelemképződés folyamatát. Az állam csak kis mértékben járul hozzá a GDP (bruttó hazai termék) előállításához, mégis annak 30-50%-át adókkal stb. elvonja és saját elképzelése szerint (állam működtetése, szociális ellátás), továbbá a honvédelem, a rendvédelem, az egészségügy, az oktatás, valamint a más tervezett és váratlan feladatokra használja fel. A deficitese költségvetés az államadóság növekedését eredményezi, melynek csökkentése csak nagy erőfeszítések árán valósulhat meg. A biztonság érdekében a rendelkezésre álló erőforrásokat átgondoltan és előrelátóan szükséges felhasználni, hiszen gondolni kell a politikai, a társadalmi, a gazdasági, a katonai, a környezetvédelmi stb. szektorokra. Az informatikai és telekommunikációs forradalom robbanásszerűen tört be a társadalom minden területére. Az információbiztonság (kiberbiztonság), az emberek biztonságérzése/szükséglete és a terrorizmus fenyegetettsége együtt járnak és így napjainkban elsődleges kérdéssé váltak.

ELMÉLETI ALAPVETÉSEK

A tudomány definíciószerűen a természet, a társadalom és a gondolkodás objektív összefüggéseiről szerzett, igazolható ismeretek rendszere. A rendszer természetesen felosztható tudományterületekre, fő- és alágakra, tudományszakokra és szakterületekre. A történelmileg kialakult és elfogadott nagy csoportok (társadalomtudományok, agrár- és élőtermészet-tudományok, műszaki- és élettelen-természet tudományok) a tudományfejlődés során differenciálódnak, illetve a határterületeken kialakulnak az interdiszciplináris tudomá-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

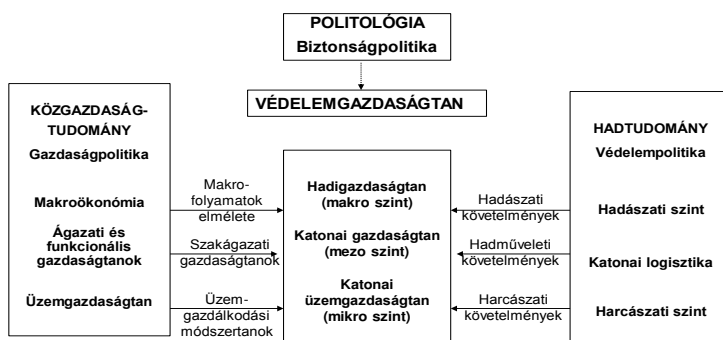
nyok, melyek több tudományágat és szakterületet fognak át. A hadtudomány minden közismert és elfogadott osztályozás szerint a közgazdaságtudományokkal, a jog- és államtudományokkal együttesen része a társadalomtudományok csoportjának.

A II. világháború utáni időszakban a közgazdasági- és gazdálkodás tudományokban erős differenciálódás indult meg és a hagyományos ipar, agrár, közlekedési ágazatok mellett megjelentek a nagy entitások sajátosságait leíró tudományszakok, mint a közszféra vagy az oktatás gazdaságtana. De elfogadottá váltak olyan szaktudományok, mint a környezetgazdaságtan vagy az adatgazdálkodás.

A kétpólusú világrendszert meghatározó nagy katonai szövetségek létrejöttével (1949 NATO, 1955 Varsói Szerződés) az egyes nemzetgazdaságokban meghatározóvá vált a fegyveres erők fogyasztása, a hadiipari komplexumok szerepe.

Ebben a környezetben a hadtudományon belül, a klasszikus stratégiai és taktikai tanulmányok mellett megjelentek a természettudományok (matematika, statisztika), a közgazdaságtan (döntésméletek, modellezés) eredményeit a hadigazdaság (makro folyamatok), a katonai gazdaság (mezoszint) és a katonai üzemgazdaság (mikro folyamatok) szintjén felhasználó kutatások és konkrét alkalmazások. Mindezek a tudományos eredmények felhalmozódásával önálló rendszerré álltak össze és a hadtudományon belül a védelemgazdaságtan tudományszakot alkotják.

A védelemgazdaságtan kapcsolódását más tudományterületekhez szemléletesen mutatja az 1. ábra.

1. ábra. A védelemgazdaságtan struktúrája és főbb tudományterületi kapcsolatai

Forrás: Dr. Király László - Dr. Medveczky Mihály: Védelemgazdasági ismeretek önkormányzati válságmenedzserek (védelmi igazgatási referensek számára)

Egyetemi kiadvány Budapest, 2009. 11. old.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A védelemgazdaságtan tudományterületi szempontból interdiszciplináris tudományterületként definiálható, mely a közgazdaságtan és a hadtudomány között helyezkedik el. Interdiszciplináris jellegéből adódóan a különböző jelenségeket és folyamatokat mindkét tudományterület, illetve az azokhoz kapcsolódó alkalmazott tudományok ismereteivel, törvényszerűségeit pedig mindezek kutatási módszertanával vizsgálja, elemzi. A védelempolitika kormányzati szakpolitika, amely egy adott ország védelmével, haderőinek fejlesztésével, a hadsereg és az egész védelmi szektor felépítésével és működésével foglalkozik.

A védelempolitikai vizsgálati módszertan megjelenésétől (1970) folyamatosan fejlődött, s a kezdeti egyedi országtanulmányok hamar kibővültek regionális biztonsági és védelmi megközelítésekkel, mert a kutatók felismerték, hogy egy adott állam védelempolitikáját csak regionális biztonsági kontextusban lehet reálisan és összefüggéseiben vizsgálni. A bővülés azóta is folytatódik, s mára egy globális, nemzetközi összehasonlító védelempolitikai módszertan alakult ki.

A katonai fenyegetettségünk az elmúlt évtizedekben jelentősen csökkent, döntően szövetségi környezet vesz bennünket körül, a lokális háborús veszély szinte kizárható, ugyanakkor egy nem ellenünk irányuló, eszkalálódó háborús konfliktus, áttevődő fenyegetése nem zárható ki, sőt napjaink realitása.

A környezeti kihívások között elsősorban a katasztrófák pusztító hatásaival kell számolni.

Az elmúlt évtized másik érdekes fejleménye, hogy az ENSZ, a NATO és az EU megpróbálták kiemelni a legfontosabb fenyegetéseket, melyek: a nemzetközi terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek elterjedése, az összeomló-, működésképtelen államok, és a regionális konfliktusok. Az előzőekhez még hozzátehetjük a fertőző betegségek világméretű terjedését, napjainkban az ebola járványt, aminek a megfékezéséhez világméretű összefogásra van szükség.

Azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a gazdasági fejlődés elképzelhetetlen biztonság megteremtése nélkül és viszont. Továbbá a válságokat a jövőben komplex módon, tehát katonai és civil képességekkel együtt kell kezelni. A biztonságfelfogást a jövőben meghatározó tendenciák: a globalizáció, az aszimmetrikus hadviselés által okozott problémák, a demográfiai trendek, az összeomló államok, a radikális ideológiák, a múltból örökölt, megoldatlan konfliktusok felszínre kerülése. Ezekből különböző intenzitású konfliktusok várhatók a világ különböző részein. A problémák megoldását az államok közötti szorosabb politikai és katonai együttműködés adhatja. A biztonság növelése közös érdek, ami nem csak a katonai erő hatékonyságát növelheti, hanem az ilyen akciókban résztvevő országok politikai szolidaritását is. A katonai tervezésben is egyre inkább nem a katonai siker elérése a lényeg, hanem annak a politikai végcélnak az elősegítése, amelyet a legfőbb politikai döntéshozó testületek fogalmaznak meg. Ennek alapján a katonai tervezésben nem csak a fegyverzetek kompatibilitása a fontos, hanem egyre fontosabb a katonák gondolkodásának közelebb hozása. Ez pedig csak rendszeres konzultációkkal, tanácskozásokkal, többnemzeti együttműködéssel érhető el, hiszen még a biztonsági kockázatok értelmezése

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

tekintetében is jelentős eltérések vannak a szövetségesek között. Ezt a gondolatot megerősítették „A katonai logisztika időszerű kérdései” című szakmai-tudományos konferencia sorozat korábbi és legutóbbi (Budapest, 2014. december 3.) előadásai is. A konferencia előadásai széles körben terjesztik az új ismeretek és a legjobb gyakorlatokat, hogy azok mielőbb közkinccsé válhassanak.

Az európai haderőknek fel kell készülniük extrém klíma- és földrajzi viszonyok közötti műveletek folytatására. A hadtudományi kutatók sokat tettek a tervezési kultúra megőrzéséért, átörökítéséért, megújításáért, aminek ma működő eredményei vannak. Mindennek konkrét eredménye a Honvédelmi Minisztériumban működő TVTR (tárca védelmi tervezési rendszer). A védelmi potenciál tervezése, felmérése során a védelmi szféra nemzetgazdaságba való beágyazottságának figyelembevételével kell törekedni a piacvédelem és a vállalkozásösztönzés helyes arányainak megtalálására.

A gazdasági biztonság fő garanciáját a szakirodalomban eddig úgy fogták fel, hogy a liberális nemzetközi gazdasági rend nem bomlik fel és működni fog. Az utóbbi időben, több országban az állami szerepvállalás növekedését, a központosításra való törekvés megvalósítását láthatjuk.

A II. világháborút követő fegyverkezési verseny időszakában a „spin off” hatás eredményeként egyes műszaki találmányok megtermékenyítően hatottak egész iparágakra (repülőgépipar, atomenergia), de ide sorolhatjuk a hálótervezés alkalmazását a K+F folyamatokban, vagy a katonai logisztika szemléletének alkalmazását a nagy termelési rendszerekben.

Már a tervgazdálkodás időszakában is felvetődött, hogy a közgazdaságtudomány eredményei, a modern piacgazdaságban szokásos eljárások hasznosíthatók-e a gazdaság és ezen belül a védelmi szféra eredményes működtetése érdekében. Ez különösen fontossá vált a korábban tervgazdálkodást folytató országokban a piacgazdálkodásra történő átmenet során. Ehhez vizsgálni kell, hogy a nagy entitások (honvédelem, rendvédelem) a piac, a gazdasági folyamatok szempontjából hogyan viselkednek, a piaci működés hogyan befolyásolja a társadalmi hatékonyságot.

Ennek során mindig központi kérdés, hogy a hadsereg egésze (mezo szint), illetve a katonai szempontból önálló tevékenységre képes egységek (mikro szint) működése mennyire tekinthető vállalatyszerűnek és a piacon sikeres vállalatirányítás eszközei alkalmazhatók-e a társadalmi összköltség szempontjából az eredményes működtetéshez.

A piaci körülmények között tevékenykedő vállalat „a priori” célja a nyereség, amelyet erőforrásainak optimális felhasználásával előállított termékeinek értékesítésével realizál. Ezzel szemben a honvédelem, rendvédelem gazdálkodó egységeinek célja egy olyan „közjó” előállítása, melynek felhasználása esetleges, minősége megítéléséhez átláthatónak és szabályszerűnek kell lenni (civil kontroll).

Az itt felsoroltak természetesen nem elegendőek a vitatott kérdés végleges eldöntéséhez, arra azonban elegendőek, hogy felhívják a figyelmet a más területeken elért eredmények alkalmazásakor a kellő óvatosságra, körültekintésre és az alkalmazhatóságot befolyásoló sajátosságok alapos elemzésének szükségességére.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Az előbbiek fenntartása mellett röviden tekintsük át azokat a modern üzleti eljárásokat, technikákat, amelyeket a vállalatok nyereségük maximalizálására, a hon- és rendvédelem gazdálkodói pedig költségük csökkentésére, illetve időlegesen hiányzó erőforrásaik pótlására használnak.

OUTSOURCING

Ennek során a vállalat/szervezet azokat a mellékfeladatokat, funkciókat, melyeket korábban a vállalaton belül láttak el, az erőforrásokkal együtt kiszervezi és a piacról a legkedvezőbb feltételeket nyújtó szolgáltatótól vásárolja meg, ezáltal csökkentve saját költségeit. Például épületfenntartás, karbantartás a honvédségnél.

LÍZING

Ez egy olyan hosszú távú bérleti szerződés, melynek során a bérbeadó felelősséget vállal a lízingelt eszközök biztonságos rendelkezésre állásában, mentesíti a lízingelőt az üzemeltetés, karbantartás rutinfadataitól. Ezzel a lízingelő egy kedvező lízingdíj kialakítása után erőforrást szabadíthat fel, más alaprendeltetése szempontjából fontos feladat ellátására.

Például személygépjármű flotta üzemeltetése a Bundeswehr példáján, Gripen vadászrepülő magyar-svéd egyezmény.

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP (PPP)

Az alaptevékenység ellátásához szükséges, de forráshiány miatt aktuálisan halasztandó beruházások megvalósítása a magántőke bevonásával. Itt a legnagyobb buktató a kifizetésekhez szükséges jelenérték diszkontrátájának megállapítása.

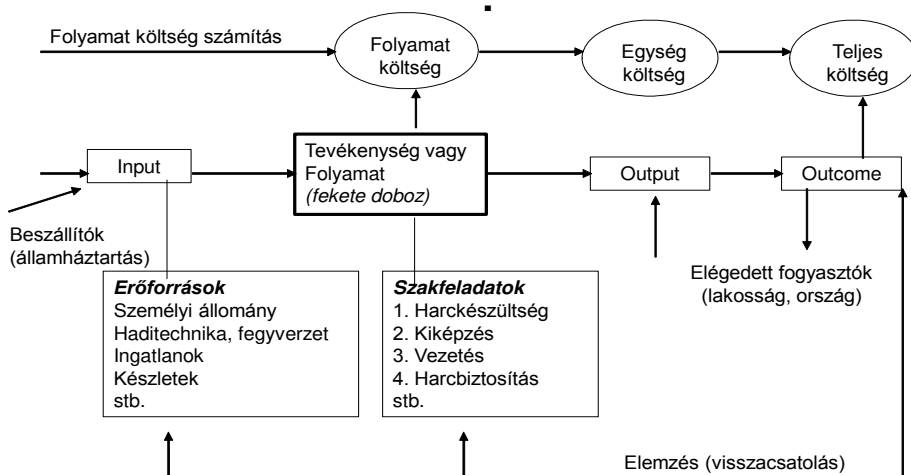
A fenti eljárások önmagukban természetesen nem jelentenek forrásbővülést. Sőt! Ha nem kellő előkészítéssel alkalmazzák azokat, akkor nem hoznak eredményt.

CONTROLLING

A controlling magába foglalja a célmeghatározás, a tervezési és megvalósítási folyamat figyelemmel kísérését (irányítás, szabályozás, ellenőrzés és az információ-ellátás összehangolása), kiemelten a pénzügyek és a termelés területén. A vezetés érdeke, hogy a meghatározott célokat a lehető legkisebb költségkereten belül érje el. Ezt a vezetői tevékenységet minden termelő és szolgáltató vállalatnál/intézménynél is el kell látni. A központi és önkormányzati közigazgatási controlling fejlesztése is elengedhetetlenül szükséges. Érvényes ez a Magyar Honvédségre és a rendvédelmi szervekre is. A kapcsolódási pontokat jól szemlélteti a 2. ábra.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

2. ábra. A védelmi szolgáltatás folyamat – költség modellje

Forrás: Dr. Király László - Dr. Medveczky Mihály: Védelemgazdasági ismeretek önkormányzati költségmenedzserek (védelmi igazgatási referensek számára)

Egyetemi kiadvány Budapest, 2009. 35. old.

A védelemgazdaság a gazdaság azon része, amely a védelmi erőforrások előállítását, valamint felhasználását végzi. A védelemgazdaságtan – mint azt neve is mutatja – két fő központi kategóriája a védelem és a gazdaság. A gazdaság, mint közgazdasági fogalom, alapvetően mindazon tevékenységek és folyamatok összességét jelenti, amelyek az emberi szükségletek kielégítésére alkalmas javak előállítására, elosztására, forgalmazására, továbbá fogyasztására irányulnak.

A védelem, mint fogalom meghatározása azonban ennél sokrétűbb, ez esetben a szakértők alapvetően a biztonsággal való szoros összefüggését hangsúlyozzák. A különböző biztonságelméletek a biztonságot általánosan az ember alapvető szükségletei közé sorolják. Védelmi szempontból azonban inkább valamely rendszer létét fenyegető külső hatást, folyamatot, esetleg valamely jelenségek, folyamatok, rendszerek együttesét, amelyek a biztonság egy meghatározott szintjének elérését és/vagy fenntartását biztosítják. A

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

védelemgazdaságtant tárgya alapján a nemzetgazdaság azon részeként határozzák meg, melynek fő sajátossága, hogy a gazdaság erőforrásainak egy részét védelmi céllal gyűjti össze, majd ennek védelemmé, mint sajátos szolgáltatássá való transzformációját végzi el. Katonai szempontokat figyelembe véve, a védelemgazdaságtan alapvetően a hadászat első változójának tekinthető, jellemzője, hogy a fegyveres küzdelem ismérveinek figyelembevételével együtt vizsgálja és elemzi a gazdaságot. A védelemgazdaság tárgyához tartozik továbbá a gazdaságirányítási rendszer védelmi feladatokra való képességének biztosítása, a hadiipari termelés-szolgáltatás befolyásolása, a gazdaság háborús felkészítése, a tartalékképzés is.

Magyarországon nem csak az egyén, hanem a szervezet és az ország felelőssége is számottevő. Tagja vagyunk több nemzetközi szervezetnek is, melyek mindegyike szoros kapcsolatot ápol a védelmi szférával is. Ilyenek a NATO, az ENSZ és az Európai Unió. A nemzetközi szervezetek tagjaként eleget kell tennünk a szerződésben foglalt feltételeknek. A honvédség szempontjából a legfontosabb a NATO követelményrendszerének való megfelelés. E tekintetben manapság jócskán akadnak hiányosságaink, kezdve a védelmi költségvetéssel, amely a 2014-es állami költségvetési előirányzat szerint a hazai bruttó össztermék 0,79%-át teszi csak ki, a NATO által elvárt minimum 2%-kal szemben. Mindannyiunk érdeke, hogy előbb utóbb ezekhez a követelményekhez felzárkózzunk, hiszen a különböző szövetségekbe azért léptünk be, hogy a tagság előnyeit élvezzük, ez pedig akkor lehetséges teljes mértékben, ha minden szempontból teljes és egyenértékű tagként, és nem potyautasként tudunk szerepet vállalni a nemzetek között. Ezen állapot eléréséhez pedig elengedhetetlen az intézmény/szervezet legkisebb eleménél kezdve a tudatos odafigyelés, hiszen a sok kicsi sokra megy példával élve egészen kis dolgokból lehet együtt nagyot építeni. Ezek után tekintsük át hazánk védelmi kiadásainak alakulását. Az 1. táblázatban megtekinthető a védelmi kiadások alakulása az elmúlt években²

Védelmi kiadások 2000-től		
Év	Milliárd forint	A GDP %-ban
2000	226,9	1,7
2001	272,4	1,8
2002	279,5	1,7
2003	214,3	1,7
2004	310,7	1,5
2005	284,5	1,25
2006	283,1	1,2
2007	278,2	1,09
2008	319,7	1,2
2009	320,6	1,22

² http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Honv%C3%A9ds%C3%A9g#V.C3.A9delmi_kiad.C3.A1sok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Védelmi kiadások 2000-től		
Év	Milliárd forint	A GDP %-ban
2010	308,2	1,14
2011	248,9 (zárolás: 24,7)	0,88 (zárolás nélkül: 0,79)
2012	233,7	0,82
2013	241,3	0,85
2014	241,5	0,79 (becslés)

1. táblázat A Magyar Honvédség költségvetésének alakulása 2000-től

A védelem alapfeladatainak megfelelő tervezési és költségvetési folyamatoknak képe-
seknek kell lenniük arra, hogy elviseljék a változásokat. A katonai vezetőknek és mene-
dzsereknek ma már minden szinten a „mi van akkor, ha” típusú kérdésekkel kell vizsgálni-
uk és elemezniük stratégiai terveiket és gazdálkodási folyamataikat. A védelmi programok
rugalmassága mellett egy másik kulcskérdés az erőforrások hatékony felhasználásának
biztosítása. Az óvatos és hatékony gazdálkodáson túlmenően jobb együttműködés, racio-
nalizációt követel a védelmi képesség kialakításakor. A védelmi értékek előállítása mellett
folyamatosan jelen van a költségek mérésének jelentősége és szükségszerűsége. Pontos
és hiteles költségek nélkül a védelmi programokat, azok finanszírozhatóságát nem lehet
teljes mértékben megvizsgálni. A védelmi feladatokra lebontott költségek kimutatása, mint
a katonai tervezési és költségvetési mechanizmus egyik alapvető része sajnos még hiány-
zik a hazai védelmi tervezési és programozási gyakorlatból. Az ország védelmének a
pénzügyi korlátok adta lehetőségek mellett is erősnek és rugalmasnak kell lennie. Ezért a
hazai haderőreformnak fő célja a haderő működőképességének széles körben történő
újrarendelése. Alapvető cél, egy a XXI. század változó követelményeinek megfelelő, ké-
peség alapú haderő létrehozása. Végre kell hajtani mindazokat a szervezeti, vezetési és
működési átalakításokat, melyek biztosítják az erők és eszközök leghatékonyabb vezetését
és alkalmazását.

Napjainkban az államháztartás és ezen belül a haderőben, a védelmi költségvetés terü-
letén is egyre nagyobb feszültség jelentkezik a szükségletek és a lehetőségek mennyisége
és minősége között. A szűkös erőforrásokkal és a gyorsan változó külső és belső körülmé-
nyekkel nap, mint nap szembe kell nézniük a hadsereg működtetéséért felelős katonai
felsővezetőknek és politikai döntéshozóknak egyaránt. Ezért a szakembereknek együtt kell
keresniük mindazokat a módszereket és lehetőségeket, amelyek az optimális megoldást
adhatják. Ezért fordult a figyelem a controlling felé a fegyveres erők katonai költségvetési
gazdálkodásának területén is. A controllingot jellemző gondolkodásmód és magatartás
lehetővé teszi a szervezeten belüli döntések meghozatalát és a döntés-előkészítő munká-
ban a költséghatékonyság érvényesülését, a költségvetési gazdálkodást elemző és értéke-
lő számítások összekapcsolását a katonai szervezetek működőképességének javítása, a
hatékony védelmi képességek biztosítása érdekében.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Összefoglalva, a védelemgazdaságtan a nemzetgazdaságtan részét képezi. Legfontosabb feladatának tekinthető a védelmi célú erőforrások előállítás és rendeltetésszerű felhasználása. Hiszen a védelmi célú erőforrások a védelmi szervezeteken belüli felhasználás által transzformálódnak védelmi képességekbe.

VÁRHATÓ FELADATOK

Magyarország 1999 óta NATO tagállam. Ebből eredően eleget kell tennie a szövetségben vállalt kötelezettségeknek.

A szövetségi tagságból adódó feladatok teljesítése, a közös védelemhez való hozzájárulás, valamint a befogadó nemzeti támogatás biztosítása tűnik a honvédelem legnagyobb kihívásának.

Az elmúlt évtizedekben lezajlott események – a rendszerváltoztatás, a globalizáció térnyerése, gazdasági egyenlőtlenségek elmélyülése, új válságok jelentkezése stb. – jelentős hatást gyakoroltak a védelemgazdaságra. Az egyre gyorsabban változó biztonságpolitikai környezet, az új védelmi kihívások és az informatikai felelősség a gazdasági erőforrások újratervezésére sarkallnak.

ÖSSZEGZÉS

A fentebb említett tények, adatok és megközelítések kiválóan szemléltetik a védelemgazdaságtan ismeretének fontosságát, akár vezető, irányító szerv vagy végrehajtó állomány szemszögéből nézzük. A felelősség hasonló, csak szintjeiben különbözik. A jelenlegi és jövőbeli kihívásokat tekintve, ha csak a világ nagy részét érintő, hatását még mindig éreztető gazdasági válságra gondolunk, megkérdőjelezhetetlen a gazdasági szempontból tudatos és költséghatékony szervezeti működés. Ehhez pedig az szükséges, hogy a katonák legalább saját munkakörükhöz mérten megfelelő gazdasági szemléletű oktatásban részesüljenek. A társadalom és az állam szempontjából pedig a közeljövőben elérendő cél, hogy a polgárok életvezetését is többek között a gazdasági tudatosság jellemezze, melynek eléréséhez elengedhetetlen az alapszintű gazdasági ismeretek oktatásba-nevelésbe történő integrálása.

Ez a rövid áttekintés a védelemgazdaságtan helyéről a tudományok rendszerében és azokról a technikákról, eljárásokról, amelyekkel a stratégiai és taktikai döntéseket kidolgozó és meghozó katonai vezető nap, mint nap találkozik, alátámasztja a szerzőknek azon nézetét, hogy a XXI. században, a globalizált világban a „mainstream” közgazdasági modell és működésének ismerete ugyanolyan fontos, mint a XIX. század fordulóján a lovagolni tudás és a társasági jó modor volt.

Kulcsszavak: tudomány, gazdaság, védelemgazdaság, biztonság, gazdasági biztonság, pénzügyi ismeretek

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Keywords: science, economy, defense economics, security, economic security, financial literacy

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Nagy László: A hadtudomány és a Magyar Hadtudományi Társaság, Hadtudomány 2001/3
2. Lubos Standl: A hivatásos hadsereg a közszféra gazdasági szubjektuma, Hadtudomány 2008/1
3. Buzás László: Modern pénzügyi módszerek alkalmazhatóságának korlátai a közigazgatási szférában, ZMNE évközi munka 2008
4. Turák – Fodor – Nógrádi – Király: Hadigazdaságtan BKÁE 2003
5. Bekes Katalin: A magyar gazdaság helyzetének alakulása a 2006-2012-es években, Hadtudományi Szemle Bp. 2013. 6. évfolyam 3. szám
6. Bodoróczki János: A Magyar Honvédség a XXI. században (gondolatok az új kihívásokról) Hadtudományi Szemle Bp. 2013. 6. évfolyam 2. szám
7. Dr. Király László – Dr. Medveczky Mihály: Védelemgazdasági ismeretek ZMNE egyetemi jegyzet Bp. 2009

DR. NÉMETH JÓZSEF LAJOS

Recenzió Horváth L. Attila „A terrorizmus csapdájában”¹ című könyvéről**Review of the book titled “In the trap of terrorism” written by Attila L. Horváth****Absztrakt**

Az alábbiakban Horváth L. Attila „A terrorizmus csapdájában” című könyvét értékeljük, amelynek módszerül a biztonságpolitika komplex felfogását és a kritikai szemléletet választottuk.

Abstract

In the following we will analyze the book titled “In the Trap of Terrorism” written by Attila L. Horváth. We are following the methods of complex approach to security policy and criticism.

E sorok írója vélhetően sokkal könnyebb helyzetben van, mint a fenti mű szerzője, aki rendkívül nehéz témaválasztásával nem csak egy rendkívül bonyolult és összetett jelenség – a terrorizmus – összetevőit és jellemzőit kívánja bemutatni, hanem arra is kísérletet tesz, hogy annak eljárásait górcső alá vegye.

Érdemes mindjárt az elején a könyv címét szemügyre vennünk, amely sokat sejtető és elgondolkodtató, hiszen nem csak egy még folyamatban lévő helyzetre utal, hanem arra a tényre is, hogy a terrorizmus kihívás, veszély és fenyegetés is egyben, amely csapdaként nem csak óvatosságra int, hanem magában hordozza az elbukás lehetőségét is.

Még érdekesebb azonban úgy megközelíteni a művet, amely szerint a terrorizmust rendszer szinten – ha úgy tetszik holisztikus módon – értelmezzük. Ezt teszi ugyanis Horváth L. Attila, hiszen művében kijelöli azokat az alapvető eligazodási pontokat, amelyek nélkül a terrorizmus megértése, de legalábbis ennek kísérlete, eleve kudarcra lenne ítélve. Különösen markánsnak mondható e tekintetben az első fejezet, amelyben a szerző pont-ról-pontra haladva bontja ki a terrorizmus jellemzőit oly módon, hogy közben nem veszik el a jelentéstani és gondolkodástörténeti magyarázatok útvesztőiben. A fejezet áttanulmányozása során az olvasónak már-már olyan érzése támad – és ez szinte végighúzódik a

¹ HORVÁTH L. Attila: A terrorizmus csapdájában, 2014, Budapest, Zrínyi Kiadó, ISBN: 9789633276006

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

könyv egészén –, hogy a terrorizmus, különösen annak 2001. szeptember 01-jét követő fejlődéstörténete, valóban azokat a jegyeket mutatja, amit annak legfőbb teoretikusai és sajnos gyakorlói (lásd különösen Oszama bin Laden) célként meghatároztak: „legyen inkább egy működő rendszer, semmint egy műveleti szervezet.” A szerző részletesen mutatja be azt, hogy a terrorizmus működtetése és szervezeti jellegű működése, mint időben és térben eltérő módon megjelenő és megnyilvánuló többé-kevésbé hatékony rendszer, napjaink bonyolult és összetett világában elképzelhetetlen képzett és fanatikus végrehajtó állomány, meghatározott és végletekig finomított módszerek, valamint anyagi finanszírozás nélkül. Azonban mit sem érnek mindezek, ha nincsenek olyan célpontok, amelyek közvetett vagy közvetlen módon a terrorcselekmények „szolgáltatába” állíthatók. Mivel ezek száma elméletileg végtelennek mondható, de gyakorlatilag szűkíthető, ezért helyesen döntött a szerző, amikor a dedukció módszerével vezet el minket a lehetséges célpontok „tárházáig”, amelyben kiemelt szerepet tulajdonít Mumbai 2008 évi ostromának, mint „tankönyvi tételnek.” Ennél a példánál elidőzve kaphatjuk az egyik legmarkánsabb üzenetet, amely szerint a terrorista cselekmények tervezése és – sajnos – eredményes végrehajtása legalább annyira múlik annak alakítóján, mint azokon, akiket ez teljesen felkészületlenül ér, vagy azokon – és ez sokkal rosszabbnak tűnik –, akik hiányos ismereteik vagy rugalmatlan eljárásmodjaik révén lesznek „tervezett” áldozatok.

Horváth L. Attila könyvének második fele, amely egyúttal annak harmadik fejezete, a közlekedési rendszerek terrorfenyegetettségét tárja fel szisztematikusan és olykor zavarba ejtően részletesen és szentvitenül. Ez utóbbit pedig nem is teheti másként, nem csak azért, mert a tudományos megközelítés egyik alapvető elvárása ez, hanem azért is, mert az események, tények és adatok magukért beszélnek: napjaink terrortámadásaiban a közlekedési eszközök, annak infrastruktúrája, elemei képezik szinte azt a „természetesen adódó” célt, rendszert, hálózatot, amelyben a terrorcselekmények által megkívánt sokkhatás a legkönnyebben és leghatékonyabban elérhető. A közlekedés pedig – különösen annak modern és tömeges formái révén – szükségszerűsége, kritikus rendszer mivolta alapján számos módon osztályozható eleve akkor is, ha mindezt békeidőben, annak természetes működése alapján tesszük. A szerző az osztályozás zászlóshajójaként azonban a terrorizmus működési mechanizmusait veti be, amelynek során a nagyváros, de a vidék csakúgy „terítékre” kerül, mint közúti, vasúti, metró, tengeri vagy akár a légiközlekedési alrendszerek.

Lényeges és fontos jellemzője „A terrorizmus csapdájának”, hogy az értelmezési keretek egyikét a szerző számos adattal és egzakt információkkal – azaz a tények sokaságával – tölti fel, amely megnyilvánul mind a táblázatok, mind pedig a statisztikák sokaságában. Szerencsére ezek könnyen érthetők és értelmezhetők, de maga Horváth L. Attila is gondoskodik arról, hogy ne vesszünk el ezek útvesztőiben, hiszen konkrét események és példák sorakoznak előttünk. A felhasznált irodalom hazai és nemzetközi értelemben is terebélyes, de nem terjedős, a szerző helyesen találja meg az egyensúlyt a magyarázatok szükségessége és az adatok forrásainak pontos feltüntetése között.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Egy recenzió nem lehet teljes azonban némi kritikai megjegyzés nélkül: így e sorok szerzője a mű áttanulmányozása kapcsán esetenként úgy érezte, hogy a szerző „mély-ásás” gyanánt elindul egy-egy gondolati síkon, amelyek megfogalmazása – stílusa – olykor jobban hasonlít azok közvetlen tükröződésére, amely vélhetően a szerző széleskörű tudásának, de inkább az önmagával és önmagában vitatkozó „én” tudatalatti kivetülésével magyarázható. A mű másik szembe-ütő és kritizálható, kritizálandó eleme a fentiek ellentétében ismerhető fel. Nevezetesen a mű néha úgy viselkedik az olvasó kezében mintha „felhasználói útmutató”, egyféle „know-how” lenne, hiszen Horváth L. Attila oly akkurátusan és pontosan tárgyal egyes terrorcselekményeket és eljárásokat, hogy azok megvalósítása, lekövetése vagy mintaként való használata szinte kézenfekvőnek tűnhet.

Ez utóbbi azonban épp arra mutat rá és pont azt erősíti meg, amit a szerző maga is kifejt könyvének lezáró részében: a legnagyobb problémát az a látszólagos tehetetlenség jelenti, amelynek leküzdéséhez teremtő összefogásra van szükség. Épp ez az, ami a leg-hatékonyabb, ugyanakkor leglassabban ható eszköz lehet a terrorizmussal szemben.

„A terrorizmus csapdája” olyan alkotás, amely címében és tartalmában mindazt magában hordozza, amit elméleti és gyakorlati síkon elvárhatunk tőle, hiszen a csapdaállítást nem csak meghatározott elemek mechanikus összeillesztését jelenti. Sőt! Mindez magában rejti a célkitűzést, a tervezést, a környezet ismeretét, az eszközöket, az anyagi forrásokat és mindazt, amellyel a terrorizmus, mint rendszer és jelenség egyaránt leírható.

Épp ezért ajánlom Horváth L. Attila könyvét mindazok figyelmébe, akik a témával akár érdeklődés, akár szakértői szinten szeretnének foglalkozni, hiszen minden egyes fontos elem csakúgy megtalálható benne, mint az összefüggések ismerete.

„A terrorizmus csapdája” egy olyan „szellemi verem”, amelybe könnyű beleesni, de a szerző tudása, írói készségei és képességei hamar segítenek az adott helyzet felismerésében és a vonatkozó információk dekódolásában. Ez utóbbi pedig elengedhetetlen ahhoz, hogy ez a könyv mindig elérhető közelségben legyen, hiszen a csapdák sikeres leküzdéséhez csak számos generáció tapasztalata és tudásuk ötvözése vezethet el. Horváth L. Attila könyve ezt az utat rövidíti le érdekfeszítő, olvasmányos, de leginkább tanulságos módon.

Kulcsszavak: terrorizmus, recenzió, biztonságpolitika

Keywords: terrorism, review, security policy

BELLER BALÁZS

Herzberg-féle motivációelmélet vizsgálata egy empirikus kutatás során**Absztrakt**

A motiváció nagy fontossággal bír a katonai szervezetek vezetésében, így Magyar Honvédség esetében is. A megfelelően motivált beosztottak és vezetők együttes tevékenysége a szervezet céljai elérésének, eredményeinek és az elvégzett munka minőségének záloga.

A dolgozat egy kisméretű empirikus kutatás kiértékelésével, arra keresi a választ, hogy az üzleti életből ismert Herzberg-féle kéttényezős motivációs elmélet mennyire fellelhető egy olyan speciális összetételű, nem a gazdasági, termelő ágazatban lévő szervezetnél, mint a katonaság. Emellett pedig azt is meg kívánja vizsgálni, hogy a Herzberg-féle higiéniás és motivációs tényezők mennyire alkalmasak egy szervezet pillanatnyi állapotának leképzésére, illetve a benne dolgozók pillanatnyi elégedettség-elégedetlenség viszonyának meghatározására.

A motivációs elméleti kutatás eredményei remélhetőleg rávilágítanak egy két olyan területre, amelyet a jövő katonai vezetőinek, s mellettük a keretfeltélt biztosító politikai irányítói rendszer szereplőinek, döntéshozóinak is komolyabban kell venniük.

Abstract

The motivation is an important part of the leadership (command and control) in military organizations, as it is as well in the Hungarian Defense Forces. The mutual performance of the well-motivated subordinates and their commanders is the pledge of the success and the chance to reach the aim of their organization.

The essay is looking for the answer through an empiric research, that if the Herzberg's two-factor motivation theory presents in a specific, non-economic, non-productive system, like armed force. Besides this, the other question is, that the elements of two-factor theory are able to descript the condition of an organization at a specific moment through the satisfaction or dissatisfaction of its' members.

The outcomes of the research may show some aspects of the organization, which may need much more effort to rethink or change. This would be an important knowledge for the future military commanders and the members of the

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

political part of military control system, who have the right to create the frame conditions for a better military system.

BEVEZETÉS

Feladatom a Herzberg-féle motivációs elmélet, valamint egy általam, a témában végzett empirikus kutatás eredményeinek bemutatása és következtetések levonása.

A motiváció a katonai szervezeten belül nagy hangsúllyal kell, hogy szerepet kapjon. A megfelelően motivált beosztottak és vezetők együttes tevékenysége a szervezet céljai elérésének, eredményeinek és az elvégzett munka minőségének záloga.

Sir Winston Churchill¹ mondta 1904-ben:

„A hadsereg nem olyan, mint egy korlátolt felelősségű társaság, amely hétről hétre újjászervezhető, átalakítható, megszüntethető és átforgatható a pénzpiac változásainak megfelelően. Nem élettelen tárgy, mint egy ház, amely lerombolható, megnagyobbítható vagy szerkezetiileg átalakítható a tulajdonos vagy bérlő szeszélye szerint. A hadsereg élő dolog. Ha becsapják – duzzog, ha boldogtalan – senyved, ha gyötrik – belázasodik, ha túlzottan felzaklatják – hervadtá válik és sorvad, s majdnem meghal. És amikor közeledik ehhez az utolsó súlyos állapothoz, csak sok-sok idővel és pénzzel kelthető életre.”²

A fenti idézetet azért választottam, mert egy nagyon hasonló helyzetet ír le, amiben ma is élünk. Ha szétnézünk magunk körül, valahol azt látjuk, hogy a felsorolt negatív történések, mind-mind megtörténnek velünk, illetve környezetünkkel. Ahhoz, hogy ebben a meglehetősen nehéz gazdasági, társadalmi és politikai viszonyrendszerben a Honvédség, mint szervezet, a legkisebb alegségtől, az országos szintig működhessen, és jól működhessen, az adott katonai vezetőknek meg kell találniuk a megfelelő motivációs lehetőségeket.

Nyilvánvaló, hogy ezek jelentős része nem csak rajtuk múlik, de a lehetőségek szerint úgy kell ténykedniük, hogy főnökök helyett „bátorító, valódi vezetők”³ legyenek, az építő szándékú negatív kritikák megfogalmazása mellett.

Frederick Irving Herzberg⁴ (1923-2000), amerikai pszichológus, aki napjainkban az egyik legbefolyásosabb névként ismernek az üzleti menedzsment területén. Elsősorban a munkamotivációs elgondolásairól (*job enrichment*) és a kéttényező motivációs elméletéről (motivátorok és higiénés tényezők) vált híressé. Az 1968-ban kiadott „Még egyszer arról,

¹ Churchill, Sir Winston Leonard Spencer, (1874. november 30. – 1965. január 24.) brit politikus, miniszterelnök, szónok és stratégia, a brit hadsereg tisztje.

² MAGYAR ISTVÁN: A BRIT HADSEREG TISZTJE, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990, ISBN: 963-327-000-6, 5.o.

³ Szelei Ildikó: A beosztottak motiválásának pedagógiai kérdései, In Pedagógia I. Bp. ZMNE, 2004.

⁴ Herzberg életrajza (http://en.wikipedia.org/wiki/Frederick_Herzberg#Motivator-Hygiene_Theory) (2014.10.28.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

hogyan motiválhatjuk az alkalmazottainkat?”⁵ című publikációját az 1,2 millió példányban adták el, és a Harvard Business Review című folyóirat legkeresettebb cikke lett.

Herzberg litván emigránsok gyermekeként született Massachusetts-ben, 1939-ben felvételt nyert a City College of New York-ra, de tanulmányait nem fejezte be, mert besorozták a hadseregbe. 1944-ben házasságot kötött Shirley Bedell-el, majd a háború után 1946-ban diplomát szerzett a korábbi iskolájában. Ezután a Pittsburgh-i Egyetemen tudományos és közegészségügyi mesterképzésben diplomázott le, majd PhD címet szerzett az elektrosokk terápiák alkalmazásában. Az 1950-es évektől kezdett kutatni. először a Case Western Reserve University menedzsment professzora volt, ahol megalapította az ipari mentális egészségügyi tanszéket, majd visszavonulásáig az Utah-i Egyetemen oktatója volt. Az élete folyamán számtalan vállalat, szervezet kérte fel konzultációkra, többek között az Egyesült Államok kormánya és más országok vezetői is. Egy fiú édesapja.

A MOTIVÁCIÓ

Ahhoz, hogy megvizsgálhassuk a dolgozat témáját előtte tisztában kell lenni néhány alapfogalommal.

MOTIVÁCIÓ EREDETE

A motiváció a latin *movore*~mozogni,⁶ mozgatni, kimozdítani ige jelentéséből származik. Alapvetően a motiváció fogalma akkor merül fel, ha tisztába akarunk kerülni azzal, hogy egy adott személy miért cselekedte azt, amit cselekedett, miért viselkedett úgy, ahogy viselkedett. Így, mint olyan gyűjtőfogalom, bele tartozik valamely cselekvés indoklása, megokolására, illetve valamely cselekvés ösztönzése, kiváltása.⁷

A motiváció vizsgálatával foglalkozó tudományterülete nem önállóan jelent meg, hanem a pénzügyi és gazdasági élet, illetve a szervezetek tanulmányozásának igénye hozta létre.

Minden korszak gondolkodóit érdekelte, hogy miként működik egy szervezet jól, mi határozza meg teljesítményét, mik azok a faktorok, amik befolyásolják tevékenységét. Elég csak arra gondolni, hogy már az ókorban is érdekelte az embereket, hogy „miként lehetett megépíteni a piramisokat”, amely mind a mai napig különféle elméleteket szül. Ugyanígy vizsgálták az állam, az egyház és hadseregek, mint szervezetek mibenlétét, jellemzőit, tulajdonságait. A szervezetek, vállalatok vizsgálata vezetési szempontból a XIX. században, az ipari forradalmak után indulhatott be és a XX. században gyorsult fel.

⁵ "One More Time, How Do You Motivate Employees?"

⁶ Szelei Ildikó: A beosztottak motiválásának pedagógiai kérdései, In Pedagógia I. Bp. ZMNE, 2004. .

⁷ Dr. Bolgár Judit ezredes – Dr. Ribárszki István alezredes: Vezetés- és döntéspszichológia, egyetemi jegyzet, ZMNE Pedagógia és Pszichológia Tanszék, Budapest, 1999, 24. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

VEZETÉS – KATONAI VEZETÉS

A szervezetek vezetése szempontjából fontos volt tisztázni, hogy:

„A vezetés olyan tevékenység, amely során a vezető a vezetett szervezet tagjaként meghatározó befolyást gyakorol a szervezet tevékenységére az irányító által meghatározott feladatok végrehajtása érdekében, azonban a szervezet tevékenységének célját és rendeltetését nem változtathatja meg.

A vezetés értelmezhető, mint szervezeten belüli irányítás, de a vezető a szervezeti egységen kívülálló irányító (személy, testület) által meghatározott feladatokat hajtja végre, ugyanakkor a feladatmegvalósítás során jelentős önállósággal bír. A vezető viszonylagos cselekvési önállóság mellett, az irányító (személy, testület) és a vezető személy közötti hierarchikus alá- és fölérendeltségi viszony a domináns.”⁸

Dr. Czuprák Ottó megfogalmazásával élve, a fentiekből megállapítható, hogy a katonai szervezetek vezetése alapvetően és döntően olyan bonyolult eljárás, amely ellentmondásokat nem tűrő utasítások útján, a beosztottak befolyásolásával, képzésével a szervezet működésének, feladatrendszerének végrehajtására, egy adott, a magasabb előljáró szerv által meghatározott cél elérésének érdekében történik, a megfelelő keretfeltételek biztosítása, vagy adott esetben azok hiánya mellett.

Ha a keretfeltételek biztosítására, illetve annak hiányára gondolunk, akkor mindenképpen látható, hogy a katonai vezetésben is fontos szerep hárul a szervezet tagjainak motiválására.

MOTIVÁCIÓ

A motiváció kérdésével a szervezettudomány, vezetéstudomány kezdett el foglalkozni, amelynek kiváltó okait, illetve fontosságát az alábbi igények fogalmazzák meg jól:⁹

- a vezető hozzásegítése ahhoz, hogy hatékony és sikeres vezető váljék belőle;
- a vezető rendszerezett, mások által érvényesített és megbízható tudáshoz jusson;
- elősegítse a vezetői tulajdonságokat, a változásokra fogékonyságot, érzékenységet.

A szervezetek vezetésénél elsősorban a szervezet hatékony működésén, teljesítményén van a hangsúly. Ez maga után vonja a szervezet és tagjai teljesítményének vizsgálatát. A kutatások során azt találták, hogy a teljesítmény a képességek és a motiváció összegeként határozható meg leginkább.

Ebből, a motiváció egyrészt a szükségletek kielégítésére irányuló belső késztetések megszerveződése, másrészt az ösztönzés szinonimájaként azt a vezetői magatartást jelöli, amelyben a vezető beosztottjait a szervezeti célok elérésére készíti. Motiválni annyit tesz,

⁸ Szolnoki Gábor: Az irányítás és vezetés a katonai hierarchia viszonyrendszerében, tanulmány, 2004, HM TKF, 31.o. (<http://www.honvedelem.hu/files/9/4954/05.pdf>) (2014.10.15.)

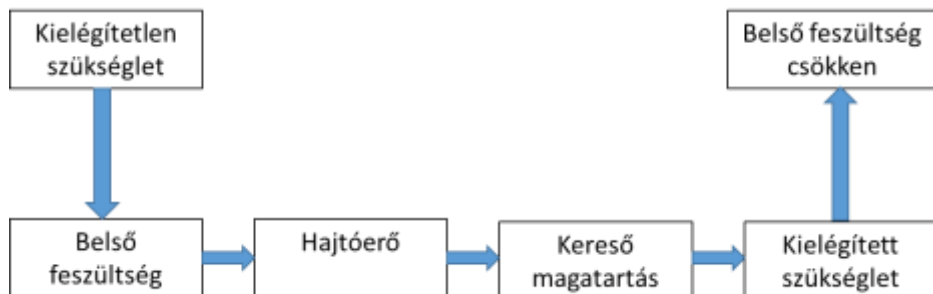
⁹ Perjes Zoltán: Stabilitást eredményező új keresletorientált szervezetfejlesztés, Doktori értekezés, Pannon Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Győr, 2007, 29. o. (http://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2007/Perjes_Zoltan_dissertation.pdf) (2014.10.29.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

hogy viselkedést, attitűdöt változtatni, felvenni vagy erősíteni egy adott cél elérésének az érdekében. Vagy mások esetében, mások motiválásánál azt elérni, hogy az egyén a viselkedését változtassa meg, az általunk kívánt módon, az általunk kitűzött cél érdekében.¹⁰

A motiváció általános folyamatát Robbins írta le, amely az alábbi ábrán látható:

1. ábra: Motiváció általános folyamata¹¹

MOTIVÁCIÓS ELMÉLETEK

A vezetők tevékenységének hatékonyságát növeli a motivációk megértése. A kutatások során számtalan motivációs elmélet keletkezett. Ezeket azért hozták létre, hogy a vezetők megértsék a szervezeti egyén magatartásának okait, bizonyos valószínűséggel előre lehessen jelezni a vezetői lépések, döntések következményeit, illetve irányítani, terelni lehessen az egyén viselkedését, hogy mind az egyéni, mind a szervezeti célok teljesülhessenek.

A motivációs elméletek egyik felosztása¹² alapján lehetnek:

— tartalomelméleti csoportosítás;¹³

¹⁰ Kissné András Klára: A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományának, valamint a versenyszféra motiváltságának összehasonlító elemzése, doktori értekezés, NKE, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2013, 11.o.

(http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2014/kissne_andras_klara.pdf) (2014.10.29.)

¹¹ Perjés Zoltán: Stabilitást eredményező új keresletorientált szervezetfejlesztés, doktori értekezés, Pannon egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Győr, 2007, 34. o.

(http://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2007/Perjes_Zoltan_dissertation.pdf) (2014.10.29.)

¹² Kissné András Klára: A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományának, valamint a versenyszféra motiváltságának összehasonlító elemzése, doktori értekezés, NKE, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2013, 12.o. (http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2014/kissne_andras_klara.pdf) (2014.10.29.)

¹³ Azokat az egyénre jellemző motívumokat foglalják össze, amelyek cselekvésre serkentenek bennünket. A modellek olyan elméleti keretek, amelyek segítenek megérteni azt, hogy a munkatársaink valószínűleg mire törekedve cselekszenek, és miként változhat ez a viselkedés az idők

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- folyamatelméleti csoportosítás;¹⁴
- XXI. századi elgondolás.¹⁵

HERZBERG-FÉLE KÉTTÉNYEZŐS MOTIVÁCIÓS ELMÉLET

A Herzberg-féle kéttényezős modell bemutatása előtt röviden meg kell ismerkedni a Maslow-féle szükséglet elmélettel, mert ezek az elméletek valamilyen szinten egymásra épülnek.

MASLOW-FÉLE ELMÉLET

Abraham Maslow azt tartotta, hogy az emberi szervezetben rejlik a motiváció, amely igényt, szükségletet indukál. „Motivált vagyok, ha vágyat, igényt, kívánságot, vagy hiányt érzek.”¹⁶

Ezek a szükségletek, az emberiség számára közös szükségletek, hierarchikusan épülnek egymásra. Ezeket egymás után kell kielégíteni. Ha az egyik szükséglet kielégül, az nem az egyén megnyugvásához, hanem a magasabb szükséglet tudatosításához, ébredéshez vezet. A lelkiileg egészséges személy folyamatosan emelkedik ebben a hierarchiában, a lelki működési zavar viszont megrekedést eredményezhet a hierarchia egy alsóbb szintjén.¹⁷

Maslow 5 egymásra épülő szükségletet nevezett meg, ahol legalul a fizikai, biológiai szükségletek¹⁸, aztán a biztonsági szükségletek¹⁹, kötődési szükségletek²⁰, önértékelési²¹

folyamán. (MASLOW- féle szükséglet elmélet, HERZBERG-féle kéttényezős elmélet, McCLELLAND teljesítmény elmélete.)

¹⁴ Ezek azt kívánják megvilágítani, hogyan hasznosíthatják a vezetők a szükségletekről, egyéni törekvésekről megszerzett ismereteiket a magatartás megfelelő irányba terelésére. (SKINNER megerősítés elmélete, Célkitűzés- elmélet, VROOM elvárás elmélete, Méltányosság elmélet.) HUNT és ADERFER megállapítása az egyes célok erősségéről hatással volt a kutatásomra: miszerint a célok nem egyértelműen határozzák meg magatartásunkat, inkább orientálják viselkedésünket. HUNT további lényeges felismerése az is, hogy az egyes célok nem rendezhetők eleve feltételezett hierarchiába, hanem dinamikus struktúrát alkotnak. A céloknak változik mind az erősségük, mind a fontosságuk, nemek szerint, különböző életkorokban, vagy különböző élet- és munkaszituációkban.

¹⁵ Bizonyos kutatók egy csoportja másképpen közelíti meg a motivációt. (Többek között Daniel PINK, Seth GODIN és CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály.) Az ő megközelítésük szerint a motiváció saját, egyéni, belső hajtómotor, amely kívülről közvetlenül nem hozható létre, és csak a motiváció létrejötté, létrehozása inspirálható.

¹⁶ 08. Motiváció fogalma, motiváció elméletek (MASLOW, ALDEFER, HERZBERG), Pénzügysziget, internetes portál, Vezetés, szervezés, 2007.11.21.

(http://penzugysziget.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=2258:08tetel&catid=284&Itemid=392) (2014.10.29.)

¹⁷ Dr. Bolgár Judit ezredes – Dr. Ribárszki István alezredes: Vezetés- és döntéspszichológia, egyetemi jegyzet, ZMNE Pedagógia és Pszichológia Tanszék, Budapest, 1999, 24.o.

¹⁸ oxigén, víz, élelem, pihenés stb.

¹⁹ a stabilitás, a függőség, a védelem, a rend, a törvény, a korlátok oltalmazó ereje

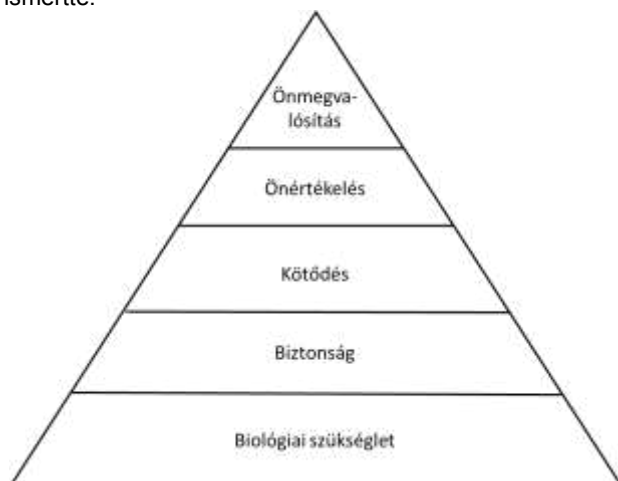
²⁰ a bensőséges emberi kapcsolatok, a szervezetben, a csoportban, a családban betöltött hely

²¹ önbecsülés, mások általi értékelési igény

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

majd az önmegvalósítási szükségletek²² jelennek meg. Ez az elv Maslow-féle szükséglet piramisként vált ismertté:

2. ábra Maslow-féle szükségletpiramis

Maslow szerint az emberek motiválásához nem elegendő ugyanaz, mint Montecuccoli^{23, 24} szerint a háborúhoz. „Pénz, pénz, pénz.” Fontos szerepe lehet az emberi mivoltból következő dolgoknak, mint erőpróbák, kihívások keresése, előléptetés, felelősségvállalás, elismerés.²⁵

HERZBERG-FÉLE ELMÉLET

Herzberg alkotta meg a motivátor-higiénés modellt, amely továbbfejlesztette a Maslow-féle szükséglet elméletet.

Herzberg és munkatársai 1959-ben széles körű kutatást végeztek, amelyben megkérték a vizsgált személyeket, hogy idézzenek föl olyan munkájukkal kapcsolatos alkalmakat, amikor elégedetlennek és demotiváltnak érezték magukat voltak, illetve olyanokat is, amikor elégedettek és motiváltak voltak.

A tradicionális elméletek szerint, addig azt gondolták, hogy az elégedettség és az elégedetlenség között folyamatos átmenet van.

²² az én kiteljesedése

²³ Montecuccoli, Raimondo, gróf (Modena, 1609. február 21. – Linz, 1680. október 16.) olasz származású császári hadvezér, Zrínyi Miklós kortársa

²⁴ Vladár Tamás: Montecuccoli, Raimondo, Múlt-kor/MTI-Panoráma, 2005.10.17. (<http://mult-kor.hu/cikk.php?id=11189>) (2014.11.04.)

²⁵ Szelei Ildikó: A beosztottak motiválásának pedagógiai kérdései, In Pedagógia I. Bp. ZMNE, 2004.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

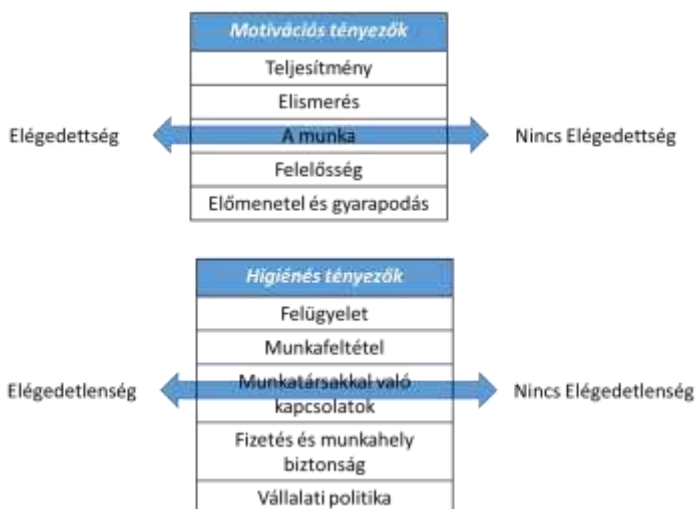
2014. VII. évfolyam 4. szám

3. ábra Tradicionális modell

Herzberg és munkatársai kutatási eredményei megcáfolták ezt a feltételezést. Azt tapasztalták, hogy azok a lépések, amelyek az elégedetlenséget csökkentik, azok nem fogják az elégedettséget feltétlenül növelni. Például, ha valaki jó fizetést kap, az elhárítja az elégedetlenséget, de nem fogja feltétlenül növelni a motivációt.

Az ábrán láthatók a kutatás eredményeként Herzberg és csoportja által beazonosított elégedettségi (motivátor) és elégedetlenségi (higiénés) tényezők.

4. ábra: Herzberg-féle kéttényezős modell²⁶ (Moorhead and Griffin, 1995, 90.o.)

Az elégedetlenségi tényezőket a következő analógia miatt hívják higiénés tényezőknek is. A higiénés szabályok betartása megelőzheti ugyan a betegségeket, de nem javítja az egészségi állapotot.

Herzberg szerint a higiénés tényezők megfelelő kezelésével megelőzhetjük az elégedetlenséget, azonban a higiénés tényezőknek gyakorlatilag elhanyagolható a motiváló hatása. Szükségesek egy elfogadható szintű motiváltság fenntartásához, de az emberek elvárják meglétüket, s bevezetésük és javításuk nem fogja növelni a munkával való elégedettséget.

²⁶ Környei Imre: Szociotechnika, a társas alrendszerrel kapcsolatos ismeretek I. előadás, doksi.hu portál., (<http://www.doksi.hu/get.php?lid=4824>) (2014.10.29.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Ezzel szemben az elégedettségi tényezőket azért nevezik motivátoroknak is, mert a munkával való elégedettség motiváltságot okoz.

Az elégedettséget okozó tényezők az ego és az önmegvalósítás szükségletéhez (magasabb szintű szükséglet), míg az elégedetlenségi tényezők a Maslow-féle szükséglet piramis alacsonyabb szintű szükségleteihez kapcsolódnak.

Másik megvilágításból nézve a higiénés tényezőket külső tényezőknek is nevezhetjük, hiszen a munkavégzés „környezetével” kapcsolatosak, míg a motivátorok a belső tényezők, hiszen magából a munkából fakadnak.

Az is kiderült a kutatásokból, hogy jelentős különbség van az egyes tényezők hatásának időtartama között. Például a motivátor tényezők közül az előmenetel hatása egy idő után lecseng, míg a felelősség sokkal hosszabb ideig fejti ki motiváló hatását. A higiénés tényezők közül a fizetés demotiváló hatása volt a legtovább tartó.²⁷

AZ EMPIRIKUS KUTATÁS BEMUTATÁSA

CÉL

Megvizsgálni, hogy a Herzberg-féle kimutatható-e a Magyar Honvédségen belül. A kérdőívben alapvetően két részterületre fókuszált az alapkérdések mellett.

Egyik részletben a Herzberg-féle motivátorok és higiénés tényezők kerültek felvételre, megvizsgálásra, illetve az, hogy mennyire befolyásolják az elégedettséget, vagy elégedetlenséget.

Második részben, pedig a jelenlegi beosztásra vonatkoztatva kerültek vizsgálatra a Herzberg-féle kéttényezős elmélet elemei az elégedettség és elégedetlenség viszonyrendszerében, azzal a felkiáltással, hogy a mai Magyar Honvédséget milyennek látják a fenti tényezők tükrében.

VIZSGÁLAT ADATAI

A kérdőívet 35 fő töltötte ki.

A kérdőívet kitöltők életkorának megoszlása a következő volt:

24-30 év között	0	0%
31-40 év között	20	57%
41-50 év között	14	40%
51-60 év között	1	3%

²⁷ Környei Imre: Szociotechnika, a társas alrendszerrel kapcsolatos ismeretek I. előadás, doksi.hu portál, (<http://www.doksi.hu/get.php?lid=4824>) (2014.10.29.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A nemek megoszlása 20% nő, 80% férfi. A kitöltők közül 30 fő rendelkezett főiskolai diplomával, 5 fő rendelkezett egyetemi diplomával. A kitöltők közül 35 fő aktív kereső volt, és ebből 49% középvezető, 49% beosztott és 2% beosztott fizikai tevékenységet folytató volt.

VIZSGÁLATI KÉRDÉSEK

Az *első vizsgálati területen* kétféle képen hangzottak el a kérdések az adott higiénés, vagy motivációs tényezőkre. „Mennyire elégedett Ön, ha...” illetve „Mennyire elégedetlen Ön. ha...”.

Az alábbi területek kerültek vizsgálatra:

Higiénés tényezők

Felügyelet	ellenőrzés rendszeressége, módszeressége
Munkafeltétel	technikai feltételek
	munkakörülmények milyensége
Munkatársakkal való kapcsolatok	munkatársi kapcsolat
	viszony a főnökkel
Fizetés és munkahely biztonság	állásbiztonság
	fizetés, juttatások
	munka melletti magánélet
Vállalati politika	szervezeti működés igazságossága, jogszerűsége

Motivátorok:

Teljesítmény	véleménykérés szervezeti ügyekben
Elismerés	azonnali visszajelzés megléte
	vezetői dicséret, elismerés
A munka	munkafolyamat beazonosíthatósága
	munka változatossága, érdekessége
	munka jelentőségteljesége

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Felelősség	felelősségteljes munka
Előmenetel és gyarapodás	előléptetés, előrehaladás

A második vizsgálati területen az alábbi állítások hangzottak el:

Állítás kiegészítés (elégedetlen-elégedett) (választás 1-5 között)	Tényező²⁸
Jelenlegi munkakörénél az elvégzendő munka nehézségi szintjével...	M
Jelenlegi munkakörülményeivel, a biztosított technikai feltételekkel...	H
Jelenlegi fizetésével/juttatásaival...	H
Jelenlegi kapcsolatával a főnökei irányában...	H
Jelenlegi kapcsolatával a munkatársai irányában...	H
Jelenleg a munkájáért kapott elismeréssel...	M
Jelenleg a munkájának ellenőrzési módjával...	H
Jelenleg a munkakörének biztonságával...	H
Jelenlegi beosztásával...	M
Jelenlegi munkájához járuló felelősséggel...	M
Jelenlegi előmeneteli rendszerével...	M
Jelenlegi fejlődési lehetőségeivel...	M
Jelenlegi munkakörének elvégzéséhez szükséges teljesítmény kényszerrel...	M
Jelenlegi szervezetének vezetési/szervezési felépítésével, elveivel...	H
Jelenlegi munkája mellett a magánéletre jutó idejével...	H

²⁸ Megjegyzés: M=Motivátor, H=Higiénés tényező

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

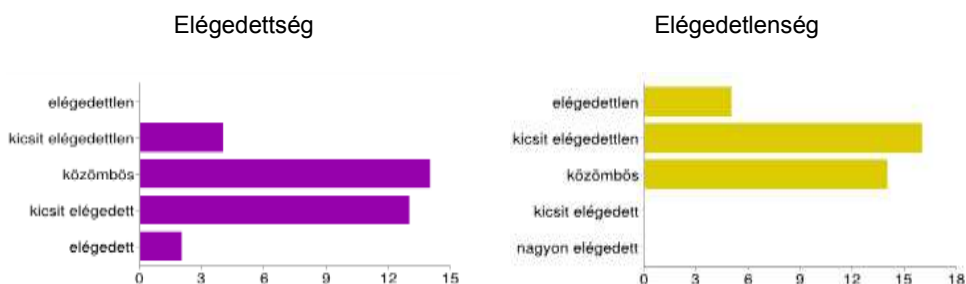
2014. VII. évfolyam 4. szám

EREDMÉNYEK, KÖVETKEZTETÉSEK

ELSŐ VIZSGÁLATI TERÜLET

Higiénés tényezők:

Felügyelet

5. ábra: Felügyelet

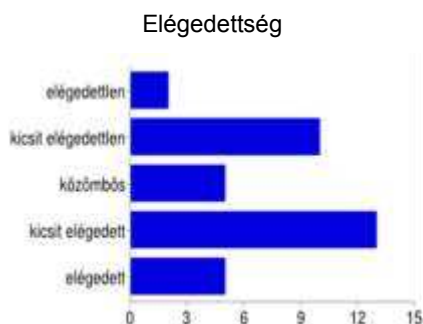
A vizsgálat elején a munka ellenőrzésére, annak rendszerességére és szakszerűségére kérdezett rá a nyomtatvány. Ha az átlagot vizsgáljuk egy ötös skálán, ahol az elégedetlen az 1-es, az elégedett az 5-ös, akkor az első esetben 3,393, a második esetben 2,257. Ebből az látszik, hogy az elégedetlenség viszonylag magas, ha az ellenőrzés szakszerűtlen és rendszertelen, az emberek igazságérzetét borzolja. Az elégedettség viszont nem feltétlenül erős motiváló tényező, inkább közepes erősségűnek számítható be, főleg, ha azt tekintjük, hogy a válaszadók 6% sorolta ezt a legfontosabb kategóriába.

Munkafeltétel

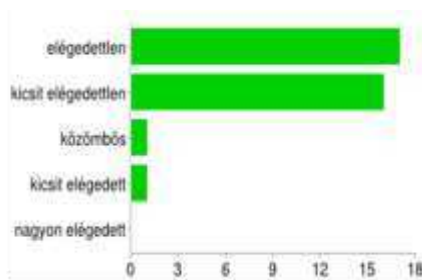
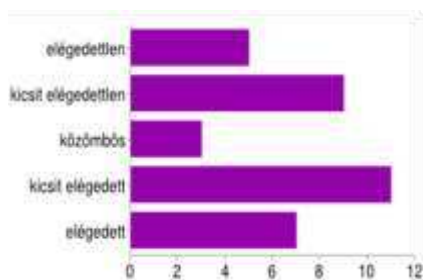
A munkafeltételek vizsgálatánál két részletben kerültek kérdések feltevésre. A munka körülmények általános feltételeire és a technikai ellátottságra kérdezett rá a nyomtatvány.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

6. ábra: Munkakörülmények

7. ábra: Technikai feltételek

A munkakörülmények esetén az elégedettségénél az átlag 3,171, az elégedetlenségénél 1,8. A megfelelő technikai feltételek biztosítottságánál 3,257 és 1,6 az átlag, ami alapján még jobban látszik, hogy a munkafeltételek elégtelen biztosítottsága erősen növeli az elégedetlenséget, a megfelelő munkafeltételek viszont nem növelik látványosan az elégedettséget. Ugyan a kérdőív nem vizsgálta ebből a szempontból ezt a területet, de a nagyon erős elégedetlenséget generáló feltételrendszer probléma egyik kiváltó oka lehet az is, hogy jelenleg nem látszik sem kis és sem középtávon semmilyen pozitív irányú változás megtörténte.

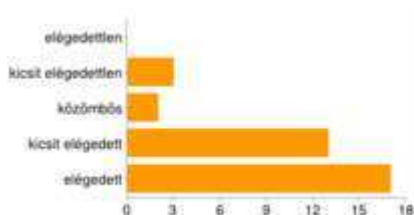
Munkatársakkal tartott viszony:

A munkatársakkal való kapcsolatot két részre bontotta a kérdőív, mert a kollégák és a főnökkel tartott viszonyt vizsgálta.

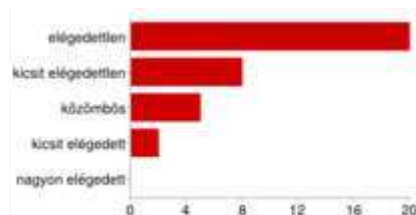
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

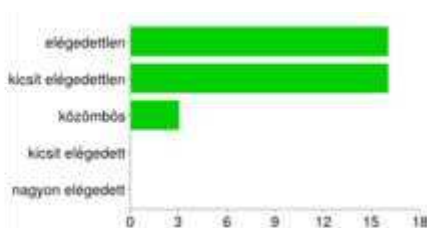
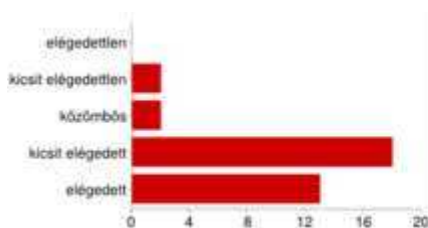
Elégedettség

Elégedetlenség

8. ábra: Viszony a munkatársakkal

9. ábra: Viszony a főnökkel

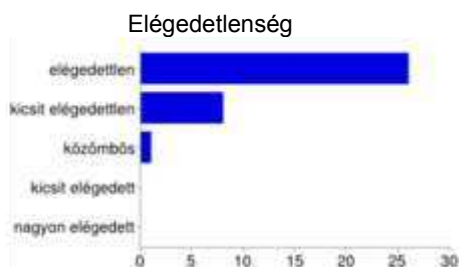
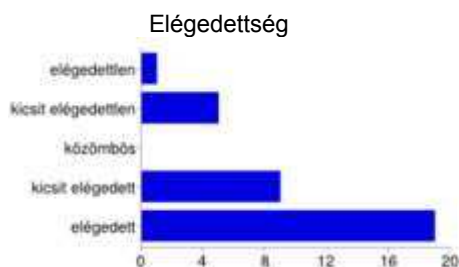
Ennél a területnél érdekes eredmények lettek. Az elégedetlenség vizsgálatánál mind a két esetben az esetleges rossz viszony (1,685 és 1,628) azt mutatja, hogy erősen befolyásolja az elégedetlenséget a társas kapcsolat. Viszont, ami feltűnő volt, hogy az elégedettségénél az adott válaszoknál jelentős faktornak tekinthető a munkatársakkal tartott viszony (az átlag 4,257 illetve 4,2), amely az eddig vizsgált higiénés tényezők között a legmagasabb érték. Vélhetően ez abból is eredeztethető, hogy a katonai közeg mérete – bizonyos beosztásoknál – annyira kicsi, hogy akár sokkal közelebbi kapcsolat is kialakulhat a dolgozók között, mint egy termelő üzemben a gépsor mellett.

Fizetés, munkahely biztonság:

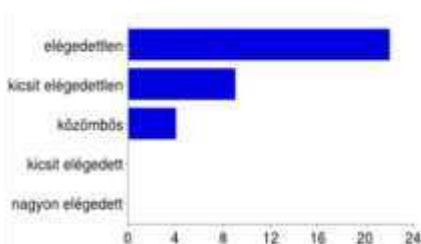
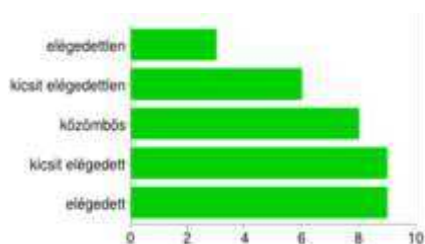
Ezt a kérdést három területre bontotta a kérdőív. Egyrészt vizsgálta az állásbiztonság és bizonytalanság kérdését, a fizetés és juttatás elégedettségét, és a juttatásnak tekinti a magánéletre jutó időt.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

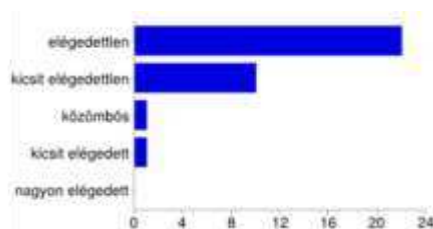
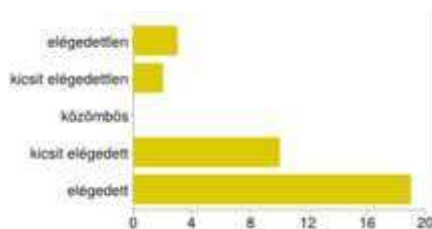
2014. VII. évfolyam 4. szám

10. ábra: Állásbiztonság/bizonytalanság

11. ábra: Fizetés és juttatás

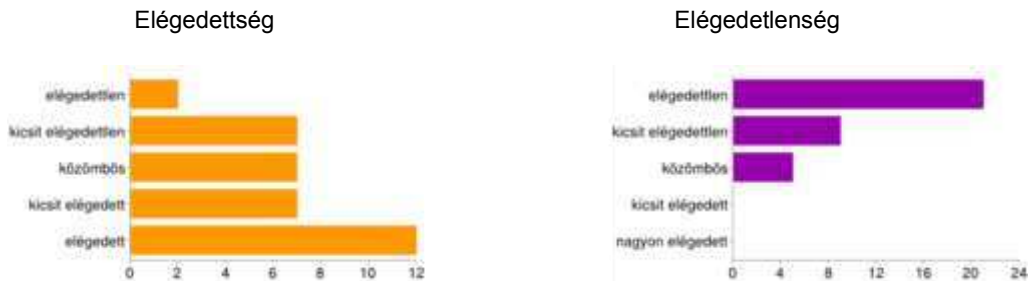
12. ábra: Magánéletre fordítható idő

Mind a három esetben az ábrákból látható, hogy az elégedetlenséget jelentősen befolyásoló tényezőkről van szó (1,285; 1,485 és 1,441), ugyanakkor az elégedettségnek nem egyértelmű a kép. Az átlagérték az állásbiztonságnál és a magánéletre jutó idő esetén 4,176, amely már erős motiváló tényező is lehetne. A fizetés és juttatás szórása ellenben 3,428, amely nekem személy szerint kellemes meglepetés volt, mert valahol igazolva láttam azt a feltevésemet, hogy a hadseregben szolgálók jelentős része nem feltétlenül csak a pénzért, anyagi előnyökért tevékenykedik hivatásszerűen a szervezet kötelékében.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Vállalati politika:

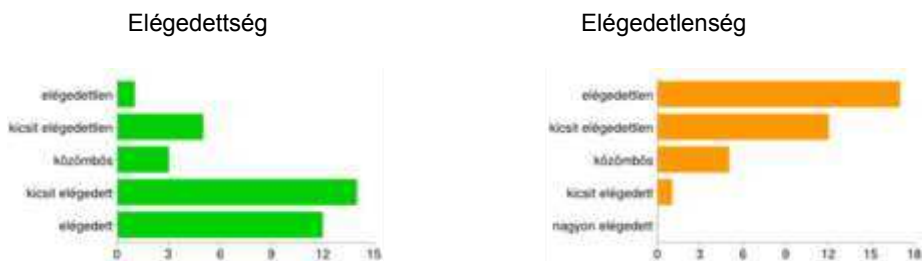

13. ábra: Vállalati politika hatékonyság, igazságossága,

Ennél a kérdésnél a szervezet hatékonyságáról és igazságos elvek követéséről kellett választ adni a nyomtatvány kitöltőinek. Az elégedetlenségi vizsgálatnál a kérdezettek 60% egyértelműen elégedetlen, 26% kissé elégedetlen, ha a szervezet igazságtalan és nem hatékonyan (átlag 1,542) működik. Az másik szemszögből vizsgálva viszont, ugyan erre a kérdésre az átlag 3,571 értéket mutatott, amely gyakorlatilag középérték, tehát nem feltétlenül növeli az elégedettséget, ha a vállalat, vagy szervezet igazságos elveket követ.

Motivációs tényezők:

Teljesítmény:

14. ábra: Számít-e a vélemény

Ennél a kérdésnél arra kellett választ adni, hogy a jó teljesítmény elérése után a szervezet átalakítási kérdésekben kikérik-e, vagy sem a válaszadó véleményét, és ez elégedettséggel/elégedetlenséggel tölti el. A kapott válaszokból számított átlagok 3,885 és 1,714, amelyek hasonlóak a higiéniás tényezőknél kapott értékekhez.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Elismerés:

Ebben az esetben az elismerésnél kétféle kérdésre kellett válaszolni. Először, hogy a vezetőtől megkapja-e a megérdemelt dicsérete, másodsor, hogy van-e azonnali visszajelzés a munkájáról (ez persze lehet pozitív és negatív is, de az azonnaliság tiszta helyzetet teremt a főnök beosztott viszonyban és motivátorként értékelhető).

15. ábra: Megérdemelt elismerés

16. ábra: Azonnali visszajelzés

Az eredmények a megérdemelt dicséretnél 3,571 és 2,028 értéket, az azonnali visszajelzésnél 3,714 és 2,085 mutattak, amely alapján a teljesítmény inkább sorolható motivációs tényezők közé.

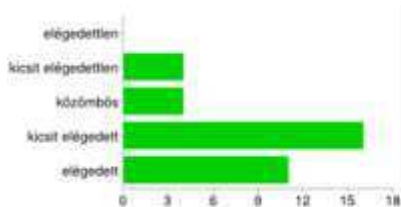
A munka:

A munkával kapcsolatban három részterület lett megvizsgálva. A végzett munkafolyamat könnyű beazonosíthatósága, egyszerűsége, a munka változatossága, érdekessége, valamint a munka jelentőségteljessége, másokra gyakorolt hatása.

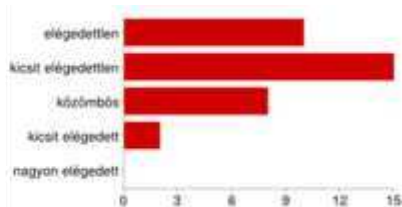
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

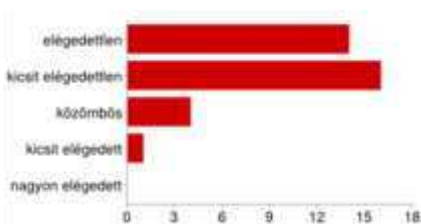
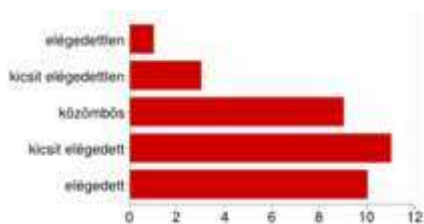
Elégedettség

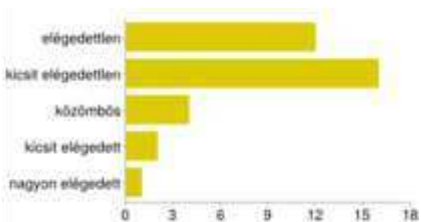
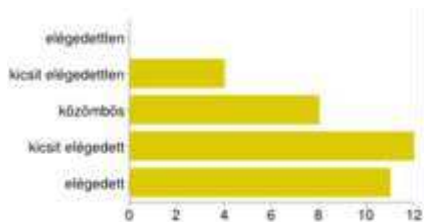
Elégedetlenség

17. ábra: Munkafolyamat azonosíthatósága

18. ábra: Munka jelentőségteljesége

19. ábra: Munka érdekessége, változatossága.

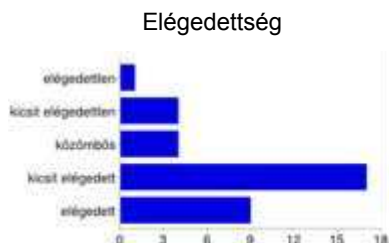
Átlagértékek		
	Elégedettség	Elégedetlenség
Beazonosíthatóság	3,971	2,057
Jelentőségteljeség	3,764	2,057
Érdekesség, változatosság	3,857	1,971

A kapott eredmények alapján a munkafolyamatok beazonosíthatósága erős motivátornak tekinthető, viszont érdekes, hogy a munka változatosságának hiánya erős elégedetlenséget is generálhat, amely az emberek általános változatosságra való törekvését fejezheti ki, illetve a monotonitás tűréssel kapcsolatos kihívásokból eredhet.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

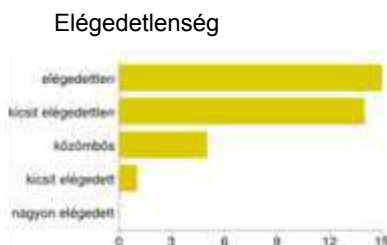
Felelősség:

20. ábra: Döntési jogkör, felelősség

A felelősség területén a beosztáshoz tartozó felelősség súlya és döntési jogkör került vizsgálatra. A két átlagból (elégedettség 3,828; elégedetlenség 2,029) látható, hogy ugyan a felelősség megvonása, vagy döntési jogkör csorbítása, hiánya növeli az elégedetlenségi faktort, de motiváló ereje nem elhanyagolható. Megjegyzendő, hogy a válaszadók 49%-a kicsit elégedett és 9% elégedett, ha a munkája felelősséggel jár.

Előmenetel, gyarapodás:

21. ábra: Előremenetel

Az előremenetel megléte és hiánya érdekes módon nem tartozik a legnagyobb motivációs tényezők közé (3,342), de annak hiánya úgy tűnik, hogy az egyik legnagyobb elégedetlenséget szülte (1,771) a Herzberg-féle motivátorok vizsgálata során.

Az első vizsgálati kérdés eredményei az alábbi táblázatban, motivációs és higiéniás tényezők alapján összesítésre, és ahol több kérdés volt, ott átlagolásra kerültek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Kérdés	Átlagértékek (Elégedettség)	Átlag értékek (Elégedetlenség)	Tényező
Teljesítmény	<u>3,885</u>	<u>1,714</u>	M
A munka	<u>3,864</u>	2,028	M
Elismerés	3,642	2,056	M
Felelősség	3,828	2,029	M
Előmenetel, gyarapodás	3,342	<u>1,771</u>	M
Felügyelet	3,393	2,257	H
Munkafeltétel	3,214	1,7	H
Munkatársakkal való kapcsolatok	<u>4,228</u>	1,656	H
Fizetés és munkahely biztonság	3,926	<u>1,403</u>	H
Vállalati politika	<u>3,571</u>	<u>1,542</u>	H

1. táblázat: Összesített adatok

A fenti táblázatból kiolvasható, hogy a kutatás alanyaira ráhúzható, hogy bizonyos területeken érvényesült náluk a Herzberg-féle kéttényezős modell. Ellenben az eredmény nem egyértelmű.

A higiénés tényezők között például a munkatársakkal, főnökökkel való jó kapcsolat gyakorlatilag erősebb elégedettséget váltott ki, mint a motivációs tényezők bármelyike. Ugyanakkor a jó kapcsolatok hiánya nagyon erős elégedetlenségi faktor is volt. Ez mindenképpen érdekes eredmény.

Másik ilyen példa motivátorok vizsgálatánál a teljesítmény és előmenetel átlagértékei. Az elégedetlenségi faktort tekintve a higiénés tényezőket meghazudtoló értékek jöttek ki.

Véleményem szerint ez az eredmény több részről is adódhat. Egyik, a bírálói szerint is²⁹ az, hogy az elmélet túlságosan leegyszerűsítő, nem veszi figyelembe az egyéni különbségeket, illetve erősen módszerfüggő. Másrésztől a vizsgálat nem volt széleskörű. A végzettséget tekintve minden megkérdezett legalább főiskolai diplomával rendelkezett, jelentős részük középvezetőként tevékenykedik. A kérdésre adott válaszokat ez is

²⁹ Vállalatok irányítási és döntési rendszere, szervezeti felépítése, MMATK (Óbudai Egyetem, Budapesti Műszaki Főiskola, Keleti Károly Gazdasági Kar, Műszaki Menedzser, Gazdálkodási Mérnök, államvizsga, gazdasági tételsor) 2011 (<http://hu.scribd.com/doc/59511101/2-Vallalatok-iranyitasi-es-dontesi-rendszere-szervezeti-felepitese>) (2014.11.06)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

befolyásolhatta, egy szélesebb merítés árnyaltabb képet festhetett volna. Mindazonáltal úgy gondolom, hogy az elméletről megállapítható, hogy megállja a helyét, ha nem is minden vizsgált kérdésnél egyértelmű ez.

Ezt figyelembe véve, a Herzberg-féle elmélet nagy előnye, hogy egyszerű és átlátható eligazítást ad a vezetők számára a teendőkről: amennyibe a higiénias tényezőket legalább közepes szinten és a motivációs tényezőket pedig a közepest meghaladó szinten megpróbálják kielégíteni, annak mindenképpen pozitív hatása lehet a szervezeti teljesítményre. A kéttényezős elméletből adódik, hogy a motivációt lehet fokozni: jó teljesítmény, időben elismerés, felelősségteljes munka, erős motiváció. Az üzleti életben is nagyon sok vezetői módszer erre épül.³⁰

MÁSODIK VIZSGÁLATI TERÜLET

Itt a Herzberg-féle motivátorok és higiénés tényezők a kérdőívet kitöltők jelenlegi beosztására vonatkoztatva lettek meghatározva, a tradicionális elégedett-elégedetlen választási lehetőségek mellett.

Ennek eredményeiket az alábbi táblázat foglalja össze:

Kérdés	Átlag értékek ³¹	Tényező ³²
<i>elvégzendő munka nehézségi szintje</i>	3,8	M
a munkáért kapott elismerés	3,411	M
beosztás	3,617	M
<i>munkához járuló felelősség</i>	3,636	M
előmeneteli rendszer	2,457	M
fejlesztési lehetőségek	3,028	M
munkakör elvégzéséhez szükséges teljesítmény kényszer	3,085	M
munkakörülmények, a biztosított technikai feltételek	2,857	H
fizetésével/juttatás	2,857	H
<i>kapcsolat a főnök irányában</i>	3,823	H
munka ellenőrzési módja	3,294	H

³⁰ U.o.

³¹ Elégedetlen - Elégedett 1-5 tartó skálán.

³² Megjegyzés: M=Motivátor, H=Higiénés tényező

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

munkakör biztonsága	3,352	H
<i>kapcsolat a munkatársak irányában</i>	<i>4,235</i>	<i>H</i>
szervezetének vezetési/szervezési felépítése, elvei	2,885	H
a magánéletre jutó idő	3,257	H

A jelenlegi beosztásukkal kapcsolatban a higiénés tényezők közül a leginkább elégedettek a főnökökkel és kollégákkal tartott kapcsolattal. Ez az első vizsgált területen esetében is érdekes eredményt hozott. A társas kapcsolatok a szervezeten belül erőteljesen befolyásolták mind az elégedettséget, mint pedig az elégedetlenséget!

A higiénés tényezők közül a legkevésbé elégedettek a munkakörülményekkel, a fizetéssel, és a szervezet vezetési és szervezési elveivel. Ez sajnos nem vet jó fényt a jelenlegi helyzetre.

A motivációs tényezők (motivátorok) közül az elvégzendő munka nehézségi szintjét és a munkához tartozó felelősség szintjével voltak leginkább elégedettek. Az első vizsgált területen is elől szerepelt a motivációs tényezők között a felelősség.

Ugyanakkor a motivációs tényezők közül rendkívül alacsonyra értékelték a jelenlegi előmeneteli rendszert, amelynek pályán tartó, ösztönző képességnek kellene lennie egy ilyen, erősen hierarchikus szervezetben.

ÖSSZEGZÉS

A fenti empirikus, de kis létszámú kutatás eredményei azt mutatták, hogy bár nem teljes mértékben, de a Herzberg-féle motivációs modell eredményei ráhúzhatók a Magyar Honvédség megkérdezett tagjaira is. A jobb és tisztább kép kialakításáért mindenképpen szükséges lenne nagyobb merítési szám, szélesebb réteg – altisztek, tisztesek, honvédek – bevonása egy hasonló vizsgálatba. Azt gondolom, hogy az elmélet mindenképpen kimutatta, hogy csak az anyagi javak növelésével a szervezetben lévők nem lesznek motiváltabbak, a helyzet jóval komplexebb ennél. Érdekes a jövő katonai vezetőinek elgondolkodniuk azon is, hogy vajon nem kell-e még nagyobb hangsúlyt fektetni az emberi kapcsolatok, viszonyok rendezettségére, a felelősség jobb kiosztására, mondjuk az anyagi és munkafeltételek minőségi növelése mellett.

A Herzberg-féle higiéniai és motivációs tényezők szerintem felhasználhatók egy szervezet pillanatnyi állapotának leképzésére, illetve a benne dolgozók pillanatnyi elégedettség-elégedetlenség viszonyának meghatározására. Érdekes tanulsága volt a válaszoknak, hogy mennyire elégedetlenek a jelenlegi anyagi és munkakörülményekkel, valamint a szervezet vezetési és szervezeti felépítésével, elveivel, illetve, ha a motivációs tényezőket tekintjük, mennyire elégedetlenek a jelenlegi előmeneteli rendszerrel. Ez mindenképpen felhívja a figyelmet arra, hogy a szervezet jobb működése érdekében ezeket a kérdéseket komolyabban kellene venni, mint ahogy bizonyos döntéshozói

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

szinteken sokkal mélyebben el kellene gondolkodni a dolgozat elején szereplő Churchill idézet tartalmán, jelentésén is.

Kulcsszavak: Herzberg, elégedettség, elégedetlenség, higiénés tényezők, motivációs tényezők, állapotleképzés

Keywords: Herzberg, Satisfaction, Dissatisfaction, Hygiene factors, Motivators, Condition description

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Dr. Bolgár Judit ezredes – Dr. Ribárszki István alezredes: Vezetés- és Döntépszichológia, egyetemi jegyzet, ZMNE Pedagógia és Pszichológia Tanszék, Budapest, 1999.
2. Dr. Kovács András ezredes - Dr. Mészáros László ezredes – Dr. Bárdos László ezredes – Dr. Szelei Ildikó százados: Pedagógia I., egyetemi jegyzet, ZMNE HTK, Budapest 2004.
3. Herzberg életrajza (http://en.wikipedia.org/wiki/Frederick_Herzberg#Motivator-Hygiene_Theory)
4. Kissné András Klára: A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományának, valamint a versenyszféra motiváltságának összehasonlító elemzése, doktori értekezés, NKE, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2013, (http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2014/kissne_andras_klara.pdf) (2014.10.29.)
5. Környei Imre: Szociotechnika, a társas alrendszerrel kapcsolatos ismeretek I. előadás, doksi.hu portál, (<http://www.doksi.hu/get.php?lid=4824>) (2014.10.29.)
6. Magyar István: A brit hadsereg tisztje, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990, ISBN: 963-327-000-6
7. Perjés Zoltán: Stabilitást eredményező új keresletorientált szervezettefejlesztés, doktori értekezés, Pannon Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Győr, 2007. (http://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2007/Perjes_Zoltan_dissertation.pdf) (2014.10.29.)
8. Szolnoki Gábor: Az irányítás és vezetés a katonai hierarchia viszonyrendszerében, tanulmány, HM TKF, 2004. (<http://www.honvedelem.hu/files/9/4954/05.pdf>) (2014.10.15.)
9. Takács Sándor - Csillag Sára – Kiss Csaba – Szilas Roland: Még egyszer a motivációról, avagy „hogyan ösztönözzük alkalmazottainkat itt és most?”, Vezetéstudomány, XLIII. évfolyam, 2012. 2. szám, ISSN: 0133-0179, (http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/557/1_vt_2012n2p2.pdf) (2014.10.25.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

10. Vállalatok irányítási és döntési rendszere, szervezeti felépítése, MMATK, Óbudai Egyetem, Budapesti Műszaki Főiskola, Keleti Károly Gazdasági Kar, Műszaki Menedzser, Gazdálkodási Mérnök, államvizsga, gazdasági tételsor, 2011
(<http://hu.scribd.com/doc/59511101/2-Vallalatok-iranyitasi-es-dontesi-rendszere-szervezeti-felepitesi>) (2014.11.06)
11. Vladár Tamás: Montecuccoli, Raimondo, Múlt-kor/MTI-Panoráma, 2005.10.17. (<http://mult-kor.hu/cikk.php?id=11189>) (2014.11.04.)
12. 08. Motiváció fogalma, motiváció elméletek (Maslow, Aldefer, Herzberg), Pénzügysziget, internetes portál, Vezetés, szervezés, 2007.11.21.
(http://penzugysziget.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=2258:08tetel&catid=284&Itemid=392) (2014.10.29.)

**BELLER BALÁZS – NAGY BENEDEK ZSOLT –
JANKOVICS FERENC JÁNOS**

**A partraszállás „Tonga” hadműveletének és a „Pegazus-híd”
elfoglalásának (1944. június 06.) műveleti értékelése és
hadműveleti tapasztalatai**

**Operational assessment and experiences of the „Operation
Tonga” and the occupation of the „Pegasus Bridge”
(06. June 1944.)**

Absztrakt

Az 1944. június 06-án hajnalban meginduló „Overlord” hadművelet volt a nyitánya a nyugat-európai hadszíntér újraindításának, amely hatása végül a szovjet „Vörös-hadsereg” támadásával elvezetett Hitler III. Birodalmának bukásához.

A normandiai partraszállás egyik részművelete a „Tonga” fedőnevű hadművelet volt, amelynek első lépését a „Pegazus-híd” elfoglalása jelentette. Ez a siker mind a mai napig a brit légideszantoszok történetének egyik leginkább ünnepelt hőiesen végrehajtott eseménye. A dolgozat írói ennek a műveletnek a bemutatását tűzték ki célul.

Abstract

The Operation Overlord, began at dawn on the 6th of June 1944, was the overture of the regeneration of the Western theater. The impact of the Western Allies Forces supported by the attack of the Soviet Red Army led to the fall of Hitler's 3rd Empire.

The Operation Tonga was a sub operation of the landings in Normandy, and its first step was the occupation of the Pegasus Bridge, which remains one of the most celebrated exploits in the history of the British Airborne Forces. The aim was to introduce this operation.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Az cikk szerzőinek célja az 1944. június 06-án történt Normandiai partraszállás „Overlord” hadművelet egyik részműveletének, a brit 6. légideszant hadosztály által végrehajtott „Tonga” hadművelet bemutatása és értékelése. Ezen belül ismertetésre kerül a „Pegasus-híd” elfoglalásának hadműveleti értékelése, amely a brit légideszantosok történetének egyik leginkább ünneptelt eseménye volt.

A brit deszantosok hősies teljesítményeiről szólva legyen előljáróban elegendő az a pár soros távirat, amelyet a hadművelet befejeztével az 1. kanadai hadsereg parancsnoka Henry Crerar altábornagy¹ küldött a parancsnoksága alá tartozó 6. légideszant hadosztály vezetésével megbízott Richard Gale vezérőrnagynak²: *„Gale, engedje meg, hogy tájékoztassam Önt, a 6. légideszant hadosztályt és a parancsnoksága alá tartozó szövetséges kontingenseket nagyrabecsüléséről, amelyet az elmúlt időszak harcaiban vívtak ki. Az a határozottság és sebesség, ahogy a csapatai, az ellenség bármilyen törekvése ellenére is nyomást gyakoroltak az ellenfél erőire, rendkívül meggyőző volt és az egész hadseregre nézve óriási segítségét jelentett.”*³

ELŐZMÉNYEK

A Normandiai partraszállás gyökerei még 1941-re vezethetőek vissza, amikor Joszif Visszarionovics Sztálin a német támadás után, a kezdeti szovjet katonai vereségek hatására javasolta a brit kormánynak a második, nyugati front megnyitását. 1942-ben pedig egyenesen követelte, hogy az Egyesült Államok és Nagy Britannia erői kezdjenek egy nagyméretű hadműveletbe Nyugat-Európában, hogy ezzel 40 német hadosztályt lehessen kivonatni a Keleti-frontról, ezáltal lélegzetvételnyi szünethez juttatva a szovjet „Vörös-hadsereget”.

A három kormány 1942. június 12-én Londonban, Moszkvában és Washingtonban hivatalos közleményt jelentetett meg, amely szerint *„teljes megegyezés jött létre az Európában 1942-ben megnyitandó második front halaszthatatlan feladatait illetően”*.⁴

A három szövetséges vezető találkozót szervezett 1943. január 13. és 24. között Casablancába, ahol Franklin Delano Rooseveltt és Sir Winston Churchill megbeszélést tartot-

¹ Crerar, Henry Duncan Graham (1888.04.28-1965.04.01.), altábornagy, kanadai 1. hadsereg parancsnoka a II. világháború alatt. (http://en.wikipedia.org/wiki/Harry_Crerar) (2014.10.07.)

² Gale, Richard vezérőrnagy (1896-1982) részt vett mindét világháborúban a Normandiai partraszállás idején ő vezette a 6. légideszant hadosztályt. ([http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Gale_\(British_Army_officer\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Gale_(British_Army_officer))) (2014.09.27.)

³ „Desire you inform Gale of my appreciation immense contribution 6th Airborne Division and all Allied contingents under his command have made during recent fighting advance. The determination and speed with which his troops have pressed on in spite of all enemy efforts to the contrary have been impressive and of the greatest assistance to the Army as a whole.” (<http://www.pegasusarchive.org/normandy/frames.htm> - InDepth/43. Analysis) (2014.10.07.)

⁴ D-Day: A fordulat napja, Múlt-Kor magazin, (http://mult-kor.hu/20130606/dday_a_fordulat_napja) (2014.10.01.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

tak. Sztálin a 1943. januári események (Sztálingrád, doni áttörés) miatt nem tudott részt venni. Rooseveltt és Churchillt itt állapodtak meg, hogy csak a feltétel nélküli kapitulációt fogadják el a németektől, valamint megvitaták egy második front megnyitásának lehetőségét. 1943 augusztusában Churchill és Rooseveltt ismét találkoztak, amelynek keretében 1944 [májusára](#) tűzték ki a támadás, azaz a második front megnyitásának időpontját.

1. kép: Teheráni konferencia
(http://hu.wikipedia.org/wiki/Teher%C3%A1ni_konferenci
a) (2014. 09. 25.)

Az 1943. november 28. és december 1. között megtartott Teheráni csúcstalálkozó volt az első, melynek során a szövetséges vezetők (1. kép) személyesen találkozott egymással és már itt, a megalakult nyugati szövetség elnökei fontos kérdésekben állapodtak meg⁵.

A csúcstalálkozót követően Rooseveltt megbeszélésre hívta Dwight David "Ike" Eisenhower tábornokot [Tunéziába](#) (akinek a vezetése alatt már augusztus óta gyülekeztek és gyakorlatoztak az amerikai csapatok Angliában) és kinevezte a Szövetséges Erők Főpa-

⁵ A háborút a náciizmus teljes szétzúzásáig folytatják, nem kötnek különbékét.

- 1944-ben Nyugat-Európában hoznak létre egy második frontot. Ez egyúttal politikai döntés is volt, melynek következménye: a Balkán és Magyarország a szovjet hadműveleti körébe fog tartozni.
- Meghatározták Lengyelország új határait.
- Elhatározzák a háborús bűnösök felelősségre vonását (A későbbi Nürnbergi per)
- A Jugoszláv partizánok támogatása mellett döntenek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

rancsnokának (*Supreme Commander of Allied Expeditionary Force*)⁶⁷ és ezzel együtt megbízta a Normandiai partraszállás tervének az „Overlord” hadművelet kidolgozásával. Eisenhower törzsfőnökévé Walter B. Smith tábornokot⁸ jelölte ki, aki a partra szálló erők parancsnoki posztjára [Bernard Law Montgomery](#) brit tábornokot⁹ választotta.

Montgomery fő feladata az első terv¹⁰ átvizsgálása volt. Az eredeti három part helyett öt partot jelölt ki a támadásra, ami így 50 mérföld szélességben húzódott a Normandiai partok mentén. Az amerikai és brit parancsnokok közötti súrlódások miatt javasolta, hogy a brit, kanadai és amerikai csapatok külön partszakaszon széles arcvonalba szálljanak partra.¹¹

A szövetségesek négy hadseregcsoporthoz és három ejtőernyős hadosztályt szándékoztak partra tenni Normandiában, köztük a brit 6. légideszant hadosztályt (2. kép).

2. kép Az „Overlord” hadművelet

(<http://www.masodikvh.hu/hadszinterek/europa/nyugat-europa/121-normandiai-partraszallas-az-overlord-hadmvelet-els-napja-1944-junius-6>) (2014.09.18.)

⁶ Egy kiadott direktíva alapján a feladata: "Őn behatol az európai kontinensre, és más egyesült nemzetekkel együttműködve végrehajtja a Németország központi területei és fegyveres erői elpusztítását célba vevő hadműveleteket".

⁷ Dorr, Robert F.: ALPHA*BRAVO*DELTA Kézikönyv az Egyesült Államok Hadseregéről, Debrecen, Kinizsi Nyomda Kft, 2003, ISBN 963 425 037 8, 188. o.

⁸ Egy nappal később altábornagy, akit Churchill ki akart nevezni az AFHQ főparancsnok helyettesének a Földközi-tengeren. (http://en.wikipedia.org/wiki/Walter_Bedell_Smith) (2014.09.27.)

⁹ A normandiai partraszállás kezdetétől július végéig a szövetségesek szárazföldi csapatainak parancsnoka [Eisenhower](#) irányítása alatt.

¹⁰ [Frederick E. Morgan altábornagyot](#) bízták meg a terv kidolgozásával 1943 augusztusában.

¹¹ Build up, 1943-44, The Allied commanders, Encyclopedia Britannica (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/418382/Normandy-Invasion/236171/Fortress-Europe>) (2014.10.09.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

„A partraszállásban a következő egységek vettek részt:

39 hadosztály

12 önálló dandár

10 kommandó és ranger egység

10.860 harci repülőgép

2.300 szállítógép

2.600 vitorlázógép

1.210 hadihajó

4.120 deszant hajó és eszköz

1.600 kiszolgáló és kereskedelmi hajó

Ez összesen 2,876,000 embert tömörített magában.^{12 13}

A MÁSIK OLDAL

A német oldalon a nyugat-európai hadseregek főparancsnoka Gerd von Rundstedt vezértábornagy¹⁴ volt. A B és a G hadseregcsoportokat vezette, amelyek 58 hadosztályból álltak. A B hadseregcsoportot, amely Belgiumban, Hollandiában és Franciaországban állomásozott, Erwin Johannes Eugene Rommel tábornagy¹⁵ vezette. Alá tartozott a 7. és a 15. hadsereg és a 88. önálló hadtest 38 hadosztálya. Dél-Franciaországban, a Vizcayai-öböl mentén állomásozott a G hadseregcsoport, Johannes von Blaskowitz tábornok¹⁶ parancsnoksága alatt. Ide tartozott az 1. és a 19. hadsereg, összesen 16 hadosztálya. A von Rundstedt erőinek tartalékát 4 további hadosztály alkotta.

Az 58 német hadosztály közül 9 hadosztály volt páncéloshadosztály, amelyekhez kevés, kb. 90-130 harckocsi tartozott, 33 nem rendelkezett megfelelő mennyiségű szállító járművel, helyzetkötöttek voltak, 18 hadosztály pedig a keleti frontról került átvezénylésre, átszerveződés alatt állt, a harcértékük alacsony volt.

¹² A szövetséges egységek teljesen fel voltak töltve. Egy amerikai gyalogos hadosztály 14-16 ezer, egy brit 19-21 ezer embert foglalt magában.

¹³ A normandiai csata - II. Világháború, Eduline, http://eduline.hu/kozoktatasi/2008/6/22/tortenelem_iivhaboru_normandia (2014.10.01.)

¹⁴ von Rundstedt, Karl Rudolf Gerd vezértábornagy (1875.12.15.-1953.02.24.) a nyugat-európai hadsereg parancsnok, 1944 júliusában leváltják. (http://en.wikipedia.org/wiki/Gerd_von_Rundstedt) (2014.10.06.)

¹⁵ Rommel, Erwin Johannes Eugene tábornagy (1891.11.15.-1944.10.14.) a „Sivatagi Róka”, a szövetségesek által az egyik legmagasabbra tartott német tábornok. (<http://www.biography.com/people/erwin-rommel-39971>) (2014.10.06.)

¹⁶ von Blaskowitz, Johannes tábornok (1883.07.10.-1948.02.05.) (http://en.wikipedia.org/wiki/Johannes_Blaskowitz) (2014.10.06.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A német flotta mindösszesen 5 torpedórombolója, 34 torpedónaszádja és 260 kis hadihajója tartózkodott a La Manche csatornán, a Calais-i öbölben Theodor Krancke tengernagy¹⁷ parancsnoksága alatt.

A német légierőt a 3. légiflotta 160 repülőgépe adta, amely nem volt számottevő erő a szövetséges légierő túlerejével szemben.¹⁸

A „LEGHOSSZABB NAP”

Az európai második frontjának megnyitásának időpontját 1944. június 5-ra tervezték, de az időjárás közbeszólt. A katonák már elfoglalták a számukra kijelölt helyeiket és várták az indulást. A látási viszonyok rosszak voltak, a csatorna viharossá vált. A légi egységeknek a nagy szél mellett a felhős égbolt jelentett volna az igazi kihívást. A partraszállást el kellett halasztani, megkezdődött a feszült várakozás.

Másnap hajnalban Eisenhower tábornok és parancsnokai ismét összeülte megvitatni az előttük álló feladatokat. A tengerészparancsnokok az indulás mellett voltak, de a légierő parancsnokai aggodalmukat fejezték ki az időjárás miatt. A továbbra is fennálló rossz látási viszonyok valamint a szél miatt nem tudnak megfelelő légi támogatást nyújtani. Eisenhower azonban döntött, június 06.-n megkezdik a partraszállást, amely invázió a „D-day” valamint a „Leghosszabb nap” néven kerül be a történelembe.

A „TONGA” HADMŰVELET

A partraszállási tervben „Sword” néven emlegetett partszakasz partraszálló egységeinek támogatása érdekében vetették be a brit 6. légideszant hadosztályt¹⁹. A közel 4300 főt számláló légideszant hadosztályt Richard „Windy” Gale vezérőrnagy vezette. Az általa és törzse által megtervezett „Tonga” fedőnevű hadműveletben az egységeinek feladata a leszállóhelyek megjelölése, Orne folyó és a Caen csatorna hídjainak elfoglalása, azok megtartása a főerők beérkezéséig. Feladatuk volt még továbbá a Dives folyó hídjainak felrobbantása és a Caen városához közeli magaslat elfoglalása, azzal a céllal, hogy a németek part felé történő haladását megakadályozzák. Mindezekon felül a Merville melletti nehéz parti üteg (3. kép) megsemmisítése is a célkitűzések között szerepelt, amely lövegeivel akadályozhatta volna a főerők partraszállását, valamint a flotta hajóit a partraszálló erők hatékony támogatásában.

¹⁷ Krancke, Theodor tengernagy Az *Admiral Scheer* „zsebcsatahajó” korábbi parancsnokaként öt hónap alatt 13 hajót elsüllyesztve és 3 hajót elfogva 115.195 bruttó regisztertonna veszteséget okozott a szövetségeseknek. 1944 júniusában a német Nyugati Flotta parancsnoka.

(http://en.wikipedia.org/wiki/Theodor_Krancke) (2014.10.06.)

¹⁸ A normandiai csata - II. Világháború, Eduline,

http://eduline.hu/kozoktatasi/2008/6/22/tortenelem_iivhaboru_normandia (2014.10.01.)

¹⁹ Alapítva 1943-ban. Nevétől eltérően ez volt a második légideszant hadosztály az brit hadseregben

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

3. kép Merville-i partvédelmi üteg
 (http://memoir44.hu/cikkek/a_mervilli_uteg_reszlet_a_leghosszabb_nap_cimu_konyvbol) 2014.09.26.

A 6. légideszant hadosztály tervezett bevetési területe pontosan a német B hadsereg-csoport 7. és 15. hadseregének határán terült el. A hadművelet tervezése folyamán a Gael vezérőrnagy és törzstisztjei számítottak illetve inkább reménykedtek abban, hogy a német vezetésben, ez a helyzeti hátrány, jelentős félreértéseket okozhat a műveletek első pár órájában. Úgy számoltak, hogy a bevetés elején nem kevesebb, mint 3 gyalogos és két páncélos hadosztály támadhat a 6. légideszant hadosztály ellen. Mint később kiderült, ez az előzetes becslés szerencsére túlzottnak bizonyult, mert a német erők szétszórva települtek a partvonal mentén, illetve annak mélységében.

A német fél egységei közül az Orne-tól keletre lévő 15. hadsereg 711. hadosztálya volt a legjobban felszerelt. Rendelkezett saját tüzérséggel, harckocsikkal, feltöltött zászlóaljakkal, összesen 13.000 emberrel. Az Orne-tól nyugatra helyezkedett el a 716. hadosztály, amely erőben és eszközökben gyengén felszerelt volt. Mindösszesen 8 zászlóaljjal rendelkezett, ráadásul ezekből kettő orosz hadifoglyokból került felállításra, ahol a morál és motiváció sem volt megfelelő. A „Sword” partszakasztól nyugatra, a „Gold” partszakasztól délre helyezkedett el a 352. hadosztály, amely az első 24 órában még nyomást tudott volna gyakorolni a 6. légideszant hadosztályra.

A területen a legnagyobb fenyegetést a kiválóan felszerelt és kiképzett 12. és 21. SS páncélos hadosztály jelentette kb. 20000-20000 emberével. A 12. SS páncélos hadosztály 12 órán belül tudta volna elérni a műveleti területet, a 21. SS páncélos hadosztály viszont Caen városától délre települt, ami egészségtelenül közel volt.

Ennek ellenére a brit hadvezetés a számvetések alapján, az első 24 órában a zavarottság miatt, csak elkülönített, nem szervezett alegység szintű reakciókra, ellencsapásokkal számított. Az elgondolások alapján komolyabb német ellentámadásokra csak a követ-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

kező napon kerülhetett volna sor, amelyet a partra szállt főerők tervezetten már kezelni tudtak volna.²⁰

A PEGAZUS-HÍD

Az első lépéseket, a partraszállás első ütemében, a brit 6. légideszant hadosztály 22. ejtőernyős század speciális célmegjelölő katonái tették meg. 1944.06.05-én 23:03-kor 6 db

4. kép: Albermarle repülőgép

(<http://secondworldwarplanes.5mp.eu/web.php?a=secondworldwarplanes&o=AwX1SftQ3k>) (2014.09.27)

Albermarle típusú repülőgéppel szálltak fel. (4. kép). Feladatuk a 6. brit légideszant hadosztály állományának, a merville-i üteg megsemmisítésére érkező nehézfegyverzeteket szállító vitorlázó repülőgépeknek, valamint a figyelemelterelésre szánt rohamcsapatot leszállóhelyeinek kijelölése.

5. kép: Handley Page Halifax Mk. III. bombázó

(http://hu.wikipedia.org/wiki/Handley_Page_Halifax#mediaviewer/File:Halifax-mk3.jpg) (2014.09.27.)

²⁰ Hickman, Mark: The Pegasus Archive, The 6th Airborne division in Normandy, <http://www.pegasusarchive.org/normandy/frames.htm> - (In Depth/Enemy Disposition) (2014.10.06.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Június 6-án 0 óra 20-kor megérkeztek az ugrásra kijelölt három terület fölé. Az ugrási zónában kidobott jelzők a rossz időjárási viszonyok, valamint a felszerelések elvesztése miatt csak részben tudták feladatukat elvégezni.

Ugyanazon éjszak a Dorset grófságban lévő RAF repülőtérrel 6 Halifax (5. kép) repülőgép, a hozzájuk kapcsolt Horsa (6. kép) vitorlázó gépekkel 22 óra 56 perckor indultak útnak a normandiai partok felé. A vitorlázók belsejében a Howard őrnagy²¹ által vezetett, 180 főből álló 6. légideszant-hadosztály 6. dandárját alkotó oxford-buckinghamshire-i könnyűgyalogság 2. zászlóaljából és a 249-es műszaki század utászaiból összeválogatott erő foglalt helyet.

6. kép: A Horsa

(http://makettinfo.hu/index.php?jobb=Harcias_vitorlazogep&Harcias_vitorlazogep?lang=hu&jobb=Harcias_vitorlazogep&hash=) (2014.09.27.)

A katonák feladata az volt, hogy foglalják el és akna mentesítsék Benouville-nél az Orne folyó, illetve Ranville-nél a Caen csatorna egymáshoz közeli hídjait, továbbá tartsák meg azokat a főerő megérkezéséig. Nem sokkal éjfél után a Horsa-k leoldása megkezdődött, majd a Halifax-ok fedélzetén szállított bombákkal végrehajtották a figyelemelterelő bombázást Caen városában.

Köszönhetően a Halifax navigátorainak, akik tájékoztatták a Horsa-k pilótáit a repülési információkról valamint az időjárásról, a Howard őrnaggyal és az első szakasszal a fedél-

²¹ Howard, John őrnagy (1912.12.08.-1999.05.05.) a 2. zászlóalj, „D” századának parancsnoka. ([http://en.wikipedia.org/wiki/John_Howard_\(British_Army_officer\)](http://en.wikipedia.org/wiki/John_Howard_(British_Army_officer))) (2014.10.06.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

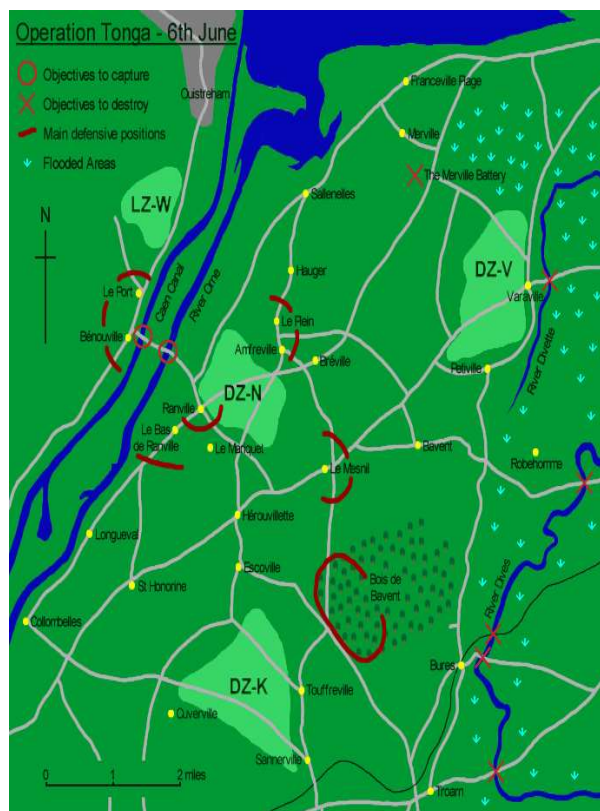
2014. VII. évfolyam 4. szám

zetén lévő vitorlázó-repülőgép Benouville-nél a Caen csatorna hídjának keleti hídfőjétől 43 m-re szállt le. Leigh-Mallory repülő altábornagy²² szerint ez volt a legprecízebb leszállás a II. világháború során.

A leszállást követően a gépet elhagyva a deszantosok a drótkadályokat leküzdve rögtön a híd felé indultak. Közben megérkezett a második szakaszt szállító vitorlázógép, mely kis híján belerohant az első gépbe. A második szakasz emberei, csatlakozva az első szakaszhoz megkezdték a híd elfoglalását. Közben megérkezett a harmadik szakaszt szállító gép is, akik bekapcsolódtak az ütközetbe.

A meglepett német őrsemeknek az első leadott figyelmeztető lövést követően a jelzőrakéta kilövésére már nem volt lehetőségük, mert az első szakasz emberei leterítette őket, majd megkezdték a nyugati állás megrohamozását. Az első meglepetésükből magához tért németek a híd nyugati oldalán rögtön tűzharcot kezdeményeztek.

Ugyanebben az időben a brit utászok megkezdték a robbanótöltetek hatástalanítását. Elvágta minden vezetéket, amit találtak, hogy a hidat biztonságba tudják. A keleti tüzelőállásokat, beleértve egy gépágyú állást is könnyedén elfoglalt a második

7. kép Az „Operation Tonga” műveleti terve
(<http://www.pegasusarchive.org/normandy/frames.ht>)
(2014.10.06.)

²² Sir, Leigh-Mallory, Trafford (1892 .07.11. –1944.11.14.) repülő altábornagyot nevezték ki a szövetséges expedíciós légiőr parancsnokának a normandiai partraszállás alatt. (http://en.wikipedia.org/wiki/Trafford_Leigh-Mallory) (2014.10.01.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

8. kép Howard, John őrnagy
<http://www.pegasusarchive.org/normandy/frames.htm>
 (2014.10.06.)

szakasz. A harmadik szakasz megérkezését követően, amelyet Howard őrnagy (8. kép) a híd nyugati oldalára küldött a második szakasz megsegítésére, a rajtaütésszerű támadásnak köszönhetően a győzelem gyors volt. Megjegyzendő, hogy a meglepetés ereje, a német őrség riadalma és szerveztlensége nagyba hozzájárult ehhez a győzelemhez.

Az Orne hídjának elfoglalására indult negyedik, ötödik és hatodik szakaszok már nem voltak ennyire sikeresek. A negyedik szakasz vitorlázója a rossz leoldásnak köszönhetően 8 kilométerrel keletebbre ért földet a céltól a Dives egyik hídjánál. A gép elhagyását követően a nagy csendre lettek figyelmesek. Miután felmérték a helyzetüket, azaz hogy egy őrizetlen hídnál étek földet, tudatosult bennük, hogy rossz helyen vannak. A térkép átvizsgálását követően megindultak az eredeti célpontjuk felé. Az ötödik szakasz ennél pontosabb volt, a gépük 600 m-re landolt a kijelölt hídtól. Azonban mire ők is a hírhoz értek, addigra az utolsónak landolt Horsa-n

érkező hatodik szakasz már elfoglalta a keleti hídfőt. Mindez annak volt köszönhető, hogy a hídtól kijelölt célterületnek pont a közepére érkezett, ami 300 m-re volt a híd keleti végétől. A híd gyenge védelmének köszönhetően egy gránáttámadással elfoglalták a hidat. Az utászokban a híd elfoglalását követően, a hídszerkezetek teljes átvizsgálása után tudatosult, hogy szerencsájükre a németek a hidak aláaknázását még nem hajtották végre. Később az aláaknázáshoz szükséges robbanóanyagot is megtalálták.

Mivel a két híd elfoglalására induló három-három szakasz majdhogynem egy időben kezdte meg a támadást, így alig 15 perc leforgása alatt birtokba vették mind a két hidat, és ezzel a győzelemmel a Caen-csatorna, valamint az Orne hídjainak környéke lett a legelső felszabadított Francia terület (9. kép).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

9. kép: Az először felszabadított terület

http://karosszektabornok.blog.hu/2012/11/19/38_a_pegasus_hid_haditudositas (2014.09.18.)

Míg a hat szakasz harcot vívott a hidak elfoglalásáért három Albemarle érkezett a kijelölt terület fölé a fedélzetükön a 6. légideszant hadosztály előrsével. Az első gépből Nigel Poett dandártábornok²³ ugrott ki, akinek a fő feladata az lett volna, hogy megfelelő döntéseket tudjon hozni az érkező csapatok számára, ha Howard őrnagyék hídelfoglalása sikertelenül végződné. A földet érése után a hidak felé vette az irányt ahonnan fegyverropogás hangja hallatszott. Mire a hídhöz ért azok már angol kézen voltak. A Caen csatona hídja „Pegazus-hídként” az Orne folyó hídja pedig „Horsa-hídként” vonult be a világtörténelembe.

Howard őrnagy utasítására az éterbe kiküldték a sikeres győzelmet jelentő rádióadást. „Ham and jam”²⁴.

²³ Poett, Nigel dandártábornok (1907.08.20.-1991.) a 6. légideszant hadosztály, 5. dandárjának parancsnoka. (http://en.wikipedia.org/wiki/Nigel_Poett) (2014.09.27.)

²⁴ „Sonka.és.dzsem”

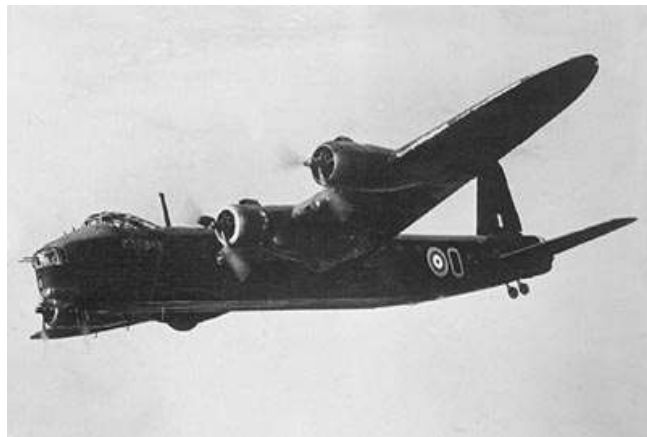
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A „TONGA” HADMŰVELET FOLYTATÁSA

Nem sokkal a rádióadás elhangzása után repülőgépmotorok százainak dübörgésével érkeztek meg a jelzők által megjelölt célterületek fölé az 5. és a 3. ejtőernyős dandárok katonái.

Az 5. dandár 36 db Stirling típusú repülőgéppel (10. kép) fedélzetükön 20-20 ejtőernyőssel vágott neki a normandiai partoknak. A német légvédelem miután felocsúdott a hirtelen jött támadástól (ami eddig körülbelül 30 perce tartott) megkezdte a partvidék feletti légtér fényjelző lövedékekkel történő pásztázását. Mindeközben az időjárás változása miatt - a szél felhőket sodort a célterület fölé, amitől a jelzőfények nem látszóttak - a Stirling-ek a célterületeket keresve, 150 m magasan körözve, megkezdtek az emberek célba juttatását.

10. kép Short Stirling bombázó

<http://www.masodikvh.hu/haditechnika/repulogepek/brit-repulogepek/724-short-stirling-nehez-bombazogep> (2014.09.28)

A kis magasság és a légvédelmi tűz miatt két Stirling is találatot kapott, lángolva lezuhantak fedélzetükön az ejtőernyősökkel. A célterület keresése, valamint az ellenséges tűz elől manőverező gépek miatt a csapatok nagy területen szóródtak szét. A földet érést követően különféle jelzéseket használva a parancsnokok megpróbálták összegyűjteni az embereiket több-kevesebb sikerrel.

A 7. és a 12. zászlóalj alkotta 5. dandár megkezdte a feladata végrehaj-

tását, az emberek összegyűjtése és helyzetük megállapítását követően. A 7. zászlóalj feladata Benouville és Le Port falvakban, tüzelőállások elfoglalása, valamint az Orne híd védelmének megerősítése a főerők érkezéséig Howard őrnagy egységeivel. A 12. zászlóalj elfoglalta az Orne hidjától keletre eső útkereszteződést, a Le Bas de Ranville déli peremét, illetve beásták magukat a Caen felé néző magaslatokra. Az egyik legnehezebb feladat a 13. zászlóaljra maradt. Ranville és a szomszédos falucsák megtisztítását követően, elő kellett készíteni a vitorlázógépek landolására kiválasztott területet. A legnehezebb feladatot a sík területen, utászok által végzett aknamentesítés jelentette. A folyamatos ellenséges tűz közben kellett az aknák hatástalanítását és a különféle akadályok felrobbantását végre-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

hajtaniuk. Eredményes tevékenységüknek köszönhetően a vitorlázógépek érkezési idejére a leszállópálya nagy részét mentesítették az akadályoktól.

A 3. dandárt alkotó 1. kanadai, valamint a 8. és 9. brit zászlóalj ejtőernyősei a jelzők pontatlan földet érkezésük és célmegjelölésük, valamint az erős szél miatt nem a számukra meghatározott célterületen érkeztek földre. Ennek a dandárnak az állománya szóródott szét a legjobban. Többen hadifogságba kerültek, mert a németek által négyzetkilométerre vetítve a legnagyobb létszámban birtokolt területre érkeztek. Voltak közöttük olyanok is, akiket a németek nem elfogtak, hanem lemészároltak.

A másik problémát a mocsaras terület, valamint azok a 2 méter mély csatornák okozták, amelyekbe a nehéz felszerelést cipelő katonák az átkelés közben belefulladtak. Az 1. kanadai zászlóalj feladata két híd felrobbantása Varaville és a Robehomme-től keletre, a varaville-i helyőrség lerohanása, egy 75 mm-es löveg semlegesítése, valamint a Divette folyó egyik hídjának lerombolása és a közeli rádióállomás megsemmisítése. A robehomme-i híd kiiktatása először akadályokba ütközött, mert az utászok nem érkeztek meg időben és a szakasz a nála lévő robbanóanyaggal csak meggyengíteni tudta a híd szerkezetét. Három órával később beérkező szakemberek segítségével sikerült levegőbe repíteni a hidat. A Varaville mellet épült kastélyban állomásozó helyőrség német egysége, az őket ért támadását követően, a 75 mm-es löveg elvesztésének hírére, megadták magukat.

Bures és Troan községek elfoglalása, egy vasúti és két közúti híd felrobbantása volt a 8. ejtőernyős zászlóalj feladata. Mindezt nehezítette, hogy a zászlóalj többsége erdős terület fölött ugrott, aminek következtében rengetegen a fák ágai között rekedtek. Mivel az utászok nem értek oda a gyülekezési helyre, a hidak megsemmisítése is tovább tartott, de a zászlóalj elvégezte feladatát.

9. brit zászlóalj kapta a dandárból a legnehezebb feladatot a merville-i üteg elfoglalását. A támadás összetettségét tükrözte, hogy a támadásba 11 különféle feladatot ellátó csoportból, valamint a hozzájuk csatlakozó egységekből állt. Elsőnek a felderítő indultak el, akiknek ki kellett jelölni az ejtőernyősök érkezési helyet, valamint fel kellett térképezniük az üteg környezetét és megközelíthetőségének irányát.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

11. kép: Avro Lancaster nehézbombázó
(<http://www.masodikvh.hu/haditechnika/repulogepek/brit-repulogepek/4-avro-lancaster-nehezbombazo>) (2014.09.28)

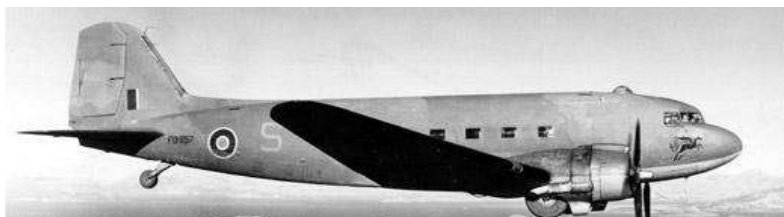
Második ütemben az Angol Királyi Légierő 100 Lancaster nehézbombázójának (11. kép) 2 tonnás bombákkal kellett támadni a nehézűteg védelmét. Azonban az alacsony felhőzet miatt a nagy magasságú pontos támadás lehetetlen volt, minek következtében a bombák célt tévesztettek.

A harmadik feladat a főerők megfelelő helyre való juttatása volt. Ez is problémákba ütközött. A C-47 Dakoták (12. kép) rossz navigáció miatt nem a megfelelő ponton hajtották végre a célra történő ráfordulást és az erős légvédelmi tűzben kitérő manővereket végrehajtó repülőgépekből az ejtőernyősök nehezen tudtak kijutni. Az üteg felszámolására érkező csapatok is hatalmas területen szóródtak szét.

A felszerelést szállító Horsa majdnem fele a viharos időjárásban, a vontatókötélek szakadása miatt a Csatornába süllyedt, a többi pedig nem a megfelelő területre érkezett. Ennek következtében a felszerelés, ami a terveknek megfelelően elengedhetetlen lett volna a feladat végrehajtásához, nem állt rendelkezésre. Így művelet elején egyedül csak a felderítők tudtak bejutni az üteg területére, ahol kijelölték a megközelítési útvonalakat az akadályok között.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

12. kép: C-47 Dakota szállító repülőgép
(<http://www.raf.mod.uk/history/TheDakota.cfm>) (2014.09.28)

Nem sokkal ezután megérkezett kettő vitorlázógép a megerősítő erővel. Miközben a németek tüzet nyitottak a vitorlázógépekre, megindult a támadás. A brit csapatok gyors rajtaütésének köszönhetően az üteget elfoglalták és megsemmisítették. A győzelmet jelentő sárga rakétát még az "Arethusa" cirkáló üteg ellen tervezett támadásának ideje előtt fellőtték. Az elsődleges feladat végrehajtását követően a zászlóalj Le Plein elfoglalására indult.

Miután 6. légideszant-hadosztály teljes állománya és parancsnoksága 3 óra 30-kor, a nehézfegyverzetekkel együtt megérkezett Franciaországba, Gale vezérőrnagy vette a zászlóalj-parancsnokok jelentéseit. A jelentések alapján megállapíthatta, hogy a haditervben megfogalmazott feladatok nagy része végrehajtásra került, illetve folyamatba volt.

A 6. légideszant hadosztály katonái 1944.06.06. este mentette fel a „Sword” partszakasról kijutott brit 185. gyalogos dandár. Howard őrnagy és emberei kereken 21 órán keresztül tartották ellenőrzésük alatt a „Pegazus-hidat”.

Az időjárás okozta problémák ellenére, a hónapokon keresztül precízen előre megtervezett, és gyorsan végrehajtott műveletek eredményeként, a német parancsnokság a kritikus időszakban továbbra sem rendelkezett megfelelő információval arról, hogy melyik partszakaszon kezdődik majd meg a szövetséges csapatok inváziója.

Két nappal később, 1944. június 08-án összesítették a veszteségeket. A hadműveleti tervezésben kalkuláltakat nagymértékben túlbecsülték, a műveletek során elhunyt, eltűnt és megsebesültek számához képest. Igaz, a veszteségek száma így is számottevő volt.

ÖSSZEGZÉS

A 6. légideszant hadosztály számára a haditervben meghatározott feladat meglehetősen ambiciózus volt, nemcsak a leküzdendő, elfoglalandó célok száma miatt, hanem azért is mert azok birtokba szerzése után egy kb. 24 mérföld² (azaz kb. 62 km²) területet kellett megtartaniuk legrosszabb esetben 24 órán keresztül.

Gale vezérőrnagy terve arra épült, hogy a zászlóaljai elfoglaljanak minden egyes fontos útkereszteződést, települést, amelyet a keletről, nyugatról és délről esetlegesen támadó

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

német alakulatoknak is ellenőrzésük alá kellene vonnia, ha biztosítani akarja a saját páncélosaik ellenlökését a partraszálló erőkkkel szemben. Ehhez két védelmi vonalat kívánt létrehozni a területen. A betervezett védelmi vonalakat jelentő hidakat – első körben a Pegazus- és Horsa-hidakat -, fontos pontokat és településeket két kivétellel (Escoville és Sainte Honorme) sikerült ellenőrzésük alá vonniuk.

A Horsa vitorlázógépek a kötélszakadás és egyéb okokból elvesztetteken kívül nagyon jól szerepeltek az éjszakai műveletekben. Mindezek ellenére a „Tonga” hadművelet végrehajtása és eredményei rávilágítottak néhány kérdésre. Hiába teljesített a 6. légideszant hadosztály minden elváráson felül, sajnos az ejtőernyősök célba juttatásának minősége befolyásolta a veszteségek mértékét.

A 6. dandár esetében a már említett problémák ellenére sikeresnek tekinthető, mert a többség megérkezett és elkezdhette a feladat végrehajtását. A 3. és 5. ejtőernyős dandár esetében nem ennyire egyértelmű a helyzet. Az ejtőernyősök nagy veszteségeket szenvedtek el, pusztán abból adódóan, hogy nem a megfelelő helyre érkeztek, illetve a felszerelést szállító vitorlázó repülőgépek egy része is megsemmisült.

Sok összetevője volt a problémának, ami miatt nem csak az időjárást és az emberi hibákat, tévedéseket lehet okolni. Egyrészt tény, hogy Normandia előtt a brit hadsereg nem hajtott végre tömeges hadosztály szintű ejtőernyős műveleteket, és emiatt a hadászati, hadművelleti törzstisztek nem rendelkeztek a megfelelő tapasztalattal, előírásokkal ilyen méretű műveletek szervezésében és végrehajtásában.²⁵

A művelet végrehajtásánál felmerülő problémákat, a felhasznált irodalom elolvasása után az alábbi okokra lehet visszavezetni:

Időjárási körülmények: A gyenge időjárási körülmények miatt a partraszállás régiójában minden művelet megvalósítása kihívásokkal küzdött. A légi műveletekre gyakorolt hatása még jelentősebb volt, mivel az esetenként gyenge látástávolság, az alacsony felhőalap nehezítette a célok, célterületek meghatározását. Az ejtőernyős műveleteknél az erős szél nemcsak a leszállási helytől fújhatta messzire az egységeket, de a földet érésnél is megnövelte a sérülések, veszteségek kockázata. Ennek ellenére, az idő bebizonyította, hogy Eisenhower tábornok jó döntést hozott, amikor a légierő tiltakozása ellenére megindította az „Overlord” hadműveletet.

Az irányjelző egységek kijuttatásának problémája: A leszálló zónák kijelölésére alkalmazott irányjelző egységek kijuttatása főleg a 3. ejtőernyős dandár esetében volt problémás. Az irányjelző katonák több esetben nem ott értek földet, ahol kellett volna – másik területre dobták őket -, vagy ha igen, a földet érés során megsérült a jeladójuk, így nem tudták megfelelően biztosítani az ejtőernyős ugrásokat. A tervben előzetesen fél órával a

²⁵ Hickman, Mark: The Pegasus Archive, The 6th Airborne division in Normandy, <http://www.pegasusarchive.org/normandy/frames.htm> -(InDepth/Analysis) (2014.10.06.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

főerők előtt érték a helyszínre, de a szél és a navigációs pontatlanságok miatt a fél óra nem volt elegendő, hogy a megfelelő helyekre átjussanak. A 3. dandár gyakorlatilag vakon vetette magát ki a repülőgépekből.

Navigációs hibák: Annak ellenére, hogy a brit légierő repülőgép-vezetői a háború eleje óta az éjszakai repüléseket preferálták és nagy tapasztalatokkal rendelkeztek, a kialakult helyzet – időjárás, irányjelzési problémák – összességében még több hiba bekövetkezését generálták. A nem megfelelő helyről érkező irányjelzések, a térkép és az adott terület nehezen elvégezhető összehasonlítások eredményei összezavarták a navigátorokat, illetve a felhők közül előtűnő Orne és a Dives folyók hasonló alakja sem segített túl sokat a tájékozódásban.

Ejtőernyős-dobási eljárások problémája: A légierő repülőgépei az ejtőernyős dobásokhoz két eljárást alkalmaztak. Az egyik esetben a repülőgépek könnyebb kötelékbe rendeződve közösen keresték meg a dobási helyszínt, de az egyes gépszemélyzet parancsnokai döntötték el, hogy valóban a jó helyen vannak-e és adták ki a fedélzetükön tartózkodó ejtőernyősöknek az ugrási parancsot. A másik eljárásban a köteleket vezető repülőgép navigátorára ruházták a célmegtalálás és a dobási parancs kiadásának felelősségét. Ez nem volt feltétlenül szerencsés, mert egy ember tévedésével a kötelék összes ejtőernyőse rossz helyen érhetett földet.

Gépelhagyás gyorsaságának problémája: Jelentősen befolyásolta az ejtőernyős dobások pontosságát, hogy az ugrások végrehajtása sokszor túl lassú volt. Ez az elhúzódozó folyamat nagy területen volt képes szétszórni az erőket. A gépek időbeni elhagyásánál gondot okozott a sok esetben túl nehéz felszerelés, valamint, hogy a kifejezetten erre a célra tervezett C-47 repülőgépek mellett, alapvetően kényszerből, bombázókból kialakított szállító repülőgépekből történtek az ugrások. Nem segítette az ejtőernyősök helyzetét a célterület feletti légvédelmi tevékenység válaszlépéseként végrehajtott intenzív manőverezés sem.

Éjszakai ejtőernyős dobás: Habár az éjszakai ejtőernyős dobásnak számtalan előnye van – az ellenség nem látja az éjszaka ereszkedő deszantosokat, nem tudja meghatározni erejüket, és a földre térés helyéből nem tudja meghatározni az esetleges célobjektumokat -, de a fent leírt problémák, kiegészülve az éjszaka jelentette kihívásokkal jelentős veszteséget okoztak. Nem beszélve arról, hogy az éjszakai műveletek végrehajtása a szárazföldön sem volt egyszerű feladat.

Mindezeket összegezve a 6. légideszant hadosztály műveletei sikeresek voltak, megalapozták az angol erők kijutását a „Sword” partszakaszokról. Lehetővé tették a második front megnyitását. A „Pegasus-híd” elfoglalása, pedig a partraszállás első jelentős győzelme volt, amely méltán kivívta az utókor elismerését.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Kulcsszavak: Partraszállás, Pegasus-híd, Horsa, „Tonga” hadművelet

Keywords: Landings, Pegasus Bridge, Horsa, Operation Tonga

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 6th Airborne Division (United Kingdom), Wikipedia, free encyclopedia,
[http://en.wikipedia.org/wiki/6th_Airborne_Division_\(United_Kingdom\)](http://en.wikipedia.org/wiki/6th_Airborne_Division_(United_Kingdom)) (2014.09.27.)
- A normandiai csata - II. Világháború, Eduline,
http://eduline.hu/kozoktatas/2008/6/22/tortenelem_iivhaboru_normandia (2014.10.06.)
- Blaskowitz, Johannes életrajza, Wikipedia, free encyclopedia,
http://en.wikipedia.org/wiki/Johannes_Blaskowitz (2014.10.06.)
- Casablancai konferencia - 1943., www.masodikvh.hu,
<http://www.masodikvh.hu/erdekesssegek/konferenciak/56-casablancai-konferencia-1943>
(2014.09.27.)
- Casablanca-i konferencia, Wikipédia, a szabad enciklopédia,
http://hu.wikipedia.org/wiki/Casablancai_konferencia (2014.09.27.)
- Crerar, Harry életrajza, Wikipedia, free encyclopedia,
http://en.wikipedia.org/wiki/Harry_Crerar (2014.10.07.)
- D-Day: a fordulat napja, Múlt Kor magazin, http://mult-kor.hu/20130606_dday_a_fordulat_napja (2014.10.01.)
- Dorr, Robert F. : ALPHA*BRAVO*DELTA Kézikönyv az Egyesült Államok Hadseregéről, Debrecen, Kinizsi Nyomda Kft, 2003, ISBN 963 425 037 8,
- Gale, Richard életrajza, Wikipedia, free encyclopedia,
[http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Gale_\(British_Army_officer\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Gale_(British_Army_officer)) (2014.09.27.)
- Hickman, Mark: The Pegasus Archive, The 6th Airborne division in Normandy,
<http://www.pegasusarchive.org/normandy/frames.htm> (2014.10.06.)
- Horváth, Zoltán: A „Silólovagok” támadása, az „Overlord” brit nyitánya,
http://www.hadakutjan.hu/tortenetek/siklolovagok_tamadasa.php (2014.09.17.)
- Howard, John életrajza, Wikipedia, free encyclopedia,
[http://en.wikipedia.org/wiki/John_Howard_\(British_Army_officer\)](http://en.wikipedia.org/wiki/John_Howard_(British_Army_officer)) (2014.10.06.)
- Keegan, Sir, John: Build up, 1943-44, The Allied commanders, Encyclopedia Britannica
(<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/418382/Normandy-Invasion/236171/Fortress-Europe>) (2014.10.01.)
- Krancke, Theodor életrajza, Wikipedia, free encyclopedia,
http://en.wikipedia.org/wiki/Theodor_Krancke (2014.10.06.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- Matanle, Ivor: A második világháború, Budapest, Etűd Könyvkiadó, 1994. ISBN 963 85164 1 0
- Montgomery, of Alamein, Sir Bernard Law életrajza, SZTE Klébersberg Könyvtár, <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/monty.html> (2014.09.27.)
- Normandiai partraszállás, az Overlord hadművelet első napja, 1944. június 6., Múlt Kor magazin, <http://www.masodikvh.hu/hadszinterek/europa/nyugat-europa/121-normandiai-partraszallas-az-overlord-hadmvelet-els-napja-1944-junius-6> (2014.10.01.)
- Normandiai partraszállás, Wikipédia, a szabad enciklopédia, http://hu.wikipedia.org/wiki/Normandiai_partrasz%C3%A1ll%C3%A1s#El.C5.91zm.C3.A9nyek (2014.09.27.)
- Poett, Nigel életrajza, Wikipedia, free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Nigel_Poett (2014.09.27.)
- Rommel, Erwin életrajza, Bio. (www.biography.com), <http://www.biography.com/people/erwin-rommel-39971> (2014.10.06.)
- Sir, Leigh-Mallory, Trafford életrajza, Wikipedia, free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Trafford_Leigh-Mallory (2014.10.01.)
- Smith, Walter Bedell életrajza, Wikipedia, free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Walter_Bedell_Smith (2014.09.27.)
- Teheráni konferencia, Wikipédia, a szabad enciklopédia, http://hu.wikipedia.org/wiki/Teher%C3%A1ni_konferencia (2014.09.27.)
- Tőrös, István: Jó széllel francia partra, 99 pezsgődurranás, http://www.hadakutjan.hu/tortenetek_jo_szellel.php (2014.09.17.)
- Uhl Gabriella: A győzelem árulláma, történelem felvételi előkészítő, Sulinet, <http://www.sulinet.hu/tovabbtan/felveteli/2001/28het/tortenelem/churchill2.html> (2014.10.01.)
- von Rundstedt, Gerd életrajza, Wikipedia, free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Gerd_von_Rundstedt (2014.10.06.)

ETL ALEX

A lengyel haderő és a 2013-2022-es modernizációs program**The Armed Forces of the Republic of Poland and the 2013-2022 Modernization Program****Absztrakt**

A lengyel külpolitika – köszönhetően az ország gazdasági sikereinek – egyre hangsúlyosabbá vált Európán belül. Különösen fontos volt ez 2014-ben az ukrán-orosz konfliktus során. Mivel az aktív és bizonyos szempontból radikális külpolitika folytatásának egyik alapeleme a haderő, ezért tanulmányunk célja az, hogy körüljárja Lengyelország haderejének jelenlegi helyzetét. Ennek érdekében, a doktrínális szintből kiindulva először felvázoljuk az ország katonai erejére vonatkozó legfőbb elméleti irányvonalakat. Ezt követően gyakorlati szempontból vizsgáljuk meg az SZ RP (Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej) eszközparkját, felszereltségét, állományát és nem utolsó sorban anyagi lehetőségeit is. Végezetül kitérünk az ország 2013-2022-es modernizációs programjának bemutatására.

Abstract

Due to the economic successes of the country, the Polish foreign policy has become much more significant in Europe. This had a special importance during the Ukrainian-Russian crisis in 2014. Since the armed forces are among the basic pillars of the active and sometimes radical foreign policy, this essay's main goal is to introduce the current situation of the Armed Forces of the Republic of Poland. The paper starts with introducing the main theoretical trends influencing the country's armed forces on the doctrinal level. Secondly, it is going to analyse the equipments, the human and the financial resources of the AFRP from a practical point of view. Last but not least, we present the 2013-2022 Modernization Program of the country.

BEVEZETÉS

Lengyelország a visegrádi országok legnagyobb területű és legnagyobb népességgel rendelkező országaként az egyik leginkább feltörekvő európai uniós tagállammá vált az elmúlt évek során. Köszönheti mindezt annak, hogy a 2008-as pénzügyi válság, amely rendkívül

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

keményen sújtotta Európa országainak többségét – így hazánkat is – csak kis mértékben érintette a lengyel gazdaságot. Nem csak a recessziót sikerült elkerülni, de az ország a 2009 és 2014 közötti években egy dinamikus fejlődési pályára állt és az éves GDP növekedés több ízben is 4% felett volt ebben az időszakban. Bár való igaz, hogy mindez 2012 és 2013-ra lelassult (előbb 1,8 majd 1,6%-ra) ugyanakkor a Világbank elemzői a következő évtől már ismételten egy 3% körüli bővüléssel számolnak az országban. Mindez igencsak figyelemreméltó, hiszen az ország teljes GDP-je tavaly elérte az 517,5 milliárd dolláros összértéket.¹ Lengyelország mindezt a sikert elsősorban az óriási hazai felvevőpiacnak (és az export relatíve kisebb szerepének), a lakossági és vállalati szektorban mérhető alacsony mértékű eladósodottságnak és a szigorúan szabályozott fiskális és monetáris politikának köszönheti.² Ennek az eredményességnek tulajdonítható az is, hogy az ország katonai kiadásai folyamatosan megközelítik a NATO által elvárt, GDP arányos 2%-ot és várhatóan ez az érték a közeljövőben tovább emelkedik majd.³ Mindennek köszönhetően az elmúlt években a lengyel külpolitika egyre aktívabbá vált és megindult egyfajta stratégiai útkeresés, amelynek során az ország megpróbálta/megpróbálja definiálni helyzetét és hatalmi pozícióját az Európai Unión belül. A gazdasági fejlődés mellé egyre nagyobb politikai és témánk szempontjából legfőképp külpolitikai aktivitás is párosul, amelynek elsődleges terepe a NATO és az Európai Unió.

Mindez azért bír különös fontossággal, mivel a 2013-ban megkezdődött, majd 2014-ben nemzetközi konfliktussá eszkalálódott ukrán válság során Lengyelország – eltérően a régió más államaitól – egy merőben új Oroszország ellenes politikát kezdett el követni. Ennek elsődleges oka legfőképp a társadalmat átövező nemzeti identitástudatra vezethető vissza, ami a rendkívül negatív történelmi tapasztalatokból eredeztethető és a lakosság körében egy jelentősen orosz ellenes közhangulatot eredményez. Mivel az aktív és bizonyos szempontból radikális külpolitika folytatásának egyik alapeleme a haderő, ezért elemzésünkben az SZ RP (lengyelül Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej, angolul Armed Forces of the Republic of Poland,) helyzetét kívánjuk bemutatni.

A DOKTRINÁLIS SZINT

Témánk szempontjából a legaktuálisabb dokumentum a 2013 nyarán megjelent Fehér Könyv,⁴ amely hosszasan elemzi az ország biztonságpolitikai helyzetét. A négy fő fejezetből álló könyv első fejezetei a történelmi folyamatokból vezetik le azt a stratégiai kultúrát,

¹World Bank: Poland; http://data.worldbank.org/country/poland#wbboxes-source-gep_chart2; a letöltés dátuma: 2014.10.29.

²PATIKOWSKI, Marcin: Poland's New Golden Age; <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6639>; a letöltés dátuma: 2014.10.29; p.:10

³SIPRI Military Expenditure Database – NATO members; http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database; a letöltés dátuma: 2014.10.20.

⁴The National Security Bureau: White Book on National Security of the Republic of Poland; 2013 Varsó;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ami mára kialakult az országban. Itt egyértelmű utalásokat találunk arra a fenyegetettség érzésre, amelyet a szomszédok (Németország és Oroszország) keltenek a lengyel társadalomban, illetve arra a híd szerepre (kelet és nyugat között) amely szorosan a lengyel nemzeti identitás részét képezi.

A stratégia a globális szintű fenyegetések közé sorolja⁵ a hatalmi struktúrák átrendeződését és így az Egyesült Államok, valamint az Európai Unió szerepének és világpolitikai súlyának relatív csökkenését. Ezzel párhuzamosan feltünteti az olyan országok fontosságát, mint Kína, India, Brazília, ugyanakkor kitér a középhatalmak helyzetének elemzésére is. Itt kiemeli Törökországot, amelynek – mint a NATO tagjának – kulcsszerepet kell vállalnia a vele szomszédos régió stabilizálásában és így például Irán visszaszorításában. Második problémaként a dokumentum kitér a nemzetközi szervezetek és szerződések erodálására. Bár a Fehér Könyv kiemeli, hogy Lengyelország biztonságpolitikája stabil – köszönhetően a szövetségi rendszernek, amelybe sikerült beágyaznia magát – ugyanakkor a regionális konfliktusok továbbra is veszélyt jelenthetnek, katonai szempontból. Ezek között említi a Kaukázust (és például a grúz-orosz háborút), a befagyott konfliktusokat (Dél-Oszétia, Hegyi-Karabáh, Transznisztria, Abházia), az etnikai-vallási szeparatistákat (például Spanyolországban, Észak-Írországban), valamint Koszovó és Bosznia instabilitását. Lengyelország szorosan vett szomszédságában külön problémát jelent Kalinyigrád és Fehéroroszország szerepe is. Nemzeti szinten az országban folytatott hírszerző tevékenység, a demográfiai változások és a gazdasági kockázatok veszélyeire hívja fel legfőképp a figyelmet, a dokumentum.

Az országnak nincs külön – szoros értelemben vett – katonai stratégiája, így az SZ RP helyzetével, feladataival és struktúrájával a 2009-ben megjelent védelmi stratégia foglalkozik részletesen. A következőkben ennek a dokumentumnak legfőképp a negyedik fejezetét tekintjük majd át részletesen.⁶ Bár ez a doktrína már csaknem öt éves, számunkra fontosságát mégis az adja, hogy a későbbiekben az itt megfogalmazottakat szem előtt tartva tudjuk bemutatni a 2013-ban kiadott fejlesztési stratégia legfontosabb jellemzőit, irányelveit.

Lengyelország biztonsági környezete kapcsán – az általános kihívások mellett – konkrét utalásokat találhatunk a szövegben, így például a 2008-as grúziai konfliktusra,⁷ a Balkán-félszigetre, a nyugati és a muszlim világ között feszülő ellentétekre és a közel-keletre vonatkozóan. Bár a doktrína nem nevesíti Oroszországot, mint esetleges agresszort, mégis

⁵Természetesen olyan általánosnak mondható fenyegetések és kihívások is megjelennek, mint a kibertámadások, terrorizmus, demográfiai változások stb.

⁶The Ministry of National Defence: Defense Strategy of the Republic of Poland; 2009; http://en.mon.gov.pl/z/pliki/dokumenty/rozne/2014/02/strategia_obronnosci_eng.pdf; a letöltés dátuma: 2014.10.21.

⁷Mivel a stratégia 2009-es születésű (tehát egy évvel az orosz-grúz háború után készült), így egyértelmű, hogy ez az esemény az első helyre került a konkrétumok körében.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

azáltal, hogy Grúzia az első helyen szerepel, arra következtethetünk, hogy Lengyelország biztonságpolitikai figyelve elsősorban kelet felé irányult és irányul mind a mai napig.

Mindennek tükrében a dokumentum alapvetően három fő célt jelöl ki a lengyel haderő számára. Ezek közül sorrendben az első az állam védelme és egy esetleges agresszió ellensúlyozása; a második részvétel nemzetközi stabilizációs, válságreakáló és humanitárius műveletekben; míg a harmadik az országhatáron belül kialakult helyzetek kezelése és a lakosság támogatása.

Míg utóbbi két feladat kapcsán nincs különösebben specifikus tulajdonsága vagy kijelentése a stratégiának, az állam védelménél mégis érdemes elidőznünk egy pillanatra. Ezzel összefüggésben ugyanis a doktrína alapján az SZ RP úgy tartja fenn készségi szintjét, hogy szövetségi kötelezettségeiből fakadóan otthon és külföldön is részt vesz terrorizmus ellenes műveletekben; a helyi és regionális fegyveres konfliktusok rendezésében a NATO felelősségi területén belül és kívül; az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkelye alapján indított műveletekben; valamint az ország területén indított stratégiai szintű védelmi műveletek vezetésében. Ez a paragrafus témánk szempontjából azért is bír kiemelkedő fontossággal, mivel egyértelmű utalást találhatunk a kollektív védelemre, amely az ország biztonságának egyik legfontosabb alapeleme.

Békeidőben a lengyel haderő feladata az ország területi épségének és határainak sértetlenségének biztosítása, valamint abszolút prioritásként a légtér védelme. Alacsony-intenzitású fegyveres konfliktus esetén az SZ RP képes kell, hogy legyen – a békeidőben is fenntartott képességekkel – az ország védelmére egy műveleti irányban, míg magas-intenzitású konfliktus idején készen kell állnia a stratégiai szintű telepítésre és a stratégiai fontosságú területek megtartására és a szövetséges erők fogadására az ország területén belül. Mindezekon kívül a haderő fenntartja a szükséges mennyiségben azokat az erőket, amelyek terrorizmus ellenes, aszimmetrikus és nem katonai műveletekre specializálódtak. A technológiai szinten ez azt jelenti, hogy az SZ RP-nek teljesen el kell érnie az interoperabilitást, azaz meg kell felelnie a NATO elvárásainak, mind a kiképzettséget, felszereltséget, ellátottságot és mind pedig a doktrínális szintet tekintve. A parancsnoklás és vezetés szempontjából ez lényegében egy integrált, automatizált és hatékony C4ISR rendszer kiépítését és működtetését jelenti. A lengyel haderő feladatainak végrehajtásához szárazföldi erőkkel, légierővel, haditengerészettel és negyedik haderőnemként különleges erőkkel is rendelkezik.⁸

A haderő irányítása megfelel a demokratikus berendezkedésű országokban elvárt civil-kontroll elvének. Ennek tükrében a köztársasági elnök a főparancsnok, aki a védelmi minisztériumon keresztül látja el feladatait. Békeidőben a védelmi miniszter igazgat minden

⁸A különleges erők Lengyelországon belül és külföldön is hajthatnak végre műveleteket, békeidőben, válsághelyzetben illetve háborúban egyaránt, a hagyományos erőkkel együttműködve vagy azoktól függetlenül. Leghíresebb komponense a Mozgékony - Műveleti Reagáló Csoport (GROM), amely részt vett a 2003-as Operation Iraqi Freedom műveletben is.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ezzel kapcsolatos tevékenységet és a haderő parancsnoklásáért a vezérkarfőnök felel, aki a legmagasabb rendfokozatú, aktív katona. Háború esetén a védelmi miniszter irányítja az alárendelt egységeket és tervező, valamint koordináló tevékenységet játszik a haderő műveleteinek támogatása és biztosítása során.

A LENGYEL HADERŐ SZÁMOKBAN

A vasfüggöny leomlását követően a lengyel hadsereg szinte teljesen átalakult. A sorozásra épülő újoncozást 2008. december 5-én teljesen beszüntették, de már korábban megkezdődött egy önkéntes és professzionális haderő alapjainak kiépítése. Az 1999-es NATO csatlakozás okán megindult a modernizáció, amelynek kapcsán Lengyelország célja az volt, hogy immáron – egy a Varsói Szerződéstől – eltérő szövetség követelményeinek és elvárásainak feleljen meg. A lassan kiöregedő és elavulttá váló szovjet haditechnika leváltása azonban csak lassú ütemben haladt, hasonlóan a régió más országaihoz, köszönhetően a rendszerváltást követő gazdasági problémáknak.

Ennek ellenére megállapítható az is, hogy a lengyel társadalom és a politika a NATO és EU csatlakozást követő másfél évtizedben sem fordult el olyan mértékben a honvédelemtől, mint ahogy történt ez a többi környező országban. Mindez visszavezethető azokra a biztonságpolitikai sajátságokra, amelyek jellemzik Lengyelországot. Így például meg kell említenünk a szomszédos államokkal szembeni negatív történelmi tapasztalatokat és ebből kifolyólag a lakosság körében erőteljesen észlelhető félelmet Oroszországtól. Ezek összessége eredményezte azt a tényt, hogy a Stockholm International Peace Research Institute adatai alapján az ország védelmi kiadásai közel sem estek vissza annyira, mint például Magyarország, Csehország vagy Szlovákia esetében a NATO és az EU csatlakozást követően. Bár tény, hogy a szövetség által elvárt GDP 2%-os ráfordítási arányt mindeztáig nem sikerült az országnak tartósan elérnie, a védelmi kiadások mégsem csökkentek 1,8% alá az elmúlt 15 évben, még a 2008-as pénzügyi válságot követő időszakban sem.⁹

A több mint 38 millió lakosú ország napjainkban így mintegy 120 ezer katonával és további 515 ezer tartalékosal rendelkezik. Mindez összehasonlíthatatlanul nagyobb a Közép-európai országok többségénél és hasonló a helyzet a hadsereg felszereltségében is.¹⁰ A szárazföldi erők gerincét egyértelműen a tekintélyes méretű harckocsipark alkotja, amelyek összlétszáma meghaladja az 1.000 darabot. Közelebbről megvizsgálva azonban kitűnik, hogy még a legmodernebb – ám lassan kiöregedő – Leopard 2A4 típusból is csak 128 darab áll rendelkezésre, míg a maradék többségét túlkoros orosz technika – főképp T-72-esek és azok Lengyelország által modernizált változata, a PT-91 TWARDY-k – alkotják.

⁹SIPRI Military Expenditure Database – NATO members;

http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database; a letöltés dátuma: 2014.10.20.

¹⁰Global Firepower: The influence of past Soviet ties are still apparent in the modern Polish Army, though dwindling with each passing decade; http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=poland; a letöltés dátuma: 2014.10.20.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Valamivel rosszabb a tűzéréség helyzete, ahol már szinte minden eszköz túlkorossá vált napjainkra. Ezek többsége 122 mm-es tarackágyú. A haditengerészet kötelékében 4 Kobben és 1 Kilo osztályú tengeralattjáró szolgál, rajtuk kívül 2 fregatt és 6 korvett alkotják a haderőnem gerincét. A légierő legmodernebb komponensei a 36 darab F-16C és a 12 darab F-16D típusú, többfunkciós repülőgépek, míg minden más típus lényegében szovjet maradvány. Ez azért is teszi problémássá a lengyel haderő képességeinek behatárolását, mivel az eszközpark elavult részének működőképessége erősen megkérdőjelezhető, és nem tudunk pontos képet alkotni arról, hogy ezeknek mekkora hányada esett át modernizáláson az elmúlt évtizedekben.¹¹ Éppen ezért a részletesebb bemutatástól most eltekin-tünk.

A hadrendben tartott alakulatok összességében vett nagy száma és a tekintélyes eszközpark köszönhető Varsó azon külpolitikai szándékának is, hogy hosszú távon is biztos stratégiai partnere legyen az Egyesült Államoknak. Ennek érdekében Lengyelország az elmúlt néhány évben folyamatosan hajtotta végre haderejének modernizációját (például F-16-os beszerzési program), azonban még így is jelentős maradt a hadrendben tartott szovjet haditechnika mennyisége. A kiöregedett eszközök leváltása azonban nem állt meg, hiszen az ország 2012-ben egy jelentős haderőfejlesztési tervet jelentett be, amely egy évtizeden át tart majd és amelynek kivitelezését jelentősen felgyorsíthatják az ukrán válság eseményei.

MŰVELETI TEVÉKENYSÉG

Bár az ország biztonságpolitikájának első számú sarokköve a NATO, valamint az Európai Unió, mégsem feledkezhetünk el egy másik – hasonlóan erős bilaterális szövetségről. Ez pedig a rendkívül szoros lengyel-amerikai kapcsolatokon alapul. Az Egyesült Államok – jelenleg az egyetlen szuperhatalomként – azért is különösen fontos Lengyelország számára, mivel egy olyan szövetséges, akivel kapcsolatban az országnak nincsenek negatív történelmi tapasztalatai, e mellett pedig megvan az ereje ahhoz, hogy hozzájáruljon a térség biztonságának szavatolásához. Lényegében erre a tényre vezethető vissza az az igencsak figyelemreméltó támogatás, amelyet Lengyelország az elmúlt évtized legnagyobb katonai műveletei számára nyújtott. Ezek közül is kiemelkedik a 2003-as – Irak elleni – invázió, ahol az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság mellett Lengyelország volt egyedül, aki már a műveletek kezdetétől harcoló alakulatokat küldött az országba. Ezt követően a lengyel csapatok számát 2500-ra emelték és az egyik többnemzeti hadosztály vezetője lett. Végül az utolsó lengyel katona 2008-ban hagyta el Irakot.

¹¹European Defence Information: Poland;

<http://www.armedforces.co.uk/Europeandefence/edcountries/countrypoland.htm>; a letöltés dátuma: 2014.10.20.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Varsó hasonlóan nagy létszámú – 2600 fős – kontingenst telepített Afganisztánba is, a NATO misszióban való részvétel érdekében. Ez azonban – csakúgy, mint az iraki műveletek előrehaladtával – a lakosság körében egyre kevesebb támogatásra talált. Mindez az ellenérzés csak erősödött miután az Obama adminisztráció 2009-ben törölte a Lengyelországba telepíteni kívánt ballisztikus rakétaelhárító programját. Az USA-val fennálló bilaterális kapcsolatokban megmutatkozó kisebb turbulenciának tudhatjuk be az ország azon döntését is, hogy nem vett rész a 2011-es NATO által indított Líbiai légitámadásokban sem. E mellett pedig, az afganisztáni részvétel bizonytalan jövője kapcsán, nagy valószínűséggel a lengyel külföldi katonai jelenlét is csökkenni fog. Ugyanakkor természetesen Lengyelország több kisebb kontingenssel is rendelkezik egyéb műveletekben. Így például hozzájárul az ENSZ dél-szudáni, kongói, koszovói műveleteihez is.¹²

A külpolitikai aktivitást mutatja az is, hogy Lengyelország már a csatlakozás előtt 2003-ban katonákat küldött az Európai Unió első katonai műveletébe, a Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság területén végrehajtott Concordiába. E mellett megfigyelőkkel részt vett például – a lengyel biztonságpolitika számára amúgy is fontos – az Unió, Grúziában indított megfigyelő-missziójában is. 2013-ban, miután az EU újabb kiképzőmissziót indított, – ezúttal Maliban – az ország 20 katonával járult hozzá annak sikerességéhez. A szomszédos és szövetséges országokkal való szoros védelmi kapcsolatokat mutatja, hogy a lengyelek nagyban hozzájárulnak a balti-államok légtérének védelméhez is.¹³

A MODERNIZÁCIÓS PROGRAM

Az elmúlt 20 év során tehát a lengyel haderő jelentős átalakuláson ment át. Köszönhető mindez a gyökeresen megváltozott nemzetközi környezetnek, így például annak, hogy az SZ RP rendeltetése mára már nem az, hogy egy hidegháborús tömeghadseregeként funkcionáljon. A műveletek jellegének megváltozása, a földrajzi spektrum kiszélesedése és az aszimmetrikus jelleg előtérbe kerülése rávilágítottak az ország katonai erejének gyenge pontjaira.

Ezek közül a legfontosabb és leginkább szembeötlőbb probléma az, hogy az eszközök és a felszerelések legalább 60 százaléka még az egykori Szovjetunióból származik, ennél fogva pedig rendkívül elavult technológiai színvonalat képvisel napjainkban. Mindez, ahogy láthattuk lényegében egyaránt érinti szárazföldi erőket, a légierőt és a haditengerészetet is. Ez annak is köszönhető, hogy a védelmi költségvetés nagy részét mindeztidáig a személyi költségek emésztették fel és csupán 15% maradt az eszközpark fejlesztésére. A közeljövőben prognosztizálható trendek miatt azonban ez nagy valószínűség szerint változni fog.

¹²MICHTA, Andrew A.: Polish hardpower: Investing in the military as Europe cuts back; <http://www.aei.org/outlook/polish-hard-power-investing-in-the-military-as-europe-cuts-back>; a letöltés dátuma: 2014.10.22.

¹³Ministry of National Defence – Republic of Poland: Missions; http://archiwalny.mon.gov.pl/en/strona/337/LG_267; a letöltés dátuma: 2014.10.22.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Ennek egyik oka az, hogy mint utaltunk rá, Lengyelország műveleti jelenléte csökkenőben van, így egyértelműen kevesebb költséget fog felemészteni a kontingensek finanszírozása. A másik – ennél jóval fontosabb ok – hogy Bronislaw Komorowski elnök 2012 nyarán egy rendkívül drasztikus modernizációs programot jelentett be, amelynek célja épp a bemutatott hiányosságok orvoslása lesz. A program a 2013-2022-es időszakra vonatkozik és rendkívül ambiciózus terveket tűz ki az ország elé.¹⁴

Elemzésünk szempontjából a legfontosabb a gyakorlati intézkedések megjelenése.¹⁵ A számokat tekintve a legfontosabb célkitűzés az, hogy csak a haderő modernizációjára szánt költségeket a jelenlegihez képest jelentős mértékben kívánják emelni. Ez számokban kifejezve annyit jelent, hogy a 2013-2016-os időszakra előirányzott 40,8 milliárd dolláros védelmi költségvetésből 11,3 milliárd dollárt kell majd a fejlesztésekre és a beszerzésekre költeni, míg ugyanez az összeg a 2016 és 2022 közötti 82,9 milliárd dollárból 30,6 milliárd dollárt tesz majd ki.¹⁶

A kormánya fejlesztés szempontjából tizennégy darab, kulcsfontosságú területet határozott meg az elkövetkező évtizedre:¹⁷

- légvédelmi rendszer;
- helikopterek;
- vezetés-irányítási, kommunikációs, informatikai, hírszerző, megfigyelő és felderítő rendszerek;
- páncélozott és gépesített egységek;
- haditengerészet;
- képi és műholdas felderítés;
- a katonák egyéni felszerelése és fegyverei;
- rakétacsapatok és tűzérség;
- szimulátorok;
- kiképző repülőgépek;
- szállító repülőgépek;
- kerekcsúszós páncélozott szállítójárművek;
- irányított páncéltörő rakéták;
- mélységi felderítés.

¹⁴CIENSKI, Jan: Poland set for biggest-ever increase in military spending;

<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/b0ad091c-be16-11e2-bb35-00144feab7de.html?siteedition=intl#axzz3GshwT65j>;

a letöltés dátuma: 2014.10.26.

¹⁵A területi korlátok nem teszik lehetővé, hogy a program minden egyes pontját bemutassuk, így csupán a legfontosabb tendereket vesszük sorra a következőkben.

¹⁶Ministry of the National Defence of the Republic of Poland: Technical modernisation of Polish Armed Forces 2013-2022; <http://archiwalny.mon.gov.pl/en/arttykul/13792>; a letöltés dátuma: 2014.10.26.

¹⁷Ministry of the National Defence of the Republic of Poland: Money for new military equipment guaranteed; <http://archiwalny.mon.gov.pl/en/arttykul/14701>; a letöltés dátuma: 2014.10.26.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Ezek közül az egyik legjelentősebb minden bizonnyal egy kis és közepes hatótávolságú rakéta védelmi rendszer kiépítése lesz, amely az előzetes becslések alapján 5 és 9 milliárd dollárnyi összeget emészt majd fel a teljes modernizációs költségvetésből.¹⁸ Ezzel pedig lekörözi majd az ország eddigi legjelentősebb hadiipari beszerzését, a körülbelül 3 milliárd dollárba kerülő F-16-os programot.

Jelentős súlyú lesz várhatóan a harckocsik modernizációja is. Ennek első fázisa már meg is kezdődött, ugyanis 2013 novemberében Lengyelország megállapodott Németországgal 105 db Leopard 2A5s és 14 db Leopard 2A4s típusú harckocsi, valamint 100 db támogató jármű megvásárlásáról.¹⁹ A jelenlegi állományból mind a 128 darab Leopard 2A4 harckocsit felújítják.

A szárazföldi erők modernizálásán túl a program érinti a légierő és a haditengerészet fejlesztését is. Ennek keretében az ország teljes helikopterflottáját lecserélik majd és első körben új harci támogató és logisztikai támogató típusok beszerzésére írnak ki tendereket 2015-től. Ezt követően – 2020-tól – megkezdődik a Mi-24-es támadóhelikopterek leváltása is. Ezen túlmenően rendkívül ambiciózusnak mondható az a terv is, amely alapján az ország 97 UAV megvételét tervezi 2014-et követően. Ezek az elképzelések alapján egyaránt képesek lesznek felderítésre és támadó feladatok elvégzésére is. A légierő modernizációjához köthető szintén, hogy további 8 kiképzési feladatokra specializált repülőgép megvétele is várható a közeljövőben.²⁰ A tengerészeti flotta fejlesztése három ütemben zajlik majd le. Első körben 3 db „Kormoran 2” osztályú aknamentesítő hajót állítanak hadrendben, ezt követi 3 db „Miecznik” osztályú űr- és partvédelmi hajó, majd 3 db aknamentesítő képességgel is rendelkező „Czapla” osztályú hajó és végül 3 db taktikai rakétákkal is felszerelt tengeralattjáró beszerzésére is sor kerül. (Ez utóbbi program ugyanakkor csak 2030-ban zárul majd le teljesen.)²¹

Azonban, nem csak a technológiai fejlesztések és az új eszközpark megjelenése lesz az egyetlen változás a lengyel haderő szempontjából. A stratégia egyik kulcspontja ugyanis az ország saját, hazai védelmi iparának az erősítése. Ennek keretében több beruházás is az ország kutatás és fejlesztési szektorának erősítését célozza majd. A lengyel védelmi ipar hosszú távon azonban nem csupán belföldi felhasználásra, hanem exportra is szeret-

¹⁸A rendszer kiépítésének célja azoknak a rakétáknak az elfogása, amelyek ellen az Egyesült Államok által vezetett ballisztikus rakéta elhárító program nem nyújt majd védelmet. Ezek közé tartozik példáulul egy esetlegesen Kalinyigrádba telepített Iskander típusú taktikai ballisztikus rakéta. Forrás: Jan Cieski: Polish military prepares for modernization; <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d46e4d06-bbba-11e2-82df-00144feab7de.html?siteedition=intl#axzz3GshwT65j>; a letöltés dátuma: 2014.10.26.

¹⁹MICHTA, Andrew A.: Polish hardpower: Investing in the military as Europe cuts back; <http://www.aei.org/outlook/polish-hard-power-investing-in-the-military-as-europe-cuts-back>; a letöltés dátuma: 2014.10.22.

²⁰CZULDA, Robert: Polish Armed Forces Modernisation 2013-2022; In.: Military Technology; 2013/8;

²¹JANKOWSKI, Dominik P.: Beyond Air and Missile Defense: Modernization of the Polish Armed Forces; <http://foreignpolicyblogs.com/2013/09/18/beyond-air-and-missile-defense-modernization-of-the-polish-armed-forces/>; a letöltés dátuma: 2014.10.26.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ne termelni, így pedig a versenyképesség fenntartása is kulcsfontosságú lesz az ország számára. A hazai ipar erősítésének egy másik rövidtávú előnye pedig, hogy új munkahelyeket is teremt. A lengyel vállalatok célja, hogy összességében 80%-ban részesedjenek az ország védelmi megrendeléseiből.²²

ÖSSZEGZÉS

Láthatjuk tehát, hogy a lengyel haderő felépítését és struktúráját egyaránt befolyásolják a történelmi tapasztalatok, a hidegháború után kialakult geopolitikai helyzet, az Európán belüli szövetségi viszonyok (NATO és EU), valamint az országot jellemző pozitív gazdasági mutatók.

A doktrínális szint megfelel a demokratikus országokban elvártaknak. Az ország biztonságpolitikájának legfőbb szavatolója a NATO és a kollektív védelem, ugyanakkor az Európai Unió és az Egyesült Államok is rendre előkelő helyen van a stratégiai dokumentumokban.

Az SZ RP egy professzionális haderő, amely jelentős potenciált hordoz magában, ugyanakkor eszközparkjának túlnyomó többsége elavult technológiai színvonalat képvisel. Éppen ezért a lengyel kormány 2012 nyarán egy óriási méretű modernizációs programot hirdetett meg, amely lényegében az összes haderőnemet alapjaiban érinti. A 2022-ig tartó program végére – a tervek szerint – Lengyelország szárazföldi és légereje, valamint haditengerészete is jóval ütőképesebbé válik a jelenleginél. A kiírt tenderek a modern hadviselés és a 21. századi műveleti tapasztalatok alapján követelt képességfejlesztési irányokat követik. Ezt egészíti ki az az irányvonal, amely megpróbálja helyzetbe hozni a lengyel védelmi ipart és ezzel még inkább támogatni a hazai gazdasági fejlődést.

Kulcsszavak: Lengyelország, Haderő, Védelmi stratégia, Modernizációs program,

Key words: Poland, Armed Forces, Defense Strategy, Modernization Program

IRODALOMJEGYZÉK

1. CIENKSI Jan: Poland set for biggest-ever increase in military spending; <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/b0ad091c-be16-11e2-bb35-00144feab7de.html?siteedition=intl#axzz3GshwT65j>; a letöltés dátuma: 2014.10.26.

²²CIENSKI, Jan: Poland set for biggest-ever increase in military spending; <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/b0ad091c-be16-11e2-bb35-00144feab7de.html?siteedition=intl#axzz3GshwT65j>; a letöltés dátuma: 2014.10.26.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

2. CIENSKI, Jan: Polish military prepares for modernization;
<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d46e4d06-bbba-11e2-82df-00144feab7de.html?siteedition=intl#axzz3GshwT65j>; a letöltés dátuma: 2014.10.26.
3. CZULDA Robert: Polish Armed Forces Modernisation 2013-2022; In.: Military Technology; 2013. 8. szám; p.: 84-89.
4. European DefenceInformation: Poland;
<http://www.armedforces.co.uk/Europeandefence/edcountries/countrypoland.htm>; a letöltés dátuma: 2014.10.20.
5. Global Firepower: The influence of past Soviet ties are still apparent in the modern Polish Army, though dwindling with each passing decade;
http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=poland; a letöltés dátuma: 2014.10.20.
6. JANKOWSKI, Dominik P.: Beyond Air and Missile Defense: Modernization of the Polish Armed Forces; <http://foreignpolicyblogs.com/2013/09/18/beyond-air-and-missile-defense-modernization-of-the-polish-armed-forces/>; a letöltés dátuma: 2014.10.26.
7. MICHTA, Andrew A.: Polish hardpower: Investing in the military as Europe cuts back;
<http://www.aei.org/outlook/polish-hard-power-investing-in-the-military-as-europe-cuts-back>; a letöltés dátuma: 2014.10.22.

Ministry of National Defence – Republic of Poland: Missions;
http://archiwalny.mon.gov.pl/en/strona/337/LG_267; a letöltés dátuma: 2014.10.22.
8. Ministry of the National Defence of the Republic of Poland: Money for new military equipment guaranteed; <http://archiwalny.mon.gov.pl/en/artykul/14701>; a letöltés dátuma: 2014.10.26.
9. Ministry of the National Defence of the Republic of Poland: Technical modernisation of Polish Armed Forces 2013-2022; <http://archiwalny.mon.gov.pl/en/artykul/13792>; a letöltés dátuma: 2014.10.26.
10. PATIKOWSKI, Marcin: Poland's New Golden Age;
<http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6639>; a letöltés dátuma: 2014.10.29
11. SIPRI Military Expenditure Database – NATO members;
http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database; a letöltés dátuma: 2014.10.20.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

12. SZTAKOWSKI, Tomasz: With the Eye on Russia, Poland Reshapes Military Modernization Plan; World Politics Review;
<http://www.worldpoliticsreview.com/articles/14000/with-eye-on-russia-poland-reshapes-military-modernization-plan>; a letöltés dátuma: 2014.10.20.
13. The Ministry of National Defence: Defense Strategy of the Republic of Poland; 2009;
http://en.mon.gov.pl/z/pliki/dokumenty/rozne/2014/02/strategia_obronnosci_eng.pdf; a letöltés dátuma: 2014.10.21.
14. The National Security Bureau: White Book on National Security of the Republic of Poland; 2013 Varsó;
15. The World Bank: Poland Overview;
<http://www.worldbank.org/en/country/poland/overview>; a letöltés dátuma: 2014.10.21.

GOLDFINGER KLAUDIA – TÖRŐ ÁGNES

A NATO walesi csúcstalálkozójának értékelése

Absztrakt

Az Egyesült Királyság tartotta a NATO állam- és kormányfői csúcstalálkozóját a walesi Newportban 2014. szeptember 4-én és 5-én. A chicagói csúcstalálkozó után úgy tűnt, hogy az afganisztáni műveletek befejezése és a NATO bővítés kerülnek a mostani konferencia középpontjába, de a jelenlegi biztonsági környezetben új prioritások kerültek előtérbe. A legfontosabb téma az ukrán válság megoldása volt, de Afganisztán, a védelmi költségvetés, a fejlesztés és a NATO bővítés is kulcsszerepet kapott ezekben a napokban.

Abstract

The United Kingdom held the NATO Summit of Heads of State and Government in Newport, Wales on 4-5 September 2014. After the Chicago Summit it seemed, that the end of combat operations in Afghanistan and NATO enlargement will be in the focus of this conference, but in the current security environment new priorities have been coming in the forefront. The most important topic was the solution of the Ukrainian crisis, but the questions of Afghanistan, defense budget, development and enlargement of NATO also played key role during these days.

BEVEZETÉS

A hidegháború után a NATO útkeresésbe kezdett, mely során újra kellett definiálnia önmagát. Az új szerepeket először a balkáni válságkezelés, az európai stabilitás fenntartása, majd a terrorizmus elleni fellépés és az afganisztáni háború kezelése jelentették. A 2010-es Stratégiai Koncepcióban a szervezet három alapvető feladataként az elrettentést és védelmet, a válságkezelést, valamint a kooperatív biztonságot határozta meg. Az Afganisztánból való kivonulás bejelentésével 2012-ben Chicagóban elkezdődött a post-afganisztáni időszak tervezése, ám a nemzetközi környezetben előre nem látható konfliktusok jelentkeztek, amelyek megpróbáltatások elé állították a belső válságokkal is küszködő Szövetséget.

Szeptemberben történelmi jelentőségű csúcstalálkozóra került sor, mert a NATO válságút előtt állt. Az elmúlt időben, amikor a világ legfontosabb politikai-katonai szövetségének egyre növekvő számú belső és külső kihívással kellett szembenéznie, a katonai hely-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

zete, politikai elkötelezettsége és víziói nem voltak elegendőek ahhoz, hogy fenntartsák a szükséges erőt, hitelességet és kohéziót, hogy le tudják győzni ezeket a kihívásokat.

A walesi csúcstalálkozó egy lehetőség volt, hogy új lendületet adjon a Szövetségnek. Miközben a NATO nagyobb figyelmet fordít a közvetlen szomszédságára, a sokrétű fenyegetéseket és kihívásokat a határain túl sem hagyhatja figyelmen kívül. Belső problémákkal is küzdenek a tagállamok. A gazdasági válság következményeként, a pénzügyi megszorítások érintik a NATO védelmi képességeit és azzal fenyegetnek, hogy aláássák azokat. A transzatlanti kötelék jelentősége már kevésbé lesz egyértelmű a fiatalabb generációk számára.

A NATO létfontosságú a jelen és jövő generációk stabilitása, biztonsága és jóléte szempontjából. A csúcstalálkozó fontosságát pontosan az adta, hogy ha a szövetségesek nem tudnak alkalmazkodni és kompromisszumot találni a tagok jogos aggodalmaira, akkor a NATO megkockáztatja, hogy lassan jelentéktelenné kezd válni. Ebben a kritikus helyzetben szükség volt olyan fontos döntésekre, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy a NATO sikerrel tudjon fellépni az egyre összetettebb és veszélyesebb kihívásokkal szemben.

UKRAJNA A NATO-CSÚCS PORONDJÁN

Az ukrán válság előkelő helyet foglalt el a NATO-csúcson, prioritását tekintve az első között tárgyalták meg a krízis megoldásának lehetséges módjait. Összességében is több pontban foglalkozott a csúcs Oroszországgal, mint bármely más fenyegetéssel. Érthető is, hiszen Oroszország azzal, hogy erőszakosan annektálta a Krím-félszigetet, hidegháborús mélységekig jutatta a NATO-orosz kapcsolatokat. A Szövetség nem ismerte el Oroszország illegitim annexióját a Krím-félsziget kapcsán és nyomatékosan felszólította, hogy katonai fellépésének vessen véget Kelet-Ukrajnában és vonja vissza csapatait. Felszólították továbbá az emberi jogok tiszteletben tartására és a megfelelő dialógus kialakítására a másik féllel.¹ Többször is kifejezte a Szövetség, hogy a Krím-félszigetet soha nem fogják Oroszország törvényes részeként elismerni. Az annexióval megsértették Ukrajna területi integritását, szuverenitását és függetlenségét, amelyet a NATO nem hagyhatott válasz nélkül. A Szövetség kiáll az ukránok jogai mellett és felszólítja Oroszországot, hogy kezdjen érdemleges dialógust velük a jelenlegi helyzet megoldására és az ország autoritásának visszaállítására.

Már két évtizede, hogy a NATO próbál elérhető, sőt gyümölcsöző kapcsolatot kiépíteni Oroszországgal. Elég, ha a NATO-Oroszország Alapokmányra, az abból létrejövő Állandó Tanácsra vagy Rómában az Állandó Tanácsból létrejövő NATO-Oroszország Tanácsra

¹ Joint Statement of the NATO-Ukraine Commission-NATO Press Release (2014) 124
<http://london.usembassy.gov/nato068.html> (2014.09.04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

gondolunk. Bár a két fél között, mint látjuk, több lépés is történt a megfelelő kapcsolat kialakítására, ám ezt az ívet megtörte az a tény, hogy Oroszország annektálta a Krím-félszigetet márciusban. Azóta a kapcsolatok nem szűntek meg, az Alaptörvény életben maradt. A NATO nyitott a kommunikációra, de egyelőre április óta mind a polgári, mind a katonai együttműködést felfüggesztették. A NATO-Oroszország Tanács Kábítószer Ellenőrző Szövetségi Szolgálat² és az NRC Helikopter Fenntartási Pénzügyi Alap³ az a két fő terület, amely továbbra is működőképes a jelen körülmények között. Az NRC két alkalommal ült össze a krízis kezdete óta.⁴

Ukrajnának döntenie kellett, hogy melyik irányba szeretne haladni: a nyugati intézményekhez, avagy az orosz tömbhöz szeretne-e tartozni. A döntés pillanata 1997-re tehető, ekkor érkezett el az ország euroatlanti integrációjának kezdete. Ekkor kötötték a Megkülönböztetett Partnerségről szóló NATO-Ukrán Egyezményt, amely által létrejött a NATO-Ukrán Tanács is.⁵ Már ekkor is nehéz helyzetben volt a politikai vezetés, ami a NATO-hoz való folyamatok kiépítését jelenti, mert sem a közvélemény, sem a politikai vezetés egésze, sem Oroszország nem támogatta a nyugati integráció felé tett lépéseket, sőt Oroszország kifejezetten elítélte és fenyegetően értékelte az akcióterv létrehozását is.⁶ Mindezek után a tárgyalások lassan és nehézkesen haladtak előre és céljukat nem érték el. Ukrajna közreműködött a NATO missziókban, Afganisztánban és Koszovóban is, 2013-tól pedig a kalózkodás elleni Ocean Shield műveletben is részt vett.⁷

A NATO-Ukrajna Megkülönböztetett Partnerség keretében az előbbi fél ígéretet tett, hogy az Éves Nemzeti Program keretei között megvalósuló védelmi és biztonsági szektort erősíteni fogja a képességfejlesztés és képességépítés programokban, Ukrajna pedig továbbra is köteles a reformok bevezetésére, a korrupció elleni küzdelemre, a demokratikus értékek, jogállamiság és emberi jogok tiszteletben tartásán alapuló befogadó nemzeti támogatásra.⁸

A szeptember 4-5 között megrendezett newporti találkozón a tagállamok képviselői egyöntetűen ítélték el Oroszországot az Ukrajna ellen alkalmazott agresszió miatt. Anders Fogh Rasmussen, volt NATO főtitkár kifejtette, hogy a második világháború óta nem tör-

² Oroszország segítséget ajánlott az Egyesült Államoknak az afganisztáni kábítószer-termelés elleni harcban, 2010-ben.

³ Az afgán légierő személyzetének és technikusainak tartott képzési program NATO és orosz szakemberek által.

⁴ Nato's relations with Russia http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm? (2014.09.16.)

⁵ NATO's relations with Ukraine http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm? (2014.09.29.)

⁶ NATO és Ukrajna: választút előtt <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/hungarian/art2.html>

⁷ NATO's relations with Ukraine http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm? (2014.09.29.)

⁸ Joint Statement of the NATO-Ukraine Commission

<https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-joint-statement-of-the-nato-ukraine-commission/joint-statement-of-the-nato-ukraine-commission> (2014.09.04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

tént olyan az európai kontinensen, hogy egyik ország a másikat megtámadva jusson területhez.⁹ A NATO-Ukrajna Bizottság Nyilatkozata tartalmazza a tagállamok felszólítását Oroszország felé, hogy vonja vissza csapatait, szüntesse meg Kelet-Ukrajna szándékos destabilizálását, a hadműveleteivel hagyjon fel, a helyi lakosság jogait tartsa tiszteletben és a jövőben tartózkodjon az újabb agressziótól. Oroszországot továbbá kérték a probléma megfelelő kezelésére, valamint Ukrajnával egy gyümölcsözőbb dialógus kialakítására.¹⁰

A NATO tagállamok megállapodtak abban, hogy a segítségnyújtás négy területre koncentrálódik a jövőben és ennek megfelelően négy pénzügyi alapot hoznak létre: kibervédelem, logisztika, vezetési-irányítási tevékenység és a kommunikáció. Ezen felül a sebesült katonák ellátásában is segítséget nyújtanak egyes tagállamok (köztük hazánk is). A kezdeti támogatás Ukrajnának 15 millió euró.¹¹ Közös lengyel-litván-ukrán zászlóaljait állítanak fel. Az előirányzott közös hadgyakorlatok már megkezdődtek – Oroszország roszszállása mellett is. A közös katonai együttműködés szellemében megtartották az első hadgyakorlatot, amely szeptember 15-26 között zajlott, ez a Rapid Trident nevet kapta. Célja az interoperabilitás növelése volt, illetve az ukránok felkészítése az orosz támadások ellen.¹²

A NATO állam- és kormányfőinek közös nyilatkozata több pontban is foglalkozik Oroszországgal, a NATO-orosz kapcsolatokkal. Összesen 23 pontban érinti a nyilatkozat a 118-ból. Ez egy elég magas szám, amit az is indokol, hogy a legnagyobb veszélyforrásnak lett kinyilvánítva Oroszország a NATO-ra nézve. Mindenekelőtt fontos lefektetni, hogy a NATO képes gyorsan és hatékonyan válaszolni a kihívásokra.¹³ A Szövetségnek fel kell készülnie a megváltozott biztonsági környezetre, ezért is nagyon fontos az 5. pontban tárgyalt Készenléti Akcióterv, amely értelmében koherens és átfogó fellépés szükséges, hisz ami jelenleg Ukrajnában zajlik, arra senki nem számított korábban. A hibrid háború eddig teljesen idegen volt a nemzetközi közösségnek. A nemzetközi jog sem tud kezelni egy olyan háborút, ahol nem lehet tudni, hogy kik a harcoló felek. Oroszország szerepvállalása a harcokban nem volt kétséges, de ezt bizonyítani nem lehetett és a nemzetközi kö-

⁹ A NATO kiállt Ukrajna mellett. Elérhető:

http://mno.hu/kulfold_archiv/a-nato-kiallt-ukrajna-mellett-1246082 (2014.09.24.)

¹⁰ Joint Statement of the NATO-Ukraine Commission

<https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-joint-statement-of-the-nato-ukraine-commission/joint-statement-of-the-nato-ukraine-commission> (2014.09.04.)

¹¹ NATO leaders pledge support to Ukraine at Wales Summit.

http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112459.htm (2014.09.04.)

¹² Csiki Tamás – Tóth Péter – Varga Gergely: A NATO walesi csúcstalálkozójának napirendje és értékelése. *Nemzet és Biztonság*, 2014/4. szám

¹³ The Wales Declaration on the Transatlantic Bond

<https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-wales-summit-declaration/the-wales-declaration-on-the-transatlantic-bond> (2014.09.05.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

zösség sem akart nyílt konfliktust Putyinnal szemben. Az 5. pont továbbá előírnyozza, hogy a NATO-nak továbbra is fenn kell tartania eddigi képességeit, sőt mozgékonyabb, gyorsabb, rugalmasabb szövetségnek kell lennie. A 13. pontban külön kitérnek a hibrid háborúra, amely másfajta reagálást igényel a NATO részéről. Növelni kell a stratégiai kommunikációt, a feladatok megoldásának forgatókönyvét is újra kell gondolni egy ilyen háború fényében, ahol egyszerre vannak jelen katonai, félkatonai és civil erők is. A 16. és 31. pont között hosszabban szól a NATO-orosz kapcsolatokról a deklaráció. Először is elítéli az orosz erőszakot Ukrajnában és felszólítja csapatai visszavonására. Megerősítést nyer, hogy a NATO nem ismeri el a Krímet Oroszország részeként és követeli tőle a de-eszkalációt, a szeparatisták megfelelő befolyásolását a konfliktus lecsendesítése érdekében. Az erőszakért Oroszországot teszik felelőssé és aggodalmukat fejezik ki a krími tatárok diszkriminációja miatt. Előkerül a lelőtt maláj gép megoldatlan ügye is, amelyet minél hamarabb fel kell tární és meg kell oldani.¹⁴ A NATO aggodalmát fejezi ki Oroszország viselkedése miatt, amivel semmibe veszi a nemzetközi jogi kereteket. Ez a metódus volt tetten érhető Grúziával és a Moldovai Köztársasággal tanúsított viselkedése során is. A 19. pontban külön kiemelik a szankciók fontosságát, amely által elkerülhetővé válna a katonai erő alkalmazása. Az Európai Unió és a G7-ek is ezen az állásponton vannak, így együttesen nagyobb nyomás fejthető ki. Mint azt a fejezet elején is bemutattuk, nem szándékoznak elzárkózni teljes mértékben Oroszországtól, a politikai, diplomáciai kommunikáció továbbra is fennmarad, nyílt konfrontációt senki sem szeretne Oroszországgal.¹⁵

A NATO kiáll egy független, szuverén és stabil Ukrajna mellett, amely jelenleg az euroatlanti biztonság kulcsa. Előírnyoz egy Speciális Megfigyelő Missziót, amely képes lesz akadálymentesen működni Ukrajna minden területén. Ehhez segítségül érkezik az Európai Unió is. A végső cél Ukrajna stabilizálása a megfelelő eszközökkel.¹⁶

A további pontok is tartalmaznak utalást Oroszországra. Az 53-as pontban a NATO felszólítja Oroszországot az INF (*Intermediate – Range Nuclear Force Treaty*) szerződés fenntartására. A 61-62-es pont a 2012-es chicagói csúcs után ismét aláhúzza, hogy a Szövetség rakétaelhárító rendszere nem Oroszország ellen irányul, hanem az euroatlanti térségen kívül érkező támadásokat igyekszik kivédeni. Teljes elköteleződést kíván meg Oroszországtól a hagyományos fegyverek leszerelése kapcsán, valamint a Nyitott Égbolt Szerződés és a CFE (*Conventional Armed Forces in Europe Treaty*) szerződést illetően. Továbbá szó esik még Grúzia szerepéről és a deklaráció végén az energiaellátásról. Na-

¹⁴ 2014.07.17-én zuhant le a gép.

¹⁵ The Wales Declaration on the Transatlantic Bond

<https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-wales-summit-declaration/the-wales-declaration-on-the-transatlantic-bond> (2014.09.05.)

¹⁶ Joint Statement of the NATO-Ukraine Commission

<https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-joint-statement-of-the-nato-ukraine-commission/joint-statement-of-the-nato-ukraine-commission> (2014.09.05.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

gyon fontos az útvonalak, szállítók és energiaforrások diverzifikálása, ezzel megelőzhető a magyarányú kiszolgáltatottság.¹⁷

A csúcs után tartott sajtótájékoztatón Rasmussen kijelentette, hogy minden tagország egyénileg dönti majd el, hogy mennyit szán Ukrajna hadfelszereléssel való támogatására. Kétoldalú megbeszélést tartott Petro Porosenko ukrán elnökkel, majd ezt követően közös sajtótájékoztatót számoltak be az elhangzottakról.¹⁸

Egyelőre még senki sem látja, hogy mi lesz a konfliktus vége. Putyin elnök folyamatos lépéselőnyben van, hiszen ő egyedül hozza döntéseit, míg a nemzetközi közösség konszenzusra törekszik. A szankciók nem jártak olyan átütő sikerrel, mint azt várták, így újabb csomagot fognak megfogalmazni. Mindenképp szükséges a kollektív védelmi képességek fejlesztése. Az bizonyos, hogy egyelőre Ukrajna NATO tagságáról nem esik szó.

Magyarországot is jelentős mértékben érinti az ukrán válság. A walesi csúcson több felajánlást is tett az ország, amellyel igyekszik hozzájárulni a konfliktus minél előbbi megoldásához. Teszi ezt azért is, mert a szankciók – több más ország mellett – a magyar gazdaságot is meglehetősen érzékenyen érintik. Az ukrán félnek több módon is segít Magyarország: 10 sebesült ukrán katonát fogad be és lát el a Magyar Honvédség Egészségügyi Központjában, szakértőket delegálnak a kijevei NATO összekötő irodába és segítik a felkészítést a kelet-ukrajnai aknamentesítési műveletekben résztvevő katonáknak. Mindezeket túl Magyarország százezer dollárral járul hozzá a kibervédelmi fejlesztésekhez.¹⁹

AFGANISZTÁN

A 2012-es chicagói csúcstalálkozón megállapodás született a Nemzetközi Biztonsági Együttműködő Erők (ISAF)²⁰ működésének befejezéséről. Az ISAF a Szövetség egyik legnagyobb és leghosszabb katonai művelete, melyben 50 koalíciós állam több mint 140.000 katonája vett részt.²¹ Az elmúlt 13 év során a misszió lehetővé tette Afganisztán számára a biztonsági képességek fejlesztését és jelentős előrelépések történtek az oktatás, egészségügy, gazdaság, emberi jogok és alapvető szabadságok területén, különösen a nők esetében. Az ISAF mandátuma 2014-ben lejár, a műveletek befejezése után az afgán hatóságok vállalják a felelősséget a biztonságért. Az együttműködés azonban ezek

¹⁷ The Wales Declaration on the Transatlantic Bond
<https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-wales-summit-declaration/the-wales-declaration-on-the-transatlantic-bond> (2014.09.05.)

¹⁸ A NATO kiáll Ukrajna mellett http://mno.hu/kulfold_archiv/a-nato-kiallt-ukrajna-mellett-1246082 (2014.09.05.)

¹⁹ A NATO-csúcsot értékelték a Ludovikán <http://uni-nke.hu/hirek/2014/10/17/a-nato-csucsot-ertekelek-a-ludovikan> (2014.09.10.)

²⁰ International Security and Assistance Force.

²¹ Wales Summit- NATO's Changing Role in Afghanistan <http://london.usembassy.gov/nato071.html> (2014.09.04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

után sem szűnik meg, csak átalakul az Afganisztán iránti elköteleződés természete, jellege és az alkalmazhatóság köre. A legfontosabb különbség, hogy az ISAF-et felváltó művelet nem harci jellegű lesz, hanem egy kiképzési, tanácsadói, támogató, úgy nevezett *Resolute Support* művelet. A megállapodások alapján mindezt 3 pillérre támaszkodva akarják megvalósítani.²²

A legközelebbi cél az előbbieken már említett *Resolute Support* művelet megvalósítása, amely számos funkciót fog ellátni. A tervek szerint a műveletben részt vevő 12.000 katona (8.000 amerikai és 4.000 más tagállamokból) feladata lesz többek között a tervezés, programozás és költségvetés kialakításának támogatása; az elszámoltathatóság, átláthatóság és felügyelet biztosítása; a jogállamiság elveihez való ragaszkodás elősegítése; haderővel, toborzással, képzésekkel és személyügyi fejlesztésekkel kapcsolatos folyamatok fenntartásának támogatása.²³

A középtávú célok közé tartozik az évek során 350.000 főre fejlesztett Afgán Nemzeti Biztonsági Erők (ANSF)²⁴ támogatására irányuló pénzügyi kötelezettségvállalás fenntartása 2017-ig, melynek összege évi 1 milliárd euró. Az ANSF fenntartásából Afganisztánnak is egyre növekvő részt kell vállalni, 2015-ben 500 millió dolláros kezdőösszeggel.²⁵ A támogatás folyósításának és kezelésének biztosítása érdekében a NATO szövetségesek illetve partnerek létrehozták az Afgán Nemzeti Hadsereg Vagyongkezelő Alapot. Magyarország is hozzájárul a finanszírozáshoz, méghozzá a tervek szerint 2015-2017 között évi 500.000 dollárral, emellett az új, 2015 elején induló műveletet is közel 100 fővel akarjuk erősíteni.

A harmadik pillér pedig a NATO és Afganisztán közötti hosszú távú partnerség megvalósítása. A 2010-es lisszaboni csúcstalálkozón elfogadott megállapodás²⁶ biztosítja a 2014 utáni hosszú távú politikai konzultáció és gyakorlati együttműködés fenntartásának kereteit a két fél között. A Szövetség továbbra is megerősíti elköteleződését a szuverén, független, demokratikus és stabil Afganisztán megteremtéséért, amely többé nem lehet alkalmas hely a terrorizmus terjedésére. Ennek megvalósulása érdekében a NATO hajlandó tartós gya-

²² Wales Summit Declaration on Afghanistan

<https://www.gov.uk/government/publications/wales-summit-declaration-on-afghanistan/wales-summit-declaration-on-afghanistan> (2014.09.04.)

²³ NATO's commitment to Afghanistan after 2014

http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_09/20140901_140901-Background-Afghanistan_en.pdf (2014.09.04.)

²⁴ Afghan National Security Forces.

²⁵ Wales Summit- NATO's Changing Role in Afghanistan <http://london.usembassy.gov/nato071.html> (2014.09.04.)

²⁶ Declaration by the North Atlantic Treaty Organisation (NATO) and the Government of the Islamic Republic of Afghanistan on an enduring partnership <http://www.isaf.nato.int/images/stories/File/Enduring%20Partnership%20NATO-GIRoA%2020%20Nov%202010.pdf> (2010.11.20.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

korlati támogatást nyújtani az afgán biztonsági intézmények részére a képességfejlesztés tekintetében, hogy garantálni tudja az ország regionális stabilitását.

A mindehhez szükséges jogi alap azonban a csúcstalálkozón még hiányzott, hiszen a végleges megállapodás aláírására itt nem került sor, ugyanis a csúcs előestéjén még nem volt megválasztott afgán elnök, aki ezt megtehetette volna. A választások első fordulójára már áprilisban 6-án sor került, amit Mr. Abdullah megnyert 45%-kal,²⁷ ám nem tudta megszerezni a szükséges többséget, így júliusban tartották a második fordulót, ahol azonban Mohammad Ashraf Ghani Ahmadzai szerezte meg a szavazatok 56%-át. A felek azonban mindkét esetben vitatták a szavazás jogszerűségét és a szavazatok újraszámolását kérték. Ezt az ENSZ szakemberei el is kezdték, de az ellenőrzési folyamatot szeptember 10-e előtt még a tervek alapján sem tudták befejezni, annak ellenére sem, hogy az új elnök jelenléte fontos lett volna a jövőbeli művelet tisztázása végett. Végül a két jelölt szeptember közepén a végeredmény kihirdetése nélkül megegyezett a hatalom megosztásában, egy úgy nevezett egységkormányban,²⁸ ahol a vesztes jelölt is jelentős befolyással bír a kormány működésében. Szeptember 30-án került sor a Bilaterális Biztonsági Megállapodás, valamint egy külön paktum aláírására az afgán biztonsági erők kiképzéséről és a tanácsadói tevékenység folytatásáról. A tervek alapján a létszámot 2016 végére újabb 50%-kal csökkentik és 2017 végére már csak néhány száz katonai tanácsadót akarnak kint tartani az amerikai nagykövetségen, Kabulban.²⁹

VÉDELMI KÖLTSÉGVETÉS

A csúcstalálkozón hangsúlyos téma volt a védelmi költségvetések emelésének kérdése, ugyanis a forrásnövekedés az európai államokban hosszú évek óta elmarad, ami komoly aggodalmat vált ki a Szövetség vezetőiből. Ezt a helyzetet tovább rontotta a 2008-as gazdasági válság, amely a gazdasági, politikai és társadalmi szférában is alapvető strukturális hiányosságokra mutatott rá. Elsődleges problémák az elszegényedés, társadalmi feszültségek, munkanélküliség, államadósság, valamint az egészségügyi ellátás hiányosságai lettek, s mivel a katonai fenyegetések közvetlenül nem érintették a lakosságot, így a pénzügyi forrásokat is elsősk között a védelmi szférából vonták el, hogy a többi területen javulást tudjanak elérni. A Szovjetunió felbomlását követő években a NATO európai tagállamai átlagosan a GDP 2,7%-át költötték védelemre, ezzel szemben 2013-ban ez a szám már

²⁷ Presidential & Provincial Councils Elections Afghanistan 2014 Elections

<http://www.iec.org.af/results/en/elections>

²⁸ Afghan Presidential Rivals Finally Agree on Power-Sharing Deal

http://www.nytimes.com/2014/09/21/world/asia/afghan-presidential-election.html?_r=0 (2014.09.20.)

²⁹ U.S. and Afghanistan sign vital, long-delayed security pact

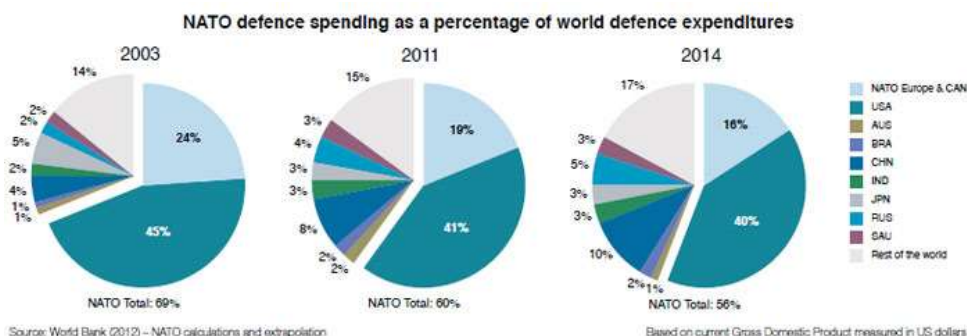
http://www.washingtonpost.com/world/us-afghanistan-sign-security-pact-to-allow-american-forces-to-remain-in-country/2014/09/30/48f555ce-4879-11e4-a046-120a8a855cca_story.html (2014.09.30.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

csak 1,6% volt, míg az Egyesült Államok esetében 4,4%.³⁰ Ezek a számok is mutatják, hogy Európa átszervezte a költségvetési prioritásokat és a védelem kevésbé tartozott ezek közé.

A NATO irányelveknek megfelelően a tagállamoknak a GDP 2%-át védelemre kellene fordítani, azonban 2013-ban ezt csak 4 tagállam tudta teljesíteni, mégpedig Görögország (2,3%), Észtország (2%), Egyesült Királyság (2,4%) és az Egyesült Államok (4,4%).³¹ A csökkentések nem csak Európát érintik, a világ védelmi kiadásaiból 2003-ban az Egyesült Államok 45%-kal, a NATO 69%-kal részesedett, 2011-ben ezek a mutatók 41%-ra és 60%-ra csökkentek, míg 2014-ben az Egyesült Államok 40%-kal, a NATO összességében pedig 56%-kal rendelkezik.³²

*Védelmi kiadások százalékban kifejezve a világ védelmi kiadásához viszonyítva*³³

Az ukrán válság azonban teljesen más szemléletmódot hozott magával, hiszen a katonai konfliktus az európai ember számára is elérhető közelségbe került és érezhetővé vált. Belátták, hogy fejlett haditechnikai képességek nélkül a NATO tehetetlenné válik, főleg egy olyan Oroszországgal szemben, amely az elmúlt 10 évben megduplázta katonai kiadásait, valamint védelmi ráfordításait 17,6%-ról 20,8%-ra akarja emelni még ebben az évben,

³⁰ US asks Europe to spend more money for defense, but it's not going to happen
<http://www.ibtimes.com/us-asks-europe-spend-more-money-defense-its-not-going-happen-1567531>
 (2014.04.04.)

³¹ Financial and Economic Data Relating to NATO Defence
http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_topics/20140224_140224-PR2014-028-Defence-exp.pdf (2014.02.24.)

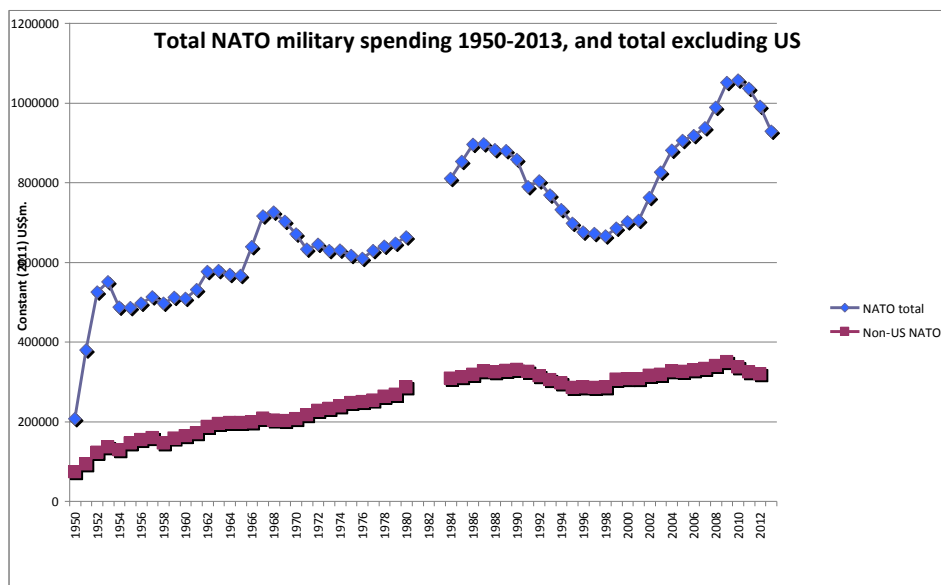
³² Secretary General's Annual Report 2012
http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_94220.htm (2013.02.01.)

³³ Forrás: World Bank (2012)- NATO calculations and extrapolations

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

2017-ig pedig katonai eszközeinek 70%-át modernizálni szeretné.³⁴ Ebben a változó biztonsági környezetben a tagállamok belátták, hogy vissza kell fordítaniuk a védelmi költségvetés csökkentésének trendjét. A NATO főtitkár a csúcstalálkozón elhangzott beszédében elmondta, hogy tovább kell erősíteni az észak-amerikai és európai tagállamok együttműködését, hiszen a biztonság megteremtése és fenntartása közös érdek, azonban ő is kihangsúlyozta, hogy a költségek további lefaragásával nem lehet a stabilitást és jólétet megteremteni.³⁵ A képességfejlesztés területére irányuló beruházásokat a NATO célkitűzéseire kell igazítani, amihez elengedhetetlen a megfelelő politikai akarat. Kiemelt hangsúlyt kapott a terhek kiegyensúlyozottabb elosztásának fontossága is, mivel jelenleg a NATO védelmi kiadásának kétharmadát az Egyesült Államok biztosítja, ami a jövőben fenntarthatatlan.

A NATO védelmi kiadásai 1950 és 2013 között az Egyesült Államokkal, illetve nélküle³⁶

A NATO főtitkár összefogásra szólította fel a tagokat a Szövetség megerősítése érdekében, hogy bármikor hatékonyan tudjanak fellépni a Washingtoni Szerződés 5. cikkelye

³⁴ Russian Military Budget <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mo-budget.htm> (2014)

³⁵ Allied leaders pledge to reverse defence cuts reaffirm transatlantic bond
http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112461.htm (2014.09.05.)

³⁶ Forrás: SIPRI Military Expenditures Database 2014

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

értelmében,³⁷ ha valamelyik tagállam veszélybe kerül. Az átfogó biztonság és védelem nagyban függ attól, hogy mire és mennyit költenek a tagállamok. Az európai országoknak fokozni kell a hozzájárulásait, ha azt akarják, hogy az USA továbbra is ilyen markánsan részt vegyen az európai biztonság fenntartásában. Amennyiben minden európai tagállam tartaná magát ahhoz a vállalásához, hogy a GDP 2%-át védelmi kiadásokra fordítja, akkor 90 milliárd dollárral többet lehetne költeni ilyen célú beruházásokra évente.³⁸

A csúcstalálkozón több megállapodás is született a következő évekre vonatkozóan. Először is, elengedhetetlen az erősebb védelmi ipar kiépítése az európai államokban, illetve a szükséges képességek elérése érdekében fokozni kell a hadiipari együttműködést az európai és az Atlanti-óceánon túli területek között. Emellett további célként fogalmazódott meg, hogy 10 éven belül minden tagállam védelmi ráfordításának el kell érni a GDP 2%-át. Ez az iránymutatás végül enyhült egy kicsit, hiszen több állam sem lenne képes ezt végrehajtani, ezért az elkövetkezendő 10 évben minden országnak a lehető legnagyobb mértékben meg kell közelíteni az előírt küszöböt.³⁹ Magyarország vállalta, hogy a 2016-os költségvetési évtől kezdődően a GDP részarány évi 0,1%-os növelésével 2022-re szeretné elérni a 1,39%-ot.⁴⁰ Azt is megfogalmazták a felek, hogy a védelmi kiadások legalább 20%-át technológiai modernizációra, fegyverrendszer- és eszközbeszerzésre, illetve kutatás-fejlesztésre kell költeni.⁴¹ A tagállamoknak biztosítani kell azt is, hogy szárazföldi, légi és haditengerészeti erejük igazodjon a NATO fenntarthatósági, telepíthetőségi és egyéb kimeneteli mutatóihoz, szabványaihoz.

KÉPESSÉGFEJLESZTÉS

Az ukrajnai konfliktus kezelésére kialakítandó válaszlépések kidolgozása mellett – talán ezzel összefüggésben is – a csúcstalálkozó másik kiemelt témáját a védelmi képességek erősítésére irányuló döntések kidolgozása adta. A NATO már egy ideje törekszik a rendszeres átalakításokra, hogy biztosítani tudja a megfelelő politikát, struktúrát és képessége-

³⁷ A Washingtoni Szerződés 5. cikkében a felek megegyeznek abban, hogy bármelyik tagállam ellen irányuló fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintik és együttesen lépnek fel a támadó féllel szemben.

³⁸ NATO Chief calls for higher European defense spending, members 'can do more'
<http://news.usni.org/2014/07/09/nato-chief-calls-higher-european-defense-spending-members-can>
(2014.07.09.)

³⁹ Wales Summit Declaration
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/351406/Wales_Summit_Declaration.pdf (2014.09.05.)

⁴⁰ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája
http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf (2012)

⁴¹ Wales Summit Declaration http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm
(2014.09.05.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ket a változó biztonsági környezettel és a jövő biztonsági kihívásaival szemben a tagok védelme érdekében. A Szövetségnek azonban most minden eddiginél jobban szüksége van egy robusztus, modern, valamint szárazföldön, tengeren és levegőben ütközésképes, magas készenléti fokon álló erőre, ezért kell bővíteni képességeit a jövőben is. A képességfejlesztés központi elemeit a 2010-es liszaboni és a 2012-es chicagói csúcstalálkozón kidolgozott fejlesztési programok, jelenleg rendelkezésre álló katonai képességek és cselekvési potenciál fokozásáról szóló megállapodások adták. Az elfogadott Védelmi Tervezési Csomag számos prioritást fogalmaz meg többek között a képzések és gyakorlatok erősítésével, a vezetési- és irányítási, hírszerzési, megfigyelési és felderítési tevékenység fokozásával kapcsolatban.⁴²

A 2008-ban kirobbanó gazdasági válság azonban, – mint ahogy a költségvetést tárgyaló részben látható –, erőteljesen visszavetette a tagállamok védelmi kiadásait. A korlátozott mértékben rendelkezésre álló erőforrások még inkább összefogásra sarkallták a NATO tagokat, ennek keretében született meg évekkel ezelőtt a *Smart Defense (Okos Védelem)* koncepció, amely egy kooperatív gondolkodásmód kialakítását jelentette a védelmi kapacitások együttes kialakításával kapcsolatosan, hogy minél nagyobb eredményeket lehessen elérni a lehető legkevesebb pénzből. A szövetségesek vállalták, hogy egy nagyobb összefogás keretében valósítják meg a katonai fejlesztéseket, beszerzéseket, a különféle eszközök fenntartását és karbantartását, illetve erőfeszítéseket tesznek a közös képességeik, valamint megfelelő követelmények, prioritások és célkitűzések összehangolására.⁴³ A koncepció keretében 20 különféle többnemzeti összefogáson alapuló képességfejlesztési programot dolgoztak ki.⁴⁴ A jövőben ennek megfelelően folyik tovább az erők fejlesztése, amelynek alapelemét a *NATO Erők 2020* modell adja, melynek célja egy modern, jól felszerelt, szoros összeköttetésben működni és egymással együttműködni képes, megfelelően gyakorlatoztatott, kiképzett és irányított haderő létrehozása, amely bármely környezetben bevethető.⁴⁵

A csúcstalálkozón megegyezés született az afganisztáni kivonulás menetéről, azonban az ott töltött évek során megszerzett ismereteket és tapasztalatokat mindenképpen hasznosítani szeretné a Szövetség, így kialakításra került az *Összekapcsolt Haderők Kezdeményezés (Connected Forces Initiative)*, amelyben a műveleti felkészültség megőrzésére fektetik a hangsúlyt, ezzel is fokozva a tagok interoperabilitását. A kezdeményezés célja,

⁴²Wales Summit Declaration

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/351406/Wales_Summit_Declaration.pdf (2014.09.05.)

⁴³Smart Defence. http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84268.htm? (2014.06.16.)

⁴⁴NATO delivers at Chicago Summit.

http://www.nato.int/cps/en/SID-B1ED5210-A72E1283/natolive/news_87600.htm (2012.05.21.)

⁴⁵Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm (2012.05.20.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

hogy a közös technológiai beszerzések mellett közös gyakorlatokat, képzéseket és kiképzéseket valósítsanak meg, s ezzel növeljék a katonák rotációját, illetve felkészültségét.⁴⁶ Jelentős, 25.000 fős hadgyakorlatot terveznek 2015-re, amelynek lebonyolításában Spanyolország, Portugália és Olaszország vállalt markáns szerepet,⁴⁷ valamint már a 2015-2020 közötti időszakra vonatkozóan is átfogó kiképzési és gyakorlatoztatási tervet dolgoztak ki. A *NATO Reagáló Erők (NATO Response Force)* – amelyek a Szövetség magasán képzett, gyorsan bevethető és technológiailag fejlett többnemzetiségű, légi, szárazföldi és tengeri erőit jelentik⁴⁸ – az afganisztáni kivonulás után még fontosabb szerepet fognak betölteni, s a tervek szerint rotációs rendszerben fognak állomásozni Európa országaiban.

Az ukrán válságra adott válaszlépésként elfogadták a *Készenléti Akciótervet (Readiness Action Plan)*, amely magába foglalja a megváltozott biztonsági helyzethez való adaptációhoz szükséges intézkedéseket, célja a Szövetség keleti szárnyának és infrastruktúrájának megerősítése. Először is a lengyelországi Szczecinben található többnemzetiségű parancsnokságot továbbfejlesztették. Észtországban, Lettorságban, Litvániában, Romániában és Lengyelországban katonai bázisokat hoztak létre, amelynek több száz fős személyzete többnemzetiségű lesz és képes a gyorsreagálású erők fogadására.⁴⁹ Anders Fogh Rasmussen főtitkár bejelentette a *Nagyon Magas Készenléti Összhaderőnemi Erő (Very High Readiness Joint Task Force)* felállítását, amely megközelítőleg 4.000 főt fog magába foglalni és a tervek szerint 2-5 napon belül a világ bármely pontján képes elrettenő erőként fellépni.⁵⁰

A közös intézkedésekben természetesen Magyarország is érintett. Hazánk hozzájárul a gyorsreagálású erők felállításához, részt veszünk a gyakorlatokon, egy lövésszázadot küldünk Litvániába, 20 milliárdot fordítunk a pápai bázisrepülőtér fejlesztésére, amely így képes lesz AWACS és más nagyobb típusú repülőgép fogadására. A várpalotai gyakorlótérre pedig külföldi csapatok gyakorlatoztatására adunk lehetőséget.⁵¹

A *Keretnemzet Koncepció (Framework Nations Concept)* is támogatást nyert a csúcstalálkozó során, amely szintén a képességek és erők közös fejlesztését tűzte ki célul. Egy széles képességspektrummal felszerelt haderő fenntartása súlyos költségekkel jár, amit

⁴⁶ Connected Forces Initiative http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_98527.htm (2014.09.16.)

⁴⁷ NATO Defence Ministers move forward with Connected Forces agenda http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_104241.htm (2013.10.22.)

⁴⁸ NATO Response Force http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (2014.10.02.)

⁴⁹ Wales Summit Declaration

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/351406/Wales_Summit_Declaration.pdf (2014.09.05.)

⁵⁰ NATO leaders take decisions to ensure robust Alliance

http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112460.htm (2014.09.05.)

⁵¹ A NATO-csúcsot értékelték a Ludovikán

<http://uni-nke.hu/hirek/2014/10/17/a-nato-csucsot-ertekelték-a-ludovikan> (2014.10.17.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

egy gazdaságilag fejlett államnak is elég nehéz kigazdálkodnia, jelen pillanatban azonban számos állam szűkös forrásokkal rendelkezik, ennek ellenére azonban igyekeznek fenn tartható haderőt kialakítani. A 2013-ban Németország által kidolgozott javaslat lényege az, hogy a nagyobb tagállamok a stratégiai képességeket, míg a kisebbek a különféle részképességeket biztosítják és az így kialakult fegyveres erőiket pedig együttesen használják. A koncepció emellett az Egyesült Államok és az európai tagállamok közötti képességszakedékot próbálja mérsékelni. Létrejött egy tíz tagból álló csoport Németország vezetésével, amelyek többek között a logisztikai támogatás vagy a kémiai, biológiai, radiológiai és nukleáris védelem területére koncentrálnak. Van egy 7 tagból álló csoport is Nagy-Britannia vezetésével, akik létrehoztak egy olyan expedíciós erőt, amely gyorsan bevethető és rendelkezik a műveleti képességek teljes spektrumával. A 6 szövetségest magába foglaló csoport, melyet Olaszország vezet, a regionális kapcsolatokra, stabilizációra, újjáépítésre, irányító és ellenőrző feladatok ellátására fekteti a hangsúlyt.⁵²

Az új típusú kihívások közül a kiberbiztonság terén történt jelentős előrelépés. Felismerték, hogy egy kibertámadás napjainkban ugyanolyan károkat képes okozni, mint egy hagyományos katonai támadás, sőt intenzitása is elérte már azt a szintet, hogy képes veszélyeztetni az euroatlanti térség biztonságát és stabilitását. Egy ilyen jellegű támadás a Szövetség irányába akár kollektív válaszhoz is vezethet, illetve a nemzetközi jog alkalmazható a kibertérben is. A jövőben sort kerítenek kibervédelemmel kapcsolatos oktatási és képzési feladatok lebonyolítására.⁵³ A probléma összetettségét mutatja, hogy erről a területről érkező fenyegetések túlnőnek a Szövetség határain, ezért a NATO szorosabb együttműködésbe kezdett az EU-val, az ENSZ-szel és más nemzetközi szervezetekkel is. A magánszektor is kulcsfontosságú szereppel bír a kibertérben, hiszen az innen áramló szakértelem és technológiai újítások elengedhetetlenek egy hatékony kibervédelmi rendszer létrehozásához.

MÉLYÜLŐ PARTNERKAPCSOLATOK ÉS A „NYITOTT AJTÓK” POLITIKÁJA

A NATO „kooperatív biztonság” koncepciója a 3 legfontosabb feladat között szerepel a Szövetség palettáján. Az euroatlanti biztonság legjobb garanciája a széles partnerkapcsolatok az egész világon, mind az országokkal, mind a nemzetközi szervezetekkel. A lisszaboni-csúcs⁵⁴ volt az első, ahol megfogalmazták, hogy a partnerkapcsolatoknak sokkal

⁵² Wales Summit Declaration

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/351406/Wales_Summit_Declaration.pdf (2014.09.05.)

⁵³ Cyber Defense

http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm? (2014.09.30.)

⁵⁴ 2010. november 19-én és 20-án a NATO 28 tagállamának állam- és kormányfői, valamint az ISAF-országok és partnerországok képviselői tartottak csúcstalálkozót Lisszabonban. A résztvevők az észak-atlanti szövetség új

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

rugalmasabbnak, tartalmasabbnak, stratégiailag orientáltabbnak kellene lenniük. Az új partnerségi politika 2011-ben született meg, Berlinben,⁵⁵ melynek lényege, hogy új veszélyek jelennek meg a világon, amihez a kollektív védelem mélyebb kiépítése mellett szükséges a partnerkapcsolatok diverzifikálása is. Mind a tagországokkal és nem tagországokkal, mind a nemzetközi szervezetekkel és más nemzetközi szereplőkkel⁵⁶ törekedett a NATO megfelelő kapcsolatot kiépíteni a walesi-csúcs alatt, hogy ezáltal is növelje a közös biztonságot. Az új kihívásokhoz szükségesek politikai, civil és katonai válaszok is.

A NATO aggodalommal követi a közel-keleti és észak-afrikai problémák eszkalálódását, amelyek kihatnak a Szövetség biztonságára is. Ezekben a régiókban békére van szükség és ennek érdekében meg kell szüntetni az erőszakot. A NATO továbbra is megfigyeli a konfliktusokat és bilaterális, valamint internacionális erőfelfejtést alkalmaz, ahol ez szükséges a növekvő krízis megoldásához. Az Iszlám Állam barbár cselekedeteit elítéli a szervezet, amely mind az iraki, mind a szír, de NATO tagállamokban élők számára is súlyos fenyegetést jelent.⁵⁷ Amennyiben valamelyik tagállamát érné a közvetlen fenyegetés, a NATO nem hezitálna, hogy saját biztonságát megóvja és megtegye a megfelelő intézkedéseket. A megoldást a politikai lépésekben látják, az iraki kormánnyal együtt – és természetesen a vallási vezetőket is bevonva – kell a konfliktust a békés útra terelni. Mindezeket túl felajánlja segítségét az iraki kormánynak, mind biztonsági, mind humanitárius oldalról. A NATO támogatja az iraki partnerkapcsolatot, amelynek keretében segítenek egy hatékonyabb biztonsági erő kiépítésében. A 35. cikkben a NATO Szíriára is kitér. Teljes mértékben elítéli az ott folyó erőszakot a szír nép ellen, amelynek okozója az Asszad-rezsim volt.⁵⁸ Felszólítják Szíriát a politikai átmenetre, amelyről még 2012-ben döntöttek, de azóta sem került rá sor.⁵⁹ A NATO bízik abban, hogy ezzel az átmenettel bekövetkezik egy változás és véget ér a vérontás. A líbiai erőszak és a romló biztonság veszélyforrás a saját népére és a térség államaira is. A demokratikus folyamatok és a politikai párbeszéd lenne

stratégiai koncepciójáról, az európai rakétavédelem megteremtéséről, a NATO belső reformjáról és az afganisztáni műveletek jövőjéről döntöttek, továbbá Oroszországhoz fűződő viszonyukat igyekeztek rendezni.

⁵⁵ Partnerships: a cooperative approach to security.

http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm?selectedLocale=en (2014.10.16.)

⁵⁶ A NATO együttműködik különböző partnerekkel Közép- és Kelet- Európa térségéből, Közép-Ázsiából, a Kaukázusról, a Mediterráneumból, a Golf-öböl térségéből és független államokkal a föld más pontjairól. A nemzetközi szervezetek közül néhány fontosabb partnere: ENSZ, EU vagy például a Vörös Kereszt

⁵⁷ Strengthening the NATO alliance: article by David Cameron and Barack Obama

<https://www.gov.uk/government/speeches/strengthening-the-nato-alliance-article-by-david-cameron-and-barack-obama> (2014.09.04.)

⁵⁸ The Wales Declaration on the Transatlantic Bond.

<https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-wales-summit-declaration/the-wales-declaration-on-the-transatlantic-bond> (2014.09.04.)

⁵⁹ Geneva Communiqué, 2012.06.30.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

a megoldás a problémára. Mali kapcsán fenyegető a Szövetségre nézve a Száhel-szaharai övezeten átfutó fegyver-, drog- és emberkereskedelem. A NATO üdvözlí az AU és EU tevékenységét, valamint elismeri a szövetséges erők fáradozásait a térségben. A nyugat-balkáni országok jelenlegi helyzete stabilizálódni látszik, a Szövetség elkötelezett a régió stabilitása és biztonsága mellett, valamint továbbra is támogatja az euroatlanti integrációt. A NATO Koszovó csatlakozási szándékát is örömmel veszi és támogatja a demokratikus folyamatokat, különösen a Belgrád- Pristina megegyezést, amely 2013 áprilisában született meg.⁶⁰ A NATO továbbra is fenntartja a KFOR erőket Koszovóban, mint ahogy a Mediterrán-térség biztonságát segítő Operation Active Endeavour csapatait, akik a kalózok támadásait igyekeznek kivédeni Szomália partjainál.⁶¹

A NATO partnerségi politikájával a nemzetközi biztonságot erősíti, amelyhez hozzájárulhat az új tagok felvétele a Szövetségbe, de a mostani csúcson nem történt bővítés. Nem csak országokra kiterjedő partnerségi programot épít a Szövetség, hanem nemzetközi szervezetekkel is, a Berlini Partnerségi Politika jegyében. Az új partnerkapcsolatok segíthetnek az aktuális konfliktusok megoldásában is.⁶² A jelenlegi NATO-csúcs tovább hangsúlyozta a politikai dialógust és a gyakorlati együttműködést a tagállamok és más partnerek között, akik részt vesznek a kooperatív biztonság és a jogrendszeren alapuló nemzetközi rendszer fenntartásában. A Partnerség a Békéért program immár húsz éves lett és továbbra is fennmarad, mint a stabilitás egyik előmozdítója. Az Euroatlanti Partnerségi Tanáccsal együtt megerősítést nyertek, mint a szövetség fő segítői az európai béke megteremtésében. A Mediterrán Unió és az Isztanbuli Együttműködési Kezdeményezés is fennmarad és továbbra is nyitva állnak a mediterrán országok és a tágabb Közel-Kelet régiójából. A Mediterrán Dialógus is most lett 20 éves, amely a NATO déli határainál nagyon fontos szerepet tölt be, ezért a jövőben is szükség lesz rá ezen a területen.⁶³ Azon országok, amelyek Afganisztánban együtt harcoltak, kapcsolatban maradnak, számukra hozzák létre a *Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezést (Partnership Interoperability Initiative)*. A másik új partnerségi fórum a *Védelmi Képességfejlesztési Kezdeményezés (Defence and Related Security Capacity Building Initiative)*.⁶⁴ A célja hogy egyes országok képességfej-

⁶⁰ NATO Secretary General welcomes Belgrade-Pristina Agreement on Normalisation
http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_99793.htm (2013.04.19.)

⁶¹ Strengthening NATO-Golf cooperation
http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_113987.htm?selectedLocale=en (2014.10.20.)

⁶² Partnerships: a cooperative approach to security
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm?selectedLocale=en (2014.10.16.)

⁶³ The Wales Declaration on the Transatlantic Bond
<https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-wales-summit-declaration/the-wales-declaration-on-the-transatlantic-bond> (2014.09.05.)

⁶⁴ Partnerships: a cooperative approach to security
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm?selectedLocale=en (2014.10.16.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

lesztését segítse, így a Szövetség is nagyobb biztonsággal tervezhet, anélkül, hogy nagyobb erőket bevetne. A fórum hozzájárul majd a biztonsághoz, stabilitáshoz és a konfliktus megelőzéshez. Első körben Grúziára, Jordániára és a Moldovai Köztársaságra terjesztik ki, azonban a továbbiakban Líbia és Irak is részese lehet a kezdeményezésnek.⁶⁵

A Washingtoni Szerződés 10. cikkelye értelmében a NATO a „nyitott ajtók politikáját” folytatja, tehát minden európai demokratikus ország számára meg van a lehetőség a csatlakozásra, aki elfogadja a NATO értékeit, amely hajlandó és képes magára vállalni a partnerség felelősségeit és kötelezettségeit, képes az alapelveket támogatni, és akinek a befogadása hozzájárul a biztonsághoz.⁶⁶ Ezen feltételeknek próbál eleget tenni a négy csatlakozni kívánó állam: Grúzia, Montenegró, Macedónia és Bosznia-Hercegovina.

A NATO elismeri, hogy Grúzia sokat közeledett a Szövetséghez a 2008-as bukaresti csúcs óta, több sikeres folyamat is végbement az országban, mint például a 2012/2013-as elnöki választások, folyik a demokratikus intézmények konszolidálása, valamint törvényszéki reformokra is sor került. Mindezek ellenére tovább kell fejlődnie a tagállamok közé lépéséhez, ennek elősegítésére vonja be a Szövetség a Védelmi Képességfejlesztési Kezdeményezésbe az országot.⁶⁷ Montenegró csatlakozási szándékát is üdvözlötte a NATO és 2015-ig újra felülvizsgálják a Tagsági Akciótervét, hiszen a nyugat-balkáni régió stabilitása érdekében fontos lenne Montenegró felvétele az euroatlanti katonai közösségbe. Macedóniát továbbra sem tudják tagországgként köszönteni, mivel Görögországgal nem oldódtak meg a nézeteltérések az ország nevét illetően, és amíg ez így marad, addig nem folytatódhatnak a tárgyalások. Bosznia-Hercegovina esetében is bízik a Szövetség a konstruktív jövőben, ám nincsenek pontos dátumok a felvételt illetően.

ÖSSZEGZÉS

A NATO egyik fő feladata, hogy a tagállamainak ne csak a területét, hanem a jellemző liberális érdekeit is megvédje. Mint egy jól működő demokratikus szövetség, ragaszkodik a demokratikus normák megvalósításához a tagállamokban.

A NATO célja a 2014-es walesi csúcstalálkozón az volt, hogy megerősítse a saját hatékonyságát és képességeit; válaszokat adjon a Szövetséget érintő konvencionális és aszimmetrikus fenyegetésekre, gyorsítsa a NATO reagáló képességét a növekvő vagy újonnan kialakuló fenyegetésekre, illetve aktívan részt vegyen és hozzájáruljon a válságkezelő műveletekhez.

⁶⁵ Partnership tools http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_80925.htm?selectedLocale=en (2014.11.13.)

⁶⁶ The North Atlantic Treaty-Washington D.C. – 4 April 1949.

⁶⁷ NATO's relations with Georgia http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm (2014.11.18.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Magyar szempontból a csúcstalálkozó különösen sikeresnek mondható. A meghozott döntések növelik Magyarország biztonságát, vállalásainkat is ennek fényében igyekeztünk megtenni, hiszen csak a Szövetségen belül tudjuk elképzelni jövőnket. Magyarország számára – több más országgal egyetemben – a szankciópolitika még előre nem látható buktatókat rejt, így érdekelt az ország a minél hamarabbi konfliktusrendezésben.

A csúcstalálkozón meghozott döntések remélhetőleg segíteni fogják mind a tagállamok, mind az állampolgárok biztonságának garantálását, Európa és Észak-Amerika közötti együttműködés erősítését, illetve a Szövetség hatókörébe tartozó régió stabilitásának megteremtését.

Kulcsszavak: ukrán válság, készenlét fokozása, NATO Reagáló Erők, védelmi költségvetés

Key worlds: ukrainian crisis, enhance readiness, NATO Response Force, defense budget

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. A NATO kiállt Ukrajna mellett

http://mno.hu/kulfold_archiv/a-nato-kiallt-ukrajna-mellett-1246082 (2014.09.24.)

2. A NATO-csúcsot értékelték a Ludovikán

<http://uni-nke.hu/hirek/2014/10/17/a-nato-csucsot-ertekeltek-a-ludovikan>

3. Csiki Tamás – Tóth Péter – Varga Gergely: A NATO walesi csúcstalálkozójának napirendje és értékelése. In: *Nemzet és biztonság*, 2014/4. szám, pp:112-128.

4. Joint Statement of the NATO-Ukraine Commission.

<https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-joint-statement-of-the-nato-ukraine-commission/joint-statement-of-the-nato-ukraine-commission> (2014.09.04.)

5. Joint Statement of the NATO-Ukraine Commission-NATO Press Release (2014) 124

<http://london.usembassy.gov/nato068.html> (2014.09.04.)

6. NATO és Ukrajna: válaszút előtt

<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/hungarian/art2.html>

7. NATO leaders pledge support to Ukraine at Wales Summit.

http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112459.htm (2014.09.04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

8. NATO Secretary General welcomes Belgrade-Pristina Agreement on Normalisation
http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_99793.htm (2013.04.19.)
9. NATO's relations with Georgia
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm (2014.11.18.)
10. Nato's relations with Russia.
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm? (2014.09.16.)
11. NATO's relations with Ukraine.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm? (2014.09.29.)
12. Partnership tools
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_80925.htm?selectedLocale=en (2014.11.13.)
13. Partnerships: a cooperative approach to security.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm?selectedLocale=en (2014.10.16.)
14. Strengthening NATO-Golf cooperation
http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_113987.htm?selectedLocale=en (2014.10.20.)
15. Strengthening the NATO alliance: article by David Cameron and Barack Obama
<https://www.gov.uk/government/speeches/strengthening-the-nato-alliance-article-by-david-cameron-and-barack-obama> (2014.09.04.)
16. The North Atlantic Treaty-Washington D.C. - 4 April 1949
17. The Wales Declaration on the Transatlantic Bond.
<https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-wales-summit-declaration/the-wales-declaration-on-the-transatlantic-bond> (2014.09.05.)
18. Wales Summit- NATO's Changing Role in Afghanistan
<http://london.usembassy.gov/nato071.html> (2014.09.04.)
19. Wales Summit Declaration on Afghanistan
<https://www.gov.uk/government/publications/wales-summit-declaration-on-afghanistan/wales-summit-declaration-on-afghanistan> (2014.09.04.)
20. NATO's commitment to Afghanistan after 2014

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_09/20140901_140901-Backgrounder-Afghanistan_en.pdf (2014.09.05.)

21. Wales Summit- NATO's Changing Role in Afghanistan

<http://london.usembassy.gov/nato071.html>

21. Declaration by the North Atlantic Treaty Organisation (NATO) and the Government of the Islamic Republic of Afghanistan on an enduring partnership

<http://www.isaf.nato.int/images/stories/File/Enduring%20Partnership%20NATO-GIRoA%2020%20Nov%202010.pdf> (2010.11.20.)

22. Presidential & Provincial Councils Elections Afghanistan 2014 Elections

<http://www.iec.org.af/results/en/elections>

22. Afghan Presidential Rivals Finally Agree on Power-Sharing Deal

http://www.nytimes.com/2014/09/21/world/asia/afghan-presidential-election.html?_r=0 (2014.09.20.)

23. U.S. and Afghanistan sign vital, long-delayed security pact

http://www.washingtonpost.com/world/us-afghanistan-sign-security-pact-to-allow-american-forces-to-remain-in-country/2014/09/30/48f555ce-4879-11e4-a046-120a8a855cca_story.html (2014.09.30.)

24. US asks Europe to spend more money for defense, but it's not going to happen

<http://www.ibtimes.com/us-asks-europe-spend-more-money-defense-its-not-going-happen-1567531> (2014.04.04.)

24. Financial and Economic Data Relating to NATO Defence

http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_topics/20140224_140224-PR2014-028-Defence-exp.pdf (2014.02.24.)

25. Secretary General's Annual Report 2012

http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_94220.htm (2013.02.01.)

26. Russian Military Budget

<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mo-budget.htm> (2014)

27. Allied leaders pledge to reverse defence cuts reaffirm transatlantic bond

http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112461.htm (2014.09.05.)

28. NATO Chief calls for higher European defense spending, members 'can do more'.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

<http://news.usni.org/2014/07/09/nato-chief-calls-higher-european-defense-spending-members-can>
(2014.07.09.)

29. Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája

http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf (2012)

30. Smart Defence

http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84268.htm? (2014.06.16.)

31. NATO delivers at Chicago Summit.

http://www.nato.int/cps/en/SID-B1ED5210-A72E1283/natolive/news_87600.htm (2012.05.21.)

32. Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm (2012.05.20.)

33. Connected Forces Initiative

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_98527.htm (2014.09.16.)

33. NATO Defence Ministers move forward with Connected Forces agenda

http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_104241.htm (2013.10.22.)

34. NATO Response Force

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (2014.10.02.)

34. NATO leaders take decisions to ensure robust Alliance

http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112460.htm (2014.09.05.)

35. Cyber Defense

http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm? (2014.09.30.)

36. Dr. Szternák György: A NATO walesi csúcstalálkozója című előadása, Nemzeti Közzolgálati Egyetem (2014. 09.22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

MELLÉKLETEK

1. ábra: A walesi csúcstalálkozó hivatalos logója

Forrás: http://hungarian.hungary.usembassy.gov/nato_csucs_wales.html

Letöltve: 2014.12.10

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

2. ábra: Zászlók felvonultása a csúcstalálkozó kezdetén

(Forrás: <http://www.nbcnews.com/news/world/afghan-flag-bearer-nato-summit-seeks-asylum-u-k-n196516> Letöltve: 2014. 12.10)

NATO Wales Summit - The issues in focus

- I** NATO readiness to reinforce collective defence, and investing in capabilities.
- II** Demonstrating the transatlantic bond and the importance of defence spending.
- III** Relations with Russia, and stronger ties with Ukraine.
- IV** Deepening partnerships and maintaining NATO's Open Door policy.
- V** Afghanistan and the completion of ISAF by the end of 2014.

#NATOSummitUK

NATO
OTAN

WALES
SUMMIT
7-9. DEZ. 2014
SCHMETZ DÜJ
PETER DE GALLER

3. ábra: A csúcstalálkozó fő témakörei

(Forrás: <http://london.usembassy.gov/nato2014/> Letöltve: 2014.12.10)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

4. ábra: Megnyitó

(Forrás: <http://www.cctv-america.com/2014/09/04/nato-summit-opens-in-wales>

Letöltve: 2014.12.10)

OMBÓDI IMRE

**A teljesítménymotiváció mérése a békefenntartó missziót
megjárt állomány körében****Measurement of performance motivation among post deployed
soldiers**

„A motiváció az, amikor ráveszed az
embereket, hogy tegyék, amit te
akarsz, és gondolják azt, hogy ők
akarják.”

(Dwight D. Eisenhower)

Absztrakt

A külszolgálatot megjárt katonák többsége úgy érezte a misszió fél idejében, hogy lelkileg elfáradt, monoton és egyhangú lett a napi élet, amely következtében a teljesítménymotivációs szint csökkentéséhez vezetett. Egyértelműen megállapítható az, hogy a katonáknak 3-4 hónap után szükségük van a „feltöltődésre”, ki-kapcsolódásra, amely kettő vagy három hét szolgálat mentességgel (honi területen) orvosolható. A katonák missziós felkészítésének időszakában több hangsúlyt kell fordítani a mentális felkészítésre, annak érdekében, hogy a beosztásuknak megfelelő feladatkör teljes mértékben, a kiképzettségi szintjüknek megfelelően el tudják látni.

Abstract

The most of deployed soldiers felt mentally tired and seen the everyday life monotonous at the half time of their mission. This caused decreasing the level of performance motivation. It can be evidently stated that soldiers need full recovery after 3 or 4 months. It can be treated by a two or three month off in domestic environment. During their pre-deployment training it must be turned a bigger focus on mental trainings in order to fulfill their military occupational level properly.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

BEVEZETÉS

A katonai pályafutásom 21 éve alatt négy misszióban teljesítettem külszolgálatot különböző beosztásokban. Első 6 hónapos misszióm 2000-ben, Koszovóban volt, a Magyar Honvédség Őr- és Biztosító Kontingens, Őr- és biztosító század, 2. szakaszparancsnokaként. A Magyar Honvédségben (a továbbiakban: MH) ekkor kezdődött meg a kontingens szintű tartós külszolgálatok ideje, amikor a dandárok rotációban adták ki a kontingens állományát. Tartós szót azért használtam, mivel a KFOR¹ magyar kontingense 18 váltást „élt” meg.

A második külszolgálatom szintén Koszovóban, Pristinában volt, az MH ÖBZ-18.² váltásban, mint a zászlóaljtorzs, hadműveleti részlegvezetője, majd 2010-ben Afganisztánban, Pol-e Khumriban, MH PRT-8³ kötelékében, mint a hadműveleti részleg, hadműveleti ügyeletese és az utolsó külszolgálatom 2013-ban szintén Afganisztánban, Kabulban az MH KNRÖBK-1⁴ váltásában, mint század hadműveleti tisztként.

Mind a négy misszióm 6-7 hónapig tartott, a megszerzett tapasztalatok alapját képezik a dolgozatom fő témájának miszerint, arra keresem a választ, hogy *miért csökken a katonák teljesítménymotiváció szintje a misszió félidejében.*

Fontos megemlítenem, hogy a 4. missziómban már a katonák számára nem volt biztosítva a szabadságoltatás honi területen (10 nap időtartamban). Miért lényeges a szabadságoltatás? A dolgozatom 2. részében, a kérdőívek kiértékelésénél kitérek erre.

A témaválasztásom abból ered, hogy a külszolgálataim alatt arra jöttem rá, hogy a katonák elveszítik a motivációjukat a feladat ellátása viszonyában. Ebből adódóan megjelentek a fegyvelemsértések, a katonák közti látványos nézeteltérések, az előjárók bírálása és még sorolhatnám, hogy mennyi probléma felmerült a katonák részéről. Továbbá, azt is tapasztaltam, hogy az állomány nem saját magában kereste a hibát, nem saját magukat okolták azért, mert jelentkeztek külszolgálatra, hanem mindig a parancsnokukban találták meg az általuk vélt hibákat.

A dolgozatom első részében a motivációval kapcsolatos elméleti áttekintést mutatom be, majd a második részben, a motivációs kérdőív kiértékelése az elméleti megközelítések viszonyrendszerében teszek megállapításokat.

Mindenképp választ akartam kapni arra, a személyes tapasztalatomra épülő kérdésre, hogy amíg a misszióra történő felkészítés alatt a katonák motiváltsága átlagon felülni, addigra a műveleti terület eltöltött 3-4 hónap múlva már az elvárható minimum szint alatt van. Mi ennek az oka? Mi váltja ki ezt a motiválatlanságot a katonák körében? Mivel lehet javítani a katonák teljesítménymotiváltságát?

¹ Kosovo Forces - KFOR

² Magyar Honvédség Őr- és Biztosító Zászlóalj

³ Magyar Honvédség Tartományi Újjáépítési Csoport

⁴ Magyar Honvédség Kabul Nemzetközi Repülőtér Őr- és Biztosító Kontingens

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Biztos vagyok benne, hogy a katona motiválatlansága kihat a teljesítményére, a szolgálat, feladat ellátására, ami egy afganisztáni hadműveleti területen esetlegesen katonák életébe is kerülhet. Ezt nem nézheti, nem engedheti meg egy vezető, parancsnok sem! Ezért minden szintű parancsnoknak kötelessége a beosztottjait motiválni minden olyan eszközzel, ami rendelkezésére áll.

„Arra a kérdésre, hogy mivel lehet egy embert motiválni, valószínűleg az emberek többsége azt válaszolná, hogy pénz, pénz, pénz. De ez az esetek többségében nem így van, fontos lehet az előléptetés, a felelősségvállalás, az erőpróbát jelentő feladat, a jó munkahelyi légkör, az elismerés.”⁵

A MOTIVÁCIÓ ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE

A kutatások kiértékelése és megértése érdekében, mindenképp szükséges a motiváció fogalmának tisztázása, megértése és az elméletek áttekintése. Ebben a fejezetben röviden áttekintem a motiváció elméletével kapcsolatos fogalmakat, elméleteket, fókuszával a teljesítménymotivációra.

A motiváció fogalmát sok gondolkodó, teoretikus próbálta már meghatározni más-más megközelítésből. Alapvetően a móvum a latin *movere* (mozogni) műszóból ered, származik. A motivációnak szerepe van az emberi fejlődésben és tevékenységében, a saját belső ösztönző rendszere határozza meg.

A motiváció rendszerezésének legáltalánosabb meghatározása, hogy léteznek túlélési móvumok (szomjúság, éhség) és biológiai (szociális) móvumok. A biológiai móvumok az elsődlegesnek, a tanult móvumokat másodlagosnak is nevezhetjük.⁶

További fogalmi meghatározás:

- „A *Pszichológiai Lexikon*: a motiváció tartalma a „dinamikus tényezők összessége, amelyek az egyén viselkedését meghatározzák. Viselkedésünk gyökerében valójában nemcsak egyetlen ok rejtőzik, hanem tudatos és tudattalan, fiziológiai, értelmi, érzelmi és társadalmi tényezők szétválaszthatatlan összessége, amelyek kölcsönhatásban vannak egymással.” (Sillamy, 1992. 181. o.);
- A *Pedagógiai Lexikonban* pedig azt olvashatjuk, hogy a motiváció a viselkedést kiváltó belső késztetés, indíték, amelynek sokféle típusa létezik, s ezek több szempont alapján csoportosíthatók (Jakab, 1997. 488. o.);
- Kiss Árpád pedig ezt írja: „olyan viszonylagos tartós inger, mely befolyása alatt tartja az egyén magatartását mindaddig, míg a megfelelő válasz (reakció) az izgalmi állapotot meg nem szünteti” (Réthy, 1978. 9-11. o.);

⁵ Szelei Ildikó: 2.3. Pedagógiai kommunikáció a katonai alegységben, Pedagógia I. jegyzet, ZMNE Hadtudományi kar, Bp., 2004, (85. p.)

⁶ Szelei Ildikó: Motivációelmélet Egyetemi jegyzet, ZMNE, Szentendre, 1999, (7. o.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- A motiváció *Kozéki* értelmezésben a tevékenység rugója, az a belső feszültség, mely a személyiséget arra készteti, hogy erőfeszítéseket tegyen adott szükségletei kielégítése érdekében. A motivációnak potenciális oldala maga a motívum, aktív oldala pedig a motiváció (*Kozéki*, 1972. 57. o.);
- *Bernáth László* meghatározásában pedig az szerepel, hogy cselekvéseink alapvető indítékai azok a késztetések, amelyeket valamely szükséglet jelentkezése hoz létre. Ezeket a késztetéseket, amelyek a szükségletet csillapító viselkedésre irányulnak, nevezzük motivációnak. Tágabb értelemben minden célirányos viselkedést motivált viselkedésnek nevez (*Bernáth*, 1995. 185. o.).”

MOTIVÁCIÓS FELOSZTÁSA

A motiváció elmélet sokat vizsgált és kutatott terület, aminek hatására több elmélet született, illetve fogalmazódott meg. Mielőtt a motiváció elméleteket áttekinteném, előtte a motiváció felosztására térnék ki. A motiváció alapvetően három csoportba sorolható, ezek a következők: *munka motiváció*, *pályamotiváció* és a *teljesítménymotiváció*.

A motiváció felosztása:

- A *munka motivációja* részben már választ is ad, erre a kérdésre, hiszen azokat az indítékokat, illetve azok teljesülését jelenti, amelyek arra ösztönzik az egyént, hogy termelő, értékteremtő, alkotó tevékenységet végezzen.
- A *pályamotiváció* már differenciáltabb folyamat, itt már azoknak a konkrét indítékoknak a jelenlétéről, működéséről van szó, amelyek meghatározzák az egyének pályaválasztását, konkrét szakma vagy munkakör keresését, valamint az abban való tartós, sikeres helytállást.
- A *teljesítménymotiváció*, a munkamotivációval szemben, amely inkább közvetve ösztönzi az egyént – anyagi megélhetés, családfenntartás – közvetlenül ösztönöz a munka eredményességére, fontos és hatékony az elvégzett munkák minősége és mennyisége szempontjából. Mindenki létezik igény szint, melyet kitűzve maga elé, igyekszik azt elérni, esetlegesen túlszárnyalni. Ez fakad egyrészt a siker elérésére, illetve a kudarc elérésére való törekvésekből. Ezek egymáshoz való viszonya, illetőleg erősségük befolyásolja a teljesítményszerkesztés erősségét. (*Klein*, 2001. 298.o.)

TELJESÍTMÉNYSZINTJÉNEK⁷

Ha a teljesítményszintje eléri az igény szintet, akkor sikerélményt okoz, míg ha alatta marad, akkor kudarcot él át az egyén. Így alakítva az igény szintet, hiszen a sikerélmények

⁷ Forrás: http://www.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/motivcis_rendszerek.html (Letöltés ideje: 2014. 11. 12.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

emelik, míg a kudarc, a sikertelenség csökkenti azt. Összefoglalva a teljesítmény nem más, mint a motiváció és a képesség szorzata.

Kutatások bizonyították, hogy a személyiségnek e területe is nagyban függ a szülői nevelésen. A sikerorientált nevelésben a szülő jutalmazza gyermekét a teljesítményéért, valamint a képességeihez igazodó feladatvállalásra ösztönzi.

A kudarckerülő szülő megbünteti gyermekét, ha az sikertelen és a további kudarcok elkerülésére ösztönzi. Pontosan ezért a kudarckerülő személyiség törekszik a könnyű feladatok kiválasztására, mivel azoknál kisebb az esély a kudarcra. Ezzel szemben a sikerorientált személyiség nem választ és nem is szereti a túlságosan könnyű feladatokat, hiszen azok teljesítése nem tartogat túl nagy sikert. Ugyanakkor a túlságosan is nehéz feladatokat is igyekszik kerülni, mivel azoknál kisebb az esély a sikerességre.

MOTIVÁCIÓS TEÓRIÁK

Maslow szükséglethierarchia modell

Arra a kérdésre, hogy mivel lehet egy embert motiválni, valószínűleg az emberek többsége azt válaszolná, hogy pénz, pénz, pénz. De ez az esetek többségében nem így van, fontos lehet az előléptetés, a felelősségvállalás, az erőpróbát jelentő feladat, a jó munkahelyi légkör, az elismerés.

1. sz. ábra Maslow: Motivációelmélete

(Forrás: http://www.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/maslow_motivcis_piramisa.html)

Letöltés ideje: 2014.12.01.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Maslow szerint az emberek teljesítménye úgy növelhető, ha „teret adunk emberi mivoltuknak.” Ha a parancsnokok képesek megállapítani, hogy beosztottjaik a szükségletek hierarchiájában milyen szinten állnak, akkor megtalálják a motiváció legjobb módját. A munkahelyek, a vezetők nem mindig kínálnak dolgozóinak lehetőséget arra, hogy kielégítsék a IV. és a V. szintű igényeiket, különösen olyan munkakörökben, ahol a munka mereven irányított, és ahol korlátozott az egyéni cselekvés, a döntéshozatal, a kezdeményezés szabadsága. Ha az alkalmazottaknak csekély lehetőségük van a III., IV., és az V. szintű kielégítésére a munkában, akkor a munkán kívül keresnek lehetőséget a társas kapcsolatok, a teljesítmény- és önmegvalósítási igényeik rendezésére (sport, hobbi). Emiatt sok dolgozó csak annyi energiát fektet be munkájába, hogy megtartsa munkahelyét és megkapja fizetését, ráadásul elidegenedik munkahelyétől. A beosztottak legnagyobb hasznára az a vezető van, aki lehetővé teszi részvételüket a problémamegoldó és döntéshozó munkában, így biztosítva számukra a társas igényeiket, az elismertséget, az előrehaladás iránti igényeiket és az önmegvalósítás élményét.

Alderfer szükségletelmélete

Alderfer három szükségletet írt le, a létezés, az anyagi, fiziológiai szükségletek és a fizikai biztonságot jelentik. A kapcsolat, mely a társas igényeket, személyes kapcsolatokat, az elismertséget és a mások általi méltányosságot jelenti. A harmadik fejlődés szükséglete, a lehetőségek kiaknázását, az egyéni fejlődés, a tulajdonképpen önmegvalósítás foglalja magába. (forrás: Bakacsi, 1998. 93. o.)

McClelland teljesítménymotiváció

D. McClelland: motivációs elmélete szerint három fő szükségletet azonosít. A teljesítményre -, a hatalomra vonatkozót, valamint az „affilizációs”-nak elnevezett szükségletet (szerepet szükséglete). McClelland nem tárgyalja az alapvető szükségleteket, lévén azok szerinte örökletes,⁸ velünk született, tehát nem tanult igények. A tanult szükségletek a különböző társadalmakban, vagy a társadalmi fejlődés különböző szakaszaiban eltérő jelleget mutatnak. A *teljesítménymotiváció* (*achievement need*) belső hajtóerő a sikerre, azt tükrözi vissza, hogy mennyire fontos az egyén számára a maga elé kitűzött célok elérése és megvalósítása. Erőssége szorosan összefügg a korai szocializációs tapasztalatokkal. A teljesítménymotiváltak a közepes kockázati szintet kedvelik, ahol a siker ideális valószínűsége 50%. Jellegzetesen elkerülik mind a túl könnyű, mind a túl nehéz feladatokat. A *kapcsolatmotiváció* (*affiliation need*) az elfogadottság, szeretettség iránti vágy. Akinek erősek a kapcsolati motívumai azok könnyen barátkoznak, kapcsolataikban egyetértésre és egy

⁸ Elméletét szokás a tanult szükségletek elméletének is nevezni.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

együttműködésre, nem a konfrontációra, versengésre törekszenek. Figyelmüket a társas kapcsolatok kialakítására és fenntartására, ápolására fordítják. Az elmélet lényeges következménye, hogy a tanult szükségletek fejleszthetők, alakíthatók: képzéssel, tréningekkel befolyásolható és növelhető erősségük. A *hatalmi motiváció (power need)* belső hajtóerő arra, hogy az egyén hatással, befolyással legyen másokra, kontrollt gyakorolhasson. Lényeges számukra, hogy erős érzelmi hatást váltsanak ki másokból. Akiben erős a hatalmi motiváció, annak fontos az elismerés, a státusz, a presztízs, a tisztelet, nagyobb jelentőséggel bír a mások feletti befolyás, mint maga a teljesítmény.

Skinner megerősítés elmélete

Burrhus Frederic Skinner a Racionális elméletek gondolkodói soraiba tartozik. Skinner elmélete szerint az ember a múltbéli cselekedeteinek következményeiből tanul, és viszi azt át a jövőbeni cselekedeteibe. Nem foglalkozik azzal, hogy mi a magatartás indítéka, elmélete sokkal inkább tanuláselmélet, mint motivációelmélet, ugyanakkor igen erőteljes eszköz a magatartás szabályozásának elemzéséhez. Skinner példája szerint minden ember önálló individuum. Egy cselekvést valószínűleg akkor ismételné meg, ha pozitív következményei vannak, azaz pozitív visszacsatolása.

A visszacsatolásnak négy alapvető típusa létezik:

- *pozitív megerősítés* – jutalom hatására nagyobb valószínűséggel ismétlődik meg a viselkedésforma;
- *negatív megerősítés* – valamilyen kellemetlen, negatív helyzetnek a megszűnése is növeli a viselkedés ismétlődésének az esélyét;
- *büntetés* – kellemetlen következmény, csökkenti a viselkedés ismétlődésének valószínűségét;
- *megszüntetés (kioltás)* – pozitív következmény elmaradása is csökkenti a viselkedés rögzülésének esélyét.

Leon Festinger méltányosság elmélete

Festinger teóriája feltételezi, hogy kényelmetlen helyzet az olyan, amikor egy emberben két egymással össze nem férő vélekedés merül fel. Ez az embert arra motiválja, hogy kiküszöbölje ezt az összeférhetetlenséget, és harmóniát hozzon létre. Ennek az elméletnek a munka világára kidolgozott változata szerint a dolgozó a befektetett energia és a valószínű személyes eredmény arányát mérlegeli, méghozzá elsődlegesen úgy, hogy az általa fontosnak tartott személyek hasonló arányához viszonyítja. Ha úgy találja, hogy az ő aránya hasonló a többiek arányához, akkor méltányosnak érzi a helyzetet, nem érez feszültséget. Ha lényeges eltérést észlel, feszültséget érez, és motiválva lesz arra, hogy ezt a feszültséget csökkentse.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A KUTATÁS BEMUTATÁSA

Az általam végzett kutatás stratégiája induktív, összefüggés-feltáró, fajtája alapkutatás. Az elemzés kiindulópontja egy kérdőíves felmérés volt, legalább egy külszolgálatot megjáró katonák körében. A kutatás célja az, hogy az általam tapasztalt teljesítmény motiváltság „vesztés” miatt alakul ki a katonák körében a misszió félidejében.

A kérdőív összesen 21 kérdést tartalmaz, mely a tartalmát tekintve két részre osztható, így az első részben (1-5. kérdés) a megkérdezettekről egy általános információt nyújt (nem, állomány kategória, szolgálati év, missziós tapasztalat). A második részben (6-26. kérdés) lévő kérdések kizárólag a teljesítmény motiváció felmérését hivatott feltárni. Minden kérdést a megkérdezettek a rájuk vonatkozó mértékben a szöveges válaszok kiválasztása révén.

A vizsgálatban 26 fő vett részt, többnyire a Magyar Honvédség 25. Klapka György Lövészdandár állományából került ki. Ennek az volt a célja, hogy minél több olyan alanyt kérdezzek meg, akikkel együtt szolgáltam Afganisztánban, hiszen a kutatásom célja az általam megtapasztalt teljesítmény motiváció csökkenés, amit a velük eltöltött hónapok alapján tapasztaltam meg.

HIPOTÉZISEK

Már a fentiekben kifejtettem, hogy a külszolgálataim alatt mindig azt láttam, tapasztaltam a katonák körében, hogy 3-4 hónap alatt már nem olyan lelkesek, motiváltak. Összehasonlításképpen az olyan külszolgálatot ahol, 10 nap szabadság járt a katonáknak honi területen, illetve olyan külszolgálatot, ahol nem volt szabadságolási időszak a fél év alatt.

- 1. Az állománynak a felkészítés alatt a motiváltsága nagyon magas, ez annak tudható be, hogy a felkészítés során leszek olyan katonák, akik tartalék kategóriába kerülnek, így nem biztos, hogy kijutnak műveleti területre a fél év alatt. Ez a bizonytalansági tényező motivátorként jelenik meg a kiképzés alatt.*
- 2. A műveleti területen eltöltött három hónap, mint a fegyellemmel, mint pedig a katonák hozzáállásával nincs gond. A feladatukat a legjobb tudásuknak, kiképzettségi szintjüknek megfelelően látják el. Motiváltak, szinte bármilyen feladatot végre lehet velük hajtani anélkül, hogy fegyelmi gondok merülnének fel.*
- 3. A végrehajtó állomány a 3-4. hónapban már rutinszerűen hajtják végre a szolgálati feladataikat, néhányanknál már a monoton, gépszerű feladat végrehajtás tapasztalható. Ilyenkor üti fel a fejét a fegyelmi eljárások „sorozata”, az előjáró parancsnoki állomány „értékelése”, kibeszélése, ilyenkor a beszédtema az, hogy kinek mit szabad és kinek mit nem. A 2012. év előtti külszolgálatok alkalmával ez az utolsó hónapban jelentkezett. Ez egyértelműen annak tudható be, hogy 2012. év előtti misszióban a 2-3. hónapban már megkezdődtek a szabadságolási rotációk, a visszaérkezett katonák feltöltődve, illetve a társaikra is feltöltést adott az otthoni élmények elmesélése.*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

4. A kabuli⁹ külszolgálat egyértelműen bebizonyította számomra, hogy a kontingens létszáma kevesebb volt, mint a feladat ellátásához szükséges létszám. A belga zászlóalj pont egy szakasszal több létszámmal látta el a repülőtér őrzés-védelmét, mint a magyar kontingens. Úgy gondolom, nem minden esetben kell a költségeket úgy csökkenteni, hogy az állomány részére nincs biztosítva a szabadságoltatás.

A KUTATÁS BEMUTATÁSA

Általános kérdések

1. ábra¹⁰: Nemek és az állomány kategória szerinti megoszlás

Az 1. ábrán a vizsgált katonák nemük és állomány kategória szerinti megoszlása látható. Megállapítható, hogy a vizsgált katonák nemük szerinti aránya hasonló vagy közelítőleg azonos a Magyar Honvédségben szolgálatot teljesítő női és férfi katonák arányához. A 2.

⁹ MH Kabul Nemzetközi Repülőtér Őr-, és Biztosító Kontingens 1. váltás, 2013.

¹⁰ Forrás: szerző

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

dián jól látható, hogy a megszondázott állomány 42%-a a legénységi kategóriából került ki. A vizsgálatom egyik célja ez is volt, hiszen egy adott kontingensben az állomány legnagyobb részét a legénységi katonák képezik, így a legénységi állomány véleménye meghatározó a felmérésem hitelességének a megítélésekor.

2.ábra.¹¹ Hány éve szolgál a Magyar Honvédség kötelékében?

A válaszadók 41%-a legalább 11-15 év teljesítenek katonai szolgálatot a Magyar Honvédségben, illetve 23%-a „pályakezdő” katona, mivel még 2 éve sem tagja a rendszernek¹². A 2. ábra alapján megállapíthatom, hogy összességében sikerült olyan alanyokat megkérdezni, amelyek a szolgálati évek valamennyi perifériából valók.

¹¹ Forrás: szerző

¹² Magyar Honvédség

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

3.ábra.¹³ Külszolgálattal kapcsolatos információk

A 4. diából jól kitűnik, hogy a válaszadók 46%-a az afganisztáni misszióját vette alapul a válaszadásakor. Úgy gondolom, hogy a válaszadók több mint a fele már legalább 3 vagy több missziós tapasztalattal rendelkezett, ami szintén a felmérésem hitelességét erősíti meg.

¹³ Forrás: szerző

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Motivációs kérdések

4. ábra:¹⁴ Fiziológiai szükségletek

A 6. és a 7. dián lévő kérdések alapvetően a maslowi piramis alsó szintjén lévő fiziológiai szükségletek körébe soroltam. A kérdések a pihenéssel kapcsolatosak, hiszen a heti egy nap pihenőnap kiadását az állomány részére jogszabály írja elő. A tapasztalatom az, hogy ez nem minden esetben biztosított, ez betudható az állomány leterheltségének, illetve a létszámihiánynak. A válaszadók 69%-a nem volt szabadságon a külszolgálat alatt, viszont igényelte volna a honi területen letöltendő 10 napos szolgálatmentességét. A jelenlegi szabályzók alapján heti egy nap pihenő jár minden katonának műveleti területen is, viszont a 7. dián lévő adatokból egyértelműen kiolvasható az, hogy a megkérdezett állomány 77%-a csak 1 vagy 2-3 napot töltött pihenéssel havonta. A pihenés, mint fiziológiai szük-

¹⁴ Forrás: szerző

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

séglet kielégítést minden esetben biztosítani kell a parancsnoknak, mert ellenkező esetben, illetve hosszútávon ez nem tartható. A 7. dián lévő kiértékelt adatok a legfontosabb felmérésem szempontjából, hiszen a teljesítménymotiváció csökkenése az egyénnél elsődlegesen a pihenés, a szabadidő hiánya okozza.

5. ábra:¹⁵ Értékelés

A 8. és a 9. dián lévő kérdések feltevésével az egyén saját teljesítményének az értékelésére voltam kíváncsi. A motivációs teóriáknál bemutattam, hogy a teljesítménymotiváció belső hajtóereje a siker, amely visszatükrözi az egyén számára a maga elő kitűzött célok elérését.

A válaszadók 38%-a a feladat befejezését követően kapott a parancsnokától értékelést, visszacsatolást a teljesítményéről, valamint további 12% kapott szóbeli vagy írásbeli értékelést. Fontos kiemelni, hogy a minden vezető/parancsnok kötelessége a beosztott álló-

¹⁵ Forrás: szerző

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

mányának a folyamatos értékelése, folyamatos visszacsatolás megtétele. A műveleti területen a parancsnoki állományban való megbízás elengedhetetlen a cél elérése érdekében.

6. ábra.¹⁶ Szükségletek

A 10. dián lévő kérdésre a válaszadók köze fele úgy érezte, hogy a 4-5. hónapra fáradt el lelkileg, illetve 6%-nál jelentkezett a fáradtság jelei a 2-3. hónapban. Úgy gondolom, hogy a feladatok napi szinten a monotonitás jellemezte, a katonák rutin szinten végezték a szolgálati feladatait, ami nem csak a teljesítmény csökkentéséhez vezethet, hanem a katonák biztonságát is veszélyezteti egy afganisztáni hadműveleti terület esetében. A 11. dián jól látható az, hogy a válaszadók 38% igényli az „irányított” foglalkozások megtartását, valamint további 31%-a úgy véli, hogy a havi 2-3 nap kiképzési foglalkozás kevés volt. Az állomány a külszolgálat megkezdése előtt átlagosan 3 hónapos felkészítésen vesz részt, amelyet egy 3 napos záró gyakorlattal zárul. A katonák szinten tartása érdekében az alegység

¹⁶ Forrás: szerző

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

parancsnok havonta 2 vagy 4 nap kiképzési feladatot tervez, ami általában lögyakorlat vagy DRILL¹⁷.

7.ábra.¹⁸ Negatív megerősítés

A 12. és a 13. diákon lévő kérdések a negatív megerősítés mérése végett tettem fel. Skinner szerint a *negatív megerősítés* – valamilyen kellemetlen, negatív helyzetnek a megszűnése is növeli a viselkedés ismétlődésének az esélyét. Ez a negatív megerősítés a viselkedés alapú motivációs elméletek csoportjába tartozik, amely szoros kapcsolatban áll a teljesítmény motivációval. A válaszadók 41%-nál nem volt kudarc érzet, mivel az egyének minden gondjukat meg tudtak beszélni a közvetlen parancsnokával. Ez a személy kapcsolat, bizalom a parancsnok és a beosztott katona között mindenképp előnyös egy fél éves időtartamra szóló, a honi területtől több ezer kilométerre lévő szolgálati helyen. A

¹⁷ Harceljárások begyakorlása (pl. konvojt ért támadás esetén a tevékenységi sorozatok begyakorlása).

¹⁸ Forrás: szerző

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

szorongás érzet feldolgozásában nagy szerepe van a misszió megkezdése előtt a pszichológiai tréningek eredményes és célirányos felkészítés végrehajtásának, ez jól értelmezhető a 13. dián lévő adatokból. Hiszen a válaszadók 72%-a nem érzett szorongást a 6 hónap alatt.

8. ábra:¹⁹ Növekedési igény 1.

A 14. diából egyértelműen megállapítható, hogy a katonák számára a feladatrendszerük nem volt bonyolult és teljesíthető, mivel a válaszadóknak több mint a fele pontosan tudta milyen feladatot kell ellátni nap, mint nap, valamint a felkészítésnek köszönhetően már a misszió megkezdésekor rendelkezett a feladat ellátásához szükséges ismerettel, tapasztalattal. Megdöbbentő a 15. dián lévő eredmény, hiszen a válaszadók 65%-a mondta azt, hogy a külszolgálat alatt az azonnali leszerelés gondolatával foglalkozott, esetleg le is akart szerelni. Ez a tény a motiváltság csökkentéséhez vezet, amit minden szintű parancsnoknak, vezetőnek kezelnie kell.

¹⁹ Forrás: szerző

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

9.ábra.²⁰ Növekedési igény 2.

A 16. és 17. dián lévő kérdések feltevésekor az volt a célom, hogy a válaszadók mennyire gondolják azt, hogy haza akarnak menni, vagy le akarnak szerelni a motiváltság elvesztése miatt. Meglepetésemre a válaszadók fele úgy nyilatkozott, hogy nem is gondolt arra, hogy haza menjen, illetve 62%-a nem gondolt az azonnali leszerelésen még akkor sem, amikor belefáradt, belefásult a napi feladatainak ellátásában. Úgy gondolom, hogy ebben az esetben a motivátor a pénz, illetve a közösség, a raj, a szakasz, talán még a század „cserben hagyásának”, a megfutamodásának szégyenérzetének a visszatartó ereje.

²⁰ Forrás: szerző

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

10.ábra.²¹ Kapcsolati érdek

A 18. és a 19. dián olyan kérdéseket tettem fel, amely a kapcsolati érdekek mérésére szolgál. Egy alegység (század, szakasz), egy közösség (raj) viszonyrendszerében az egyének egymás közti társaskapcsolatok iránti szükségletük meghatározza a csoport, egyén teljesítménymotivációját. A válaszadók 48%-a nyilatkozott úgy, hogy sportolt szabadidejében, valamint 24%-a néha sporttal töltötte el a szabadidejét. A tapasztalataim alapján a katonák kis csoportban jártak a kondi terembe vagy a futópályára. Ezek a kis közösségek egymás iránti erős kapcsolati kötődés jellemzi, a katonák tisztelik, segítetik egymást a „nehéz” időszakokban is.

²¹ Forrás: szerző

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

11.ábra: Fiziológiai szükséglet

A 20. és a 21. dián feltett kérdésekkel a fiziológiai szükség mérését céloztam meg, amely kérdések szoros kapcsolatban van az egyén teljesítménymotivációjával. A válaszadók 73%-a úgy gondolta, hogy a Magyar Honvédség nem biztosította a számára az internet hozzáférés lehetőségét, ez által nem volt biztosítva a kapcsolattartás (például facebook, skype) a családdal, barátokkal, ismerősökkel. Továbbá a válaszadók 91%-át nagyon bosszantotta ez az állapot, amely mindenképp kihat a katonák napi teljesítményére, a napi szolgálati feladat ellátására.

BEFEJEZÉS

Úgy gondolom, hogy a mintavétel sikeres és hitelesnek minősíthető, hiszen a megkérdezett állomány összetétele, missziós és hazai szolgálati tapasztalata megalapozta számomra a válaszok komolyságát is.

A felállított négy hipotézis számomra beigazolódtott a válaszok kiértékelése, elemzése és a következtetések levonása után. Egyértelműen választ kaptam arra, hogy a külföldi hadseregek többsége a katonáikat 4 hónapos rotálással pihentetik és ezt valós, mérhető indokok miatt teszik. Az általam megismert motivációs teóriák segítettek abban, hogy tu-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

dományosan is megértsem, értelmezzem a motivációvesztés okait. Mindenképp hasznosnak érzem a téma feldolgozását, hiszen az általam feltárt problémákat a következő missziós felkészítésemben alapvetően és döntően beépítem a felkészítés időszakában, valamint a hadműveleti területen is.

Kulcsszavak: teljesítménymotiváció, külszolgálat, misszió, motivációs teóriák, szükségletek, Maslow szükséglethierarchia, Alderfer szükségletelmélet, McClelland teljesítménymotiváció, Skinner megerősítés elmélet, Festinger méltányosság elmélet.

Keywords: performance motivation, foreign deployment, mission, motivation theories, needs, Maslow need hierarchy theory, Aldefer needs theory, McClelland performance motivation, Skinner reinforcement motivation theory, Festinger cognitive dissonance theory.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bolgár Judit: Vezetés- és döntéssz pszichológia, Egyetemi jegyzet, ZMNE Pedagógia és Pszichológia Tanszék, ZMNE Nyomda, Budapest, 1999
- Bendik Szabolcs: A parancsnok, mint motivátor, Diplomamunka, 2013
- Czuprák Ottó – Kovács Gábor: Vezetés- és szervezéselmélet, NKE, Bp., 2013
- Szelei Ildikó: 2.4. A beosztottak motiválásának pedagógiai kérdései, Pedagógiai I., Egyetemi jegyzet, Bp., 2004, (84. o.)
- Szelei Ildikó: Motivációelmélet, Egyetemi jegyzet, ZMNE Pedagógia és Pszichológia Tanszék, ZMNE Nyomda, Szentendre, 1999

INTERNETES FORRÁS

http://www.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/maslow_motivcis_piramisa.html (Letöltés ideje: 2014. október 27.)

OROSZ LÁSZLÓ

Egy új hidegháború?

A new cold war?

Absztrakt

A médiában – elsősorban az ukrainai események következtében – egyre többet találkozunk az új hidegháború kifejezéssel. Valóban így van? A tanulmány azokat a helyszíneket igyekszik bemutatni, amelyeket az új hidegháború színtereiként emlegetnek, továbbá tanulmányom zárásaként a címben rejlő kérdésre is igyekszem választ adni.

Abstract

In the media – primarily due to events in Ukraine – we see more and more the term of „New Cold War”. Is that really so? The study presents those locations, which can be the new Cold War’s fields, furthermore at the end of the study I’ll answer the title question.

BEVEZETÉS

„A Balti-tenger melletti Stettintől az Adriai-tenger mentén fekvő Triesztig vasfüggöny ereszkedik le a kontinensre.” – hangzott Churchill híres, 1946. március 5-én mondott fultoni beszéde, amelyet sokan a hidegháború kezdetével azonosítanak. A hidegháború fogalmának kialakulásáról azonban kevesen szólnak. A „Cold War”, azaz a hidegháború kifejezést először egy amerikai szerző, Walter Lippmann használta 1947-ben. Művében a két szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió viszonyát, a közvetlen katonai konfliktust elkerülő, befolyási övezetek kialakítására és növelésére irányuló ideológiai, politikai és gazdasági versengését jellemezte e fogalommal.¹

Az amerikai-orosz ellentét 1991 után sem szűnt meg. A kezdeti időszakban ugyan nem volt annyira érzékelhető a feszültség, az orosz identitás fokozatos erősödését követően azonban egyre több vitás kérdés látott napvilágot. Az elmúlt időszakban naponta találkozhattunk a médiában olyan hangzatos szalagcímekkel miszerint az USA és Oroszország között „kitört a második hidegháború.” Elsősorban az Ukrajnában kialakult válság és pol-

¹ LIPPMANN, Walter: The Cold War: A Study in U.S. Foreign Policy. Harper Publisher, New York, 1947.

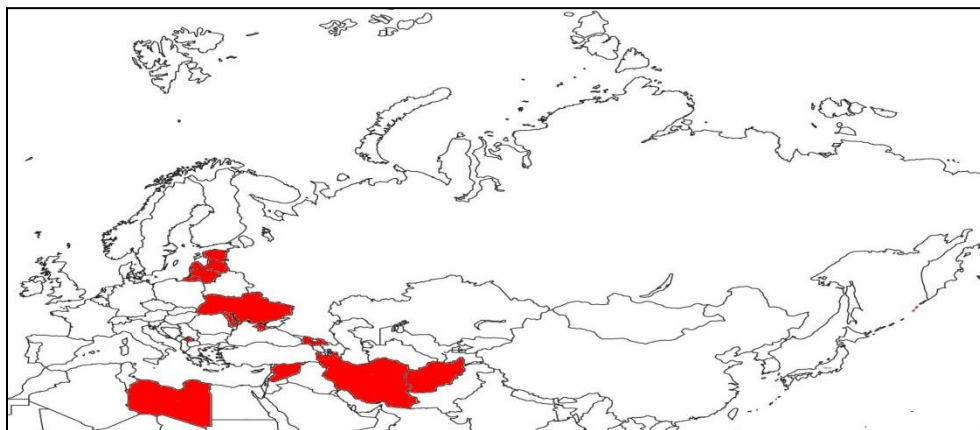
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

gárháború hatására jelentek meg ehhez hasonló újságcikkek, azonban nem ez az első alkalom, hogy újságírók, elemzők egy bizonyos csoportja az új hidegháború kifejezést használná. A Szovjetunió felbomlását követően több olyan eseményre is sor került, amely az orosz-amerikai kapcsolatok egyik mélypontjaként értékelhető, ilyen volt például a koszovói válság, az orosz-grúz ötnapos háború, vagy a még napjainkban is zajló ukrán válság.

Jelen tanulmányban nem a jelenleg is zajló ukrán konfliktus gyökereit, annak kiváltó okait és következményeit szeretném elemezni, csupán azokat a helyszíneket kívánom bemutatni, amelyeket az „új hidegháború” színtereiként emlegetnek. Az egyes országoknál, területeknél nem kívánom részletesen bemutatni a történelmi előzményeket, csupán az orosz-amerikai ellentét lényegét szeretném ismertetni. A cikk megírása során törekedtem az objektivitásra, ezért az egyes helyszíneknél nem az orosz fél magatartásának vagy az amerikai szankciók jogosságát kívánom bebizonyítani, egyedül a felek érdekeit, s politikai, diplomáciai következetességét mutatom be. Továbbá az értekezés végén igyekszem arra a kérdésre választ adni, hogy valóban egy új hidegháborúról van-e szó, vagy csak egy, az újságírók által rosszul értelmezett és felkapott nemzetközi kapcsolatrendszer újabb állomásáról.

AZ ÚJ HIDEGHÁBORÚ HELYSZÍNEI²

1. sz. ábra: Az új hidegháború helyszínei (Az ábrát szerkesztette: Orosz László)

² A fejezet címe megegyezik a *Heti Világgazdaság* című folyóirat 2014. évi 13. szám 14. oldalon található cikk címével, a fejezetben megjelölt államok pedig azonosan a fent említett forrásoldalon található térképen jelzett államokkal.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

KALINYINGRÁDI KÖRZET

Az orosz exklávét 1945. július 17-e óta hivatalosan is orosz fennhatóság alatt áll, s a területén állomásozó orosz haderő, azon belül is a haditengerészet biztosítja Oroszország számára a Balti-tengeren való jelenlétét. Mivel a terület nincs közvetlen összeköttetésben az anyaországgal, biztonságát jelentősen befolyásolja a vele határos NATO és EU tagországok kül-, biztonság- és gazdaságpolitikája.³

ÉSZTORSZÁG, LITVÁNIA ÉS LETTORSZÁG

A három baltikumi állam ugyan közvetlenül nem sorolható a válságócok közé, azonban területükön jelentős számú orosz kisebbség él,⁴ s emiatt joggal tarthatnak a területükön kialakuló zavargásoktól.⁵ A három északi állam aggodalommal tekint az ukrainai megmozdulásokra, s a Krím bekebelezése is nagy félelmet keltett a három ország vezetésében. Az ukrainai válság hatására azt kérik Európától, hogy ítéljék el Oroszország tetteit, és minél hamarabb kezdjék meg a válság kezelését.⁶

UKRAJNA

Az elmúlt időszakban jelentős átalakulásoknak lehettünk szemtanúi a Krím-félszigeten. 2013 novemberében az ukrán kormány bejelentette, hogy nem fogják aláírni a társulási és szabadkereskedelmi szerződést az Európai Unióval. Ezt követően az ellenzéki pártok demonstrációt szerveztek, amelyen több százezren vettek részt, s az államfő lemondását követelték. A tüntetés több hétig tartott, mely során a civil aktivisták és a belbiztonsági erők között több összecsapásra is sor került, ahol közel száz ember vesztette életét. Miközben az ellenzéki tüntetők Kijev főterén barikádozták el magukat, addig a Krím-félszigeten, Sze-

³ A témáról lásd bővebben: BARABÁS Anett: A Kalinyingrádi terület stratégiai jelentősége, helye, szerepe az orosz biztonságpolitikában és hatása Európa biztonságára. (Doktori értekezés) Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2008. 19-71.p.

⁴ A CIA World Factbook adatai alapján: Az Észtország élő 1.257.921 fős lakosságának 24,8%-a orosz, emellett 29,6%-a orosz anyanyelvű. Litvánia lakossága 3.505.738 fő, ennek 5,8%-a az orosz kisebbséghez tartozik, illetve 8%-a beszél oroszul. Lettország 2.165.165 fős lakosságának 26,2%-át teszi ki az orosz kisebbség, míg 33,8%-a beszél oroszul. CIA: The World Factbook – Europe. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/wfbExt/region_eur.html (Letöltés ideje: 2014.07.08.)

⁵ Litvánia után Lettországból is betiltották az orosz állami csatornák sugárzását, mivel azok fegyveres lázadásra szólították fel az orosz ajkú lakosságot. Латвия на три месяца отключает российский канал за "военную пропаганду". <http://www.mk.ru/politics/world/article/2014/04/07/1009892-latviya-na-tri-mesyatsa-otklyuchaet-rossiyskiy-kanal-za-voennuyu-propagandu.html> (Letöltés ideje: 2014.04.05.)

⁶ Эстония, Латвия и Литва призвали Европу осудить насилие на Украине. <http://rus.postimees.ee/2671492/jestoniija-latviija-i-litva-prizvali-evropu-osudit-nasilie-na-ukraine> (Letöltés ideje: 2014.04.05.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

vasztopolban a többségben élő orosz népesség⁷ is tüntetést szervezett, mégpedig az orosz csapatok bevonulása mellett. Pár nappal később meg is jelentek az orosz katonákat szállító harcjárművek, azonban ezek nem tartózkodtak huzamosabb ideig az országban. 2014. február 27-én orosz önkéntesek foglalták el a krími parlament épületét és kitűzték rá az orosz zászlót. Az orosz erők azután vonultak be és vették ellenőrzésük alá a félszigetet, miután Szerkhij Akszonov, a Krím új miniszterelnöke személyesen Vlagyimir Putyintól kért segítséget. Ugyan a törvényhozás elfogadta, és március 18-án Vlagyimir Putyin is aláírta a Krím és Szevasztopol Oroszországhoz való csatlakozásáról szóló referendumot,⁸ a nemzetközi közösség jelentős része azonban nem hajlandó elfogadni az orosz intervencióból született döntést. Nem sokkal a Krím csatlakozása után Donyeck és Harkov is kikiáltotta függetlenségét, valamint Oroszországhoz való csatlakozási szándékukat.

Mivel az ukrán válságnak még koránt sincs vége, nem lehet tudni meddig megy el Oroszország határainak kiszélesítésével, s hogy a Nyugat milyen intézkedéseket fogantat Moszkvával szemben. Az ukrán konfliktus legfontosabb eseményeit az 1. sz. táblázat szemlélteti.

2013. november 21-től: Tiltakozás az EU társulási egyezmény elutasítása miatt.
2013. november 29-30.: A Berkut különleges rendőri egységei megkísérlik szétverni a tiltakozást.
2013. november 30-tól: Tiltakozás a rendőri fellépés ellen.
2013. december 17.: Janukovics-Putyin megállapodás.
2014. január 16.: Az alapvető szabadságjogokat erősen korlátozó törvénycsomag elfogadása.
2014. január 19-23.: A majdani önvédelmi csoportok és rendőrség utcai harcai.
2014. január 23.: A hatalom és az ellenzék tárgyalásai.
2014. február 18.: Ellenzéki kezdeményezés az alkotmánymódosításról.
2014. február 18-21.: A majdani önvédelmi csoportok és rendőrség utcai harcai.
2014. január 21.: Janukovics és az ellenzéki pártok megállapodása (EU közvetítéssel).
2014. február 21-27.: Janukovics elmenekül.
2014. február 28 - március 4.: Orosz agresszió Ukrajna ellen (a Krím megszállása).

⁷ A Krím etnikai képeének változása. <http://oroszvilag.hu/?t1=tortenelem&hid=977> (Letöltés ideje: 2014.08.02.)

⁸ Путин подписал договор о сдаче Крыма со своими марионетками. <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/03/18/7019409/> (Letöltés ideje: 2014.08.02.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

2014. március 16.: Krími népszavazás.
2014. április 7.: „Donyeck-i Népköztársaság”.
2014. július 17.: MH-17 lelővése.

1. sz. táblázat: Az ukránjai események áttekintő vázlata.⁹

GRÚZIA

Oroszország ugyan győztesen került ki a 2008-ban kirobbant ötnapos háborúból, ugyanakkor gazdaságát jelentősen megviselték a háborúval járó katonai kiadások. A háborút követően egyedül óriási nyersanyagkészleteinek köszönhetően, hogy az ország gazdaságilag nem ment tönkre, épp ellenkezőleg, hadiipara fejlődésnek indult. Augusztus 12-én ugyan a felek elfogadják a francia elnök (Nicolas Sarkozy) által előkészített békeszerződést, a konfliktus nem szűnt meg. Augusztus 26-án Oroszország elismerte Grúzia két szakadár tartományának, Dél-Oszétia és Abkházia függetlenségét, s jelentős orosz katonai erő maradt¹⁰ a térségben, hogy biztosítsák az oroszbarát területek biztonságát.¹¹

MOLDOVA

Korábban a Szovjetunióhoz tartozó Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaság¹² a Moldáviával kötött 1992. július 21-ei béke értelmében független állam.¹³ Ezt követően bevezették az orosz közigazgatást, s az orosz lett a hivatalos nyelv, a terület biztonságát pedig orosz békefenntartók szavatolják. A területen 2006. szeptember 17-én népszavazást tartottak az állam további státuszáról, melynek eredményeként a lakosság 97%-a az Oroszországhoz való csatlakozás mellett döntött, így a Kalinyingrádi területhez hasonlóan egy újabb exklávé jött (volna) létre.¹⁴ A terület függetlenségét azonban sem a nemzetközi közösség, sem Moldávia nem ismeri el. Az ukrán válság hatására a Dnyeszteren Túli Köztársaság

⁹ Juhász József, Sz. Bíró Zoltán és Tóth Péter „Az ukrán válságról” c. panelbeszélgetése a XV. Euroatlanti Nyári Egyetemen. (2014.07.30.)

¹⁰ PUKHOV, Ruslan: The Tanks of August. Centre for Analysis of Strategies and Technologies, Moszkva, 2010. 142.p.

¹¹ Az orosz-grúz háború történetéről bővebben: SEBŐ László: Oroszország-Grúzia: háború a Kaukázusban és ami mögötte van. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009.

¹² Ismert neve továbbá: Dnyeszteren Túli Köztársaság; Dnyeszteren Túli Terület; Transznisztria.

¹³ Agreement on principles of a peaceful settlement of the armed conflict in the Transdnistrian region of the Republic of Moldova. <http://www.stefanwolff.com/files/Russian-Moldovan-Ceasefire-Agreement.pdf> (Letöltés ideje: 2014.07.08.)

¹⁴ Transnistrische Moldawische Republik (Moldávia), 17. September 2006 : Verzicht auf Unabhängigkeit. <http://www.sudd.ch/event.php?lang=en&id=md022006> (Letöltés ideje: 2014.07.08.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

vezetőiben újra felerősödött az elszakadás iránti vágy, s keresik az Oroszországhoz való közeledés lehetőségét.¹⁵

KOSZOVÓ

A Szovjetunió felbomlását követően a jogutód Oroszország és a Nyugat között ugyan nem volt teljes az összhang, mégsem alakult ki nyílt konfrontáció. Az 1999. március 24-ei – érvényes BT felhatalmazással nem rendelkező – NATO-hadműveletet követően a két fél között mégis megromlott a viszony. Oroszország joggal érezhette, hogy a Nyugat figyelmen kívül hagyta véleményét, és nem egyenrangú félként tekintett rá,¹⁶ s ez nagyban meghatározta az ország külpolitikáját.

Oksana Antonenko, a Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézetének¹⁷ munkatársa által írt tanulmányban három fő elemet hangsúlyozott ki. Elsőként a Szerbiával fenntartott jó, elsősorban gazdasági kapcsolatokat emelte ki a szerző. Oroszország nem nézett jó szemmel a Nyugat albán oldalon történő beavatkozására, mivel attól tartott, hogy ezt követően a megerősödő albánok etnikai tisztogatásokat hajtanak végre. A második tényező az a dominóhatástól való félelem volt, amelyet a NATO érvényes mandátum nélküli beavatkozása váltott ki. Oroszország attól tartott, hogy Koszovó esete precedenst jelentene az orosz területeken élő nemzetiségek számára. Más szemszögből viszont, ha Oroszország elismeri a beavatkozás legitimitását, akkor példaként szolgálhat az olyan oroszbarát népek számára, mint az abházok vagy a dél-oszétok. A harmadik, egyben utolsó elem pedig Putyin határozott fellépése a Nyugattal szemben (lásd: az orosz erők által elfoglalt pristinai repülőtér).¹⁸

Sokan úgy tartják, hogy a Szovjetunió felbomlását követően a délszláv, és benne a koszovói válság volt az első olyan nemzetközi esemény, amely választás elé állította az orosz vezetést, s nagyban meghatározta az orosz-amerikai, így az orosz-NATO viszonyrendszer.¹⁹

¹⁵ Oroszországhoz csatlakozna Transznisztria. <http://www.kronika.ro/kulfold/oroszorszaghoz-csatlakozna-transznisztria> (Letöltés ideje: 2014.04.05.)

¹⁶ SZ. BÍRÓ Zoltán: Moszkva és Koszovó: Világhatalom hanyatlása és ébredése. In: História, 2007. XXIX. évf. 2. sz. 30-31.p.

¹⁷ International Institution for Strategic Studies. Az intézmény hivatalos honlapja: <https://www.iiss.org/>

¹⁸ Miután Szerbia területén lezárultak a NATO-bombázások, és a KFOR átvette a helyi erőktől a térség rendezésének feladatát, Oroszország sérelmezte, hogy nem kapott önálló ellenőrzési területet, ezért 1999. június 12-én csapataival elfoglalta a pristinai repülőtér. Az eset során fegyveres harcokra nem került sor, ugyanis az orosz erő utánpótlás nélkül maradt, s a KFOR erők ezt kihasználva megvárták, míg az orosz fél önszántából feladja a repülőtér. ANTONENKO, Oksana: Russia and the Deadlock over Kosovo. http://www.ifri.org/downloads/ifri_kosovo_antonenko_ang_july2007.pdf 10.p. (Letöltés ideje: 2014.04.04.)

¹⁹ HOLBROOKE, Richard: Russian's Test in Kosovo. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/03/12/AR2007031200972.html> (Letöltés ideje: 2014.04.04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

LÍBIA

Oroszország nagy valószínűséggel már bánja, hogy 2011. március 17-én nem vétózta meg az ENSZ BT 1973. számú határozatát, amely többek között egy repüléstilalmi zóna felállítását írta elő és felhatalmazta a külföldi csapatokat, hogy a polgári lakosság védelme érdekében mindent tegyenek meg.²⁰

Az elsősorban orosz gazdaság számára – energiahordozók szempontjából – fontos észak-afrikai államot csak a katonai műveleteket követően vette védelmébe az orosz vezetés, mondván a BT határozat nem terjed ki az erő alkalmazására. Putyin élesen bírálta az Egyesült Államok politikáját, s elítélte a más államok belügyeibe beavatkozó műveletet. Amíg a nyugati hatalmak intézkedései csupán a társadalmi megmozdulásokra terjedtek ki, addig az orosz képviselő semleges nézőként szemlélte az eseményeket. Az orosz érdekeket sértő katonai intervenció megkezdésével azonban az orosz-amerikai ellentét újból előtérbe került.²¹

SZÍRIA

Az orosz-szír kapcsolatok a közel-keleti állam függetlenségéig nyúlnak vissza, amikor is az Asszád család és a Szovjetunió között elsősorban egy katonai szövetség jött létre, ami a nagymennyiségű szovjet fegyverszállításokban mutatkozott és mutatkozik meg. 1971-től kezdve a szovjet/orosz állam haditengerészeti kikötőt bérel Tartús városában, így biztosítják az orosz haditengerészeti jelenlétet a Földközi-tengeren. A két állam 1980-ban kölcsönös barátsági és együttműködési megállapodást írt alá,²² melyet három évvel később egy nukleáris együttműködési egyezmény is megerősített. A Szovjetunió szétesését követően a kapcsolatok elhidegültek, amely a fegyverkereskedelmet jelentős mértékben visszavetette. A két állam közötti viszony helyreállása Putyin második elnöki érájához köthető. Oroszország számára több szempontból is fontos volt a közel-keleti állam szövetsége: az orosz kormány nagy jelentőséget tulajdonított a tartúsi bázis fenntartására; az orosz fegyverexport jelentős részének célállomása Szíria; továbbá a szír adósságokat olajberuházásokkal fizette ki a kormány.²³ Többek között az előbb említett okok miatt nem fogadott el az orosz

²⁰ Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1973. (2011) számú határozata.

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%282011%29 (Letöltés ideje: 2014.04.04.)

²¹ TÜRKE András (et.al.): A líbiai beavatkozás motivációi és nemzetközi megítélése. http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2011/SVKI_Elemzesek_2011_4.pdf 9-11.p. (Letöltés ideje: 2014.04.04.)

²² Договор о дружбе и сотрудничестве между Союзом Советских Социалистических Республик и Сирийской Арабской Республикой. <http://mikhailosherov.livejournal.com/344327.html> (Letöltés ideje: 2014.04.05.)

²³ Kreutz, Andrej: Syria: Russia's Best Asset in the Middle East.

<http://www.ifri.org/downloads/kreutzensussiasyrianov2010.pdf> (Letöltés ideje: 2014.04.05.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

kormány olyan ENSZ BT határozatokat, melyek a közel-keleti állammal szemben szankciókat fogantatosítottak volna.²⁴

IRÁN

Az Iráni Iszlám Köztársaság és az Oroszországi Föderáció jó kapcsolata elsősorban gazdasági alapokon nyugszik. Az iráni atomprogram 1975-re nyúlik vissza, amikor is egy német cég elvállalta egy bushehri atomreaktor megépítését, azonban az iszlám forradalom 1979-es győzelmét követően felfüggesztették a munkálatokat. Az atomreaktor befejezését Oroszország vállalta, melyről 1992-ben a felek alá is írtak egy megállapodást.²⁵ Az elkészült reaktort 2010 augusztusában adták át, s 2014-ben már hivatalossá vált, hogy orosz segítséggel további két atomreaktort fognak építeni. Irán a szolgáltatásokért cserébe napi 500 ezer hordó kőolajjal fizet, s további százmillió hordókról folynak tárgyalások.²⁶ Ezen adatok ismeretében már világos, hogy Oroszország miért vétózott meg több, Irán ellen irányuló szankciót tartalmazó ENSZ BT határozatot,²⁷ s válhat a jövőben az amerikai-orosz nézeteltérések egyik alapjává.

AFGANISZTÁN

A NATO-orosz kapcsolatok egyik legjelentősebb eredménye Afganisztán. A NATO-Oroszország Tanács (NRC – NATO-Russia Council) 2005 óta folytat kábítószer-ellenes kiképzést több közép-ázsiai országban, köztük Afganisztánban is. 2008 óta pedig részt vesz a NATO ISAF műveletének támogatásában, elsősorban az országon keresztülhaladó tranzitútvonalak biztosításával,²⁸ melyet 2012-ben további légi és szárazföldi szállítási vonalakkal növeltek.²⁹ Azonban a két fél közötti viszony megromlása jelentősen hátráltatná az Oroszországon keresztülhaladó utánpótlás-szállításokat. További problémát jelenthet-

²⁴ Россия наложила вето на заявление ООН по Сирии.

<http://www.vedomosti.ru/politics/news/21075911/rossiya-nalozhila-veto-na-zayavlenie-onn-po-sirii> (Letöltés ideje: 2014.04.05.)

²⁵ Соглашение между правительством Российской Федерации и правительством Исламской Республики Иран о сотрудничестве в сооружении на территории ирана атомной электростанции. [http://www.mid.ru/bdcomp/graf_site.nsf/webrus/19920190/\\$FILE/92_190.tif](http://www.mid.ru/bdcomp/graf_site.nsf/webrus/19920190/$FILE/92_190.tif) (Letöltés ideje: 2014.04.05.)

²⁶ GUTTERMAN, Steve: Iran says Russia could build nuclear reactor in exchange for oil. <http://www.reuters.com/article/2014/02/17/us-russia-iran-oil-idUSBREA1G0DM20140217> (Letöltés ideje: 2014.04.05.)

²⁷ SOLOMON, Jay: China, Russia Resist Sanctions Against Iran. <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052970204517204577042490257658040> (Letöltés ideje: 2014.04.05.)

²⁸ ISAF's Strategic Vision. http://www.nato.int/cps/en/SID-AC200125-C83D01EE/natolive/official_texts_8444.htm?selectedLocale=en (Letöltés ideje: 2014.04.05.)

²⁹ Questions and Answers on ISAF transit and Russia. <http://www.nato-russia-council.info/en/articles/2012-07-18-nrc-transit-agreement-qa/> (Letöltés ideje: 2014.04.05.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

nek az országban jelenlévő iszlamista csoportok, melyeknek a 2014-es NATO erők kivonását követően lehetőségük nyílik a környező területeken növelni befolyásukat, amely komoly hatással lesz Oroszországra is.³⁰

KURIL-SZIGETEK

A Kuril-szigetek Hokkaido és a Kamcsatka-félsziget között 1.200 km hosszan elterülő szigetcsoport, amely 56 kisebb szigetből áll.³¹ Az orosz-japán határviták azonban csak négy déli szigetet érintenek, ezek: Iturup, Kunasir, Sikotan és Habomai. A szigetek hovatartozásáért folytatott vita még az első világháború előtti időkre nyúlik vissza. A történelem során több szerződés látott napvilágot, amelyek – úgy tűnt – rendezték a csendes-óceáni szigetek területi hovatartozását, s még több tárgyalásra került sor a japán és az orosz (szovjet) fél között, azonban mind a mai napig nem sikerült megoldást találni a problémára, s ami még nagyobb gondot okoz, hogy a két állam között máig nem született a második világháborút lezáró békeszerződés.

Az ok, amiért a két ország nem hajlandó lemondani a körülbelül 5.000 km²-es területről rendkívül összetett. Egyaránt tartalmaz belpolitikai, biztonsági, illetve gazdasági tényezőket is. A felek elég hosszú ideje küzdenek a szigetek feletti uralomért, s ez nemcsak a vezető elit harca, hanem a társadalom is szorosan kiáll országuk érdekei mellett. Egy 2012-es orosz hírportálon megjelent cikkből világosan látszik, hogy a politikai pártok egységes álláspontot képviselnek. Nem engedhetik meg maguknak, hogy a szigetek lemondásával a posztszovjet-térség más szakadár népei is ragaszkodjanak az államtól való elszakadáshoz. A kérdés gazdasági vetületében meg kell említeni a környező vizek gazdag halállományát, a szigetekeken található értékes erdőterületeket, valamint a kontinentális talapzatban található kőolaj és földgáz tartalékokat. Végezetül ki kell hangsúlyozni a szigetek stratégiai jelentőségét, amely abból fakad, hogy kijáratot biztosít az orosz flotta számára a Csendes-óceánra. Ha a szigetek Japán fennhatóság alatt lennének, Oroszországot jelentősen korlátoznák a nyílt tengerre való kijutásban, a szigetekeken létrehozott katonai támaszpontok pedig nagymértékben fenyegetnék Oroszország biztonságát.³²

KÖVETKEZTETÉSEK

Igaz, hogy a fent említett helyszínek mind az 1947-1985 között fennálló hidegháborús szembenállásra emlékeztetnek, azonban fontos kihangsúlyozni azoknak a sajátos elemeknek a hiányát, melyek meglete nélkülözhetetlen, ahhoz hogy hidegháborúról beszélhes-

³⁰ Афганистан след 2014.

http://bulgarian.ruvr.ru/2013_02_14/Afganistan-sled-2014/ (Letöltés ideje: 2014.04.04.)

³¹ Kuril Islands. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/325284/Kuril-Islands> (Letöltés ideje: 2014.04.04.)

³² KULCSÁR István: A Kuril-szigetek és az orosz-japán békeszerződés. In: Nemzet és Biztonság. 2012. V. évf. 1. sz. 37-38.p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

sünk. Ezen tényezők a következők: ideológiai (szocializmus ⇔ kapitalizmus); szuperhatalmi (Szovjetunió ⇔ USA); szövetségi (Varsói Szerződés ⇔ NATO) szembenállás, továbbá a katonai erőviszonyok sem tükrözik a korábbi korszak, egy egész világra kiterjedő háború kirobbanásának lehetőségét. Ezt a következtetést erősíti meg Anders Fogh Rasmussen 2014. április 2-án tett nyilatkozata is, melyben kihangsúlyozza: „*Nincs hidegháború, mivel nincsenek szembenálló tömbök és ideológiák.*”³³

Egy másik felfogás szerint azonban a kor előrehaladtával ahogy az eszközök, úgy a fegyvetések is átalakultak. Oroszország gazdasági visszaesése nem teszi számára lehetővé a fegyverkezési versenyt, így a nukleáris töltetek elsősorban pszichológiai tényezőként szolgálnak. Az atomfegyverek és a robbanótöltetek kora lejárt, az új korban a diplomácia, a pénz, a propaganda és a természetes erőforrások jóval nagyobb szerepet játszanak.³⁴

Összegezve megállapítható, hogy bár az értekezésben bemutatott helyszínek kísértetiesen hasonlítanak a több mint húsz éve lezárult hidegháborús szembenállásra, a fent említett tényezők azonban azt bizonyítják, hogy a Walter Lippmann által 1947-ben megalkotott kifejezéssel mégsem jellemezhetjük a jelenlegi orosz-amerikai ellentétet. Mindazonáltal bátran kijelenthetjük, hogy az előzőekben tárgyalt szinterek jelentős hányada válsággóc-ként van számon tartva, s a jövőben meghatározó szerepet fognak játszani az Amerikai Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció kapcsolatában.

Kulcsszavak: hidegháború, Kalinyingrád, Baltikum, Ukrajna, Grúzia, Moldova, Koszovó, Líbia, Szíria, Irán, Afganisztán, Kuril-szigetek.

Keywords: Cold War, Kaliningrad, Baltics, Ukraine, Georgia, Moldova, Kosovo, Libya, Syria, Iran, Afghanistan, Kuril Islands

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Афганистан след 2014. http://bulgarian.ruvr.ru/2013_02_14/Afganistan-sled-2014/ Letöltés ideje: 2014.04.04.
2. Agreement on principles of a peaceful settlement of the armed conflict in the Transdniestrian region and the Republic of Moldova. <http://www.stefanwolff.com/files/Russian-Moldovan-Ceasefire-Agreement.pdf> Letöltés ideje: 2014.07.08.
3. ANTONENKO, Oksana: Russia and the Deadlock over Kosovo. http://www.ifri.org/downloads/ifri_kosovo_antonenko_ang_july2007.pdf Letöltés ideje: 2014.04.04.
4. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1973. (2011) számú határozata.

³³ Генсек НАТО: Альянс никогда не имел намерений нападать на Россию. <http://www.ng.ru/news/462501.html> (Letöltés ideje: 2014.04.04.)

³⁴ LUCAS, Edward: The New Cold War – Putin's Russia and the Threat to the West. Palgrave Macmillan, New York, 2009. 10.p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%282011%29 Letöltés ideje: 2014.04.04.

5. A Krím etnikai képének változása. <http://oroszvilag.hu/?t1=tortenelem&hid=977> Letöltés ideje: 2014.08.02.
6. BAKER, Peter: In Not a Cold War, a Return to a Chilly Rivalry. <http://www.nytimes.com/2014/03/19/world/europe/if-not-a-new-cold-war-a-distinct-chill-in-the-air.html?hp&r=1&version=meter+at+5®ion=FixedCenter&pgtype=article&priority=true&module=RegiWall-Regi&action=click> Letöltés ideje: 2014.04.04.
7. BARABÁS Anett: A Kalinyingrádi terület stratégiai jelentősége, helye, szerepe az orosz biztonságpolitikában és hatása Európa biztonságára. (Doktori értekezés) Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2008.
8. CIA: The World Factbook – Europe. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/wfbExt/region_eur.html Letöltés ideje: 2014.07.08.
9. Договор о дружбе и сотрудничестве между Союзом Советских Социалистических Республик и Сирийской Арабской Республикой. <http://mikhailosherov.livejournal.com/344327.html> Letöltés ideje: 2014.04.05.
10. Эстония, Латвия и Литва призвали Европу осудить насилие на Украине. <http://rus.postimees.ee/2671492/jestonija-latvija-i-litva-prizvali-evropu-osudit-nasilie-na-ukraine> Letöltés ideje: 2014.04.05.
11. Генсек НАТО: Альянс никогда не имел намерений нападать на Россию. <http://www.ng.ru/news/462501.html> Letöltés ideje: 2014.04.04.
12. GUTTERMAN, Steve: Iran says Russia could build nuclear reactor in exchange for oil. <http://www.reuters.com/article/2014/02/17/us-russia-iran-oil-idUSBREA1G0DM20140217> Letöltés ideje: 2014.04.05.
13. HOLBROOKE, Richard: Russian's Test in Kosovo. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/03/12/AR2007031200972.html> Letöltés ideje: 2014. 04.04.
14. ISAF's Strategic Vision. http://www.nato.int/cps/en/SID-AC200125-C83D01EE/natolive/official_texts_8444.htm?selectedLocale=en Letöltés ideje: 2014.04.05.
15. KULCSÁR István: A Kuril-szigetek és az orosz-japán békeszerződés. In: Nemzet és Biztonság. 2012. V. évf. 1. sz. 29-39.p.
16. Kreutz, Andrej: Syria: Russia's Best Asset in the Middle East. <http://www.ifri.org/downloads/kreutzensrussiasyrianov2010.pdf> Letöltés ideje: 2014.04.05.
17. Кто перешел красную линию? <http://www.rg.ru/2014/03/14/koen.html> Letöltés ideje: 2014.04.04.
18. Латвия на три месяца отключает российский канал за "военную пропаганду". <http://www.mk.ru/politics/world/article/2014/04/07/1009892-latviya-na-tri-mesyatsa-otklyuchaet-rossijskiy-kanal-za-quotvoennuyu-propaganduquot.html> Letöltés ideje: 2014.04.05.
19. LIPPMANN, Walter: The Cold War: A Study in U.S. Foreign Policy. Harper Publisher, New York, 1947.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

20. LUCAS, Edward: The New Cold War – Putin's Russia and the Threat to the West. Palgrave Macmillan, New York, 2009.
21. Oroszországhoz csatlakozna Transznisztria.
<http://www.kronika.ro/kulfold/oroszorszaghhoz-csatlakozna-transznisztia> Letöltés ideje: 2014.04.05.
22. PUKHOV, Ruslan: The Tanks of August. Centre for Analysis of Strategies and Technologies, Moszkva, 2010.
23. Путин подписал договор о сдаче Крыма со своими марионетками.
<http://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/03/18/7019409/> Letöltés ideje: 2014.08.02.
24. Россия наложила veto на заявление ООН по Сирии.
<http://www.vedomosti.ru/politics/news/21075911/rossiya-nalozhila-veto-na-zayavlenie-onn-po-sirii> Letöltés ideje: 2014.04.05.
25. Соглашение между правительством Российской Федерации и правительством Исламской Республики Иран о сотрудничестве в сооружении на территории ирана атомной электростанции.
[http://www.mid.ru/bdomp/graf_site.nsf/webrus/19920190/\\$FILE/92_190.tif](http://www.mid.ru/bdomp/graf_site.nsf/webrus/19920190/$FILE/92_190.tif) Letöltés ideje: 2014.04.05.
26. SOLOMON, Jay: China, Russia Resist Sanctions Against Iran.
<http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052970204517204577042490257658040> Letöltés ideje: 2014.04.05.
27. Statement by NATO Foreign Ministers. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108501.htm Letöltés ideje: 2014.04.04.
28. Transnistrische Moldawische Republik (Moldawien), 17. September 2006 : Verzicht auf Unabhängigkeit. <http://www.sudd.ch/event.php?lang=en&id=md022006> Letöltés ideje: 2014.07.08.
29. TRENIN, Dmitri: Welcome to Cold War II.
http://www.foreignpolicy.com/articles/2014/03/04/welcome_to_cold_war_ii Letöltés ideje: 2014.04.04.
30. TÜRKE András (et.al.): A líbiai beavatkozás motivációi és nemzetközi megítélése.
http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2011/SVKI_Elemzesek_2011_4.pdf Letöltés ideje: 2014.04.04.
31. Questions and Answers on ISAF transit and Russia.
<http://www.nato-russia-council.info/en/articles/2012-07-18-nrc-transit-agreement-ga/> Letöltés ideje: 2014.04.05.

SZEGEDI ZOLTÁN

Konfliktuskezelési stratégiák

Conflict management

Absztrakt

A konfliktus kialakulásának folyamata. Konfliktuskezelési stratégiák alkalmazása munkahelyi környezetben. Az empirikus kutatás Thomas-Kilman konfliktuskezelési tesztje alapján készül.

Abstract

The progression of a conflicts development. Employing the strategies of conflict management in occupational environment. The empirical survey is based on the Thomas-Kilman test of conflict management.

1. BEVEZETÉS

A KONFLIKTUS ÉS A STRATÉGIA SZÓ JELENTÉSE

A „konfliktus” a latin *conflictus* szóból származik, ami fegyveres összeütközést jelent, de a mindennapi szóhasználatban az emberi összeütközés szinonimájaként használjuk. A „stratégia” szó a görög *stratēgos* szóból ered, jelentése a háború megnyerésének művészete. A szó mára elvesztette kizárólagos hadászati jelentését és szerteágazó tartalmat kapott. Napjainkban, a leginkább abban az értelemben használják a stratégia szót, amely a cselekvések egy hosszabb távú tervét jelenti, egy bizonyos cél elérése érdekében. A cél gyakran a „győzelem” vagy a probléma megoldása.

Konfliktusról¹ akkor beszélünk, ha két vagy több érintett fél közül valamelyik azt érzékeli, hogy mások negatívan viszonyulnak valamihez, ami számára fontos. Konfliktusba akkor keveredhetünk, ha veszélyeztetve látunk valamit, ami számunkra fontos. Ez a fontos dolog lehet bármi: erőforrás, előmeneteli lehetőség, döntési alternatíva, státusz, vagy akár saját értékeink, hiedelmeink, meggyőződésünk, jogaink. Konfliktus akkor keletkezik, ha erről a számunkra fontos dologról mások eltérően vélekednek, ugyanazt az erőforrást akarják megszerezni, vagy egyszerűen csak megakadályozni, hogy mi hozzáférjünk, ugyanazt a pozíciót szeretnék megszerezni, vagy csak megakadályozni, hogy mi töltsük

¹ Vezetés – Szervezés II. tankönyv, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Vezetési és Szervezési Tanszék, Aula Kiadó Kft.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

be, más döntési alternatíva mellett törnek lándzsát, aláássák a csoportban kivívott státuszunkat, nyilvános fórumon az általunk vallott értékekkel, meggyőződésekkel szembe más értékeket, meggyőződéseket szegeznek. A konfliktus észlelt jelenség. Nincs konfliktus akkor, ha az érdek-, vagy véleménykülönbséget egyik fél sem észleli vagy észleli ugyan, de nem tekinti problematikusnak. (Latens konfliktusról beszélünk akkor, ha fennáll egy konfliktus lehetősége, de egyik fél sem észleli, és át nem élt konfliktusról akkor, ha észlelik ugyan, de nem tulajdonítanak neki jelentőséget.) Vegyük észre ugyanakkor, hogy egy konfliktushelyzet kialakulásához elegendő, ha csak az egyik érintett fél észleli és éli át a konfliktust.”

2. A KONFLIKTUSOK MEGÍTÉLÉSE²

„Napjaink konfliktus felfogását úgy jellemezhetjük, mint amely bátorítja a konfliktust, és a siker egyik lényeges összetevőjének tekinti. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy minden konfliktus jó. Arra, hogy mi a jó és mi a rossz nagyon egyszerű és nagyon kézenfekvő meghatározást lehet adni:

Jónak (más megnevezéssel funkcionálisnak, konstruktívnak) tekintjük azt a konfliktust, amely elősegíti a csoport céljainak elérését, növeli teljesítményét. Rossznak (más megnevezéssel diszfunkcionálisnak vagy destruktívnak) nevezhetjük ezzel szemben azt a konfliktust, amely az egyéni-, vagy csoportteljesítmény csökkenéséhez vezet.

Konstruktív konfliktus:

- Ötleteket hoz felszínre;
- Leválasztja a problémát az egyénről;
- Feszültséget csökkent;
- Átláthatóvá teszi a hatalmi és erőviszonyokat;
- A változást és önértékelést értékévé teszi.

Destruktív konfliktus:

- Védekező magatartáshoz vezet;
- Polarizálja a csoportvéleményt;
- A csoport széteséséhez vezet.”

2.1 A KONFLIKTUS KIALAKULÁSÁNAK FOLYAMATA³

„A konfliktus, mint folyamat öt szakaszra osztható: (1) megelőző helyzetre, (2) a konfliktus felismerésére és átélésére, (3) a konfliktus kezelési módjának kialakítására, (4) a konfliktus alatti tényleges viselkedésre, (5) a következményekre.

² Mészáros Aranka: Kommunikáció és konfliktusok kezelése a munkahelyeken ELTE Eötvös Kiadó, 2007

³ Vezetés – Szervezés II. tankönyv, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Vezetési és Szervezési Tanszék, Aula Kiadó Kft.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Minden konfliktusnak van valamilyen előzménye. Nem szükségszerű azonban, hogy egy potenciális (látens) konfliktusból tényleges konfliktus váljék.

Konfliktushoz vezethetnek a következő okok: kölcsönös információhiány, félreértett kommunikáció, hibás vezetési stílus, eltérő értékek, attitűdök (hiedelmek).

A konfliktusok rendelkeznek alacsony, magas és optimális szinttel. Ez utóbbi a konfliktus szintje és teljesítménye függvényében az ideális állapot.

A konfliktusok életünk szerves részeit képezik, nem lehet őket kikerülni. Az ember életminősége nagymértékben múlik azon, hogyan tudja a konfliktusait kezelni, megoldani.

2.2 A CSOPORTOK A KONFLIKTUS SZÍNTEREI SZERINT

Intrapszichés (személyen belüli) konfliktusok:⁴ ezen konfliktusok igen nagy emocionális súllyal bírnak, hiszen olyan tényezőkről van szó, olyan helyzetben kell helytállnunk, ami eddigi tapasztalatainkkal és értékeinkkel ütközik. A szerepkonfliktusok azért is érdekesek, mert úgy vannak jelen mindennapjainkban, hogy sokszor nem is tudatosul bennünk. Lehet konfliktus a személy és a szerep között, a konkrét szerepek között, valamint egyes szerepeken belül is. Előfordulhat olyan is, hogy valaki képtelen egy adott szerephez való viselkedérepertoár elsajátítani, mely egy idő után gondot jelenthet az interperszonális kapcsolataiban is.

Interperszonális (személyközi) konfliktusok: ezekkel szembesülünk a leggyakrabban, amikor két ember között kialakult konfliktushelyzetet próbálunk meg különböző stratégiákkal megoldani.

Csoportok közötti konfliktusok: különböző csoportok, különböző rítusokkal, szokásokkal rendelkeznek, mely bizonyos esetekben feszültséghez, érdek- és értékellentétekhez vezethet.

Szervezeti, társadalmi konfliktus: szervezeti kultúrától függően szervezetek közötti, munkaterületek közötti érdekkülönbözőségek.

Országos, nemzetközi konfliktusok: a történelemben számtalan példát találhatunk az ilyen jellegű konfliktusokra, például I., illetve II. világháború.

Thomas Gordon számára a vezetés problémamegoldás, s a hatékony vezető, mint problémamegoldó akkor jár el helyesen, ha a problémamegoldás terheit nem egyedül vállalja fel, hanem mozgósítja a csoport tagjainak erőforrásait.

Ahhoz, hogy egy vezető képes legyen mások viselkedését befolyásolni, döntően fontos, hogy képes legyen másokat megérteni és velük kapcsolatot teremteni. Az eredményes vezetőnek pontosan kell észlelnie beosztottai, munkatársai tényleges igényeit. Érzékenyen kell reagálni mások érzelmeire, hiedelmeire, attitűdjeire.

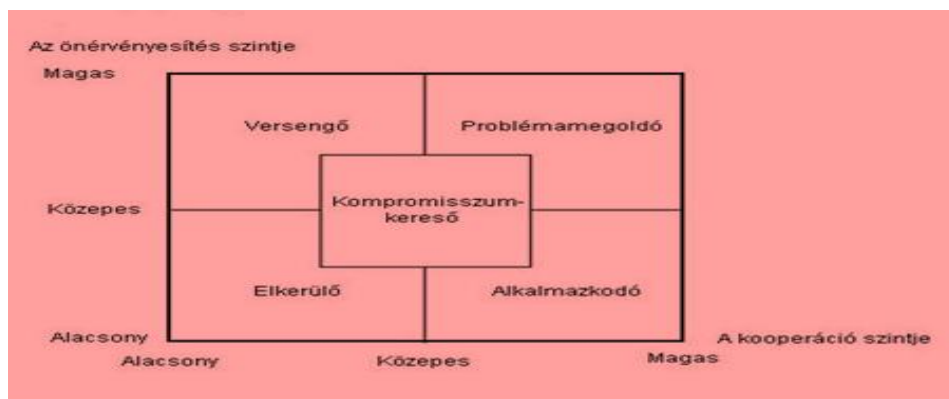
⁴ Turi Viktória százados: Pszichés terhelés hatása különleges helyzetekben, különös tekintettel a megküzdési stratégiák nemek szerinti változataira. Doktori (PhD) értekezés.
http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2010/turi_viktoria.pdf letöltve: 2014.10.15, 21:26

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Konfliktushelyzetnek⁵ azokat a szituációkat tekintjük, ahol két ember törekvései összeegyeztethetetlennek tűnnek. Ilyen helyzetekben egy személy viselkedése két alapvető kategória segítségével írható le:

1. Önérvényesítés, ami azt jelenti, hogy a személy milyen mértékben törekszik saját szándékainak érvényesítésére.
2. Együttműködés, ami azt jelenti, hogy a személy milyen mértékben törekszik a másik szándékainak érvényesítését elősegíteni.

1.számú ábra: A Thomas-Kilman modell

2.3. KONFLIKTUSKEZELÉSI STRATÉGIÁK⁶

1. A kényszerítő (vagy versengő): a versengő maximálisan önérvényesítő, domináns. A másik szempontjait nem veszi figyelembe, semmiképpen sem akar veszíteni. Sokféle taktikát lehet használni: hatalom, fenyegetés, érvelés, mások meggyőzése. Csak az egyik oldal érdeke érvényesül, az egyik fél el akarja fogadtatni az ő igazságát. Lesz győztes és vesztes. A vesztes helyzetnek negatív önértékelési hatása lehet. Önmegvalósításban saját akaratát juttatja érvényre.
2. A kényszerítő (vagy versengő): a versengő maximálisan önérvényesítő, domináns. A másik szempontjait nem veszi figyelembe, semmiképpen sem akar veszíteni. Sokféle taktikát lehet használni: hatalom, fenyegetés, érvelés, mások meggyőzése. Csak az egyik oldal érdeke érvényesül, az egyik fél el akarja fogadtatni az ő igazságát. Lesz győztes és vesztes. A vesztes helyzetnek negatív önértékelési hatása lehet. Önmegvalósításban saját akaratát juttatja érvényre.

⁵ Konfliktuskezelés: <http://www.treningek.hu/pages/u/files/Konfliktuskezelés%20Thomas-Kilman.pdf>
letöltve: 2014. 10. 18., 21:47

⁶ Dr. Szelei Ildikó: Motiváció elmélet. Jegyzet. ZMNE 1999.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

3. Az elkerülő: többnyire időnyerés a célja, nem megy bele nyílt konfrontációba, kitér a probléma felvállalása alól is. Rendszerint nagyon felkavarja őt érzelmileg az a feszültség, ami a konfliktusból ered. Az elkerülő szerint a konfliktus egy rossz dolog. Konfliktuskerülő, nem vállalja nyíltan önmagát. Kilép, nem oldja meg a konfliktust, amely vagy megszűnik, vagy többszereplőssé alakul, de nélküle zajlik le. Egy darabig hasznos ez a magatartás, de lesz olyan pont, amikor már nem tudja elviselni a helyzetét. A „mindig meg kell felelnem” magatartás kisebbségtértség-érzést gerjeszt. Alacsony önmegvalósítás, alacsony együttműködés jellemzi.
4. A problémamegoldó, együttműködő: a rivalizálást a feladatorientáltság váltja fel. Kifejezésre juttatja szükségleteit és céljait, komoly és alapos munkát fektet különböző megoldások, alternatívák feltárására. Megerősítheti a kapcsolatot, és kölcsönös tiszteletet válthat ki. Megtörténik a két álláspont egyeztetése, a megegyezés közösen alakul ki. Mindkét fél mérlegeli a másik szempontjait, enged a szándékából, és egy harmadik megoldás érvényesül. Nincs vesztes. Magas önmegvalósítás, magas együttműködés jellemzi.
5. A kompromisszumkereső: többről mond le, mint a versengő, de kevesebből, mint az alkalmazkodó. A cél elérése szempontjából ez félút. Lényege, hogy mindkét fél számára nem a kívánt, de még elfogadható megoldás születik, segítségével fenntarthatók a kapcsolatok. Az igényeit egyeztetni a másik féllel. Mérlegeli a másik fél álláspontját. Nincs vesztes vagy győztes, a felek között korrekt megegyezés születik. Közepes együttműködés, közepes alkalmazkodás jellemzi.

2.4 AZ EMPIRIKUS KUTATÁS

Thomas - Kilman konfliktuskezelési teszt alkalmazásával hajtom végre.

Feladat célja: A résztvevő számára a saját konfliktuskezelési stratégia meghatározása a teszt alapján

Feladat célcsoportja: felsőfokú végzettséggel rendelkező csoport (24 fő), férfiak és nők, vezető és beosztott főtisztek, tisztek

Feladat részletes leírása: A tesztlapon szereplő 30 ponthoz A-B állítások tartoznak. A kitöltőknek minden egyes ponthoz tartozóan el kell dönteniük, hogy inkább az A vagy a B állítás a jellemzőbb rájuk. A választott állítást bekarikázzák.

Vizsgálati minta: 24 fő katonával (férfiak és nők) töltöttem ki a Thomas-Kilman konfliktuskezelési megoldások kérdőívet. 22 férfi, 2 nő vett részt a vizsgálatban, mindannyian felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

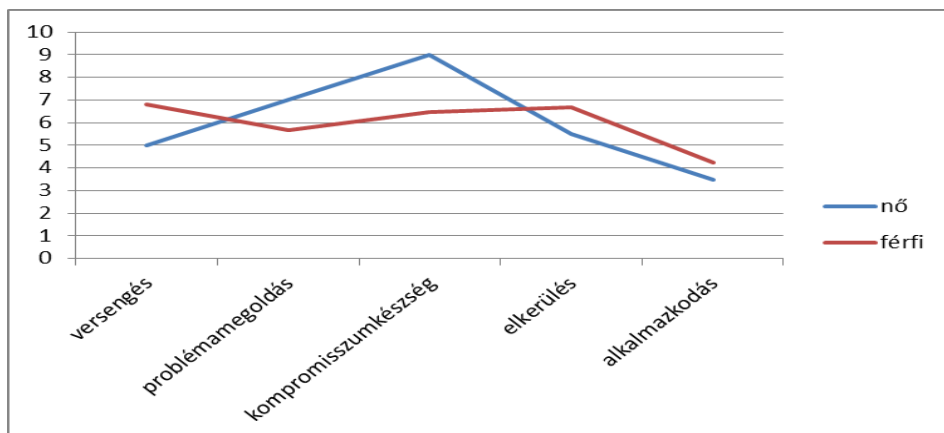

2. számú ábra: A tesztet kitöltők nemi megoszlása

A Thomas-Kilman kérdőíven kapott válaszokat az ismert táblázat alapján elemezzük.

Vizsgálati előfeltevés: A férfiakra nagyobb mértékben lesz jellemző a versengő, a nőkre inkább a kompromisszumkereső és problémamegoldó konfliktuskezelési stratégia lesz a „döntően meghatározó.”

Vizsgálati előfeltétel igazolása: Kapott értékek átlagszámítása és vonaldiagram segítségével történik.

3.számú ábra: Konfliktuskezelési stratégiák vonaldiagram

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A férfiak inkább a versengő konfliktuskezelési stratégiát fogják alkalmazni az egyes szituációkban, mivel evolúciós örökségük az állandó küzdésszellem:⁷

A férfiak fő feladata az evolúció során a vadászat, a fajfenntartás, és a család számára a védelem biztosítása volt, s ez a versenyszellem napjainkig is megmaradt.

A nők jobb kommunikációs készségüknek köszönhetően (mely a cikk elején említett anatómiai eltérésekből fakad), gyakrabban alkalmazzák a kompromisszumkereső és problémamegoldó stratégiákat. A nők az alkalmazkodás technikáját a konfliktusok megoldására gyakrabban használják férfi társaikhoz képest, mivel az a női nemi szereppel összeegyeztethető. Az utóbbi megállapítást az empirikus vizsgálatom során, a kis létszámú női résztvevő miatt nem tudtam megerősíteni.

2.5 VIZSGÁLATI TAPASZTALATOK

A megkérdezett személyeknél az önértékelési készség közepes vagy magas (7 fő férfi) szintű.

A problémamegoldás alacsony (10 fő férfi); magas (1 fő férfi) szintű.

Kompromisszumkeresés alacsony (4 fő férfi); magas (4 fő: 2 férfi, 2 nő) szintű.

Elkerülési stratégiát minden személy közepes vagy magas (8 fő férfi) szinten alkalmazza.

Az alkalmazkodás alacsony (1 fő nő; 6 fő férfi) és magas (1 fő férfi estében).

3. BEFEJEZÉS

A táblázat oszlopainak összegzése során egyfajta sorrend alakul ki, de mindenképpen lényeges, hogy a konfliktuskezelő magatartás esetében nincsenek általános érvényű helyes válaszok. Mind az öt mód hasznosnak bizonyulhat bizonyos helyzetekben: minden egyezmény egy sor hasznos szociális készséget jelez. Mind az öt konfliktuskezelési mód hasznos bizonyos helyzetekben. Egy konfliktuskezelési mód hatékonysága az adott konfliktushelyzet követelményeitől és attól függ, hogy mennyire ügyesen alkalmazzuk.

Mindnyájan képesek vagyunk mind az öt konfliktuskezelési mód alkalmazására. Senkire sem jellemző egyetlen, merev stílus a konfliktusok kezelésében. Ugyanakkor mindenkiről elmondható, hogy bizonyos konfliktuskezelési módokat jobban tud használni, mint másokat, s ezért hajlamos arra, hogy nagyobb mértékben hagyatkozzon ezekre, mint azokra. A konfliktuskezelési stratégiák alkalmazása tréningeken megtanulható, de a megfelelő szintű önismeret mindennek az alapja, a hatékony kommunikáció és az érzelmek kifejezése, felismerése, az emberi viselkedés ismerete is nélkülözhetetlen.

⁷ Turi Viktória főhadnagy: A konfliktus kezelés nemi különbségeinek vizsgálata.

http://portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle2009/3/01_turiviktoria.pdf letöltve: 2014. 11. 08, 22:26

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Kulcsszavak: konfliktus, konfliktuskezelési stratégia, Thomas-Kilman teszt

Keywords: conflict, conflict management, test of Thomas- Kilman

FELHASZNÁLT IRODALOM

Túri Viktória százados: Pszichés terhelés hatása különleges helyzetekben, különös tekintettel a megküzdési stratégiák nemek szerinti változataira. Doktori (PHD) értekezés. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2010/turi_viktoria.pdf letöltve:2014.10.15, 21:26

<http://www.treningek.hu/pages/u/files/Konfliktuskezel%20Thomas-Kilman.pdf> letöltve:2014.10.18, 21:47

Túri Viktória főhadnagy: A konfliktus kezelés nemi különbségeinek vizsgálata. http://portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle2009/3/01_turiviktoria.pdf letöltve:2014.11.08, 22:26

Dr. Szelei Ildikó: Motivációelmélet. Jegyzet. ZMNE 1999.

Vezetés – Szervezés II. tankönyv, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Vezetési és Szervezési Tanszék, Aula Kiadó Kft.

Mészáros Aranka: Kommunikáció és konfliktusok kezelése a munkahelyeken ELTE Eötvös Kiadó, 2007

SZELES BÉLA

Empirikus kutatás – munkamotiváció**Empirical research – work motivation****Absztrakt**

A dolgozat egy empirikus kutatás keretében keresi a választ arra, mivel lehet motiválni a munkavállalókat a munkahelyükön. A kutatás külön vizsgálja, hogy milyen motivációs tényezők hatnak a vezetői, illetve a beosztott állományra.

Abstract

The paper, an empirical research study seeks to answer that how may motivate the employees in the workplace. The research examines separately how motivational factors affecting manager and subordinates.

Egyre fejlődő világunkban minden szervezetnek fontos, hogy versenyképes tudjon maradni. Ennek a kihívásnak az egyik elengedhetetlen feltétele, hogy a szervezet minden tagja hatékonyan végezze a saját munkáját a saját szakterületén. A munkáltatóknak ezért az egyik legfontosabb feladatuk, hogy motiválják beosztottaikat a hatékony munkavégzésre, és így azok ne csak költségeket, hanem versenyelőnyt és hatékony erőforrást jelentsenek számukra. Mivel lehet a dolgozókat motiválni? Mikor érik el a beosztottak a legjobb teljesítményt? A válasz egyszerű. Akkor, ha az alapvető szükségleteik, a munkahellyel kapcsolatos igényeik (biztos munkahely, elegendő fizetés, jó munkafeltételek stb.) kielégítettek. Ebből az következik, hogy ezeknek a szükségleteknek, igényeknek a kielégítésével kell a beosztottakat motiválni.

Az embereket csak olyan dolgokkal lehet sikeresen motiválni, amelyek értékesek a számukra. Az, hogy mi az értékes, általában egyénenként változik. Vannak, akiket csak a pénz motivál, és vannak, akiket egészen más, mint például a kihívást jelentő feladatok, vagy az előrelépés lehetősége. Motiváló erővel bírhat a felelősség, a presztízs, a kihívás, a változatos munka, és még sok minden más.

Tehát megállapíthatjuk, hogy a munkavállalók megfelelő motiválásával a munkáltatók sokat tehetnek vállalkozásunk, a szervezet sikeréért. A munkahelyi motiváció lényege, hogy a szervezet, az általa foglalkoztatottakból költséghatékonyan hozza ki a legnagyobb teljesítményt, és mindezt hosszú távon képes fenntartani.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Azonban a motiválás nagy tapasztalatot igényelő feladat, hiszen számtalan tényezőt kell figyelembe venni annak érdekében, hogy a beosztottakat kellő képen motiválni tudjuk, és ez által, egy munkavégzés szempontjából hatékony szervezetet építsünk ki.

TÉMAFELVETÉS

Melyek azok a tényezők, amelyek hatással vannak ránk a munkahelyünkön? Manapság mivel lehet valakit motiválni a munkahelyén? A pénzzel, válaszolják általában az emberek. Azonban nem minden ember egyforma, és ebből az következik, hogy nem minden embert ugyan az motiválja. Mindenkit más és más. A fizetés nem biztos, hogy mindenkinek a legfontosabb hajtóerő, és önmagában a pénz nem mindenkit tesz elégedetté. De akkor mi? Inkább az anyagi, vagy inkább az erkölcsi jellegű motiváció elégíti ki az emberek igényét. Kinél mi működik? A kutatásom ezekre a kérdésekre keresi a választ.

Dolgozatomban a munka motivációs tényezőivel kívánok foglalkozni. Vizsgálni fogom, hogy valóban a pénz-e a legfontosabb motivációs tényező a munkavállalók körében? Amennyiben nem a pénz a legfontosabb, akkor milyen egyéb motivációs tényezők hatnak az emberekre?

Azért választottam dolgozatom témájaként a munkamotivációt, mert véleményem szerint ezeknek a motivációs tényezőknek a feltérképezése mindig időszerű, és nagyon fontos feladat egy szervezet számára, hiszen a vezetőnek jól kell ismernie azokat a motivációs tényezőket, amelyekkel a beosztottainak a teljesítményét növeli, ami nagymértékben kihat a szervezet hatékonyságára.

AZ ELMÉLETI ALAPOK ÁTTEKINTÉSE

„A motivációnak alapvető szerepe van az ember fejlődésében, tevékenységében. Az ember tevékenységét saját belső ösztönző rendszere határozza meg, a motivációs hierarchia viszont az ember tevékenysége során nyert tapasztalatok hatására formálódik, fejlődik. (...) A motivációt sokan sokféleképpen próbálták értékelni, megérteni, rendszerezni.”¹ Az elméleti alapok áttekintése során három, a legismertebb és legjelentősebb motivációelméletet (Maslow, Herzberg és McClelland) fogom bemutatni. De először nézzük meg, mi is az a motiváció.

A motiváció valamilyen késztető erő takar, amelynek segítségével az egyének el akarnak érni egy célt valamilyen igényük vagy elvárásuk teljesítése érdekében. A motiváció szó a latin eredetű „*movere*” igéből ered, melynek jelentése mozogni, mozgatni. A motiváció a pszichológiában gyűjtőfogalom, motívumokból épül fel és minden cselekvésre, viselkedésre késztető belső tényezőt magában foglal.

¹ Szelei Ildikó: Motivációelmélet, Egyetemi jegyzet, Szentendre 1999, 7. oldal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A motiváció folyamatának kiindulópontja egy kielégítetlen szükséglet. Valaminek az egyéni belüli hiánya. A hiány az az inger, ami beindítja az események láncát, melyek a viselkedéshez vezetnek. Mit értünk szükségletek alatt?

A szükséglet olyan hiány a szervezetben (például oxigénhiány, tápanyaghiány, folyadékhiány stb.), amely tartós fennállás esetén az egészséget vagy súlyosabb fokon az életet fenyegeti.

Különbséget kell tenni, az elsődleges vagy biológiai eredetű szükségletek (például táplálék, a víz, a levegő, a szex, a biztonság, a fájdalom elkerülése), valamint a másodlagos, vagy társadalmi (szociális) szükségletek (a társadalmi fejlődés során alakulnak ki, például erkölcsi, esztétikai, társas, érvényesülési stb. igények) között.

Henry Murray amerikai pszichológus szerint, az elsődleges/biológiai szükségletekre az alábbiak jellemzők:

- újra és újra kielégítésre szorulnak;
- a személy viselkedése ismétlődően ezek kielégítésére irányul;
- a szükséglet erőssége befolyásolja a kapcsolódó viselkedés intenzitását;
- a szükséglet erőssége meghatározza a viselkedés prioritását, vagyis irányítja a viselkedést.

A szükséglet pszichológiai megfelelője a drive, amely angol szó és jelentése ütni, hajtani, illetve hajtóerő. A drive a szükséglet nyomán kialakuló, belső késztetés, a viselkedés hajtóereje. Megkülönböztetünk elsődleges és másodlagos drive-okat.

Elsődleges, más néven primer drive-oknak az ön- és fajfenntartással kapcsolatos hajtóerőket nevezzük. Azokat a drive-okat, amelyeket tanulással, kondicionálással sajátítunk el, nevezzük másodlagos drive-oknak.

A vezetés szempontjából a motiválás olyan cselekvést jelöl, amelynek eredményeként a vezető rávesz másokat a szervezeti célokat szolgáló tevékenységek végzésére, illetve azok hatékonyabb végrehajtására.

Pinder² a munkahelyi motivációt úgy írja le, mint a munka belső és külső erőit, ami megindítja a munkával kapcsolatos viselkedést, és meghatározza a formáját, irányát, intenzitását és időtartamát.

A motiváció működésének mechanizmusaira a különböző motivációelméletek keresik a magyarázatot. Azt kutatják, hogy miért úgy viselkednek az emberek, ahogy éppen teszik.

Az téma elméleti megközelítéshez a felhasznált irodalomban feltüntetett írott és interneten megjelent műveket, publikációkat használtam fel. A fogalmak áttekintése után nézzünk meg a három legjelentősebb motivációelméletet.

² Craig C. PINDER a szervezeti viselkedéssel foglalkozó amerikai professzor, a „Work motivation in organizational behaviour” (Prentice Hall, USA, 1998) című munkájában foglalkozik a témával.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

MASLOW MOTIVÁCIÓELMÉLETE

A motivációs elméletek közül a legnépszerűbb és az utóbbi időben legtöbbet támadott Abraham Maslow (1908-1970) amerikai pszichológus elmélete, mely szerint az embernek minden pillanatban létezik olyan kielégítetlen szükséglete, amely kihat a viselkedésére. Ezeket a szükségleteket öt csoportba sorolta, és egy hierarchikus rendszerbe képzelte el őket.

A hierarchián felfelé haladva, a szükségletek kevésbé erősek, illetve kevésbé sürgetőek. Másrészt viszont, amint felfelé mozgunk a hierarchián, a szükségletek egyre jobban megkülönböztethetően emberek és egyre kevésbé lesznek jellemzőek az állatokra.

1. számú ábra: Abraham Maslow szükséglet-hierarchia piramisa³

A piramis alján található motívumok hiányalapúak, mivel valamilyen hiányból származnak, és kielégítésük azt jelenti, hogy valamilyen kellemetlen állapottól szabadulunk meg. A magasabb szintek motívumai növekedésalapúak, az önmegvalósítás, a növekedés keresésével jellemezhetőek. Most nézzük meg részletesebben, melyek ezek a szükségletek.

Fiziológiai (élettani) szükségletek: A legdominánsabb, legalapvetőbb szükségletek, melyek elengedhetetlenek a túléléshez. Amennyiben ezek a szükségletek nincsenek kielégítve, betegnek, ingerlékenynek és kényelmetlenül érezzük magunkat, és az egyéb más szükségleteink háttérbe szorulnak. Leginkább az ösztönökhöz állnak közel (éhség, szomjúság, testi szükségletek, szexuális szükségletek, álomosság, anyai viselkedés).

³ Forrás: http://old.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/maslow_motivcis_piramisa.html, (2014.11.15)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Biztonsági szükségletek: A biztonságfenntartására irányul, hogy fiziológiai szükségletünk ne csak ideig-óráig, hanem tartósan is kielégíthetők legyenek (lét, egészség, elért életszínvonal, mindennapi tevékenység állandósága, kiszámíthatósága, megbízhatósága, rendezettsége és védettsége). Amennyiben ezek a szükségletek nincsenek kielégítve, a magasabb rendű szükségletek értelmüket veszítik, mert az ember automatikusan a biztonság megteremtésére fog összpontosítani.

Szeretet szükséglete (másokhoz tartozni, befogadottnak lenni): Ez a szükséglet magába foglalja a szeretet, a gyengédség, az intimitás, a valahová tartozás, a társas kapcsolatok igényét (szeretet adása/elfogadása).

Elismerés, megbecsülés iránti szükséglet: A megbecsülés iránti szükséglet két típusát különíthetjük el: az önmegbecsülés és mások általi megbecsülés. Egyfelől él bennünk a hírnév, elismert társadalmi státusz iránti vágy (külső tényezők). Kielégülése önbizalomhoz, ellenkező esetben pedig kisebbségi érzéshez vezet. Másfelől törekszünk arra, hogy környezetünk elismerje elért eredményeinket (benső tényezők), hogy mások elismeréséből pozitív én-képünk alakulhasson ki.

Önmegvalósítási szükséglet: Az önmegvalósítás iránti szükséglet azt a vágyunkat fejezi ki, hogy értelmet adjunk életünknek, kiteljesítsük magunkat és megvalósítsuk lehetőségeinket. Tulajdonképpen sohasem elégíthető ki maradéktalanul, mindig magasabb célokat tűzünk magunk elé.

Maslow elmélete szerint a magasabb rendű szükségletek mindaddig nem kapnak nagy szerepet az egyén életében, amíg az alacsonyabb szintűeket legalább részben ki nem elégítette. Elmélete az alábbi módon érvényesül a munkavállalók szemszögéből:

Fiziológiai szükséglet: megfelelő kereseti lehetőség, teljesítményarányos fizetés, jó munkafeltételek (hőmérséklet, szellőzés, pihenő és étkezési szünetek), nagyobb teljesítményre ösztönző prémiumok.

Biztonsági szükséglet: állásbiztonság, biztonságos munkakörülmények, járulékos (szociális) juttatások.

Szociális szükséglet: jó munkahelyi légkör, közvetlen és szívélyes főnök-beosztott kapcsolat, az emberek közötti együttműködés ösztönzése.

Megbecsülés iránti szükséglet: a jó teljesítmény nyilvános elismerése, jól hangzó címek, rangok adományozása, előléptetés, önállóság és felelősség növelése.

Önmegvalósítás szükséglete: önálló munkavégzés, munkakör-gazdagítás, továbbképzés és fejlődés támogatása, kreativitás elősegítése, nagy eredményekre ösztönzés.

Maslow később továbbfejlesztette modelljét és kiegészítette további két növekedési szükségleti szinttel az önmegvalósítást megelőzően, amelyek a következők:

- Kognitív szükségletek (tudni, megérteni, megmagyarázni dolgokat)
- Esztétikai szükségletek (a szimmetria, rend és a szépség iránti igény)

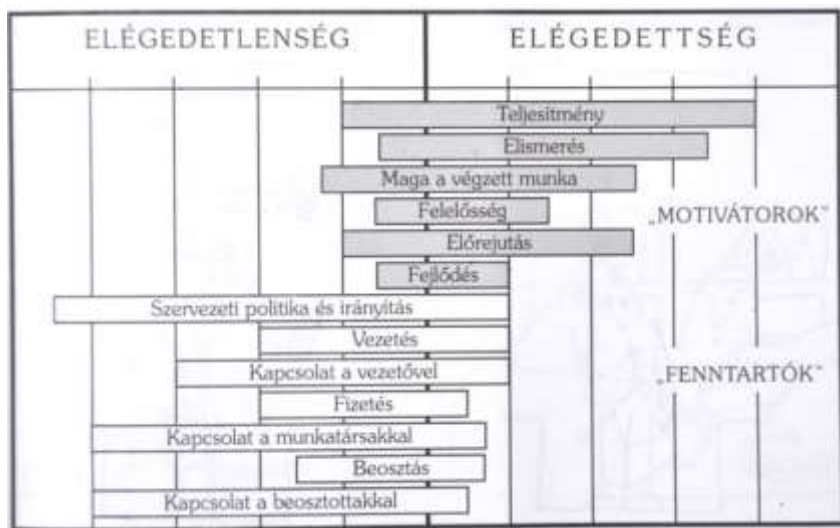
Bár Maslow elmélete a motivációs elméletek közül a legnépszerűbb, azonban az utóbbi időben ez a legtöbbet támadott elmélet.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

HERZBERG KÉTTÉNYEZŐS MODELLJE

Az 1960-as években Frederick Irving Herzberg amerikai pszichológus, a munkával való elégedettség tényezőit vizsgálva végzett motivációval kapcsolatos kutatásokat, és 1968-ban felállította az úgynevezett kéttényezős motiváció elméletét. Kimutatta, hogy más tényezők hatnak a dolgozók munkával való elégedettségére, mint a motivációjukra. Véleménye szerint, mivel a munkahelyen a vezetői motiválás a munkavégzéssel kapcsolatban zajlik, ezért feltétlenül különbséget kell tenni az elégedettség megszüntetését biztosító és az elégedettséget kialakító tényezők között. Ezeket a tényezőket két csoportra osztotta. Az egyik az úgynevezett „higiénés”, a másik pedig a „motivátorok” csoportja.

2. számú ábra: Herzberg féle kéttényezős motivációelmélet

A higiénés csoport tényezői a munkahelyi elégedettség okozói. Ide tartoznak munkakörnyezet fizikai és szervezeti jellemzői (a szervezetre jellemző szabályok, működési elvek, a közvetlen munkafeltételek, a fizetés nagysága, a közvetlen munkafelügyelet, a munkavégzés biztonsága) és a munkának a társas környezete (a közvetlen vezetővel, a munkatársakkal és a beosztottakkal való kapcsolat minősége, kommunikáció, a kivívott státusz, vagy a magánélet). Herzberg szerint a higiénés (fenntartó) tényezők jelenléte nem vezet a munkával szembeni elégedettséghez, azonban ha nincsenek meg, vagy hiányosak, akkor elégedetlenség lép fel. (Bárdos-Szelei, 2008.)

A tényezők másik csoportja, a motivátorok, mint az eredmény, az elismertség, az előmeneteli lehetőségek, a nagyobb felelősség, a személyes fejlődés vagy a munka

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

tartalma, érdekessége. Ezek lényegében nem mások, mint a benső motivációs tényezők, amelyek jól kapcsolhatók a Maslow által megnevezett magasabb rendű szükségletekhez. Ezekkel a tényezőkkel magyarázhatjuk a munkával való elégedetlenséget, míg kielégítetlenségük esetén ez a megelégedettség hiányzik.

Összefoglalva, az dolgozók nyugtalanok, de nem feltétlenül elégedetlenek, ha a motivátor tényezők iránti igényeik kielégítetlenek, azonban ezeknek az igényeknek a kielégítését követően a munkával való elégedettségük növekszik. Ahol a munkások a higiénés tényezők hiánya miatt aggódnak, ott ez a munkával való elégedetlenséghez vezet. Viszont, ha a higiénés tényezőkkel kapcsolatos elvárásaik teljesülnek, akkor az elégedetlenségük ugyan megszűnik, de ettől még nem válnak elégedettek.

Herzberg elmélete az egyik legjelentősebb a motivációelméletek sorában.

McCLELLAND ELMÉLETE

David McClelland amerikai pszichológus, a motivációelméletét (1961) a tanult szükségletek köré építette. Azt kutatta, hogy mely motívumok azok, amelyek a legnagyobb szerepet játsszák abban, hogy a munkát végző személy jobb, magasabb teljesítményt érjen el. Elméletében az alábbi három szükségletet különbözteti meg.

Teljesítmény motívumok: ide tartoznak azok a motívumok, amelyek az embert a siker elérésére, a teljesítmény emelésére, és a többiek teljesítményének a meghaladására készítik. Ezek a motívumok személyenként nagyon eltérőek lehetnek. Azoknak az embereknek, akiknek magas a teljesítmény motivációjuk, keresik az olyan kihívást jelentő feladatokat, amelyekben a saját munkájuk eredményeképpen érnek el sikereket, és ez által nő az elégedettségük. Ezért úgy választják ki ezeket a feladatokat, hogy a siker elérésének nagy legyen az esélye. A teljesítmény motiváció ellentéte az úgynevezett kudarcgerülő motiváció, amely esetén a munkás vagy nagyon alacsony (a garantált siker érdekében), vagy irreálisan magas (teljesen elérhetetlen cél) célt tűz ki maga elé.

Hatalmi motívumok: McClelland szerint, ide tartoznak azok a motívumok, amelyek az embert arra ösztönzi, hogy a hatalmat megszerezze, és a saját tekintélyét növelve másokra hatást gyakoroljon. Az erős hatalmi motivációval rendelkező egyéneknek fontosabb az, hogy ráhatással legyenek másokra, legyen tekintélyük és a többiek megbecsüljék őket, mint az, hogy jó teljesítmény érjenek el.

Kapcsolat motívumok: az elmélet szerint ezek a motívumok a mások által való elfogadás iránti igényből, valamint a szeretet iránti vágyból fakadnak. Az ember társas lény, tehát igényli, hogy legyenek barátai, kapcsolatai. Azok a személyek, akik erős kapcsolat motívumokkal rendelkeznek, nyitottabbak, könnyebben lépnek érintkezésbe másokkal, és kötnek barátságokat. Kapcsolataiban kerülik a vitákat, és igyekeznek összhangra, konszenzusra jutni a társakkal.

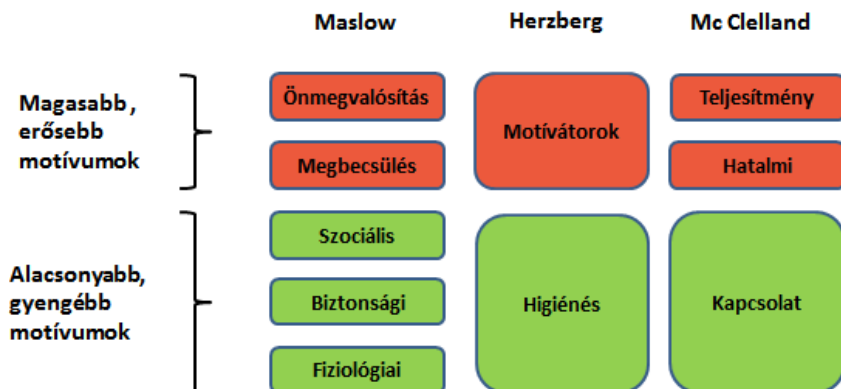
McClelland szerint ezek a szükségletek minden személyben különböző mértékben megvannak, és mivel ezek tanulható, formálható motívumok, így oktatással, tréningekkel vezérelhetők, és intenzitásuk fokozható.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ÖSSZEGZÉS

Mint láhattuk, az elméletek megalkotóinál léteznek gyengébb és erősebb motívumok, szükségletek, amelyek elkülöníthetők egymástól.

3. számú ábra: A motivációs elméletek összevetése

Mindhárom pszichológus megfogalmazza, hogy az adott szükséglet kielégítése milyen mértékű elégedettséget vált ki az emberből, azonban mindhárom elméletre összefoglalóan igaz, hogy nem képes a munkával kapcsolatos motiváció, összetettségének komplex magyarázatára.

AZ EMPIRIKUS KUTATÁS BEMUTATÁSA

A kutatásomnak az volt a célja, hogy feltérképezzem, mely motivációs tényezők hatnak legjobban a munkavállalókra, továbbá a következő kérdésekre megtaláljam a kerestem a válaszokat:

- A munkavállalók motivációja kapcsolatban van-e a munkahelyi elégedettséggel?
- Tényleg a pénz a legerősebb motivációs tényező?
- Ugyan az motiválja-e a vezetőket, mint a beosztottakat?
- Melyek a legfontosabb motivációs tényezők a munkavállalók számára?

A kutatást kérdőív (1. számú melléklet) kitöltésének módszerével hajtottam végre. A kérdőív kitöltése anonim volt, amelyet vegyesen, parancsnoki (vezetői) és beosztott állományú kollégáim töltöttek ki, összesen 25 fő. A kérdőív 22 kérdésből állt, és a kérdések tartalmaztak egyszeres választást, értékelő skálát (1-5) és rangsorolást (1-12). A kutatás során külön-külön, és egészében is vizsgáltam a vezetői és a beosztott állomány munkamotivációjával kapcsolatos kérdésekre adott válaszokat. Kutatásom bemutatását három részben kívánom bemutatni. Az első részben a kutatással kapcsolatos

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

hipotéziseimet mutatom be, a második részben ismertetem a kérdésekre adott válaszokat, majd végül a harmadik részben értékelem a kutatás eredményeit.

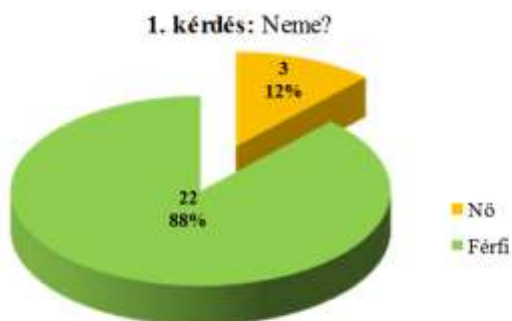
A KUTATÁS HIPOTÉZISEI

Gyakorlati tapasztalatom azt mondhatja velem, hogy az emberek számára a pénz, az előrelépés lehetősége, illetve a jó munkahelyi környezet a legmeghatározóbb motivációs tényező. Továbbá, véleményem szerint a munkahelyi elégedettség kapcsolatban áll a munkavállaló motiváltságával. Ebből kiindulva, a kutatásomra vonatkozóan, az alábbi feltételezéseket, hipotéziseket állítottam fel.

1. Azok a munkavállalók, akik elégedettek a munkahelyükkel, inkább érzik magukat motiváltként, mint azok, akik a munkahelyükkel elégedetlenek. (H1)
2. A fizetés erős motivációs tényező, így azok a munkavállalók, akik elégedettek a fizetésükkel, azok motiváltabbak is. (H2)
3. A fizetés a legfontosabb motivációs tényező (H3a), és az alacsonyabb keresetű beosztott állomány számára erősebb motiváló erő, mint a magasabb fizetésű vezetők számára. (H3b)
4. A beosztott állományt jobban motiválja az előléptetés lehetősége, mint a vezetői beosztásban lévő állományt. (H4)
5. A jó munkahelyi környezet, és a munkatársakkal való jó viszony meghatározó, fontos motivációs tényező. (H5)

A KÉRDÉSEKRE ADOTT VÁLASZOK

Az 1. kérdés a válaszadó nemére vonatkozott. Amint a 4. számú ábrán látható a válaszadók 12%-a (3 fő) volt nő, és 88%-a (22 fő) férfi.

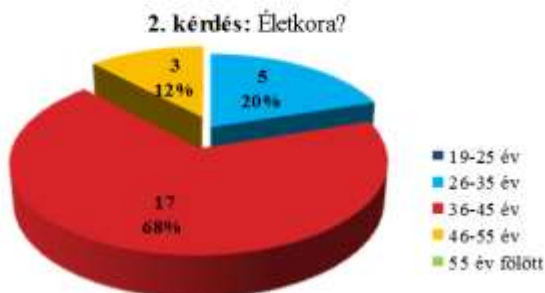

4. számú ábra: A kérdőív 1. kérdésére adott válaszok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

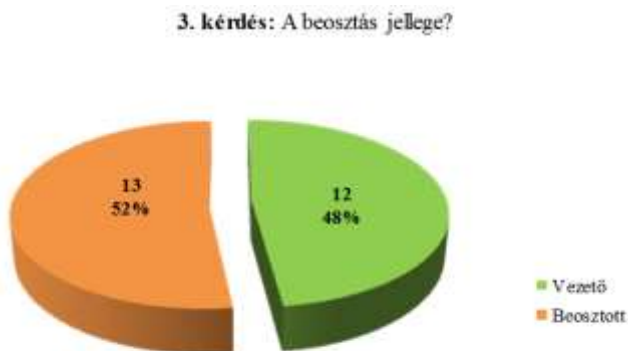
2014. VII. évfolyam 4. szám

A 2. kérdés a válaszadók életkorára kérdezett rá. A válaszadók nagytöbbsége (68%) 36 és 45 év közötti. A kérdésre adott válaszok eredménye az 5. számú ábrán látható.

5. számú ábra: A kérdőív 2. kérdésére adott válaszok

A 3. kérdés a beosztás jellegére vonatkozott. Az elvárásaimnak megfelelően a válaszadóknak körülbelül fele volt a vezető, illetve fele beosztott állományú. A kérdésre adott válaszok eredménye a 6. számú ábrán látható.

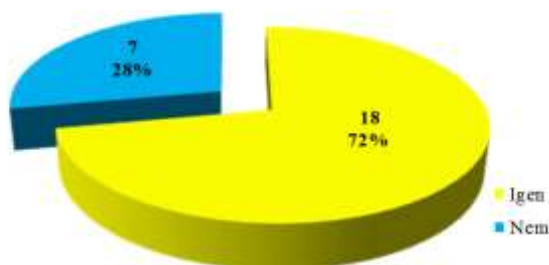
6. számú ábra: A kérdőív 3. kérdésére adott válaszok

A 4. kérdés arra irányult, hogy a munkavállaló elégedett-e a jelenlegi munkahelyével. Ezt a kérdésre a H1 hipotézis igazolása érdekében tettem fel. Ahogy az a 7. számú ábrán látható, a válaszadók 72%-a elégedett a jelenlegi munkahelyével.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

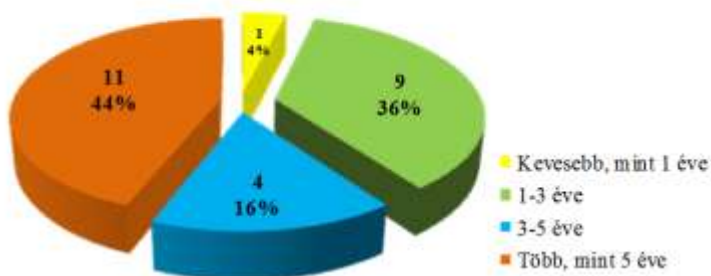
4. kérdés: Elégedett jelenlegi munkahelyével?

7. számú ábra: A kérdőív 4. kérdésére adott válaszok

Az 5. kérdésre adott válaszok eredménye a 8. számú ábrán az látható. A kérdés arra vonatkozott, hogy a munkavállaló mióta dolgozik a beosztásában. A válaszok alapján a válaszadók többsége (44%-a) több mint 5 éve szolgál a jelenlegi beosztásában.

5. kérdés: Mióta dolgozik jelenlegi beosztásában?

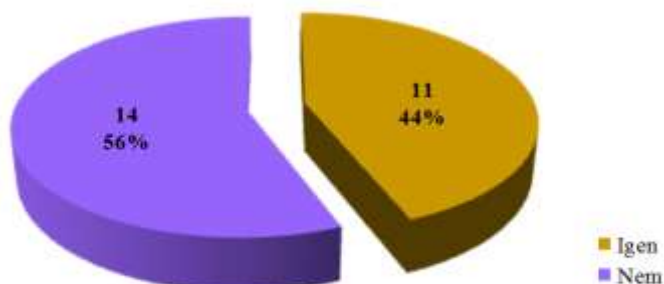
8. számú ábra: A kérdőív 5. kérdésére adott válaszok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

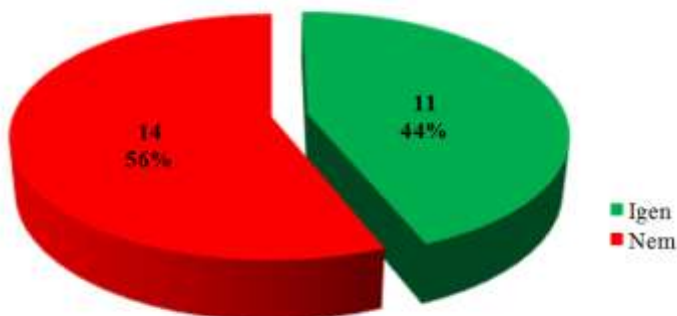
A 6. és 7. kérdés a fizetéssel való megelégedésre irányult, amely a H2 és a H3 hipotézisek igazolásához nyújtott segítséget. A kérdésre adott válaszok (9. és 10. számú ábra) alapján a válaszadók, ha csak kis eltéréssel is, de nem elégedettek a jelenlegi bérezésükkel.

6. kérdés: A munkámnak megfelelő bérezést kapok.

9. számú ábra: A kérdőív 6. kérdésére adott válaszok

7. kérdés: A fizetésemnek megfelelőnek tartom.

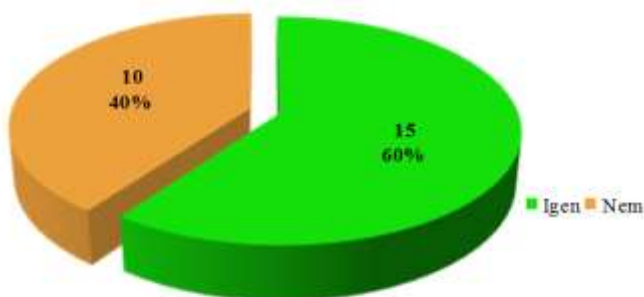
10. számú ábra: A kérdőív 7. kérdésére adott válaszok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

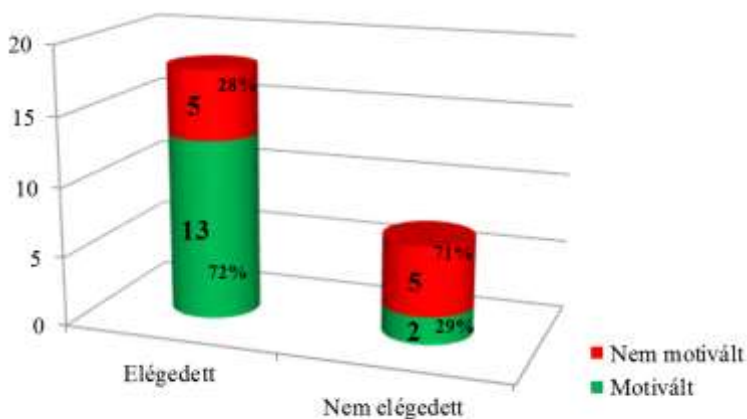
A 8. kérdés vonatkozott magára arra vonatkozott, hogy a munkavállaló motiváltnak érzi-e magát a munkájában. A kérdésre adott válaszok alapján, amelynek eredménye az 11. számú ábrán látható, a válaszadók többsége (60%) motiváltnak érzi magát a munkájában.

8. kérdés: Motiváltnak érzi magát jelenlegi munkájában?

11. számú ábra: A kérdőív 8. kérdésére adott válaszok

A 4. kérdésre és a 8. kérdésre adott válaszokat összevetve azt az eredményt kaptam (12. számú ábra), hogy akik azt felelték a 4. kérdésre, hogy elégedettek a munkahelyükkel, azoknak a nagytöbbsége (72%) motiváltnak érzi magát a munkájában. Azoknak pedig, akik a munkahelyükkel nem elégedettek, a 71%-a nem is érzi motiváltnak magát a munkájában. Ezzel a H1 hipotézis igazolást nyert.

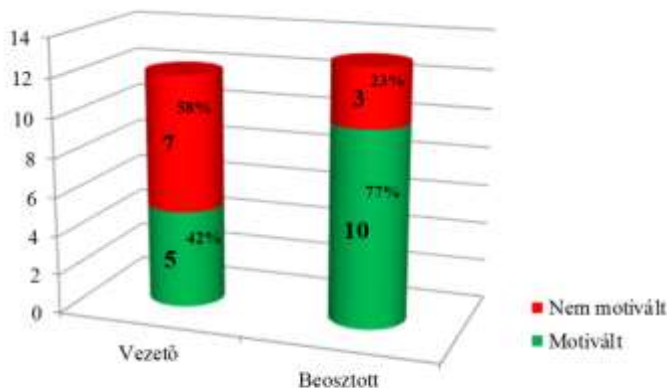

12. számú ábra: A munkahelyi elégedettség és a motivációkapcsolata

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

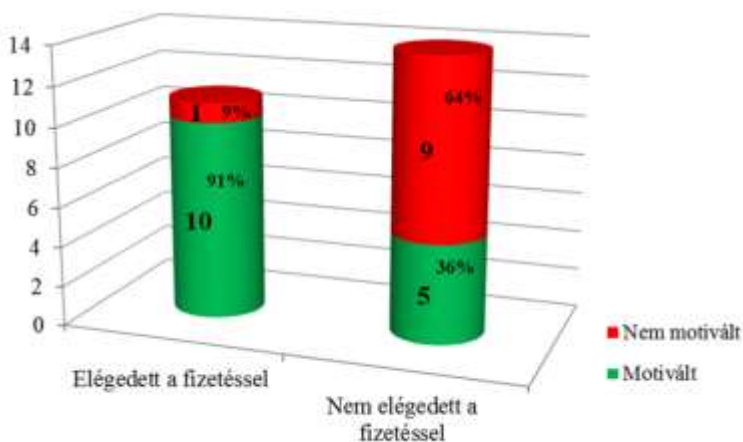
2014. VII. évfolyam 4. szám

A 3. és a 8. kérdésre adott válaszok alapján a beosztás és a motiváltság kapcsolatának eredménye a 13. számú ábrán látható.

13. számú ábra: A beosztás és a motivációkapcsolata

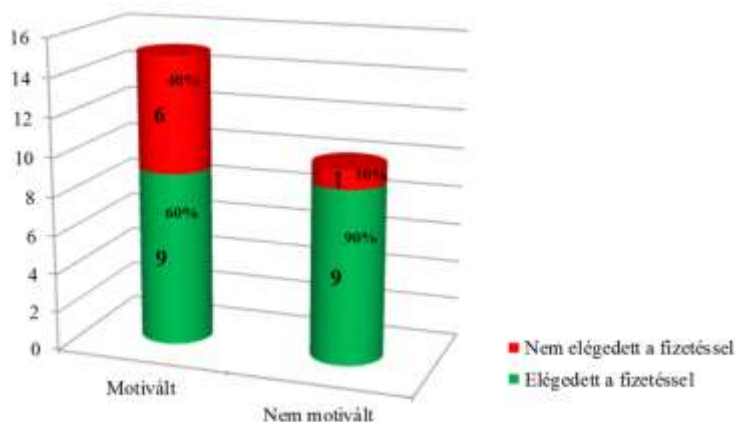
A következő két ábrán (14. és 15. számú ábra) a fizetés és a motiváltság kapcsolata látható a kérdésekre adott válaszok alapján. Az eredmények szerint azok, akik elégedettek a fizetésükkel nagyon nagy százalékban (91%) motiváltak is. Az eredmény fordítva is beigazolódott, akik motiváltak, azok nagyobb százaléka (60%) elégedett a fizetésével is. Ezzel a H2 hipotézis igazolást nyert.

14. számú ábra: A fizetés és a motivációkapcsolata

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

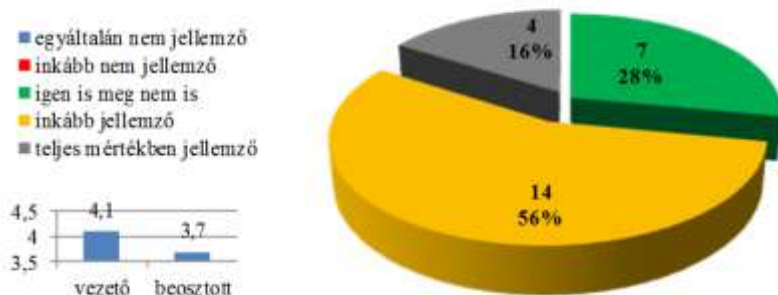
2014. VII. évfolyam 4. szám

15. számú ábra: A motiváció és a fizetés kapcsolata

A 9-21. kérdések arra vonatkoztak, hogy a különböző motivációs tényezők mennyire motiválják a munkavállalókat. A kérdésekre egy 5 fokozatú értékelő skálán kellett választ adni, ahol az egyes szám azt jelentette, hogy az adott tényező egyáltalán nem, míg az ötös szám azt jelezte, hogy teljes mértékben motiválja az illetőt a kérdésben szereplő motivációs tényező. A válaszokat mind összességében, mind pedig vezetőre és beosztottra lebontva is értékeltem. Az eredményeket a 16-28. számú ábrák mutatják.

9. kérdés: A magasabb munkabér növeli a munka iránti motivációm.

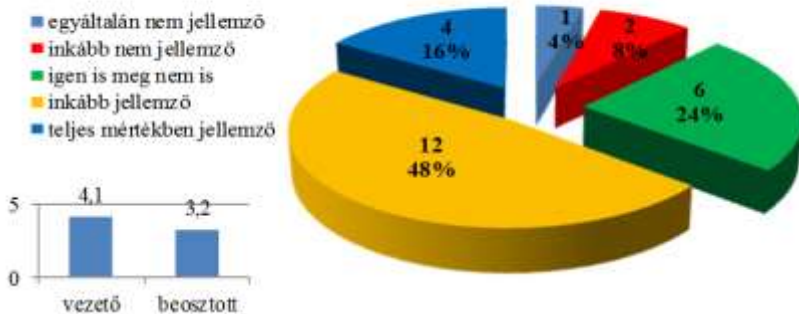

16. számú ábra: A kérdőív 9. kérdésére adott válaszok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

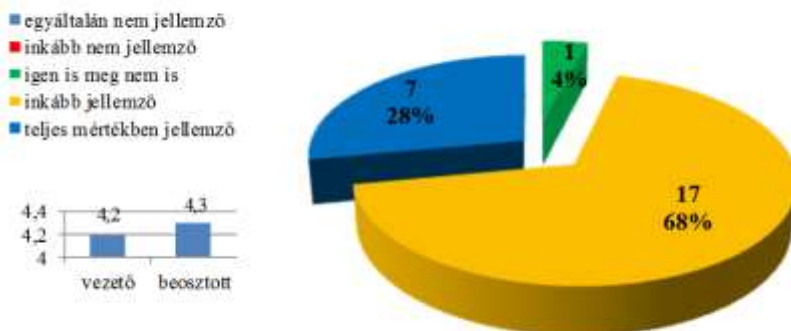
2014. VII. évfolyam 4. szám

10. kérdés: A béren kívüli juttatások emelése növeli a munka iránti motivációt.

17. számú ábra: A kérdőív 10. kérdésére adott válaszok

11. kérdés: Növeli a munka iránti motivációt, ha rendszeres visszajelzést kapok a munkámról.

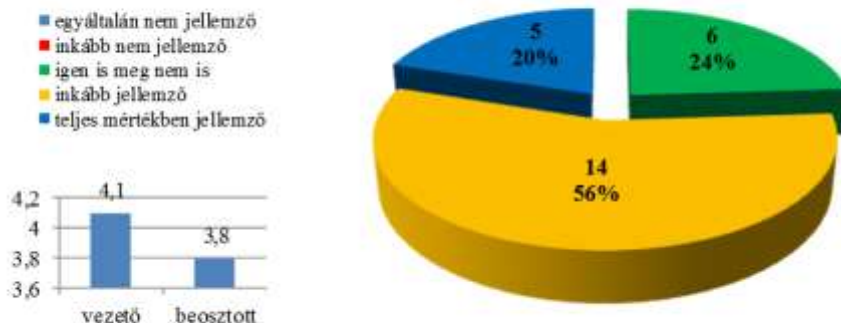

18. számú ábra: A kérdőív 11. kérdésére adott válaszok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

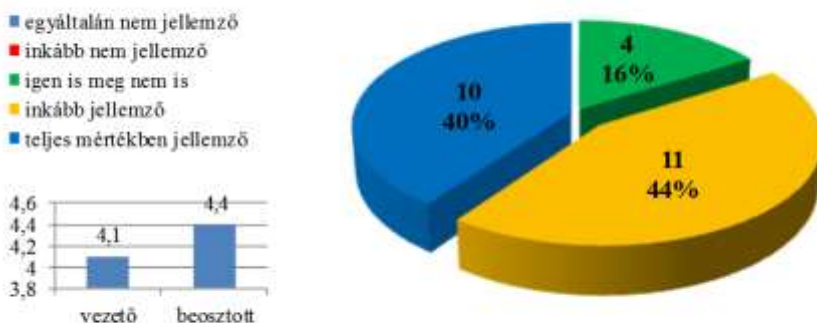
2014. VII. évfolyam 4. szám

12. kérdés: Növeli a munka iránti motivációt, ha kikérk a véleményemet a szervezetet érintő fontosabb döntések előtt.

19. számú ábra: A kérdőív 12. kérdésére adott válaszok

13. kérdés: Növeli a munka iránti motivációt, ha nagyobb önállóságot kapok a munkámban.

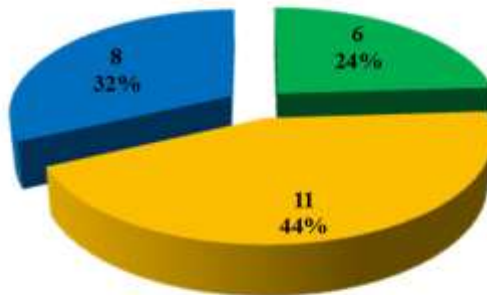
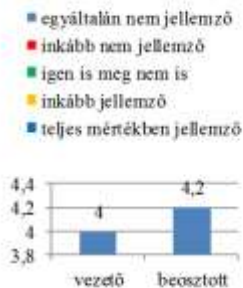

20. számú ábra: A kérdőív 13. kérdésére adott válaszok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

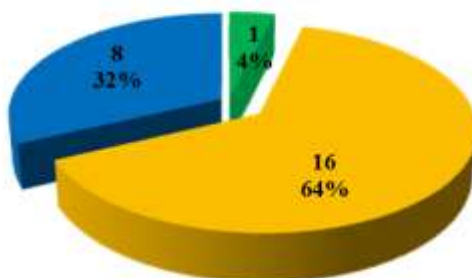
2014. VII. évfolyam 4. szám

14. kérdés: Növeli a munka iránti motivációt, ha nagyobb felelősséggel járó feladatokat bízunk rá.

21. számú ábra: A kérdőív 14. kérdésére adott válaszok

15. kérdés: Növeli a munka iránti motivációt, ha a vezető dícséri a munkámat, pozitív visszajelzéseket kapok.

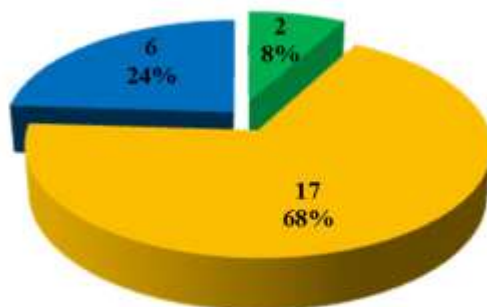
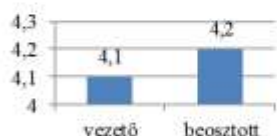
22. számú ábra: A kérdőív 15. kérdésére adott válaszok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

16. kérdés: Növeli a munka iránti motivációt, ha folyamatosan fejleszthetem tudásomat, képezhetem magam.

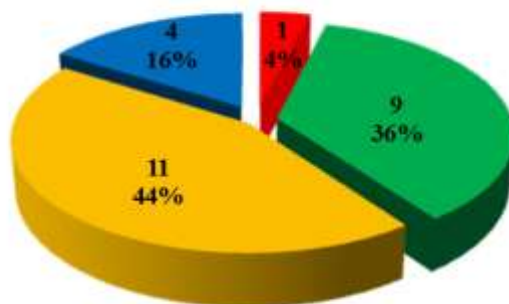
- egyáltalán nem jellemző
- inkább nem jellemző
- igen is meg nem is
- inkább jellemző
- teljes mértékben jellemző

23. számú ábra: A kérdőív 16. kérdésére adott válaszok

17. kérdés: Növeli a munka iránti motivációt, ha néha más jellegű munkafeladatokkal is megbíznak, mint amit rendszeresen csinálók

- egyáltalán nem jellemző
- inkább nem jellemző
- igen is meg nem is
- inkább jellemző
- teljes mértékben jellemző

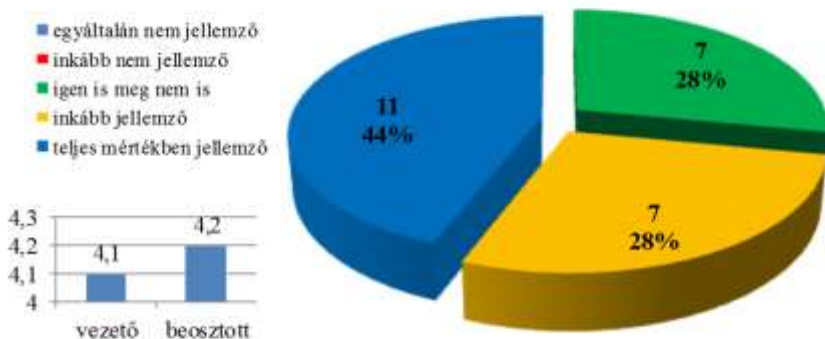

24. számú ábra: A kérdőív 17. kérdésére adott válaszok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

18. kérdés: Növeli a munka iránti motivációt, ha tisztában vagyok az előrelépési lehetőségeimmel a cégnél.

25. számú ábra: A kérdőív 18. kérdésére adott válaszok

19. kérdés: Növeli a munka iránti motivációt, ha hosszútávon számítanak a munkámra a cégnél, és nem kell félnem az elbocsátástól.

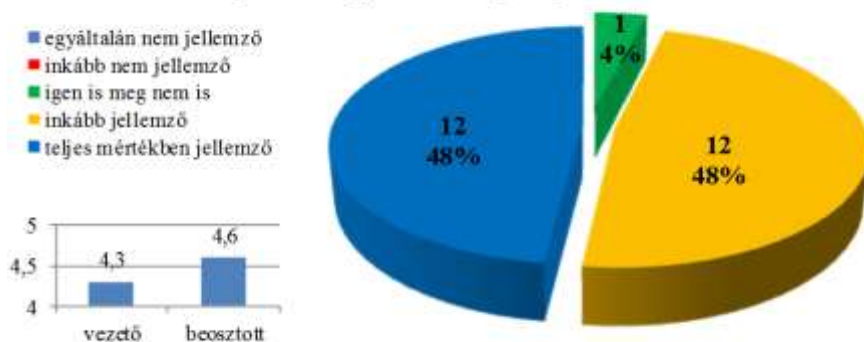

26. számú ábra: A kérdőív 19. kérdésére adott válaszok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

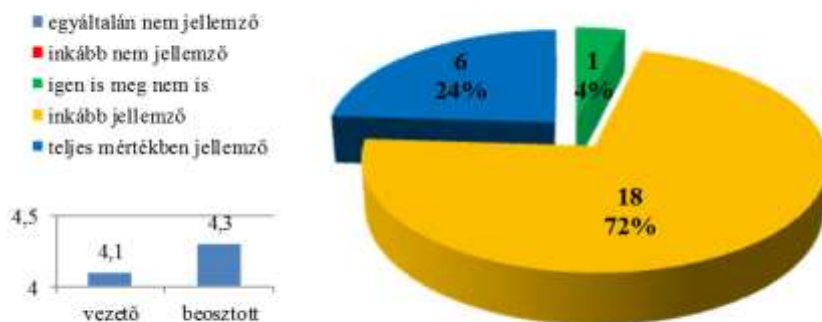
2014. VII. évfolyam 4. szám

20. kérdés: Növeli a munka iránti motivációt, ha olyanokkal dolgozhatok együtt, akikkel jól kijövök.

27. számú ábra: A kérdőív 20. kérdésére adott válaszok

21. kérdés: Növeli a munka iránti motivációt, ha olyan munkát végezhetek, amely szakmailag kihívást jelent

28. számú ábra: A kérdőív 21. kérdésére adott válaszok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A válaszok alapján arra a következtetésre jutottam, hogy minden motivációs tényező, amely a kérdőívben szerepelt, jelentősen motiválja a munkavégzőket, hiszen a legtöbb válaszadó a kérdésekre négyes és ötös értékelést adott. Kiemelkednek a „rendszeres visszajelzés” (11. kérdés), a folyamatosan fejleszthetem tudásomat (16. kérdés), valamint a „szakmai kihívás” (21. kérdés) motivációs tényezőkre adott válaszok. Ezekre a kérdésekre a válaszadók közel 70%-a adott ötös, azaz a legmagasabb értékelést.

A vezetők és a beosztottak válaszainak értékelésénél a 9. és 10. kérdésekre adott válaszok leptek meg a legjobban. Ezekben a kérdésekben olyan motivációs tényezőket kellett értékelni, mint a munkabér és a bérén kívüli juttatások. A meglepő az volt, hogy ezek a tényezők a vezetői beosztású alkalmazottakat sokkal jobban motiválják, mint a beosztott állományúakat, hiszen ezeknél a kérdéseknél volt a legnagyobb eltérés (0,4, és 0,9) az értékelésekben a két állománykategória között. Ezen válaszok alapján a H3b hipotézisem nem igazolódott be.

A 22. kérdésre a válasz egy 1-től 12-ig terjedő rangsorolás volt. Felsoroltam 12 olyan motivációs tényezőt, amely véleményem szerint erősen motiválja a munkavállalókat, és a kérdőívben arra kértem őket, hogy állítsák sorrendbe ezeket. A kiértékelésnél összeadtam az egyes tényezők helyezéseit, és az így legkisebb számmal rendelkező került a lista élére, tehát az a tényező volt a válaszok alapján a legfontosabb, a legerősebb motiváló erő. Ezt a kiértékelést végrehajtottam az összes válaszadó esetében, és végrehajtottam külön-külön a vezető és a beosztott állománykategóriánál is. az eredményeket a 29. számú ábra tartalmazza.

Vezető	Σ	Beosztott
1. fizetés	1. munkahelyi környezet	1. munkahelyi környezet
2. munkatársakkal való kapcsolat	2. kihívást jelentő feladatok	2. kihívást jelentő feladatok
3. kihívást jelentő feladatok	3. munkatársakkal való kapcsolat	3. munkatársakkal való kapcsolat
4. a vezető személyisége	4. a vezető személyisége	4. a vezető személyisége
5. munkahelyi környezet	5. fizetés	5. változatos feladatok
6. előrelépési lehetőség	6. változatos feladatok	6. visszajelzés a munkámról
7. bevonnak a döntésekbe	7. visszajelzés a munkámról	7. nagyobbfelelősség
8. változatos feladatok	8. bevonnak a döntésekbe	8. fizetés
9. képzési lehetőség	9. nagyobbfelelősség	9. bevonnak a döntésekbe
10. nagyobb önállóság	10. képzési lehetőség	10. képzési lehetőség
11. nagyobbfelelősség	11. nagyobb önállóság	11. nagyobb önállóság
12. visszajelzés a munkámról	12. előrelépési lehetőség	12. előrelépési lehetőség

29. számú ábra: A kérdőív 22. kérdésére adott válaszok összesített eredménye

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A válaszok alapján a legnagyobb eltérés a két állománykategória között a fizetés (1. és 8. helyezés) és az előrelépési lehetőség (6. és 12. helyezés) tekintetében volt. Mivel a fizetés összességében csak a közép mezőnyben végzett, ezért a H3a hipotézisem megdőlt. Erre a kérdésre adott válaszok alapján a H3b hipotézisem, mely szerint a beosztottakat jobban motiválja a fizetés, mint a vezetőket, szintén megdőlt. Az előrelépéssel kapcsolatos H4 hipotézis szintén e kérdésre adott válaszok alapján megdőlt. A H5 hipotézisem viszont beigazolódt, hiszen a munkahelyi környezet és a munkatársakkal való kapcsolat mind összességében, mind pedig külön-külön a két kategóriánál az élmezőnyben végzett.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE

A kutatásom célja az volt, hogy megvizsgáljam mely motivációs tényezők hatnak leginkább a munkavállalókra, és igazoljam az alábbi feltételezéseket, amelyeket a gyakorlati tapasztalataimra alapoztam. A kérdésekre adott válaszok alapján, az alábbi következtésekre jutottam a kutatás elején felállított hipotézisekkel kapcsolatban.

1. *Azok a munkavállalók, akik elégedettek a munkahelyükkel, inkább érzik magukat motiváltk, mint azok, akik a munkahelyükkel elégedetlenek. (H1)*

Az első hipotézis (H1) beigazolódt a válaszok alapján, hiszen a munkavállalóknak, akik azt válaszolták, hogy elégedettek a munkahelyükkel, a 72%-a érzi magát motiváltk. A feltételezés fordítva is beigazolódt, hiszen a munkahelyükkel elégedetlen munkavállalók 71%-a nem érzi magát motiváltk a munkahelyén.

2. *A fizetés erős motivációs tényező, így azok a munkavállalók, akik elégedettek a fizetésükkel, azok motiváltabbak is. (H2)*

A második hipotézis (H2) szintén beigazolódt a válaszok alapján, hiszen a munkavállalóknak, akik elégedettek a fizetésükkel, a 91%-a motiváltk érzi magát, azonban a fizetésükkel elégedetlen munkavállalók 64%-a nem érzi magát motiváltk a munkahelyén.

3. *A fizetés a legfontosabb motivációs tényező (H3a), és az alacsonyabb keresetű beosztott állomány számára erősebb motiváló erő, mint a magasabb fizetésű vezetők számára. (H3b)*

A harmadik hipotézis első állítása (H3a), miszerint a pénz a legfontosabb motivációs tényező, nem igazolódt be. A válaszadók a pénzt összességében az ötödik legfontosabb motivátornak jelölték meg. A hipotézis második állítása (H3b) sem igazolódt be, mert a vezetői beosztásban lévő állomány a motivációs tényezők rangsorolásában előrébb (az első hely) sorolta be a fizetést, mint a beosztott állomány (nyolcadik hely).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

4. *A beosztott állományt jobban motiválja az előléptetés lehetősége, mint a vezetői beosztásban lévő állományt. (H4)*

A negyedik hipotézis (H4) nem igazolódott be, mert a válaszok alapján, a beosztott állomány csak az utolsó helyre (tizenkettedik hely) sorolta az előléptetés lehetőségét, mint motivációs tényezőt, míg a vezetői állomány ugyanezt sokkal előrébb (hatodik hely) rangsorolta.

5. *A jó munkahelyi környezet, és a munkatársakkal való jó viszony meghatározó, fontos motivációs tényező. (H5)*

Az ötödik hipotézis (H5) beigazolódott, hiszen a válaszadók a jó munkahelyi környezetet az első, míg a munkatársakkal való jó viszony fontosságát a harmadik helyre rangsorolták a lehetséges tizenkettőből. Tehát megállapítható, hogy a munkavállalóknak fontosak a fenti motivációs tényezők.

KÖVETKEZTETÉSEK

Amint láthattuk, a kutatás kezdeti hipotéziseinek (amelyeket saját tapasztalatomra alapoztam) csak egy része igazolódott be. A kutatás elején feltett kérdésekre viszont a kérdőív kérdéseire adott feleletekből kikövetkeztethetjük a válaszokat. Ezek szerint a munkavállalók motivációja valóban kapcsolatban van azzal, hogy mennyire elégedettek a munkahelyükkel, hiszen ezt az első hipotézis is igazolta. A kutatásból azt a következtetést is levonhatjuk, hogy a pénz, nem a legerősebb motiváló erő. Ami számomra meglepő, hogy a válaszok alapján, a beosztott állományt kevésbé motiválja a pénz, mint a vezetői állományt. Ebből az is látszik, hogy a vezető beosztásban lévő személyeket más motiválja, mint a beosztottakat. Az pedig, hogy a munkahelyi környezet a legfontosabb tényező az emberek számára, nem meglepő, hiszen mindenki szeret a munkahelyén a munkatársaival jó kapcsolatban, normális körülmények között dolgozni.

A kutatás eredményeiből arra is következtethetünk, hogy az emberek számára a munkahelyen is fontosabb a Maslow elmélete szerinti alsóbbrendű szükségletek (fiziológiai, biztonsági, szociológiai) kielégítésének igénye, mint a magasabb rendűeké (megbecsülés, önmegvalósítás).

Megállapíthatjuk azt is, hogy a Herzberg féle kéttényezős modell alapján a munkások számára a higiénés szükségletek kielégítése fontosabbak a motivátor tényezőknél.

ÖSSZEFOGLALÁS

Röviden összefoglalva, a kutatásom arra irányult, hogy választ kapjak néhány a munkamotivációval kapcsolatos kérdésemre, illetve, hogy igazoljam néhány a saját tapasztalatom szerint felállított feltételezésemet, hipotézisemet. Ahogy azt már a dolgozatom elején kihangsúlyoztam, nagyon fontosnak tartom, hogy a munkahelyen a munkavállalók motiválva legyenek, hiszen ha motivált, ha elégedett az ember, akkor sokkal jobban, hatékonyabban képes elvégezni a munkáját.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Ahogy az a dolgozatomból is kiderült, minden embert más-más hajt, és különböző tényező motivál. Más motiválja a vezetői és más és beosztott állományt a munkahelyén. Nagyon fontos, hogy a vezető megtalálja azokat a módszereket, tényezőket, amivel a beosztottait motiválni tudja. Ez nem egyszerű feladat, azonban ha sikerül, és ezt a vezető alkalmazza is, akkor az egy nagy előrelépés, amely nagyban előremozdíthatja a szervezet hatékonyságát.

Kulcsszavak: Maslow, Herzberg, McClelland, empirikus kutatás, motiváció, munkamotiváció, vezető, beosztott, fizetés, munkahelyi környezet.

Keywords: Maslow, Herzberg, McClelland, empirical research, motivation, work motivation, manager, subordinate, salaries, work environment.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Estefánné dr. Varga Magdolna, Dávid Mária, Hatvani Andrea, Héjja-Nagy Katalin, Taskó Tünde:
Pszichológia elméleti alapok, <http://old.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/index.html>, (2014.11.15)
- Nagy Márta: Speciális andragógia http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop412A/2010-0019_Specialis_andragogia/ch04.html, (2014.11.15)
- Szelei Ildikó: Motivációelmélet, Egyetemi jegyzet, Szentendre 1999
- Szelei Ildikó - Bárdos László: Az empátikus bánásmód alkalmazásának pedagógiai módszerei a parancsnoki munkában, Honvédségi Szemle, 141. évfolyam, 2008/3. szám, 39-41. oldal
- Vincze Imre: A motiváció Maslow-féle szükségletelmélete, <http://www.magabiztos.hu/olvasnivalo/a-motivacio-maslow-fele-szuksegletelmelete/>, (2014. 11. 17)
- Vincze Imre: A pénz nem motivál? – A motivációról Herzberg szemével, <http://www.magabiztos.hu/olvasnivalo/a-penz-nem-motival-a-motivacirol-herzberg-szemevel/>, (2014. 11. 17)
- Vincze Imre: McClelland a motivációról, <http://www.magabiztos.hu/olvasnivalo/mcclelland-a-motivacirol/>, (2014. 11. 17)

DR. POHL ÁRPÁD

Az új tisztképzés – a logisztikus megoldás**The new officers training – the logistical solution****Absztrakt**

A tisztképzés Magyarországon 2011 után átalakult. Az új közszolgálati életpálya, a Magyar Honvédség humán stratégiájának tervezett kialakítása és a katonai szakmai követelmények változása miatt új alapképzési szakok indítására került sor. A logisztikai tisztek képzésében ez azt jelentette, hogy a logisztikai szakterületek többségét egyetlen képzési programban kellett egyesíteni. A cikk a szerző által elvégzett elemzés alapján ennek folyamatát és az új Katonai Logisztika alapképzési szak lehetséges előnyeit mutatja be.

Abstract

After 2011 the officers training in Hungary has been changed. Due to the public service carrier, the planned Human Strategy of the Hungarian Defence Forces and the change in the professional requirements, new bachelor programs have been started. In the field of training of logistic officers it means that most of the logistic professional fields had to be combined into one training program. On the basis of the author's analysis the article introduces this process and the possible advantages of the new Military logistics bachelor program.

A MAI LOGISZTIKAI TISZTKÉPZÉS GYÖKEREI

A Magyar Honvédségben az elmúlt évben megtörtént az új tisztképzés elemzése és a tisztképzés „finomhangolása”. A munka elvégzésére több munkacsoport alakult és számos konferenciára is sor került. A logisztikusok az MH Logisztikai Központ szervezésében 2014. szeptember 9-én külön is szerveztek egy konferenciát, ahol a tárca humánpolitikai alapelveitől kezdve, a tisztképzés vezetőinek véleményén keresztül a fiatal tisztek tapasztalatai is elhangzottak.

Annak ellenére, hogy az elmúlt évben az új szakok csak a képzés 2-3. félévében tartottak, ami azt jelenti, hogy az alapkiképzés után csak a közös és az alapozó tantárgyak oktatása történt meg, így messzemenő következtetések még nem vonhatók le, mindenképpen hasznosnak tekinthető az elvégzett munka. Az a tény, hogy az egész honvédség foglalkozott a tisztképzés szerkezetével és tartalmával, számunkra is lehetőséget teremtett arra, hogy a helyenként előforduló tájékoztatlanságot felszámoljuk és

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

a szakmai elkötelezettségből fakadó, de megalapozatlan aggodalmakat megcáfoljuk. A logisztikai képzések tekintetében erre nem csupán az elrendelt és összehívott egyeztetéseket, munkaértekezleteket használtuk fel, hanem a Katonai logisztika időserű kérdései című szakmai-tudományos konferencián egy plenáris előadás keretében is megtörtént a teljes logisztikai vezető állomány tájékoztatása.

Az új Katonai műveleti logisztika mesterképzési szak a képzés tartalmát tekintve kevésbé különbözik az előd Katonai logisztikai mesterképzési szaktól, mint ahogyan ez az alapszaknál megfigyelhető, ezért jelen írásomban csak az alapképzéssel foglalkozom.

Ha visszatekintünk a nemzeti tisztképzés történetére, akkor láthatjuk, hogy az mindig a magyar haderő adott szervezetének, feladatrendszerének megfelelő struktúrában működött, amit természetesen az adott időszak politikai vezetése határozott meg. 2010-11-ben megkezdődött a katonai felsőoktatás átalakítása, aminek célja az volt, hogy a korábbi polgári képzési hangsúlyeltolódás megszűnjék, az erőforrások a katonai felkészítésre koncentrálódjanak és a képzés struktúrája feleljen meg a Magyar Honvédség kialakulóban lévő humán stratégiájának.

A logisztikai szakterületek részére történő tisztképzés évtizedekig nem működött egységes rendszerben azon egyszerű oknál fogva, hogy egységes logisztikai támogatási rendszer sem létezett. A rendszerváltás előtt ez a képzés főként azt a követelményt célozta meg, hogy a speciális ágazati területeken legyenek meg azok a specialisták, akik minden részletre kiterjedően ismerik az adott szakágat. Ha egy hadtáp példát veszünk, akkor ez azt jelentette, hogy az élelmezési ellátó, a ruházati ellátó és az üzemanyag-ellátó végzettségű tisztek ezen szakágakat magabiztosan uralták, azonban az átjárhatóság nem volt meg. A többi szakágból csak minimális ismeretek oktatása történt, így mindenki ragaszkodott az eredeti szakmájához. A nagy létszámú Magyar Néphadsereg ezt a rendszert el is bírta, de az igazsághoz hozzátartozik, hogy a tervezési, vezetési feladatok támogatására már ekkor is szükség volt hadtáp tervező-szervező tisztekre, akik már a szakágak közötti integrált feladatok koordinálására is képesek voltak.

Az új logisztikai alapképzési szaknál sokszor csodálkoznak azon, hogy itt a szakmán túl vezető- és parancsnokképzés is történik, de az idősebb generáció nagyon jól tudja, hogy például a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola Hadtáp szakán belül működött egy ellátó-szállító ágazat (ma specializációnak neveznénk), ahol az első két év általános hadtáp felkészítése után ellátó- és szállítószázad-parancsnokok képzése folyt. A haditechnikai szakágaknál szintén megtalálható volt a szakmai, mérnöki képzés mellett a parancsnoki felkészítés is. A szakmai és a parancsnoki felkészítés kettőssége tehát folyamatosan jelen volt a haditechnikai, a közlekedési és a hadtáp szakterületekhez tartozó szakokon, így a mostani képzés kialakításánál sem a nulláról kellett indulni. Ez a szemlélet az új, integrált logisztikai vezetőképzés kialakításánál is sokat segített a kidolgozóknak.

Az anyagi-technikai integráció fejlődése, a haderő folyamatos átalakulása, a feladatrendszer változása megkövetelte, hogy a tisztképzés is folyamatosan térjen át a szűk specialista képzésről egy általánosabb felkészítés felé. Ez a hadtáp tisztek felkészítésében azt jelentette, hogy az ágazati képzés helyett hadtáp képzésre tértünk át,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ami a 2006-ban létesített Katonai gazdálkodási alapképzési szakon valósult meg. Ezt a képzési programot sikerült úgy kidolgozni, hogy a korábbi Pénzügyi szak és Hadtáp szak integrálásával megmaradt a közgazdászképzés. Hasonló átalakuláson ment át a haditechnikai szakterület is, ahol a korábbi Gépészmérnöki, Közlekedésmérnöki, Villasmérnöki és Informatikai mérnöki szakok összevonásából létrejött a Had- és biztonságtechnikai mérnök alapképzési szak.

Természetesen naivitás lenne azt gondolni, hogy ezen képzések létrejöttében csakis a katonai szakmai érdekek játszottak szerepet. Igen erős kényszert jelentett a magyar felsőoktatás átalakulása, a követelmények állandó emelkedése, amivel az egyre csökkenő megrendelésekkel bíró katonai felsőoktatás már nem tudott lépést tartani.

A tisztképzést folytató intézményeket sem kerülte el a bevétel termelésének kényszere, ami mintegy másfél évtized alatt olyan hangsúlyeltolódásokhoz vezetett, ami már nehezen volt kezelhető.

A csapatélet realitásaiból kiindulva rá kellett jönnünk, hogy a logisztikai felkészítéseknél nem elegendő a szakasz- és századparancsnoki beosztásokból kiindulni, mivel a fiatal logisztikusok gyakran az avatás után 1-2 éven belül, minden átmenet és közbülső lépcsőfok nélkül a szakaszparancsnoki beosztásból már egység-, magasabbegység-szintű szakági beosztásban találják magukat. Ebből számunkra az következik, hogy nem tekinthetünk el attól a korábbi gyakorlattól, amikor ezen szinteknek megfelelő ismereteket is oktattunk. Ez is azt igazolja, hogy a logisztikai szakterületekhez csak nehezen illeszthető egy egységes fegyvernemi előmeneteli rend vagy életpálya.

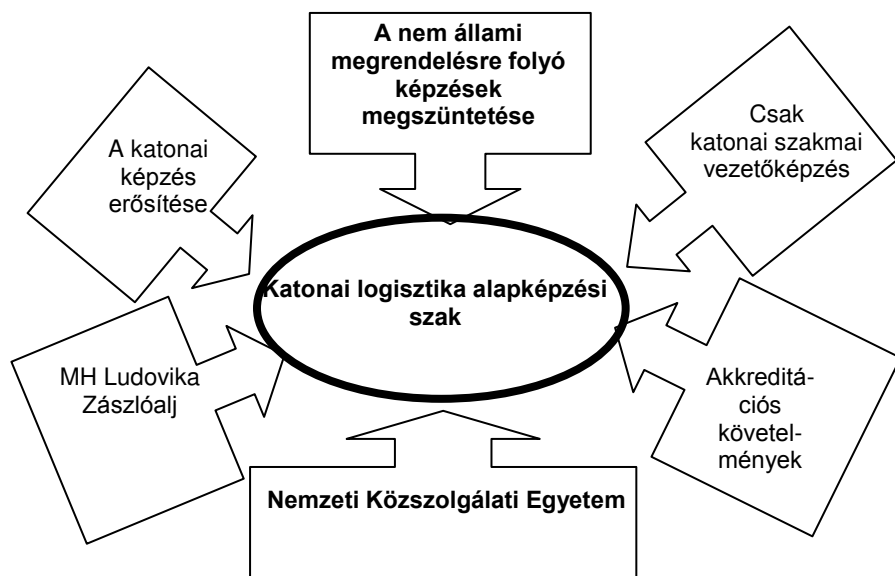
Az új logisztikai alapképzési szak előkészítése valójában már 2011-ben megkezdődött, amikor a megrendelői igényeknek megfelelően úgy módosítottuk a tanterveket, hogy a gyakorlati felkészítés aránya növekedjék. A Szakfejlesztési Fórumok munkájába bevontuk a csapatok és a Magyar Honvédség logisztikai vezetőit. Az elvégzett munka eredményeképpen például a Katonai gazdálkodási szakon megjelent a Magyar Honvédség Békétámogató Kiképző Központjában végrehajtott 30 órás békeműveleti, továbbá a MARS Szimulációs Rendszer támogatásával végrehajtott szakharcászati felkészítés. Természetesen évente ismétlődően zárógyakorlatként levezettük az angol nyelvű, többnemzeti FOURLOG Logisztikai Kiképzést.

A LOGISZTIKAI TISZTKÉPZÉS KERETFELTÉTELEI

2010-ben döntés született arról, hogy a nemzeti tisztképzést új alapokra kell helyezni (1. sz. ábra). A döntés értelmében egy teljesen új humán stratégia kialakítására kerül sor, amely már a közszolgálati életpályára is felkészít.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

1. sz. ábra: Az új tisztképzés környezete

(Forrás: saját szerkesztés)

Az MH Ludovika Zászlóalj megalakításával végre létrejöttek a honvéd tisztjelöltek katonai szocializációjának szervezeti keretei. Azért használtam a „végre” kifejezést, mert ezzel az a mintegy két évtizede húzódó útkeresés ért véget, amely a szocializáció megoldására irányult. Gondoljunk csak bele, mennyi vita folyt a témáról és hányszor mondták az öreg katonák, hogy a legjobb szocializációs folyamat, ha a tisztjelölt katonaként tanul az egyetemen.

Új elemként jelentkezett, hogy a Magyar Honvédségben átalakul az előmeneteli rendszer és ennek keretében a specialistákat szerződéses katonaként, a polgári egyetemekről kívánják behozni. A tisztképzés csak és kizárólag vezetőket kell, hogy képezzen és ebbe a sorba fog tartozni a logisztikai alap- és mesterképzési szak is. A polgári képzéseket fel kellett számolni, a kapacitásokat a katonai képzésre kell összpontosítani. Az új szakok kialakításánál nagy nehézségek és viták árán sikerült kialakítani az újonnan induló képzési programokat. A problémát az jelentette, hogy teljesen újra kellett gondolni azokat a területeket, amelyek részére tisztképzést folytattunk. Nem volt egyszerű feladat megtalálni azokat a kompromisszumokat, amelyek már teljesítik az új

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

elvárásokat, ugyanakkor továbbra is biztosítják a fegyvernemek és szakcsapatok tisztí utánpótlását.

Végül három-három alap- és mesterképzési szakra történt javaslat, amit utána el is fogadtak: Katonai vezető, Katonai üzemeltetés, Katonai logisztika alapképzési és Katonai vezető, Katonai üzemeltetés, Katonai műveleti logisztika mesterképzési szakok.

A fenti képzési struktúra azt is eredményezte, hogy egy olyan integrált logisztikai képzés alakult ki, amely már megfelel a logisztikai támogatás doktrinális alapjainak. A Katonai logisztika alapképzési szakon a repülőműszaki felkészítés kivételével valamennyi logisztikai képzés egységes rendszerben fog történni.

A képzés szerkezetének megváltozása mellett alapvetően átalakultak a szervezeti keretek.

A kormányzati döntést követően az Országgyűlés törvényt alkotott a Nemzeti Közszerológati Egyetem (továbbiakban NKE) létrehozásáról.¹ Az új egyetem szükségességét a törvény az alábbiakkal indokolja: „Az Országgyűlés felismerve, hogy a közszolgáltatón belül a polgári közigazgatás, a rendvédelem, a honvédelem és a nemzetbiztonsági szolgálatok személyi állományában a hivatástudat és a szakértelem erősítése összehangolt és tervezett utánpótlásképzést tesz szükségessé, továbbá a pályaelhagyás helyett a társadalom számára hatékony munkavégzés biztosítására a közszológati életpályamodellt támogató továbbképzési rendszert kell működtetni, a közszológati felsőfokú szakemberképzést egységes intézményi alapokra kívánja helyezni.”²

A közszológati képzés nem áll messze a magyar tisztképzés történelmi hagyományaitól. Az 1808. évi VII. törvénycikk a „katonai Ludovika-akadémia” létesítéséről a magyar nemzeti tisztképzés céljaként azt határozza meg, hogy „Ez akadémiának főcélja leend, hogy benne a magyar ifjuság azon tudományokra oktattassék és oly nevelést nyerjen, melyek által ugy a rendes hadseregben, mint fölkelés alkalmával is a haza hasznos szológátára alkalmassá és képessé legyen. Szabad lesz azonban a benne nevelt ifjaknak állami szológalatba is lépniök, hol érdemeik szerint kellő tekintet lesz rájuk.”³ A törvény a képzés tartalmának meghatározásánál egyértelműen szabályozza, hogy „A tanulmányi rendszer a katonai akadémiában olyan legyen, hogy benne azon tantárgyak és tanulmányok adassanak elő, melyek az ifjuságot mind a két életpályára, különösebben mégis a katonaira képezik.”⁴

¹ 2011. évi XXXVI. törvény a Nemzeti Közszerológati Egyetem létrehozásáról, Magyar Közlöny 2011. évi 33. szám, 2011. március 28., pp. 5664-5667

² 2011. évi XXXVI. törvény a Nemzeti Közszerológati Egyetem létrehozásáról, Magyar Közlöny 2011. évi 33. szám, 2011. március 28., p. 5664

³ 1808. évi VII. törvénycikk a „katonai Ludovika-akadémia” létesítéséről 4. § <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5066>, letöltés ideje 2015.01.12.

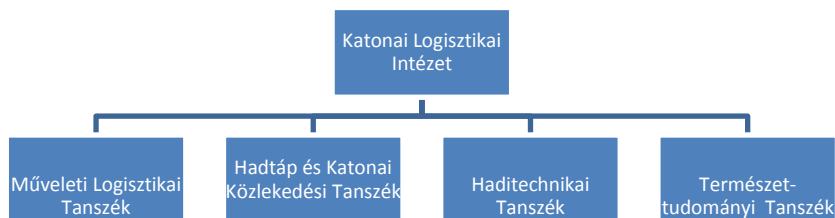
⁴ 1808. évi VII. törvénycikk a „katonai Ludovika-akadémia” létesítéséről 5. § <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5066>, letöltés ideje 2015.01.12.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Az NKE képzési kínálatában valamennyi alapképzési szakon, így a Katonai logisztikain is megjelenik az Egyetemi Közös Modul (továbbiakban EKM), a maga 30 kreditértékű⁵ tananyagával. Ez a 14 tantárgyból és egy közszolgálati gyakorlatból álló tantárgycsoport lehetővé teszi azon közös közszolgálati alapismeretek elsajátítását, amelyek a köz szolgálatában álló rendvédelmi és fegyveres szervek, valamint a közigazgatás és az államigazgatás köztisztviselőinek, kormánytisztviselőinek a közszolgálati életpályája megkezdéséhez és a hivatásrendek közötti későbbi átjárhatóságához szükségesek. Ezen ismeretanyag egyben azt is biztosítani hivatott, hogy a köz szolgálatában állók valamennyien megértsék egymást, átlássák a más testületek működését, felépítését, funkcióit, ezáltal váljanak képessé a jelenleginél magasabb szintű együttműködésre mind a normál hétköznapiakon, mind a különleges jogrend viszonyai között. A tisztképzés ebbe az irányba történő kiszélesítése különösen fontos a katonai logisztikusok számára, mivel a támogatási feladatok szervezése során, legyen az bármilyen hazai katonai művelet, a közigazgatási és rendvédelmi szervekkel való szoros együttműködés és koordináció nélkül a katonai logisztika sem képes feladatának megfelelni.

Az előzőekben bemutatott szakstruktúra egyben azt is lehetővé tette, hogy az új egyetemen a képzési feladatoknak teljesen megfelelő szervezetek jöjjenek létre. A Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon (HHK) ennek megfelelően a logisztikai képzések a Katonai Logisztikai Intézet (KLI) hatáskörébe kerültek (2. sz. ábra).

2. sz. ábra A Katonai Logisztikai Intézet szervezete

(Forrás: saját szerkesztés)

⁵ Kredit: **a hallgatói tanulmányi munka mértékegysége.** Kifejezi az adott tantárgy követelményeinek teljesítéséhez szükséges becsült időt. Egy kredit 30 tanulmányi munkaóra, amibe beleszámít az előadásokon, a szemináriumokon, a gyakorlatokon töltött idő, továbbá az otthoni felkészülés.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

A KATONAI LOGISZTIKA ALAPKÉPZÉSI SZAK

A Katonai logisztika alapképzési szak kidolgozása során olyan „történelmi” gátakat kellett leküzdenünk, amelyekre korábban nem is gondoltunk. Néhány évvel ezelőtt elképzelhetetlen lett volna, hogy egy szakon tanuljon a hadtáp, a közlekedési és a haditechnikai szakterület honvéd tisztjelöltje, mivel a közgazdász-, és a mérnökképzést lehetetlen lett volna egy szakba összevonni. A „katonai logisztikai vezető” végzettség alapkövetelménye azonban lehetővé tette számunkra, hogy egy közös képzési programot indítsunk.

Az új tisztképzés keretei természetesen ránk is vonatkoztak. A magyar tisztképzés valamennyi szakját érintette, hogy az alapképzésnek nyolc félévből kell állnia, az alapkiképzés a tanterv részeként bekerült a képzésbe és a közszolgálati életpályára történő felkészítés érdekében ki kellett dolgozni a 30 kreditet tartalmazó EKM-et. Ez azt jelenti, hogy a korábbi hét szemeszteres képzés ugyan nyolcra bővült, azonban az alapkiképzés és az EKM egy-egy félévet lefoglal, tehát a konkrét katonai szakmai felkészítésre a korábbi hét félév helyett csak hat marad. Ma már kevesen emlékeznek arra az egyértelmű követelményre, mely szerint a képzésnek 6+2 félévesnek kell lennie, amiből a konkrét szakmai felkészítés az utolsó két szemeszterben történne. Ez azt jelentette volna, hogy a honvéd tisztjelölt egy teljes és egy csonka félévet tudott volna készülni a konkrét szakmájára, mivel az utolsó szemeszter már tartalmazza az egyhónapos csapatgyakorlatot és a szakdolgozat elkészítését. Ebben az esetben a szakmai felkészítés korábbi színvonala nem lett volna tartható, így más megoldást kellett keresni. Először három félévre, majd az orientációs szemeszter elfogadtatásával végül is négy félévre nőhetett a konkrét katonai szakmai képzés. Természetesen ennek előfeltétele, hogy a jövőben már minimum két évre előre meg kell adni az egyes szakterületek utánpótlás igényét.

A Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar vezetése döntött arról is, hogy a korábbi csak levelező rendszerű kétéves mesterképzések megszűnnek és az új szakok csak nappali formában, két szemeszter időtartamban fognak működni.

A szak kidolgozásnál át kellett lépni a saját árnyékunkat. Gondoljunk bele, hogy a gazdálkodó, ellátásszervező hadtáptisztet, a szállításszervező közlekedési tisztet és az üzembentartó fegyverzettechnikai, valamint páncélos és gépjármű-technikai tisztet kellett egy alapképzési szakba összehozni. Az összesben a közös vonás, hogy valamennyien szakasziparancsnoki felkészítésen is átesnek, tehát azonosan épülhet fel a szakmák között a vezetői és a műveleti felkészítés.

Természetesen minden szakmai tanszék a maga alapozó tantárgyait szerette volna túlsúlyban látni. Az egészséges kompromisszumok végül úgy születtek meg, hogy az általános katonai és a katonai logisztikai szakmai alapozás egységes rendszerbe került. Azt nyilván senki nem vonja kétségbe, hogy szerencsés dolog, ha a hadtápos is

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

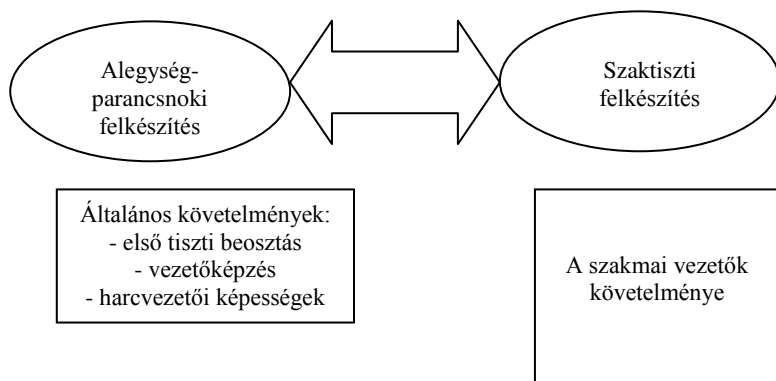
2014. VII. évfolyam 4. szám

rendelkezik haditechnikai ismeretekkel és a technikus elsajátít bizonyos katonai gazdálkodási ismeretet.

A logisztikai tisztképzésben a szaktiszti felkészítés mellett mindig is problémát jelentett a parancsnoki, vezetői készségek kialakítása. Az új alapképzési szakon a korábbinál lényegesen nagyobb súllyal kellett megjelenniük a vezetőképzés témaköreinek és a polgári ismeretek oktatása a szükséges alapozó ismeretekre csökkent. A logisztikai tisztképzés vezetői felismerték, hogy a parancsnoki képzés mellett a korábbival megegyező logisztikai szakmai ismeretek elsajátítására van szükség. A szakmai tanszékek közötti vita eredményeképpen kialakult az a szakmai álláspont, amely szerint meg kell őrizni a korábbi katonai szakmai ismeretek arányát olyan formában, hogy a vezetőképzés is megvalósulhasson. Az nyilvánvaló volt, hogy a 3. számú ábrán bemutatott ellentmondást valamilyen formában fel kell oldani.

Az új szak kidolgozásánál ennek az ellentmondásnak a feloldása jelentette a legnagyobb nehézséget. Az integrált logisztikai alapképzés azonban azt is lehetővé tette számunkra, hogy megkeressük az képzési programban a szinergia lehetőségeit.

A logisztikai alegység-parancsnokok és valamennyi szaktiszt számára azonosak a parancsnoki, vezetői és a műveleti követelmények. Ennek alapján célként tűztük ki a műveleti felkészítés egységes rendszerben történő végrehajtását.

3. sz. ábra: A logisztikai tisztképzés „örök” ellentmondása
(Forrás: saját szerkesztés)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Ehhez kiindulási alapként a kifutó Katonai gazdálkodási tantervet vettük figyelembe. Az ott folyó többnemzeti logisztikai képzési program és a békeműveleti felkészítés bekerült az új alapszak tantervébe. A logisztikai specializációk tisztjelöltjei számára egységes rendben, összevontan, csapatbázison és terepen, a 6-7. félévben 30-30 órás blokkosított szakharcászati foglalkozásokat állítottunk be.

A felsőoktatásban egy szakkal szembeni elvárásokat a Képzési és Kimeneti Követelmény (továbbiakban KKK) határozza meg. A logisztikai alap- és mesterképzési szakok KKK-ja 2014. tavaszán jelent meg.⁶ Az új szabályozás szerint a tisztképzés a közigazgatási, rendészeti és katonai képzési területhez, azon belül a honvédelmi és katonai képzési ághoz tartozik.

A KKK konkrétan tartalmazza azokat az elvárásokat, amelyeket a képzés során teljesíteni kell és egyértelműen rögzíti a képzési célokat. A Katonai logisztika alapképzési szakon a képzés célja: *„A Magyar Honvédség számára olyan, harcászati szintű katonai logisztikai vezetők (honvédtisztek) képzése, akik a megszerzett általános- és speciális katonai ismeretek birtokában képesek a logisztikai szakalegységek vezetésére, harcászati szintű logisztikai támogatási (anyagellátási, közlekedési és fenntartási) folyamatok tervezésére, szervezésére, irányítására és ellenőrzésére, nemzeti és többnemzeti környezetben, békeidőszakban, válságkezelő-, katasztrófa elhárítási-, békétámogatási- és háborús műveletekben egyaránt. Mindezekben túl kellő mélységű elméleti ismeretekkel rendelkeznek, a továbbképző tanfolyamok ismeretanyagával kiegészítve a képzés második ciklusban történő folytatásához. A képzés egésze felkészít a közzszolgálati életpályára.”⁷*

A fenti célok elérése esetén a szakon végzett tisztek „alkalmasak:

- a közzszolgálat más területeivel való együttműködésre;
- a logisztikai alegységek vezetésére;
- a harcászati szintű törzsekben szakmai feladatok ellátására, logisztikai döntések előkészítésére;
- a választott specializációjuknak megfelelő szaktiszti beosztások ellátására; a hazai és nemzetközi környezetben a harcászati szintű anyagellátási, katonai közlekedési üzemfenntartási feladatok vezetésére békében és a békétől eltérő helyzetekben egyaránt;

⁶ 30/2014. (IV.30.) KIM rendelet A közigazgatási, rendészeti és katonai képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről, Magyar Közlöny, 2014. évi 61. szám, 2014. április 30. (Az 1/2015. (I. 14.) MvM rendelet A közigazgatási, a rendészeti, a katonai, a nemzetbiztonsági, valamint a nemzetközi és európai közzszolgálati felsőoktatás alap- és mesterképzési szakjainak meghatározásáról, e szakok képzési és kimeneti követelményeiről, valamint az alapképzés képzési ágairól, Magyar Közlöny. 2015 évi, 1. szám, 2014. január 14., pp. 2-64; a 30/2014. (IV.30.) KIM rendelet Katonai logisztika alapképzési szakra vonatkozó részét nem módosította.)

⁷ 30/2014. (IV.30.) KIM rendelet A közigazgatási, rendészeti és katonai képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről, Magyar Közlöny, 2014. évi 61. szám, 2014. április 30., p. 9166

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

- a megszerzett elméleti tudás alkalmazására és gyakorlati hasznosítására, a probléma megoldó technikák használatára;
- a logisztikai alegységek, a logisztikai folyamatok tervezéséhez, szervezéséhez, irányításához és ellenőrzéséhez szükséges okmányok, dokumentumok kidolgozására, valamint vezetésére.”⁸

A KKK-ban meghatározott követelmények azt igazolják, hogy a megrendelői oldalról egyértelmű elvárás a logisztikai szakmai képzés és az alegység-parancsnoki felkészítés összehangolt végrehajtása, tehát szó sincs arról, hogy a szakmai kompetenciák akár a legkisebb csorbát is szenvedhetnék.

Az új katonai logisztikai vezetőképzéssel kapcsolatban felmerült kételyek, a szakmai képzést féltő kérdések miatt megvizsgáltuk a korábbi logisztikai szakokon és az új képzési programban a szakmai felkészítésre fordított időt és a tananyag kreditértékét (1. sz. táblázat).

A táblázat adatai azt bizonyítják, hogy az új és a kifutó szakokon a szakmai óraszám csaknem azonos, a tananyag kreditértéke pedig jóval meghaladja a korábbi szakmai tantárgyak kreditértékét, ami a szakmai képzés arányának növekedését mutatja. Különösen szembeűnő a katonai közlekedési specializáció, amelynek szakmai tartalma messze meghaladja a korábbit. A csapatgyakorlatok rendszerét úgy alakítottuk ki, hogy azok tegyék lehetővé a már megszerzett szakmai elméleti ismeretek begyakorlását.

	Katonai logisztika alapszak (új) (kreditérték/kontaktóra)		Katonai gazdálkodási és Had- és biztonságtechnikai mérnök (kifutó) alapszakok	
1.	Katonai logisztika alap-képzési szak, hadtáp specializáció	141/1675	Katonai gazdálkodás alapképzési szak, hadtáp szakirány	118/1605
2.	Katonai logisztika alapképzési szak, katonai közlekedési spe-cializáció	141/1635	Had- és biztonságtechnikai mérnök alapképzési szak, műszaki, katasztrófavédelmi és közlakadési szakirány. közle-kedési specializáció	93/1203
3.	Katonai logisztika alapképzési szak, haditechnikai speci-alizáció	141/1645	Had- és biztonságtechnikai mérnök alapképzési szak, haditechnikai szakirány	136/1668

1. sz. táblázat: A katonai szakmai felkészítés aránya a kifutó és az új szakokon
(Forrás: saját szerkesztés)

⁸ 30/2014. (IV.30.) KIM rendelet A közigazgatási, rendészeti és katonai képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről, Magyar Közlöny, 2014. évi 61. szám, 2014. április 30., p. 9167

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Ennek érdekében a 6-7. félévben két-két hetet, az utolsó szemeszterben pedig az első tiszti beosztásra való felkészülés érdekében négy hét időtartamban, lehetőleg a tervezett beosztásban gyakorolhat a honvéd tisztjelölt. Ahhoz sem férhet kétség, hogy egy javító-, egy szállító-, vagy egy ellátószakasz-parancsnoknak azonos szintű kiképzés-módszertani, általános katonai és műveleti ismeretekkel kell rendelkeznie. Az új szak egyik kiemelt célja, hogy a korábban a hadtáp specializáción kialakult műveleti és nemzetközi felkészítési rendszert kiterjesszük a többi specializációra is, így az egyetemről kikerülő logisztikai tisztek azonos szintű műveleti és missziós felkészültséggel fognak rendelkezni.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tisztképzés átalakítása a logisztikai képzéseket is érintette és jó alkalmat teremtett arra, hogy a korábbi képzési programokat felülvizsgáljuk, az új szakok szakmai tartalmát aktualizáljuk, fejlesszük. Tartalmi szempontból az alapképzésben történt mélyreható változás, mivel itt a korábbi mérnök és közgazdász szakokból kellett egy egységes katonai logisztika vezetőképzést kialakítani úgy, hogy a katonai szakmai ismeretek ne csökkenjenek. Az új alapszak kidolgozásának ez volt az egyik legfontosabb, általunk felállított alapvetése. Az alegység-parancsnoki és a szakmai képzés összhangjának megteremtése ugyancsak alapvető fontosságú volt.

A logisztikai tisztképzésről ma elmondható, hogy mind a hazai, mind a külföldi szolgálat-teljesítéshez biztosítja mindazon ismereteket, amelyek az eredményes munkához szükségesek. Az új szakon ezt az eredményt tekintettük kiindulási alapnak és igyekeztünk megtalálni azokat az integrált logisztikai képzésben rejlő tartalékokat, amelyeknek mozgósítása az egységes intézeti szervezetben lehetővé vált. A logisztikai tisztképzésnek mindig is erőssége volt a szakmai vezetőkkel és szervezetekkel való kiváló együttműködés. A gyakorlatorientált képzés fenntartása és fejlesztése a jövőben több erőforrást fog igényelni. A megrendelői elvárások teljesítése a képzést folytató intézmény részéről csak akkor lesz teljesíthető, ha a műveleti felkészítéshez szükséges erőket és eszközöket biztosítják.

Összességében megállapítható:

1. az új logisztikai alapképzési szak szakmai tartalma a teljes mértékben megfelel a Honvéd Vezérkar Logisztikai Csoportfőnökség követelményeinek;
2. az új alapképzések esetében valamennyi logisztikai szakterületre vonatkozóan megállapítható, hogy amennyiben a KKK és a tanterv követelményei maradéktalanul érvényesülnek, a korábbi szakokhoz képest a végzett tisztek általános katonai és katonai szakmai felkészültsége nem csökken, viszont vezetői, parancsnoki képességeik erősödnek;
3. a logisztikai alapképzésben a műveleti felkészítés egységes rendszerben, jelentős részben angol nyelven, többnemzeti környezetben fog történni;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

4. a logisztikai képzések „ambíciószintjei” a KKK-ban egyértelműen rögzítésre kerültek, a szakok tantervei ennek megfelelően készültek el.

Kulcsszavak: logisztikai tisztképzés, integrált logisztikai vezetőképzés, műveleti felkészítés, közszolgálat

Keywords: logistic officers training, integrated training of logistic leaders, mission preparation, public service

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Hautzinger Gyula: A katonai gazdasztisztképzés elemzése, továbbfejlesztésének lehetőségei, egyetemi doktori értekezés, ZMNE Budapest, 1995
- [2] Patyi András: Honvédtisztképzés a Nemzeti Közszerolgalati Egyetemen, Honvédségi Szemle, 2014/4. szám, pp. 3-9
- [3] Rádli Tibor: A kreditrendszer bevetésnek lehetőségei a főiskolai tisztképzésben, egyetemi doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 1996
- [4] 30/2014. (IV.30.) KIM rendelet A közigazgatási, rendészeti és katonai képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről, Magyar Közlöny, 2014. évi 61. szám, 2014.április 30.
- [5] 2011. évi XXXVI. törvény a Nemzeti Közszerolgalati Egyetem létrehozásáról, Magyar Közlöny 2011.évi 33. szám, 2011. március 28.
- [6] 1808. évi VII. törvényikk a katonai Ludovika-akadémiáról,
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5066>, letöltés ideje 2015.01.12.